

Sisukord

1	Maa- ja Ruumiamet, 23.05.2025 nr 12-2/25/7428-2	2
2	Transpordiamet, 02.06.2025 nr 7.2-1/25/23613-6	2
3	Keskkonnaamet, 04.06.2025 nr 6-5/25/9111-2.....	3
4	Eraisik V.M. 05.06.2025	8
5	Tornator Eesti OÜ, 7-6/2023/1740-82	26
6	Regionaal- ja Põllumajandusministeerium, 17.06.2025 nr 4.1-5/1316-1.....	26
7	Eraisikud R.R ja J.M., 7-6/2023/1740-88.....	27
8	Eraisik M. L., 7-6/2023/1740-89, ja eraisik R. P. 7-6/2023/1740-94 (isikud on eraldi esitanud sama sisuga kirjad, käsitletakse koos).....	29
9	Eraisik E.L., 7-6/2023/1740-90.....	32
10	Maa- ja Ruumiamet, 20.06.2025 nr 12-2/25/7428-3, 7-6/2023/1740-91.....	34
11	Eraisik A. S., 7-6/2023/1740-92	35
12	Muinsuskaitseamet, 25.06.2025 nr 5-10/1268-1, 7-6/2023/1740-93.....	38
13	Eraisik K. L., 7-6/2023/1740-95	39
14	Eraisik R. R., 7-6/2023/1740-96	45
15	MTÜ Looduse ja Inimeste Eest, 7-6/2023/1740-97	48
16	Viie Küla MTÜ, 7-6/2023/1740-98	54
17	Viie Küla MTÜ, 7-6/2023/1740-99	63
18	Eraisik M.I., 7-6/2023/1740-101	74
19	Eraisik M. L., 7-6/2023/1740-102.....	138
20	Eraisikud S., 7-6/2023/1740-103	144
21	Eraisik T.J. , 7-6/2023/1740-104	148
22	Eraisik K. J., 7-6/2023/1740-106	156
23	Eraisik M. K., 7-6/2023/1740-107	163
24	Eraisik M. K., 7-6/2023/1740-108	168
25	Eraisik M.I., 7-6/2023/1740-109	169
26	Eraisik T. S., 7-6/2023/1740-110.....	170
27	Eraisik H. T., 7-6/2023/1740-111	177
28	Eesti Metsa Abiks MTÜ, 7-6/2023/1740-112.....	179
29	Eraisik T. S., 7-6/2023/1740-110.....	182

Esitatud arvamus	Seisukoht
1 Maa- ja Ruumiamet, 23.05.2025 nr 12-2/25/7428-2	
Planeeritav ala hõlmab riigi omandis olevaid Ilmatuma-Hansu (tunnus 29202:004:0158, maatulundusmaa), Vindi (tunnus 29202:004:0143, maatulundusmaa), Kirsi (tunnus 29202:004:0169, maatulundusmaa), Suurekase (tunnus 29202:004:0170, maatulundusmaa), Hiimetsa (tunnus 29301:001:0038, maatulundusmaa) ja Pilpa (tunnus 29202:005:0163, maatulundusmaa) kinnisasju, mille riigivara valitsema volitatud asutuseks on MaRu. Ilmatuma-Hansu kinnisasjale ulatub planeeringu joonise „Pos 4 põhijoonis“ järgi osaliselt elektrituu-liku hoonestusala ning planeeritud krundi piir. Palume nihutada pos 4 krundile planeeritud tuuliku asukohta selliselt, et selle hoonestusala ja krundi piir ei ulatuks riigi omandis olevale Ilmatuma-Hansu kinnisasjale. Planeeringu elluviimise seisukohalt on sel juhul vaja teha kokkulepped ja krundi moodustamine kolme kinnistu omaniku asemel kahe kinnistu baasil. Lisaks eeltoodule on Suureloigu kinnisasjale kavandatud ka juurdepääsuteed ja taristu, mistõttu on Suureloigu kinnisasi planeeringula- henduse kohaselt ulatuslikumalt kitsendatud. Juhul, kui krundi piire ei ole võimalik nihutada, palume esitada täiendavad põhjendused. Põhjendatud olukorras on võimalik tuuliku labade projektsiooni või hoonestusala ulatamine riigivarele lahendada maakasutusõiguse abil. Ilmatuma-Hansu kinnisasjale jääb kaks III kategooria kaitsealuse liigi Väike-kärbsenäpp Ficedula parva (EELISE koodid KLO9136279 ja KLO9136280) leiukohta, mis ulatuvad ka kõrval olevale Asvi (tunnus 29202:004:1363, maatulundusmaa) kinnisasjale, kuhu on planeeritud tuuliku parim võimalik asukoht koos võimaliku tee ja mon- taažiplatsiga.	Teadmiseks võetud.
Vindi kinnisasja põhjanurga lähedusse on planeeritud võimalik tee. Vindi kinnisasjale on seatud kasutusvaldus Rait Verrev kasuks. Palume kaasata kasutusvaldaja planeeringu menetlusse. Hiimetsa ja Pilpa kinnisasjade piiridele on joonise „Üldjoonis“ ja detailplaneeringu eskiislahenduse veebiraken- duse järgi planeeritud võimaliku maakaablitrassi asukoht.	Rait Verrev lisatakse kaastavate hulka.
MaRu ei ole vastuväiteid detailplaneeringu lahenduse osas tingimusel, et tuuliku pos 4 asukohta ni- hutatakse selliselt, et selle hoonestusala ja krundipiir ei ulatuks Ilmatuma-Hansu kinnisasjale. Kui see ei ole võimalik, palume esitada põhjendused. Maakaabli trassi rajamise korral Hiimetsa ja Pilpa kinnisasjadele tuleb esmalt kooskõlastada projekt MaRuga. Palume hoida MaRu kursis planeeringu edasise menetlusega.	Täpne lahendus otsustatakse edasise töö käigus. Juhul, kui jääb soov kasutada Ilmatuma-Hansu kinnisasja, tehakse MaRuga täien- davat koostööd. Praegune nihutamise võimalus on jäetud, et ta- gada tuuliku optimaalsem asukoht ja seega ka väiksem keskkon- namõju tervikuna (põhjustab vähem kadusid selle taga olevatele tuulikutele ja seega ka tuleks kokkuvõttes natuke rohkem toodan- gut ühe tuuliku kohta).
2 Transpordiamet, 02.06.2025 nr 7.2-1/25/23613-6	

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
Andsime seisukohad planeeringu koostamiseks 30.11.2023 kirjaga nr 7.2-1/23/23613-2 (edaspidi seisukohad). Mõnede seisukohtades toodud nõuetega ei ole planeeringu eskiislahenduses arvestatud. Olles planeeringu eelnõuga tutvunud ning lähtudes planeerimisseaduse (PlanS) § 127 lg 1 ja ehitusseadustiku § 70 lõigetest 1-3 (EhS) palume planeeringut enne kooskõlastamiseks esitamist täiendada ja korrigeerida järgnevate märkuste alusel. 1. Planeeringus tuli näidata juurdepääsuteede asukohad kuni ristumiseni riigiteega. Asjakohastel joonistel – üldjoonis (joonis 1), POS 1 (joonis 3) ja POS 11 (joonis 9) – riigiteega ristumisi ei ole näidatud, ümberehituste vajadus riigitee nr 20152 Lokuta-Kehtna tee km-l 5,538 ja 7,252 asuvatel ristumiskohtadel on välja selgitamata. 2. Planeeringus tuli kavandada riigitee ristumiskohtade ümberehitus (geomeetria, kandevõime, jms) lähtudes planeeringuala teenindavast liikluskoosseisust, sealhulgas seoses eriveoste ja ehitusaegsete veostega. Soovitasime lisada riigitee ristmikud planeeringualasse või vastasel juhul käsitleda ristmike väljaehitamise kohustust planeeringu elluviimise kavas. Elluviimise kavas ristmike väljaehitamise ja/või riigiteede ümberehitamise vajadust, ehitusjärjekorda käsitletud ei ole. Arendusega seotud teed tuleb rajada ning nähtavust piiravad takistused kõrvaldada (alus EhS § 72 lg 2) enne planeeringualale mistahes ehitise ehitusloa väljastamist. Arvestada, et Transpordiamet riigiteede omanikuna ei võta PlanS § 131 lg 1 kohaselt endale planeeringu elluviimisest tingitud uute teelõikude rajamise, riigiteede ümberehitamise või muude planeeringuga seotud rajatiste väljaehitamise kohustust kui riigiteede võrgustiku arengu seisukohalt selleks vajadus puudub. 3. Planeeringus ei ole näidatud tuulikute kaugust riigiteest ning me ei saa hinnata, kas seisukohtade punktides 8 ja 9 toodud nõuded ja vastavus kliimaministri 25.11.2023 määruses nr 71 „Tee projekteerimise normid“ (edaspidi normid) toodud nõuetele on täidetud. 4. Lisada seletuskirja osasse 3.4 laused: „Planeeringu koosseisus kavandatakse riigiteega ristuvad tehnoõrgud tuleb rajada kinnisel meetodil. Lähtuda Transpordiameti juhendis „Nõuded tehnoõrkude ja -rajatiste teemaale kavandamisel“ toodud põhimõtetest“. 5. Planeeringu seletuskirja lisada, et kõik arendusalaga seotud ehitusprojektid, mille koosseisus kavandatakse tegevusi riigitee kaitsevööndis, tuleb esitada Transpordiametile nõusoleku saamiseks.	TRAM spetsialistiga tehakse edasisel planeerimisel allolevate punktide osas täiendavalt koostööd. Senine põhimõte on olnud, et detailplaneeringuala ei laiendata ei teede, ega tehnoõrkude ühenduse osas. Detailplaneeringuala sisest näidatakse lahendused ning väljaspool planeeringuala näidatakse indikaativsed (mittekehtestatavad lahendused) – täpne lahendus esitatakse projekteerimisel. Täpne lahendus sõltub omakorda ka juba täpsest tuulikust, mis lõpuks alale paigaldatakse. Planeeringu seletuskirjas täiendatakse elluviimise osa, et oleksid täidetud TRAM soovid. Planeeringulahenduses olid küll nii mõõtkavaga joonised kui ka gis-failid, kuid edasisel koostööl on võimalik ka kaugused teha kergetini tuvastatavaks. Planeeringu seletuskirja lisatakse vastav nõue. Planeeringu seletuskirja lisatakse vastav nõue.
3 Keskkonnaamet, 04.06.2025 nr 6-5/25/9111-2 Keskkonnaamet on eelnevalt 13.08.2024 kirjaga nr 6-5/24/16226-2 andnud seisukoha DP lähteseisukohtadele ja KSH programmile. Keskkonnaamet on DP ja KSH aruande eelnõudega tutvunud ning esitab oma pädevusvaldkonna piires järgmised ettepanekud ja märkused materjalide täiendamiseks ja parandamiseks: <u>DP seletuskiri ja KSH aruanne</u>	Ettepanekuga arvestatakse. Vastav tingimus lisatakse DP seletuskirja ja KSH aruandesse.

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
1. Läbiviidud taimestiku uuringu kohaselt (KSH lisa 4) on mitmed tuulikud kavandatud aladele, kus esineb kaitstavate taimeliikide isendeid, kuid inventuuri kohaselt pole tegemist liigile oluliste kasvu-kohtadega. Kaitstavate taimeliikide esinemisaladel ehitamisel tuleb arvestada looduskaitseaduse (LKS) § 55 lg-tes 7 ja 8 seatud isendikaitse nõuetega. Töodes on esitatud inventuuri andmed suhteliselt suure üldistusega, mistõttu on inventuuris määratud liikide esinemisaladele ehitiste kavandamisel tarvis ehitusaladel inventuuri korrata , selgitamaks välja konkreetsete isendite paiknemine. Kordusinventuuri alusel on ehitusloa menetluse etapis võimalik seada lõplikud tingimused isendite kaitseks, sh vajadusel ümberasustamiseks, millele on ka viidatud DP seletuskirja ptk-s 3.8.1 (lk 14).	
2. DP seletuskiri ptk 3.8.2 (lk 14). Kirjas on: Eelnevast lähtuvalt on määratud, ala millele ehitades on vajalik leevendusala säilitamine KSH Joonis 12 kohases punases tsoonis või punase tsooni lähipiirkonnas sama pindala ulatuses, mis määratakse raadatavaks. Palume korrigeerida lause arusaadavamaks. Põhimõtteliselt oleme antud lähenemisega nõus, kuid meile jääb selgusetuks, millist ala on peetud silmas, mille ulatuses ehitamisel tuleb mõjusid sellisel viisil leevendada? On see leevendusmeetmete vajaduse ala KSH joonisel 12 või raadamine II ja III kategooria liikide elupaikades, millele viitab DP seletuskirja ptk 3.8.2 (lk 14)?	Ettepanekuga arvestatakse. Sõnastust täpsustatakse.
3. DP seletuskiri ptk 3.8.2 (lk 15). Meetmena on seatud tingimus tagada valmidus videosüsteemi vmt elektrituuliku juhtimissüsteemi paigaldamiseks, kui piirkonnast leitakse väike-konnakotka pesa. Leiame, et analoogne tingimus on vajalik ka seoses must-toonekure elupaiga taasasustamise võimalikkusega (vt vastavat märkust linnustiku uuringu lõpparuande kohta käesoleva kirja punktis 23).	Ettepanekuga arvestatakse. Vastav täpsustus lisatakse DP seletuskirja ja KSH aruandesse.
4. DP seletuskiri ptk 3.8.3 (lk 15-16). Toodud on leevendusmeetmena kõigi tuulikute seiskamine 1. juunist kuni 15. septembrini nõrga tuulega öödel. Samas KSH-st ja selle lisamaterjalidest selgub, et olulist sügisrännet alal ei tuvastatud ja tekib küsimus, kas nii pikk piirangute periood ikka on põhjendatud, või piisaks ka lühemast (kesksuvisest) piirangute perioodist sigimiskolooniate või nahkhiirte koondumisalade kaitseks (ja/või ainult osadele tuulikutele).	Tööaja piirangu osas konsulteeritakse täiendavalt nahkhiirte ekspertiga ja kaalutakse piirangu kestvuse vähendamist lähtuvalt uuringus tuvastatud nahkhiirte aktiivsusele. KSH aruandes on antud võimalus ka piirangu kestvust ja ilmastikutingimusi täpsustada, kas täiendava uuringu alusel maapinnast kõrgemal toituvate nahkhiirte liikumise osas (nt kasutades alale rajatavat tuulemõõdumasti) või siis tuulikute rajamise järgselt seire alusel.
5. DP seletuskiri ptk 3.8.4 (lk 16). Kirjas on: Tuulepargi lõunaosa paikneb rohevõrgustiku koridoril. Tuulepargi kavandamisel on arvestatud, et Velise jõe kallastel 500 m rohevõrgustiku toimimiseks peab säiliks laiune takistuste vaba koridor. Lähtudes aga planeeringlahendusest, ei ole seda siiski järgitud. Palume täpsustada ja selgitada.	Velise jõe ääres on tuulikute 7 ja 8 vahel vähim kaugus, montaažiplatside vaheline kaugus on üle 500 m. Ilmselt tekitab eksitavat arusaama see, et tuulikute labad saavad käia ka metsa kohal – mõõtes hoonestusalast hoonestusalani, siis on tõesti vahemaa 385 meetrit. Täpsustame eelnõus tingimusi, et oleks tagatud maapinnal vähemalt 500 m laiune takistuste vaba koridor.
6. DP seletuskiri ptk 4 (lk 24). Märgitud on: Kui linnustiku osas ilmneb seirest soovimatu keskkonnamõju, siis tuleb seiret teostavatel ekspertidel välja tuua sobiv meetmepakett keskkonnamõju	Ettepanekuga arvestatakse. Vastav täpsustus lisatakse DP seletuskirja ja KSH aruandesse.

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
äraheidmiseks, minimeerimiseks või kompenseerimiseks. Tuleb lisada, et seiret teostavad eksperdid peavad seire käigus tegema omapoolse ettepaneku olulise mõju piirväärtuseks, millest alates oleks nimetatud meetmete rakendamine kohustuslik, seire tulemused ei saa jääda umbmäärasteks. Planeeringus peab olema üheselt sõnastatud, et läbiviidava seire tulemustest lähtudes peab olema võimalik käitisele antavaid tegevuslubasid muuta või neile lisatingimusi seada.	
7. DP seletuskiri ptk 5 (lk 25), p 10. DP elluviimise üheks etapiks on viia mustkatte alla lõik Taali-Põlendmaa-Seljametsa teest. Palume antud planeeringusse mittepuutuv eemaldada.	Lause eemaldati. Täname tähelepanu juhtimast.
8. KSH aruanne ptk 4.1.2 (lk 23). Viide nr 18 (TU4=T4) ei ole korrektne. Palume korrigeerida.	Ettepanekuga arvestatakse. Oleme korrigeerinud KSH aruande ptk-s 4.1.2 Teie poolt märgitud viidet.
9. KSH aruanne ptk 4.3.1.3 (lk 36-37). Puudulik on nii otsese kui kaudse mõju hinnang inventeeritud elupaigatüübile siirdesoo- ja rabametsad (91D0*), kuhu on planeeritud tuulik positsioonil (POS) 2 ja osaliselt ka montaažiplats.	KSH aruannet täiendatakse ning vastav hinnang lisatakse.
10. KSH aruanne ptk 4.3.2.2 (lk 42). Märgitud on, et lähim must-toonekure pesapaik (KLO9130908) jääb arendusalast 1,4 km kaugusele. Märksa olulisem on see, kaugele jääb pesapaik lähimast tuulikust alternatiiv I ja II korral. Veel on märgitud, et lähima pesapaiga seisund on hinnatud soodsaks, kuid selgusetuks jääb, kas pesapaik asub lähimatest tuulikutest piisavalt kaugel, et välistada selle hülgamine häirimise tõttu, või kas selle pesapaiga säilitamist peetakse üldse oluliseks, kui pesa rajanud saatjaga linnul on piirkonnas veel vähemalt 4–5 pesapaika. Palume aruannet vastavalt täiendada.	Ettepanekuga arvestatakse. Lõiku täiendati ja toodi välja kaugused käsitletud alternatiivide ja pesa vahel. Samuti esitati hinnang kauguse piisavusele häiringu vältimiseks.
11. KSH aruanne ptk 4.3.2.2 (lk 44). Kirjas on järgnev lause: Tedremänge tuvastati üks turbafreesväljast ida poole raiesmikul kahe kukega rähniloendusel 24.03.2024 ning tedreloendusel 13.04.2024. Palume korrigeerida lause arusaadavaks.	Ettepanekuga arvestatakse. Oleme KSH aruande ptk-s 4.3.2.2 sõnastanud Teie poolt viidatud lause ümber.
12. KSH aruanne ptk 4.3.2.2 ja ptk 4.14. On kiiduväärne, et on üritatud hinnata koosmõju teiste tuuleparkidega kaitsealuste linnuliikide elupaigakasutusele (peamiselt kaljukotka puhul).	Teadmiseks võetud.
13. KSH aruanne ptk 4.3.4.4 (lk 64). On jõutud järeldusele: Alternatiiv II puhul on rohevõrgustiku toimivuse vaates problemaatiline kõige põhjapoolsem akupargi ala – ala halvendab Velise jõe kallastel esineva rohekoridori toimivust. Märgime, et kõige põhjapoolsem akupargiala asub jõest kaugemal kui seda POS 8 juures oleva salvestusjaama asukoht ning ühtlasi paikneb see ka koridori servaalal. Võiks eeldada, et POS 8 juures olev salvestusjaama asukoht on rohevõrgustiku (RV) koridori toimivuse mõttes ebasoodsam. Kuivõrd järeldus on tõstatanud probleemi, siis eeldaks sellele ka lahendust vajalike ettepanekute ja leevendusmeetmetena. Palume mõjuhinnangut RV osas täiendada.	Viidatud lõiku korrigeeriti. Leevendusmeetmena on seatud tingimus Velise jõe kallastel vähemalt 500 m laiuse ehitustegevusvaba ala säilimiseks – sarnaselt kirja p-ga 5 täpsustatakse planeeringu eelnõud.
14. KSH aruanne ptk 4.14 (lk 163). Käsitletud on koosmõju Rail Baltic raudteetrassiga ja seda eeskätt RV toimimise vaatest. Kirjas on: Antud KSH käigus ei tuvastatud, et esineda võiksid koosmõjud u 4 km kaugusel paikneva Rail Balticu trassiga või tuulepargi rajamine võiks kuidagi mõjutada RailBalticuga seonduvate leevendusmeetmete toimivust. Paraku RV-d käsitlevad vastavas peatükis (4.3.4)	Ettepanekuga arvestatakse. KSH aruandes täiendatakse rohevõrgustiku hinnangut.

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
puudub analüüs koosmõjude kohta, mis võimaldaks taolisele järeldusele jõuda. KSH programm nägi ette, et RV eksperthinnangus analüüsitakse RV toimivust enne planeeringut (sh arvesse võttes peale lindude ja nahkhiirte ka teiste loomariühmade teadaolevaid leiukohti), tekkivat looduslike alade kadu ning planeeringu koosmõjusid elamualade, infrastruktuuri ja teiste läheduses olevate planeeringu- tega.	
15. KSH programm (ptk 3.4.11) nägi ette, et koosmõjude hindamisel arvestatakse ka piirkonna ole- masolevaid ja perspektiivseid maavara kaevandusi (Imsi turbamaardla, Akimatsi II liivakarjäär). KSH aruande koosmõjude peatükis vastav hinnang puudub.	Vastav hinnang lisati KSH aruande koosmõjude peatükki.
16. KSH aruandes on põhjalikult analüüsitud tuulepargi erinevate alternatiivide müratasemeid ja meetmeid müra leevendamiseks. Müra koosmõju osas on KSH aruande ptk-s 4.14 jõutud järeldusele, et seoses ulatusliku vahemaaga olemasolevast tuulepargist (Tootsi-Sopi, 23 km) ja lisaks T4-le Kehtna vallas DP faasis kavandatavatest tuulepargi aladest (T1 ja T2, 10 km), ei ole oodata otsest ja olulist koosmõju. T1 ja T2 ja lähedal asuvale Türi valla kahele tuulepargile on algatatud DP-d, kuid KSH aruandeid ei ole veel esitatud ehk kavandatav lahendus ei ole nende puhul praeguseks veel teada.	Teadmiseks võetud. Ettepanek või küsimus puudub.
17. KSH aruanne ptk 4.6.1.3 (lk 88-89), tabel 27. Müratasemete erinevate tuuleparkide alternatiivide võrdlusest selgub, et kahel elamumaa otstarbega kinnistul (Hansu ja Kokamardi) võib I alternatiivi tugevamate tuulikute puhul esineda tuulikute täisrežiimis töötamise korral keskkonnaministri 16.12 2016 määrus nr 71 „Välisõhus leviva müra normtasemed ning mürataseme mõõtmise, määramise ja hindamise meetodid“ (määrus nr 71) tööstusmüra öise piirväärtuse ületamised (vastavalt 45,1 dB ja 45,2 dB) ning mitmel elamumaal veel ekspertide poolt soovitatud hea planeerimistava kohaselt kõige rangemad elamualadele kehtivad öised sihtväärtuste ületamised (üle 40 dB). Teiste alternatii- vide puhul tööstusmüra piirväärtuseid elamumaadel ei ületata.	Teadmiseks võetud. Ettepanek või küsimus puudub.
18. KSH aruanne ptk 4.6.1.7 (lk 96-97). Keskkonnameetmete all on ühe meetmena toodud: Tuule- pargi omanik peab tagama, et elamute õuealadel ei ületaks müratase tööstusmüra öist sihtväärtust. Sihtväärtuse ületamine on lubatud ainult notariaalse kokkuleppe (talumisservituudi) olemasolul. Tööstusmüra piirväärtuse ületamine ei ole lubatud. Samuti ptk-s 4.6.1.1 (lk 80) on kirjas: Arvesta- takse võimalusega, et ainult elamu omaniku (kirjalikul) nõusolekul on lubatav müra tase kuni töös- tusmüra öise piirväärtuseni (poolte kokkuleppel seatakse kinnistusraamatusse nt talumisservituut). Juhime tähelepanu, et määrusega nr 71 kehtestatud müra normväärtuste tagamine ei ole vabataht- lik, vaid seadusandlusest tulenev nõue. Müra normväärtuste puhul on tegu keskkonnakvaliteedi piirväärtustega, mille ületamine põhjustab olulist keskkonnahäiringut (atmosfääriõhu kaitse seadus (AÕKS) § 56 lg 2). Keskkonnakvaliteedi piirväärtust ei tohi inimese tervise ja keskkonna kaitsmise hu- vides ületada (keskkonnaseadustiku üldosa seadus (KeÜS) § 7 lg 3). Ükski omavaheline kokkulepe ei saa olla seadusest ülem juhul, kui seadus ise seda võimalust ei anna. Seega tuleks eelmainitud	Selgitame, et KSH ja planeering arvestavad asjaoluga, et müra piir- väärtust ei tohi elamualadel ületada. KSH soovitusel alusel ning lähtudes Kehtna üldplaneeringu käsitlusest soovitakse planeerin- gus täpsustada müra normtasemete kohalduvust ja seada üldju- hul normtasemeks elamute õuemaal tööstusmüra sihtväärtus. Nõudest soovitakse seada ka erand ehk talumisservituudi seadmi- sel soovitakse lubada ka müratase kuni piirväärtuseni. Kehtivate õigusaktide alusel hajaasustuses olemasolevate elamualade osas kehtib tavapäraselt piirväärtus. Seega ei ole esitatud käsitlus vas- tuolus õigusaktidega.

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
alapunktide lõikudest eemaldada viide ja keskkonnameede vastastikusel kokkuleppel müra normväärtuste ületamise talumisservituudi kohta (ainuüksi kui elamumaal kehtivad piirväärtused, siis nende ületamistel ja kui elamumaal kehtivad sihtväärtused, siis nende ületamistel). Kui tuulikute rajamisel soovitakse mõjutatavatel maa-aladel leebemaid müra piir- ja sihtväärtusi, tuleks muuta selle maa-ala maakasutuse juhtotstarvet.	
<u>Eksperthinnang Kehtna ja Türi valla tuulikualade mõjude kohta Keava raba kaljukotkale 19. Joonis 7 (lk 9).</u> Saatjate andmetel on kaljukotkas käinud pesast kaugemal põhjaosa niitudel ja metsades ning ka lõunaosa Kastna küla põldudel ja metsades. Need alad on joonise 3 põhjal arvatud kaljukotka pesitsusterritooriumisse. Samas ei ole kotkas käinud läänesuunas olevatel põldudel, mis asuvad pesapaigale palju lähemal. Sellest ajendatult küsimus, miks niidud ja põllud on hõlmatud pesitsusterritooriumisse või miks need on olulised? Kaljukotka kaitse tegevuskava järgi on liigi põhiliseks toitumisealaks sood ning niite ja põlde ei ole toitumisalana mainitud.	<i>Vastus on koostatud vastava uuringu koostaja abil:</i> Põllud ja niidud on kaljukotkale olulised toitumisalad (see saab eelduslikult kirja uuendatavasse liigi tegevuskavasse) - sellele viitavad kaljukotkaste saatjaandmed ja varasemad visuaalsed vaatlused, kus liiki nähakse ka uudismaadel ja pesitsussoo lähedal avamaastikel toitumas. Seal on sobivat saaki, nt haned, kajakad, sookured, rebased, jäneseid jt. Vabakäelisse pesitsusterritooriumisse (kaljukotka eksperthinnangus joonis 3) hõlmati isendi tuumikala, kus on rohkem/enamik saatjapunkte ja üksikute külastusega alad jäeti välja. Liigi pesitsusterritoorium ei ole ringikujuline ja antud isendil põhja-lõuna suunas väljavenitatud, mistõttu Keava rabast läänepoolseid põldusid see isend sageli ei külasta ja need jäeti välja.
20. Lindude jaoks on kriitiline pesitsemise aeg. Palun eksperthinnangus ja aruandes esitada ka GPS punktide kaart ja kodupiirkonna kaart pesitsuse ajal.	<i>Vastus on koostatud vastava uuringu koostaja abil:</i> Eksperthinnangus esitatud andmete puhul on tegemist emaslinnu andmetega, kes on kevadel mitu kuud peamiselt pesa juures (haudumine ja väike poeg), mistõttu punktide eristamine olulist lisateavet ei anna. Oluline on aastaringelt kogu pesitsusterritoorium (kaljukotkas on paikne liik).
<u>Linnustiku inventuuri lõpparuanne Kehtna TU4 tuulepargi arendusalal (KSH lisa 3)</u>21. Lõpparuandest ei selgu raopesade/risupesade otsimise tulemit (v.a et kanakulli ja väike-konnakotka pesa ei leitud, kuid kas leiti teiste kulliliste pesi?). Samuti märgime, et lõpparuande lk 8-9 kirjelduse juures ei ole esitatud graafilist ülevaadet, mis annaks parema selguse.	Uuringuaruandesse lisati juurde kaart.
22. Linnustiku uuringu lõpparuande kohaselt piisab must-toonekure pesapaiga (KLO9130908) kaitseks 3 km tsoonist, mis on kujutatud joonisel 10. Miks on joonisel kujutatud tsoon nn hambaga? Meie hinnangul jääb alternatiiv II kohane tuuliku POS 1 hoonetusala osaliselt 3 km puhvrissi.	3 km ringjast tsoonist on kohane lähtuda kui tsooneeringu aluseks olevast joonest. Kohalikest oludest (näiteks vanade metsade killustumine, looduses tuvastavad selged jooned - näiteks maanteed, ka elupaikade ja muude alade killustumine) lähtuvalt on kohane tsooni kas suurendada või vähendada. Antud must-toonekure tsooni puhul on aluseks vanade metsade ja heas seisus elupaikade piirid ning seetõttu on seal tekkinud nõ hammas.

Esitatud arvamus	Seisukoht
23. Lõpparuandes on märgitud, et elupaiga KLO9130908 pesa rajas saatjaga varustatud kurg, kuid reaalselt pesitsust ei ole selles toimunud. Lähtudes viidatud isendi elupaigakasutusele ja toitumisveekogudele on hinnatud, et soodsas seisus elupaiga puhul on piisav rakendada 3 km ulatusega puhvrit. Nõustume sellega tingimusel, kui nähakse ette meede rakendada tuulikute peatamist (kas pesitsusperioodil valgel ajal või alternatiivselt tehnoloogiliste lahendustega) kui tulevikus (enne tuulepargi rajamist kui ka selle tööperioodil) elupaik taastasustatakse (st tuvastatakse pesitsus) must-toonekure poolt.	Vastav meede lisati uuringuaruandesse.
4 Eraisik V.M. 05.06.2025	
PLANEERIMISE ALUSTEST KSH on soovitusliku iseloomuga dokument, mis ei ole juriidiliselt KOV-le siduv, vaid on ainult abivahend, vastu võtmaks planeerimisel optimaalsemaid otsuseid. KSH-d on nimetatud otsusetegemise abivahendiks, mis aitab formuleerida jätkusuutlikke ruumilisi ja sektoriaalseid poliitikaid, plaane ja programme eesmärgiga tagada asjakohaste keskkonnakaalutluste kaasamine protsessi. KSH mõte on täiendada ja paremaks muuta strateegilist otsust, mis tähendab, et Otsustaja (Kehtna vallavalitsus) peab KSH-s aktiivselt osalema. Otsuse paremaks muutmisel peavad panustama kõik (planeerimismenetluse) osalised kogu KSH jooksul ning poolte kaasamise kulgu tuleb dokumenteerida. /KSH käsiraamat/ Tuuleenergeetika arendamine maismaatuuleparkide mõistliku arvu lisamisega energiaportfelli on Eestile oluline. Ülitähtis on selle juures leida planeerimisel tuuleparkidele parimad asukohad, tasakaalustades ärilised huvid loodusega. Ka T4 TP tuleb planeerimise mõistes käsitleda kui harilikku äriprojekti. Eestis on planeerimisel üle 100 tuulikupargi ala. Iga üksiku ala kohta eraldi ei saa öelda, et on olemas ülekaalukas avalik huvi (nagu näiteks oli Rail Baltica puhul) ning, et puuduvad alternatiivid. Sellest, et isegi kui keegi kohalikest vastu ei ole, ei tohi järeldada, et tuulepark või raudtee sinna tuleb. Kui ülekaalus on looduskaitse huvi, siis ei tule. /Õiguskantsler Ü.Madise.Postimees 17.04.2025/ T4 TP puhul on äriprojektile oluliseks vastukaaluks vajadus Natura 2000 kohustuste täitmise eest Euroopa ees (ja võimalike ülisuurte rahaliste sanktsioonide vältimine võetud kohustuste rikkumiste puhul). KeHJS §45 "Keskkonnamõju strateegilise hindamise erisused Natura 2000 võrgustiku alal" (2) Strateegilise planeerimisdokumendi võib kehtestada juhul, kui seda lubab Natura 2000 võrgustiku ala kaitsekord ning strateegilise planeerimisdokumendi kehtestaja on veendunud, et kavandatav tegevus ei mõjuta ebasoodsalt selle Natura 2000 võrgustiku ala terviklikkust ega	Teadmiseks võetud. Planeeringumaterjalide või KSH aruande osas ettepanek või küsimus puudub. Selgitame, et üle Eesti on tööpoolest koostamisel mitmeid tuuleenergia planeeringuid, kuid planeeringute seis on väga erinev. Vastava ülevaate leiab Keskkonnaportaalist¹. Kehtna vald on üks omavalitsustest, kus üldplaneeringu kehtestamisega on tehtud tuuleparkide kui ORME objekti asukoha valik ning sellest lähtuvalt koostatakse arendushuvidena aladele detailplaneeringuid. Looduskaitse huvidena arvestamine on toimunud nii asukohavaliku etapis kui toimub ka detailplaneeringu koostamine. Sealjuures on Natura hindamine teostatud nii asukohavaliku etapis (üldplaneeringu KSHs) kui detailplaneeringu KSH raames.

¹ <https://keskkonnaportal.ee/et/ulevaade-tuuleenergeetika-arenduste-hetkeseisust-mai-2025>

Esitatud arvamus	Seisukoht
kaitse eesmärki. Ka energiamajanduse korralduse seadus (EnKS) rõhutab, et isegi ülekaaluka avaliku huviga projektide puhul: § 3211. Ülekaaluka avaliku huviga taastuenergia projektid (3) Käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud taastuenergiat tootev ehitis ja salvestusseade peavad asuma väljaspool: 1) Natura 2000 võrgustiku ala ja ebasoodne mõju Natura 2000 ala kaitse-eesmärkidele peab olema välistatud; Ebasoodsa mõju hindamisel tuleb lähtuda sellest, et esikohal on looduskaitse eesmärgid. Natura aladel peavad väga sageli majanduslikud ja sotsiaalsed kaalutlused taanduma looduskaitse kaalutluste ees ning paljudest Natura aladest ebasoodsatest mõjutada võivatest projektidest tuleb loobuda./KSH käsiraamat/ Keskkonnaameti seisukoht: Mis puudutab laiemalt tuuleparkide planeerimist, siis maismaale tuuleparkide kavandamisel on ka Keskkonnaameti hinnangul kõige enam eelistatud juba varasemas inimkasutuses olnud alad ning ei pooldata tuuleparkide arendamist suurtes loodusmaastikes ning Natura 2000 alade või Eesti siseriikliku kaitse all olevate alade vahetus läheduses. /KKA 15.07.2021nr 6-5/21/14061-3/ Energiaarvestuse objektide planeerimisel ja projekteerimisel ning järgmistes etappides mõju täpsustamisel Natura hindamiste protsessides tuleb arvestada parima teadmise ja kehtivate juhenddokumentidega. /ENMAK 2035 KSH eelnõu/ T4 planeeritakse tuugeneid võimsusega orienteeruvalt 7 MW ja tipukõrgusega ligikaudu 280m. Selliste tehniliste näitajatega tuugenite mõjude kohta inimesele ja loodusele täna praktiliselt puuduvad maailmas teadusuuringud. Käesolevas T4 DP KSH-s vajalike puhverkaugustena plaanitavast TP-st toodud minimaalsed kaugused arvudes põhinevad valdavalt uuringutele alla 150m tipukõrgusega tuugenite kohta. Seega, tuleb arvukateks vajalikeks lisauuringuteks kasutada võimalusel Sopi-Tootsi TP. Kui käsitleme erinevate faktorite mõjusid (eriti Natura 2000 alade kaitse-eesmärkidele avalduvat ebasoodsat mõju), peame lähtuma seaduste ja juhendite poolt etteantud ettevaatusprintsipist ning planeeritavale TP-le kehtestatavate piirangutena kasutama juhtudel, kui uuringute läbiviimine osutub tehniliselt võimatuks (ülekoormatavaks), vähemalt maailmas olemasolevates viimase aja teadusuuringutes väljatoodud kriitilisi maksimumnäitajaid (lisades tuugenite kõrguse suurenemise ettevaatuskoefitsiendi). KSH aruande koostamisel peab arvesse võtma: 1. olemasolevaid teadmisi ja üldtunnustatud hindamismetoodikat./KSH käsiraamat / Ei ole aktsepteeritav lähtuda ainult üle 10 aasta vanustest teadustöödest, kus uuritud tuugenite	

Esitatud arvamus	Seisukoht
tipukõrgus oli enamasti alla 100m ja/või paljusid TP-dega seonduvaid keskkonnariske veel ei teadvustatud. Näiteks, TP-le soovitava puhverala määramisel kaitsealustest linnuliikidest: Piisava kauguse ehk nn puhverala leidmiseks on lähtutud teaduskirjanduse andmetest (peamiselt, 20) ning Keskkonnaameti poolt antud suunistest 21./T4 TP DP KSH lk 23/. Siinkohal on viide 20 Saksamaa teadustöö aastast 2017 (uurimistöö viidi läbi aastatel 2014 – 2015), kus uuringuteks kasutati tuugeneid tipukõrgusega alla 100m! Viide 21 on Keskkonnaameti soovitusel, mis on koostatud aastal 2021 ning millede koostamise alusteks on samuti teadustööd enne aastat 2018. Kahjuks esineb käesolevas T4 TP KSH-s arvukalt selliseid näiteid, eriti Natura 2000 teemade käsitlemisel. Seetõttu on ka alljärgnevalt toodud viited uuematele teadustöödele, millede alusel saab korrektsemalt määrata vajalikud minimaalsed puhveralade laiused T4 TP ja Natura 2000 alade vahel. Läbiviidav DP KSH peab juhinduma muuhulgas: - Juhul kui KSH aruande koostamisel seoses lisanduva infoga siiski osutub vajalikuks mõne eelhindamise väheoluliseks peetud valdkonna põhjalikum käsitus, siis seda aruandes ka tehakse. /Juhised Natura hindamise läbiviimiseks. 2019/ - Riigikohtu lahend 3-16-1472 § 8. Keskkonnamõju strateegilise hindamise raames ei tohi jätta mõju vajaliku täpsusega hindamata ja hindamise ülesanded täitmata põhjusel, et kindlalt ei ole teada arendustegevuse parameetrid. - Kui strateegilise planeerimisdokumendi täpsusaste ei võimalda hinnata tegevuste mõju ja välistada negatiivne mõju, peab olema tagatud täiendava hindamise nõue. /KSH käsiraamat/	
EL LOODUS- JA LINNUDIREKTIIVIST TULENEVAD REEGLID Natura 2000 ALADELE MÕJUDE UURIMISE KOHTA Järgnevate punktide juures (kokkuvõtvalt, et vältida Natura 2000 reeglite kirjendamist igas alapunktis) tuleb arvestada: - Kõik Eesti Vabariigis läbiviidavad planeeringud (kaasaarvatud ka riigi eriplaneering) peavad arvestama Natura 2000 piirangute ja reeglitega. - Kavale või projektile võib anda loa loodusdirektiivi artikli 6 lõike 3 tähenduses seega vaid tingimusel, et pädevad asutused on pärast kõigi selliste asjaomase kava või projekti aspektide väljaselgitamist, mis võivad eraldi võetuna või koostoimes teiste kavade või projektidega kahjustada Natura ala kaitse-eesmärke, ning parimate teadussaavutustega arvestades kindlaks teinud, et see ei avalda Natura ala terviklikkusele negatiivset mõju. Nii on see juhul, kui teaduslikust seisukohast ei ole mingisugust põhjendatud kahtlust sellise mõju puudumise osas. /K.Relve.Natura 2000 võrgustik Euroopa Liidu ja Eesti õiguses/	Teadmiseks võetud. Planeeringumaterjalide või KSH aruande osas ettepanek või küsimus puudub.

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
- Eesti riik on võtnud Natura 2000-s endale Kohustuse vältida elupaikade seisundi halvenemist ja liikide häirimist: Loodusdirektiivi artikli 6 lõige 2. Liikmesriigid võtavad vajalikke meetmeid, et vältida erikaitsealadel looduslike elupaikade ja liikide elupaikade halvenemist ning selliste liikide häirimist, mille kaitseks alad on määratud, kuivõrd selline häirimine võib oluliselt mõjutada käesoleva direktiivi eesmärkide täitmist. Kohustuse elluviimiseks ei piisa teatud inimtegevuse reguleerimisest ala piires, sest alal kaitstavate elupaikade halvenemise ja liikide häirimise võib kaasa tuua ka väljaspool ala toimuv inimtegevus. Euroopa Kohus on rõhutanud, et loodusdirektiivi tõlgendamisel tuleb juhinduda ettevaatuspõhimõttest (C-127/02, p 44). See tähendab, et liikide häirimine või elupaikade halvenemine ei pea olema kindlalt teada – vastupidi, kindel tuleb olla sellise mõju puudumises (C-404/09, p 126). Kui on olemas teaduslikust seisukohast mõistlik kahtlus ebasoodsast mõjust, siis ei pea komisjon rikkumismenetluses tõendama mõju olemasolu, vaid liikmesriik peab esitama tõendid, mis kahtlused kõrvaldavad (C-559/19, p 170). Natura alade kaitse ei tohi piirduda meetmetega, mis on mõeldud inimtegevusest tuleneva välise kahjustamise ja häirimise vältimiseks, vaid see peab ka vastavalt olukorrale hõlmama positiivseid meetmeid ala seisundi säilitamiseks ja parandamiseks (C-399/14, p 209; C-404/09, p 135). Ei saa eeldada, et ala terviklikkust ebasoodsalt ei mõjutata, kui puudub otsene mõju teadaolevatele elupaikadele ja liigi leiupaikadele (EL metoodiline juhend, lk 35). Riigikohus on rõhutanud, et kavandatava tegevuse kaudne mõju Natura alale ei pruugi olla vähem oluline kui otsene mõju. Analüüsida tuleb Natura ala olukorda ja kavandatava tegevuse tagajärjel ilmneva võivaid muutusi. Otseste ja kaudsete mõjude eristamisel on seejuures teisejärguline tähendus (RKHKo 3-18-529, p 19). /K.Relve.Natura 2000 võrgustik Euroopa Liidu ja Eesti õiguses/ Kokkuvõtvalt: Järgnevates punktides on esitatud teaduslikult põhjendatud/argumenteeritud kahtlused planeeritava T4 TP Natura 2000 aladele ebasoodsa mõju avaldamise osas. Vastavalt kehtivatele õigusaktidele peab SPD koostamise korraldaja (Kehtna vallavalitsus) tõendama iga punkti kohta ebasoodsa mõju puudumise Natura 2000 aladele. Ühtlasi lasub SPD koostamise korraldajal täielik vastutus EL Natura direktiivide rikkumise ja sellest tulenevate võimalike sanktsioonide ees. Näiteks, Poolale kehtestas Euroopa Komisjon trahvi 100 000 EUR/päev metsaraiete eest, mis mõjutasid Natura 2000 loodusala kaitse eesmärki. https://iucn.org/news/europe/201711/eu-court-orders-poland-stopbia%C5%82owie%C5%BCa-logging-or-face-%E2%82%AC100000-daily-fine; (C-432/21).	

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
Eesti oli 2021.aastal lähedal (menetlus algatati) trahvi saamisele metsaraiete läbiviimise eest Natura aladel ja nendega külgnevatel aladel /Estonia may face €100,000 per day fines for logging protected forests. BNS 20.07.2021/ Kehtestada nõue, et T4 TP poolt põhjustatava infraheli (0-20 Hz) müra Kõnnumaa-Väätša linnuala piirides ei tohi ületada 5dB. Lähtuda modelleerimise tulemustest. Põhjendus. Kõnnumaa-Väätša linnuala kaitse eesmärkideks on muuhulgas ka metsis ja teder. Teadusuuringutes on põhjalikult uuritud kanaliste tundlikkust infraheli suhtes. Välja on toodud, et üle 5dB pidev infraheli müra põhjustab tõsiseid käitumishäireid. /Jeffrey N. Zeyl jt Infrasonic hearing in birds: a review of audiometry and hypothesized structure–function relationships. 2020/ Müranormi ületamisel rikutakse Natura 2000 linnuala kaitse-eesmärki.	Ettepanekut ei arvestata, sest see ei ole põhjendatud. Ettepaneku põhjendusena viidatud ülevaateartiklis käsitletakse lindude võimet tajuda infraheli (heli sagedusega alla 20 Hz). Artiklis leitakse, et mõnedel linnuliikidel on kirjeldatud infrahelide tajumise võimekust ja mõne liigi puhul võib tajulävi olla madalam kui inimesel. Antud valdkonnas läbi viidud teadusuuringud on ülevaatlikult koondatud artikli lisasse tabelisse 1. Tabelist selgub, et eri liikide puhul on tuvastatud eri infraheli sageduste taju võimekus eri helirõhkudel. Ühegi esitatud testi puhul ei ole tajulävi ühegi testitud sageduse puhul jäänud 5 dB väärtuse lähedusse. Artikkel ei paku empiirilisi andmeid lindude negatiivse reaktsiooni kohta inimtekkelisele infrahelile. Selgitame, et ettepaneku kohast (5 dB) infraheli väärtust looduskeskonnas ei esine seoses tuule, puulehtede jt infraheli allikate olemasoluga tavapärasel looduskeskonnas.
Kehtestada nõue, et inimkõrvaga kuuldavas sagedusvahemikus (20 – 20 000Hz) T4 TP poolt tekitatav pidev müra Kõnnumaa-Väätša linnuala piirides ei tohi ületada 10dB. Lähtuda modelleerimise tulemustest. Põhjendus. Põhjalikult on uuritud müra mõju lindudele (pesakoha valik, toitumine, magamine, paaritumine). Pidev müra üle 10dB võrra kõrgem, kui looduslik mürafoon, muudab teaduslikult tõestatuna oluliselt käitumismustreid. /C.Francis jt A Framework for understanding noise impacts on wildlife 2013/, /N.van Hoose.Noise pollution causes chronic stress in birds. 2018/ KSH koostaja poolt on ekslikult esitatud väide Lindudele häirivaks peetakse 42–47 dB(A) ületavat mürataset (viited 42, 43, 44, 45)./T4 TP KSH lk 47/ Esitatud viited on kõik uuringud liikluse müra(raudteed, maanteed) kohta, mis ei ole pidev müra ning nendes ei eristatud ka looduslikku mürafooni. Viites 45 uuriti Rootsis müra mõju madala ja mõõduka liiklusköormusega maanteedel. We applied the method in two Swedish regions with relatively low or moderate road and traffic densities. / Helldin, J.O.jt. Assessment of traffic noise impact.	Ettepanekut ei arvestata, sest see ei ole põhjendatud. Viidatud artiklis on välja toodud, et üle 10 dB võrra suurem müra looduslikust mürafoonist võib vähendada lindude kuulamisala oluliselt. Nõustume põhimõtteliselt väitega. Müra võib olla linnustikule oluliseks mõjuks ja lindude elupaikadele mõju hindamisel ka müra kui võimalikku mõjutegurit arvestatakse. Eri linnuliigid on müra suhtes erineva tundlikkusega ning asjakohasel juhul on mõju hinnangutes (nii tuuleparkide kui infrastruktuuriobjektide osas) teostatud müra arvutuslikku hindamist ka konkreetse linnuliigi elupaiga suhtes. Koostatud planeeringulahenduse korral jääb mürahinnangu kohane tuulikute põhjustatud mürataset Kõnnumaa-Väätša linnualal alla 35 dB. Sellist helirõhutatust ei ole

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
2013.lk1/ Müranormi ületamisel rikutakse Natura 2000 linnuala kaitse-eesmärki.	teaduskirjanduses oluliselt häirivaks peetud ka väga müratundlike linnuliikide suhtes². Selgitame aga, et müra puhul ei kehti lineaarne liituvus³. Selleks, et müratase tõuseks 10 dB, peab müraallika tekitatav müratase olema oluliselt suurem kui foonimüra.
Katseliselt mõõta seismoanduritega vibratsiooni levikut pinnases ning infraheli (0 – 20 Hz) tugevust maapinnal erinevatel kaugustel (500m, 1000m, 2000m, 5000m) Sopi-Tootsi TP juures erinevatel tuulekiirustel. Kindlasti peab tuule kiirus gondli kõrgusel olema vähemalt 12m/s ning tuugeni poolt tekitatav müra on mõõtmistega kontrollituna tehniliste tingimuste järgi maksimaalne emiteeritav. Resultaate võrrelda teaduskirjanduses toodud kriitiliste mõju parameetritega erinevetele ökosüsteemi osadele. Põhjendus. - Infraheli levib pikkade vahemaade taha, kaotades vähe energiat, erinevalt kuuldavast helist. Näiteks 1 Hz heli (inimkõrvale tajumatu) sumbub kilomeetri kohta 10 000 korda halvemini kui 100 Hz heli (inimkõrvale tajutav). - Suured lainepikkused võimaldavad infrahelil läbida takistusi ja põhjustades võimalikke resonantse. - Tuulegeneraatorite infraheli võib püsida pikema aja jooksul ja varieeruda episoodiliselt labade pöörlemise ja tuuleolude tõttu. /ENMAK 2035 KSH eelnõu/ TP põhjustatud vibratsioon pinnases levib sagedustel alla 20Hz. Seismograafidega on registreeritud tuugenite põhjustatud signaalid kuni 18 km kaugusel TP-st. /Schofield, R. Seismic measurements at the stateline wind project/ Uuritud on infraheli spektris erinevatel sagedustel levivaid, 2MW tuugenitega TP-st põhjustatud signaale 11km kaugusel ning leiti et kõige tugevam oli signaal 1,7Hz juures./Saccorotti jt. Seismic Noise by Wind Farms.2011/ Uuritud on 2,78MW tuugenite, tipukõrgusega 139m, põhjustatud vibratsiooni 1,9 km kaugusel TP-st. Leitud vibratsiooni tasemed ei ületanud inimestele kehtestatud norme, kuid on piisavad, et avaldada olulist mõju ökosüsteemi osadele.	Ettepanekut ei arvestata, sest tegu ei ole detailplaneeringu ja selle KSH raames lahendatava ettepanekuga. Selgitame, et planeeringu ja KSH raames võib olla kohane läbi viia uuringuid, mis käsitlevad planeeringuala keskkonnaseisundit juhul kui olemasolev keskkonnaandmestik ei ole piisav hinnangute andmiseks. Detailplaneering ja selle KSH aga ei ole oma olemuselt teadusuuring, mille raames viidaks läbi uuringuid planeeringusse mittepuutuvatel aladel ja objektidel. Mõjude hindamisel kasutatakse ühe võimaliku hindamismetoodikana samalaadsete objektide uuringute/seirete aruandeid või teaduskirjanduses avaldatud andmeid, kuid vastavate uuringute läbiviimine ei kuulu KSH hindamisulatusse. Kui peate vajalikuks vastava uuringu läbiviimist, siis võib uurin-guettepanekuga pöörduda vastava tuulepargi omaniku või Eestis tegutsevate teadusasutuste poole. Selgitame tuulikute vibratsiooni osas, et erinevad uuringud näitavad, et tuulikud tekitavad ka maapinnas edasikanduvat vibratsiooni. Sellise vibratsiooni tasemed on aga seniste uuringute alusel jäänud väga madalatele tasemetele ning on suurtel kaugustel tuvastatavad väga tundlike seismograafidega. Vibratsiooni tasemetele, mis ületaks inimeste tajuläve või ka ökosüsteeme, ei ole tuulikute puhul mõõdetud. Sellekohase ülevaate annab nii KSH aruanne kui Teie poolt viidatud artiklid. Kuigi olete mitmete

² Taubmann, J., Kämmerle, J. L., Andrén, H., Braunisch, V., Storch, I., Fiedler, W., ... Coppes, J. (2021). Wind energy facilities affect resource selection of capercaillie Tetrao urogallus. Wildlife Biology, 2021(1). Kättesaadav: <https://doi.org/10.2981/wlb.00737>

³ https://www.noisemeters.com/apps/db-calculator/?srsltid=AfmBOoriHgtCv_2CKz4APCSGWogXF12VbyQikc-zQX908jDZsOpiQ1Fq

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
/ J.Ritter jt. Ground motion emissions due to wind turbines: observations, acoustic coupling, and at-tenuation relationships.2022/ Teaduskirjanduses on katseliselt mõõdetud näiteks 2MW tuugeni tekitatud vibratsiooni 1,8km kaugusel ning on leitud vibratsiooni tasemed, mis võivad mõjutada pinnase ökosüsteemi. / Ground motions induced by wind turbines. S.Nagel jt. 2021/ Meil planeeritava 7MW tuugeniga, tipukõrgusega üle 250m, ei ole maailmas teadaolevalt veel avalikustatud katselisi mõõtmisi tehtud. Uuring, mis käsitles tuugenite põhjustatava vibratsiooni mõju kohta vihmaussidele ja pinnase makrofaunale (> 1 cm), tõestas teaduslikult negatiivse mõju olemasolu / Estefania Velilla jt Vibrational noise from wind energy-turbines negatively impacts earthworm abundance. 2021/ Seda kinnitab ka T4 TP DP KSH p 4.6.3. Ka sipelgate kohta tehtud uuring näitas negatiivse mõju olemaolu /Joel Fransson Forsberg. Vibration signals as indicators of soil fauna health. 2021/ Äärmiselt tundlikud välise müra suhtes on mesilased, kes kasutavad helispektri skaalas erinevaid sagedusi (kuni15Hz, 350Hz, kuni 2500Hz) omavaheliseks kommunikatsiooniks, orienteerumiseks ja saagiotsinguil. Kuna vahetatavate kogumadalsageduslike signaalide tugevus jääb mõnel juhul alla 6dB, on vajalik vältida üle 5dB välist müra. /Martin Stefanec jt. Effects of sinusoidal vibrations on the motion response of honeybees.2021/, /Mimi D.Hoßmann. The effects of outside noise stimuli on honey bee foraging. 2022/ , /WH Kirchner. Acoustical communication in honeybees. 1993/ Mesilased, sipelgad ja pinnase makrofauna (nt vihmaussid) on ökosüsteemi osa, mille kui terviku kahjustamist tuleb vältida. Arvestades Natura 2000 ettevaatusprintsipi ning nõuet välistada ebasoodsat mõju Natura ala kaitse-eesmärkidele ja terviklikkusele, tuleb vastavad seismograafilised ja infraheli kombineeritud uuringud läbi viia. Kuna pinnases leviva vibratsiooni väärtuseid mõjutavad oluliselt pinnase tihedus ning tuugeni vundamendi konstruktsioon, tuleb inseneriarvutustes tulemuste võrdlemisel vajadusel paranduskoefitsiente rakendada. TP põhjustatav infraheli ja vibratsioon pinnases avaldab ebasoodsat mõju Natura 2000 ala ökosüsteemi osadele (näiteks sipelgad, vihmaussid, aga ka mesilased), seega ka Natura 2000 ala terviklikkusele ja kaitse-eesmärkidele. Ilma täiendavate uuringute läbiviimiseta, tuginedes ainul ülaltoodud teaduskirjandusele, tuleks Natura ettevaatusprintsipi rakendades kehtestada vähemalt 5km puhvertsoon T4 TP ja	artiklite puhul toonud välja väite nagu oleks artiklites esitatud väide, et tuulikute vibratsioonitase võib avaldada mõju ökosüsteemidele, siis realselt antud artiklites sellised väited puuduvad. Vihmasusside ja pinnase elustiku võimaliku mõju käsitus on KSH aruandes esitatud. Juhime tähelepanu, et muutust täheldati tuuliku vahetus läheduses vihmausside asustustiheduse osas (muu mulla mesofauna osas muutust ei tuvastatud). Uuring ei tuvastanud vihmausside kadumist ka tuuliku vahetust ümbruses (madalas asustustihedus esines 8 ja 32 m kaugusel ning asustustihedus oli kõrgem 64 m kaugusel). Seega mõjuala on väike ja on välistatud et mõjuala ulatuks Natura aladeni. Viidatud sipelgaid käsitlev magistritöö ei käsitle inimtekkelise vibratsiooni mõju sipelgatele. Magistritöö tegeleb hoopis sipelgate tekitatud vibratsiooni uurimisega kasutamaks seda sipelgate aktiivsuse seires. Seost planeeringu ja KSH-ga puudub. Viidatud mesilaste uuringutest esimeses uuriti otseselt mesilaste vahetus läheduses (mesilaste all olevale plaadile) genereeritud vibratsiooni mõju mesilaste käitumisele. Leiti, et vibratsioon mõjutab mesilaste käitumist. Oluline asjaolu on, et testimisel kasutati vibratsioonitasemeid, mis on tajutavad ka inimesele. Teises viidatud mesilaste uuringus uuriti välise müraallika mõju mesilaste toitumiskäitumisele. Uuring järeldas, et väline müra ei mõjuta negatiivselt mesilaste toitumiskäitumist. Kolmas viidatud artikkel käsitleb mesilaste omavahelist akustilist suhtlust. Artikkel ei käsitle inimtekkelise müra või vibratsiooni mõju mesilastele. Seega puudub viidatud artiklites inimtekkelise müra või vibratsiooni mõju käsitus mesilastele või teaduslik põhjendus, mille kohaselt peaks vältima üle 5 dB välist müra. Selgitame, et lähtuvalt Natura hindamise põhimõtetest hinnatakse tegevuste mõju vastava Natura ala kaitse-eesmärkidele.

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
Kõnnumaa-Väätsa loodusala ning T4 TP ja Salavalge-Tõrasoo loodusala vahel. Arvestades, et Kõnnumaa-Väätsa ja Salavalge-Tõrasoo loodusalade omavaheline vahekaugus on 4,9 km, tuleks T4 DP lõpetada PlanS §129(1) lg1 alusel. § 129. Detailplaneeringu koostamise lõpetamine (1) Detailplaneeringu koostamise võib lõpetada, kui: 1) koostamise käigus ilmnevad asjaolud, mis välistavad planeeringu elluviimise tulevikus.....	Natura asjakohane hindamine on läbi viidud lähtuvalt Natura hindamise põhimõtetele ja vastavate alade kaitse eesmärkidele.
Lisaks sellele, kui alast ei jää kaugele Natura 2000 võrgustikku kuuluvad linnu- ja loodusalad, on vaja planeerimise järgmistes etappides arendusala suhtes viia läbi ka Natura asjakohane hindamine nende linnuliikide suhtes, kes on lähiümbruse linnualade sihtliikideks. /KAUR Tuuleenergeetika arendamiseks täiendavate alade kaardistamine 2024/ T4 TP DP KSH-s ei ole läbi viidud Natura asjakohast hindamist selle nõude alusel.	KSH aruandes on läbi viidud Natura asjakohane hindamine Kõnnumaa-Väätsa linnuala kaitse-eesmärkide suhtes. Juhime tähelepanu, et Kehtna vallas ei paikne ühtegi KAURI tuuleenergeetika arendamiseks täiendavate alade kaardistamise töös käsitletud aladest, sh ei kattud käsitletava detailplaneeringu ala ühegi KAURI täiendavalt kaardistatud alaga. KAUR täiendavate alade kaardistuse töö seega puutumus detailplaneeringu ja selle KSHga puudub.
KSH juhteksperdil esitada T4 TP DP KSH p 4.3.2.1. läbi viidud haneliste hukkumisriski hindamisel modelleerimisel sisestatud andmed ning modelleerimise tulemusena saadud täielik lõplik raport. Põhjendus: Haneliste osas teostati ka hukkumisriski hindamine. Hukkumissageduste modelleerimine tehti laiendatud Band (SNH) mudeli abil26, mis on algselt koostatud avamere tuuleparkide mõju hindamiseks, kuid seda saab sama hästi kasutada ka maismaa tuuleparkide puhul. Mudelarvutused tehti Šotimaa Keskkonnaagentuuri kodulehelt allalaetud Excel formaadis eelprogrammeeritud arvutustabeli ja selle kasutusjuhendi abil27. / T4 TP DP KSH lk 39/ Hukkumisriski hindamiseks kasutatud tarkvara (viited 26 ja 27) on arvestatud ainult kuni 3,2MW võimsusega tuugenitele, tipukõrgusega kuni 150m ning ei ole kasutatav T4 TP planeeritavate 7MW tuugenite juures tipukõrgusega 280m. The assessment considers two turbine options (see next section) whose rotors respectively span the height range 30-130 m (2MW turbine) and 33-147 m (3,2 MW turbine). //https://www.nature.scot/doc/guidance-using-updated-collision-risk-model-assess-bird-collision-risk-onshorewind-farms/ 1.2.2 Proportion flying at risk height/ Paluda KSH juhteksperdil selgitusi, kuna täiesti on välistatud sellise vea tekkimisel juhuslik inimlik eksitus.	KSH ptk-s 4.3.2.1. on esitatud kõik vajalikud andmed hukkumisriski modelleeringu kordamiseks. Hukkumisriski arvutamiseks kasutatav arvutustabel on samuti antud peatükis viidatud ja kasutatav. KSH juhteksperdi selgitab, et olete viidanud BAND mudeli kasutusjuhendi lisale, mis käsitleb arvutusnäidet. Olete esitanud oma kirjas väljavõtte mudeli kasutusjuhendis esitatud arvutusnäitest. BAND mudeli kasutusjuhendis puudub piirang tuuliku parameetritele. Tegu on tõenäosusmudeliga, kus tuulikute arv ja tuulikute parameetrid (sh labade diameeter ja paiknemiskõrgus) on üheks sisendiks kokkupõrketõenäosuse arvutamiseks. BAND mudel on üle-maailmselt laialdaselt kasutatav hukkumisriski hindamise mudel nii maismaa kui meretuuleparkides, mille kasutamist soovitab ka Eesti Ornitoloogiaühing (https://kliimaministee-rium.ee/sites/default/files/documents/2022-12/L%C3%B5pparuanne%20-%20%C3%9Cle-eestiline%20maismaalinnustiku%20anal%C3%BC%C3%BCs_0.pdf).

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
Nõuda arendajatelt tuugenite labade ja gondli konstruktsioonide tehnilised joonised ning kasutatud materjalide täpne keemiline koostis. Uurida Sopi-Tootsi ja Saarde TP juures raskemetallide, Bisfenool A (BPA) ja mikroplasti sisaldust pinnases tuulepargist erinevatel kaugustel. Kehtestada planeeritava T4 TP-le vähemalt 5 km puhvertsoon Kõnnumaa-Väätsa ja Salavalge-Tõrasoo loodusaladest, vältimaks tuuliku metallosadest ja tuulikulabade erosioonist lähtuvate keskkon-naohtlike ainete kandumist otse pinnasesse ning sellega seonduvalt ebasoodsa mõju teket Natura 2000 aladele. Põhjendus. Teadusuuringutes on tõestatud raskemetallide suurenenud sisaldust pinnases TP läheduses. Tuulepargi alal ja vahetus läheduses täheldati pinnases Co sisalduse tõusu kuni 4x ja Ti sisalduse tõusu kuni 10x , mille päritolu on seletatav tuugenite konstruktsiooniga. /Lihui Lo jt Local climatic and environmental effects of an onshore wind farm in North China 2021/. Teadusuuringutes on tõestatud TP töö käigus tuulikulabade kulumisega seonduva mikroplasti kandumist pinnasesse. Uuringud näitasid 4,2MW võimsusega tuugeni puhul võimalikuna maksimaal-selt isegi kuni 60 kg(!) mikroplasti eraldumist aastas äärmuslike ilmaolukordade puhul. /A.Solberg jt. Leading Edge erosion and pollution from wind turbine blades. 2021/. Mikroplasti summaarne kogus, mis tuulikute loodusesse ladestub, ei ole nii oluline (võrreldes muudest allikatest, näiteks rehvidest ja muust plastiktootest eralduvaga), peamine on kaasnev BPA reostus! Mikroplasti (ja sellega koos ka BPA) eraldumise vähendamiseks tuulikulaba-dest kulumise tõttu kaetakse tootja poolt tuulikulabad kaitsekihiga. Uuringute järgselt vajavad mais-maatuulikud max 1,5 - 2 aastase intervalliga kaitsekihi täielikku uuendamist. / Antonius Tempelis jt Microplastics Emission from Eroding Wind Turbine Blades: Preliminary Estimations of Volume 2024/. Täna puudub Eesti seadusandlikes aktides säte, mis arendajaid kohustaks kaitsekihi olukorda monitoorima ning reguleeriks uuendamise intervalli. Heal juhul, kui ka suudetakse tagada tavaolukorras mikroplasti eraldumise vältimine, siis äärmuslike ilmastikutingimuste (torm, rahe) korral tekib kaitsekihi avariiline kulumine ning koheselt kaasneb mikroplasti erosioon. Ka eksisteerib piisavalt näiteid tuulikulabade avariilise murdumise kohta (näiteks, viimane 2.mail 2025 Jaapanis, kus 2MW tuugeni laba murdus pooleks ning tappis 81-aastase mehe /https://www.iltalehti.fi/ulkomaat/a/f2354e14-ace0-4636-bd9b-2dd511bae0a9/), mille korral paisatakse loodusesse ülisuur kogus BPA-d.	Ettepanekut ei arvestata, sest tegu ei ole detailplaneeringu ja selle KSH raames lahendatava ettepanekuga. Selgitame, et tegu on detailplaneeringu koostamisega. Detailpla-neeringus ei määrata tuulikute täpset mudelit ega keemilist koos-tist. Püstitatavad tuulikud peavad vastama Eestis ja Euroopa Lii-dus kehtivatele nõuetele, sh keemilise koostise osas. Toote ohu-tuse nõuete seadmine ei kuulu omavalitsuse pädevusse. Selgitame, et planeeringu ja KSH raames võib olla kohane läbi viia uuringuid, mis käsitlevad planeeringuala keskkonnaseisundit kui olemasolev keskkonnaandmestik ei ole piisav hinnangute andmi-seks. Detailplaneering ja selle KSH aga ei ole oma olemuselt tea-dusuuring, mille raames viidaks läbi uuringuid planeeringusse mit-tepuutuvatel aladel ja objektidel. Mõjude hindamisel kasutatakse ühe võimaliku hindamismetoodikana samalaadsete objektide uuringute/seirete aruandeid või teaduskirjanduses avaldatud and-meid, kuid vastavate uuringute läbiviimine ei kuulu KSH hinda-misulatusse. Seega juhul kui peate vajalikuks Sopi-Tootsi või Saarde tuuleparkides uuringute läbiviimist, on asjakohane pöör-duda vastavate tuuleparkide omanike või Eestis tegutsevate tea-dusuuringuid teostavate asutuste poole. Kõnnumaa-Väätsa ja Salavalge-Tõrasoo loodusaladele 5 km puh-vertvööndi rakendamine ei ole põhjendatud. Mõju antud loo-dusalade kaitse-eesmärkidele ei ole Natura hindamise käigus tu-vastatud. Selgitame, et BPA on ohtlik kemikaal, mille sisaldus plastides jt igapäevaselt inimtegevuses kasutatavates materjalides on regu-leeritud üle Euroopaliselt toodetele kehtivate nõuetega⁴. Käesole-val ajal on BPA kasutamine lubatav (v.a toiduplastis) ja seda kasu-tatakse väga paljudes toodetes, sh sisaldavad seda ka tuulikute la-bad. Planeeringuga toodete keemilist koostist reguleerida võima-lik ei ole. Kemikaalide sisalduse reguleerimine erinevates toodetes toimub EL-is ühtselt.

⁴ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:32024R3190>

Esitatud arvamus	Seisukoht
Tuulikulabad on valmistatud läbivalt ühtlase struktuuriga plastmaterjalina (ei ole õige väide, et BPA on „peidus“ ainult kuskil labade südamikus) ning epoksiidvaiku kasutades. Epoksiidis sisaldub üle 30% BPA-d (osaliselt keemilises protsis reageerimata!), mis on äärmiselt keskkonnoahtlik. EL keelas juba täiesti BPA kasutamise kõikides toiduga kokkupuutuvates plastist materjalides. https://agri.ee/uudised/euroopa-liit-keelas-bisfenool-kasutamise-toiduga-kokkupuutuvates-materjalides-22.01.2025 WHO andmetel juba üle 0,1 mikrogrammi BPA liitris vees muudab selle inimese tervisele kahjulikuks. Uuritud on põhjalikult ka BPA mõju lindudele. Juba 0,02 mikrogrammi sattumine organismi põhjustas loodetel väärenguid! /Rabeea Hazim Mohammed jt. Morphological and histological impacts of Bisphenol A on chicken embryos. 2023/ Teaduslikult on tõestatud ka BPA mõju lindude toidulaua olevatele liikidele ning sedakaudu sattumine lindude elustikku./NANAE IZUMI jt. EFFECTS OF BISPHENOL A ON THE DEVELOPMENT, GROWTH, AND SEX RATIO OF THE HOUSEFLY MUSCA DOMESTICA. 2007/ Ülaltoodut arvestades ning lähtudes Natura 2000 ettevaatusprintsibiist, tuleks kehtestada vähemalt 5km puhvertsoon planeeritava T4 TP ja Kõnnumaa-Väätša linnuala vahele. Uuringute kohaselt on ka BPA pinnase suurim saasteaine. See hoiab ära näiteks lämmastiku koostoime paljude taimeliikide juures. https://www.laboratuvar.com/et/tekstil-testleri/kimyasal-ve-ekolojiktestler/bisfenol-a-tayini/. Juba lisades 0,1 mikrogrammi BPA ruutmeetri mullale mõjutas negatiivselt mõõdetavat taimede kasvu ja mulla mikrostruktuuri tervikuna. /M.Zaborowska jt. Bisphenol A – A dangerous pollutant distorting the biological properties of soil. 2021/ Negatiivsete faktorite (tuulikulaba purunemine, kattekihi avariiline kulumine jm) kokkulangemisel ning arvestades tuugenite poolt tekitatavaid õhu turbulentsi, on võimalik 0,1 mikrogrammi BPA pinnasesse sattumine isegi kuni 10 km kaugusele tuugenist ja ainult 0,1kg mikroplasti eraldumisel aastas. Seetõttu tuleb lugeda T4 TP-st 5 km vajalikku puhvertsooni Kõnnumaa-Väätša ja Salavalge-Tõrasoo loodusaladest absoluutseks miinimumiks Natura 2000 ettevaatusprintsipi rakendades. Arvestades, et Kõnnumaa-Väätša ja Salavalge-Tõrasoo loodusalade omavaheline vahekaugus on 4,9 km, tuleks T4 TP DP lõpetada PlanS §129(1) lg1 alusel. § 129. Detailplaneeringu koostamise lõpetamine	Viidatud uuringute osas soovitame kasutada võimalusel eelretsentseeritud allikaid. Viidatud Solberg jt 2021 sisaldab mitmeid arvutuslikke ebakõlasid, mida käsitlevad ka Tempelis jt 2024 artiklid. Tuulikute labade väliskihit kulub ilmastikutingimuste tagajärjel, kuid valdavalt värvist koosneva materjali, sh mikroplasti kogus ei ulatu kg-desse laba kohta. Bisfenool-A-d sisaldab epoksüvaik. Labade pealne kiht on kaetud BPA-d mittesisaldava (polüuretaan) värviga. Vastav ülevaade on esitatud KSH aruande ptk 4.9. Märkime ka, et BPA puhul ei ole tegu vees lahustuva ainega. Selgitame, et tuulikute hooldus (sh labade hooldus) on Eestis reguleeritud. Tuulepargi omanik vastutab kasutatavate seadmete ohutuse eest, sh vajaliku hoolduse eest. Vastavat valdkonda reguleerib Ehituseadustik ja Seadme ohutuse seadus. Planeeringust huvitatud isikute andmetel hangitakse tänapäeval tuulikuid koos hoolduslepingutega, mille alusel tuleb teostada tuulikute regulaarseid hooldusi, sh labade hooldust, vastavalt tuuliku tootja nõuetele ja jooksvate ülevaatuste käigus tuvastatavale hooldusvajadusele.

Esitatud arvamus	Seisukoht
(1) Detailplaneeringu koostamise võib lõpetada, kui: 1) koostamise käigus ilmnevad asjaolud, mis välistavad planeeringu elluviimise tulevikus..... Viia läbi Natura 2000 Kõnnumaa-Väätsa ja Salavalge-Tõrasoo loodusalade veerežiimide kompleksed uuringud, mis hõlmavad nii kraavide-ojade, kui ka maaparandussüsteemi tegeliku toimivuse väliuuringuid. Põhjendus. Et tagada usaldusväärsete tulemuste saamine, tuleb realselt mõõta pikema perioodi (minimaalselt 1 aasta) vältel veevoolu hulkasid ning pinnavee taset kaitsealustel märgaladel ning ümbritsevat kraavides-ojades. /Tobias Bowley. Modelling the Water Table in a Bog. 2023/ Maaparandussüsteemi uurimisel lähtuda Maaelu ministri määrusest nr 77 20.12.2018 Maaparanduse uurimistöö nõuded. Tuleb viia läbi hüdroloogiline modelleerimine, selgitamaks välja vajaliku puhvertsooni laiuse Natura 2000 märgalade ja planeeritava T4 TP vahel. Võivad näiteks planeeringu eesmärgist ja ülesannetest tulenevalt osutada vajalikuks ka välitööd või modelleerimine ja muude meetodite rakendamine, millega kogutakse täiendavat teavet. /KSH käsiraamat lk 78/ Mistahes kaardianalüüsile tuginev eksperthinnang ei anna siin vajalikku teavet ning on tasemelt võrreldav selgeltnägija poolt kristallkuuli abiga ennustatava tulevikuga. Kahtlust ei saa välistada ekspertarvamuse või uuringuga, kui olemas on kahtlust kinnitavaid ekspertarvamusi või uuringuid või on põhjust kahelda mõju välistava ekspertarvamuse piisavuses või objektiivsuses. /K.Relve.Natura 2000 võrgustik Euroopa Liidu ja Eesti õiguses/ Tuulikupargi ehitamine T4 TP alale on KeHJS § 6. p31 järgi olulise keskkonnamõjuga tegevus. Kõnnumaa-Väätsa ja Salavalge-Tõrasoo Natura 2000 alal tuleb peamiselt kaitsta veerežiimi. Kaitstavad elupaigatüübid on samad: rabad (7110), siirde- ja õõtsiksood (7140). Lisaks on Salavalge-Tõrasoo loodusalal veel rikutud, kuid taastumisvõimelised rabad (7120). Keskkonnaameti seisukoht analoogsete kaitstavate elupaikade (rabad (7110), siirde- ja õõtsiksood (7140)) kohta: Kastna hoiuala kuulub Kastna-Rapla loodusalana Natura 2000 alade võrgustikku. Antud loodusala kaitse-eesmärkideks on erinevad märgala-elupaigatüübid, kuid mitte häiringutele tundlikud elustiku liigid. Märgalade puhul on oluline hinnata ehitustegevuse võimalikku mõju alade veerežiimile. Seega Kastna hoiuala lähedusse tuulepargi kavandamisel peab nägema ette meetmed, mis selle ohu minimeerivad. /KKA 15.07.2021 nr 6-5/21/140613/ Lisaks T4 TP-le tuleb arvestada ka RB kumulatiivse mõjuga Natura 2000 Salavalge-Tõrasoo	Ettepanekut ei arvestata. KSH raames on teostatud Natura hindamine ja välistatud oluline mõju Natura alade kaitse-eesmärkidele. Selgitame, et planeeringu ja KSH raames teostatakse uuringuid ja hinnanguid, mis on vajalikud kavandatava tegevuse mõju hindamiseks. Kaitsealade kaitseväärtuste ja seisundit puudutavaid uuringuid ja hinnanguid korraldab Keskkonnaamet juhendades kaitsekorralduskavadest. Antud juhul puudub vajadus antud planeeringu raames teostada uuringuid Kõnnumaa-Väätsa ja Salavalge-Tõrasoo loodusala veerežiimi osas. Arvestades planeeringuala paiknemist Natura alade suhtes, maapinna kõrgusi ja pinnaveekogude voolusuundi, siis on mõju antud loodusalade veerežiimile välistatud. Tuuleparkide rajamisega kaasneb platside, teede ja vajadusel teede/platside püsivuse tagamiseks nõvade või kuivenduskraavide rajamine. Isegi väga tundlike koosluste (nagu siirdesood) suhtes piirdub selliste kuivendusrajatiste mõju 400 meetriga⁵. Antud juhul on vahemaa Kõnnumaa-Väätsa loodusala ja lähima tuulikuga u 2 km ja Salavalge-Tõrasoo loodusalaga u 1,8 km ehk vajalik puhverala on mitmekordselt täidetud. Tuulikute vundamentide ehitusaegne võimaliku veealanduse ulatus on hinnatud KSH aruandes ptk 4.4.1. ja alanduslehtri väga konservatiivsete prognooside alusel ei ulatu planeeringulahenduse korral vundamendi-kaeviste veealanduse mõjuala loodusaladeni. Kõnnumaa-Väätsa loodusala suhtes selgitame lisaks, et tegu on suuresti raba elupaikade kaitseks loodud alaga. Sealjuures tuulealale lähimaks osaks on Lelle raba. Selgitame, et raba ehk kõrgsoo on sademevee toiteline ja paikneb alati reljeefilt kõrgemal kui

⁵ Tartu Ülikool. 2023. Maaparandussüsteemide negatiivsete mõjude leevendus- ja kompensatsioonimeetmete rakendamise juh. Täiendatud versioon

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
loodusalale. RB ja T4 TP vaheline minimaalne kaugus jääb alla 4 km. Ilma veerežiimi kompleksse uurimiseta ei ole võimalik läbi viia Natura 2000 asjakohast hindamist! T4 TP ala ühendavad kaitstavate Natura 2000 aladega arvukalt kraave-ojasid. Puuduvad täpsed andmed T4 TP ala ning seda ühendavate ojade ja kraavide tegeliku olukorra kohta. Olemasolevad kaardid ei peegelda tegelikkust nii inimtegevuse kui ka looduslike muutuste tõttu (näiteks kuivenduskraavide võsastumine). Olemasolevate kraavide+ojade sulgemisega ja ka uute kraavide kaevamisega (näiteks teede rajamisel ja tuugenite vundamentide ehitamisel) muutub automaatselt pinnavee tase, mis omakorda koheselt mõjutab veerežiimi. Kraavid-ojad ja maaparandussüsteem mõjutavad veerežiimi komplekselt – ei ole võimalik uurida ainult üht või käsitleda mõju eraldi. T4 TP DP ala on suures osas kaetud maaparandussüsteemidega. Ei ole võimalik rajada planeeritavat T4 TP, ilma maaparandusrajatisi ümber ehitamata! Me ei tea, mis seisus on 40+ aastat tagasi ehitatud maaparandussüsteemid täna. Kindlasti ei toimi võrgustik projektijärgselt. Ehitustegevuse planeerimisega maaparandussüsteemidega kaetud alale rakendub koheselt: Maaparandusseaduse §50(5) Põllumajandusamet kooskõlastab käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud dokumendid ja kavatsused või annab lõikes 4 nimetatud loa, kui kavandatava tegevusega ei takistata maaparandussüsteemi nõuetekohast toimimist. Ehitamist edasi kavandades rakendub koheselt Maaparandusseaduse ptk 2, mille §17, mis nõuab maaparanduse uurimistöö läbiviimist. EV-s kehtivaid seadusi järgides tuleb T4 TP alal maaparandussüsteem rekonstrueerida vastavalt algsele projekteeritud võrgustiku läbilaskevõimele (ei ole võimalik taastada näiteks 75% läbilaskevõimele). Sellega, EV seadusi järgides, automaatselt kuivendame T4 TP ala ning mõjutame kõrvalasuvate Natura 2000 alade veerežiimi, avaldades ebasoodsat mõju Natura 2000 kaitse eesmärkidele. Ka puhvertsoonist kaugemale (Natura 2000 ala mittemõjutav) TP alale tuulikupargi kavandamisel tuleb näha ette meetmed olemasoleva maaparandussüsteemi toimivuse tagamiseks, et vältida veerežiimi muutustega kaasneva negatiivse mõju tekkimist eeltoodud aladele. Oluline on, et planeeritud tegevustega ei halvendata maatulundusmaal kinnisasjade maakasutuse võimalusi./PTA 02.07.2024 reg nr 6.2-2/5062-1/ Kliimamuutustest tingitud mulla veesisalduse vähenemine suurenenud potentsiaalse	ümbritsev ala⁶. Antud juhul on Lelle raba keskosas kõrgusarvud u 72 m ja samal ajal planeeringualal 68 m (raba poolses osas) kuni 61 m. See tähendab ühtlasi, et pinnaveed liiguvad Lelle raba poolt planeeringuala suunas (mitte vastupidi). Piirkonna maaparandussüsteemid suubuvad Velise oja ja Vastja jõkke. Arvestades vee liikumissuunda, siis Kõnnumaa-Väätsa loodusala pinnavee kvaliteeti tuulepargi rajamine kuidagi mõjutada ei saa. Salavalge-Tõrasoo loodusala planeeringualale lähim lahustükk paikneb planeeringualast kõrgusarvude vaates madalamal. Loodusala lahustükki kattev maaparandussüsteem ei ole seotud planeeringuala maaparandussüsteemiga. Lisaks eelnevale planeeringualast u 1,8 km kaugusele jääval loodusala lahustükil puuduvad loodusala kaitse-eesmärkidena määratletud loodusväärtused (esinevad ainult siseriiklikud kaitse-eesmärgid)⁷. Eelnevast lähtudes on välistatud ebasoodne mõju Salavalge-Tõrasoo kaitse eesmärkidele.

⁶ <https://www.soo.ee/soodest/tuubid/>

⁷ Salavalge-Tõrasoo loodusala kaitsekorralduskava KINNITATUD Keskkonnaameti 9.04.2024 korraldusega nr 1-3/24/176

Esitatud arvamus	Seisukoht
koguaaurumise tõttu (Zare jt 2022, Ruosteenoja jt 2018) võib kuivendusemõju lähitulevikus veelgi võimendada, olenemata prognoositud suurenevast sademete koguhulgast. Kuna vanade maaparandussüsteemide korrastamise mõju on võrreldav uute ehitamisega, tuleb ka Natura 2000 alale hüdroloogilist mõju mitteomavale T4 TP alale läbi viia eksperthinnang.	
8. Lähtudes teaduskirjandusest, kehtestada Kõnnumaa-Väätsa ja Salavalge- Tõrasoo Natura 2000 loodusalade ning T4 TP vahele vähemalt 10 km puhvertsoon, vältimaks tuugenite poolt tekitatavate õhuturbulentside mõju loodusalade veerežiimile (kaitse olulisus vt ka p7). Põhjendus. PROBLEEM kokkuvõtvalt: Turbulentsid muudavad piltlikult ööd soojemaks ja päevad jahedamaks. See põhjustab maapinna mikrokliimas muutusi, mis on piisavad, et oluliselt mõjutada taime ja mulla süsinikuringlust, mõjutades sh ökosüsteemi, maastiku kasvuhoonegaaside heitkoguseid ja mulla süsinikuvaru. See omakorda tähendab otsest mõju loomade ja taimede elukeskkonnale ning elurikkusele. /A.Rosin. Postimees 27.03.2021.a./ Väljavõtteid teadusuuringutest: Uuriti aastase maapinna temperatuuri ja niiskuse muutusi TP ees, taga ja külgedel. Aastane temperatuur tõusis 0,97 C tuulikupargi ees ning 1,25 C tuulikupargi taga. Aastase keskmisena suhteline õhuniiskuse vähenes 3,71% tuulikupargi eest ning 5,66% tuulikupargi taga. /Wang, Gang ; Li Guoqing; Armstrong Alona. Wind turbine operation influences near surface air temperature and humidity. the 23rd EGU General Assembly, held online 19-30 April, 2021/. - Uuritakse on TP mõju taimede kasvule, ning on leitud, et üldjuhul soodustab TP-st tingitud mikrokliima muutus tunda taimede kasvu. Lisades maa-alale 100MW tuulikupargi, saavutati maisi saagikuse kasv 0,5% - 1,5%, sõltuvalt maisi sordist. /Daniel T. Kane July 2019. Microclimate effects of wind farms on local crop yields/ - 10 km puhvertsoonis uuriti ökosüsteemi süsinikusidumise võimet, ning see vähenes 0,27% . 20km puhvertsoonis summaarne sidumisvõime kadu üle 12tonni, kvoodi väärtusega üle 1,8 milj dollari. / Li Gao jt The impact of wind energy on plant biomass production in China 2023/ - Uuriti, kui suur on puhvertsoon TP-i ümber, et maapinna temperatuuridele mõju ei oleks. Öösel maapinna temperatuur tõusis ja õhutemperatuur langes, päeval nii maapinna- kui ka õhutemperatuurid langesid. Suurim muutus oli tuulikute taga asuvatel aladel. Puhvertsooniks võib lugeda 10km, millest kaugemal enam olulisi muutusi ei täheldatud. /ZHANG Nannan Sep 23, 2021 Researchers Reveal Effects of Wind farm on Climate and Environment /. - Kasutades suuremõõtmelist fikseeritud efektide mudelit, uuriti taimse biomassi tootmise olulist PBP vähenemist TP-de tõttu. 2404 tuulepargi, 108 361 tuuliku ja 7 904 352 PBP	KSH aruande ptk 4.10.13 täiendatakse lokaalse kliimamõju hinnangu osas, lisades täiendavaid viiteid tuuleparkide mikrokliimaatilist mõju käsitlevatele uuringutele ning lisades ülevaate antud piirkonna ilmastiku varieeruvusest. Selgitame, et tuuleparkidel on tuvastatud mikrokliimaatilisi mõjusid nagu on väljatoodud ka KSH aruandes. Tuulikute töötamisega kaasnevat turbulentsi ja sellest tulenevat mõju temperatuurile on teadusuuringutes tuvastatud juba mitukümmend aastat erinevate parameetritega tuulikute puhul. Antud mõjutuste osas tuleb aga arvestada ka uuringute läbiviimise kliimavöödet ning sellest tulenevalt ka tuvastatud muutuste olulisust. Senise keskkonnamõju hindamise praktika alusel ei peeta parasvöötme kliimas tuulikute turbulentsist põhjustatud mikrokliimaatilisi mõjusid oluliseks mõjuks, mis võiks põhjustada loodusdirektiivi elupaikade seisundi või taimeliikide seisundi halvenemist. Eelnevast lähtudes ei esine vajadust Natura loodusalade suhtes 10 km puhervööndide kehtestamiseks.

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
vaatlusel aastatel 2000–2022 Hiinas. 1–10 km puhvris normaliseeritud diferentsiaaltaimestiku ja kõrgendatud taimkatte indeksid vähenevad 0,0097-lt 0,0045-le ja 0,0075-lt 0,0028-le, vastavalt. Samamoodi neeldunud fotosünteesiliselt aktiivne kiirgus langes 0,0094-lt 0,0034%-le ja esmane kogutootlikkus langes 0,0003–0,0002 g*C/m² (30%) 1–7 km puhvris. /Li Gao jt. The impact of wind energy on plant biomass production in China/ - Uuriti pinnase niiskuse muutusi, võrreldes erinevate aastaaegade andmeid enne ja pärast tuulikupargi ehitamist. Veel 10km kaugusel tuulikupargist vähenes aastane keskmine pinnaseniiskus üle 2%. /Gang Wang jt Wind farms dry surface soil in temporal and spatial variation 2023/ Järgneval joonisel on graafiliselt kujutatud niiskuse muutuse % (a – terve aasta, b – kevad, csuvi, d – sügis) kuni 30 km kaugusel TP-st. Eelnevate näidete põhjal on teaduslikult tõestatud, et tuulikupargi poolt põhjustatavatel turbulentsidel on ebasoodne mõju Natura 2000 alade kaitse eesmärkidele. Leevendusmeetmed siin puuduvad. Arvestades T4 TP vahekaugusi Kõnnumaa-Väätsa ja Salavalge-Tõrasoo Natura 2000 loodusaladest, tuleks T4 DP lõpetada PlanS §129(1) lg1 alusel. § 129. Detailplaneeringu koostamise lõpetamine (1) Detailplaneeringu koostamise võib lõpetada, kui: 1) koostamise käigus ilmnevad asjaolud, mis välistavad planeeringu elluviimise tulevikus..... T4 TP DP KSH koostaja, Lemma OÜ juhtekspert, oli täiesti teadlik tuugenite poolt tekitatavate turbulentside poolt põhjustatavatest pinnase niiskuse ja temperatuuri muutustest. Probleem sai tõstatatud Sonni-Kädva TP DP KSH programmis kaasatava ettepanekuna ning on dokumendina fikseeritud vastuste koondtabelis (saadetud Tyri vv poolt oktoobris 2024). Mida võimsamad on tuugenid, mida suuremad on tuugenite tiivikute diameetrid, mida kõrgemal maapinnast asuvad gondlid, seda kaugemale ulatub tuugenite poolt põhjustatavate turbulentside mõju. T4 TP planeeritakse (kuni) 7 MW tuugeneid tipukõrgusega 280m ja tiivikute läbimõõduga 175 m. Lähtudes käesolevas punktis üldtoodud teabest, ei ole aktsepteeritav T4 TP DP KSH-s üritada eitada probleemi (p.4.10.3.), viidates Tsehhi mägiipiirkonnas 2017. aastal läbi viidud uuringule 85m kõrguse tuugeniga (T4 TP KSH viide 208) ja modelleerimisega uuritud 2MW tuugenite võimalikust mõjust oliivipuude istandusele Kreeka saarestikus (viide 207). Tähelepanuväärne on siinkohal KSH koostaja poolt probleemi eitamisena viide 2009.a. uuringule-modelleerimisele USA-s 1989.a.(!!) ehitatud ja 23m kõrguste tuugenitega, millel	

Esitatud arvamus	Seisukoht
labade pikkus 8,5m (viide 205 /Roy, S.B.; Traiteur, J.J. Impacts of wind farms on surface air temperatures./). Antud uuringus on lk1 selgelt välja toodud (isegi tänasel päeval mikrotuulikute klassi kuuluvate) tuugenite poolt tekitatavate turbulentside mõju pinnasele: Data from the field campaign show that near-surface air temperatures downwind of the wind farm are higher than upwind regions during night and early morning hours, whereas the reverse holds true for the rest of the day (Fig. 2A). Thus, this wind farm has a warming effect during the night and a cooling effect during the day. Seega on siinkohal teadlikult rikutud T4 TP DP KSH aruande (versioon 13.04.2025) koostamisel üht põhinõuet: KSH aruande koostamisel peab arvesse võtma: olemasolevaid teadmisi ja üldtunnustatud hindamismetoodikat. /KSH käsiraamat p19/	
9. Lisaks tuleks T4 TP puhul täiendavalt eraldi arvestada ka piirkonna teiste suuremate arendusprojektidega. Täita tuleb ka KeHJS § 40 lg 4, p 6 nõuet kumulatiivsete, sünergiliste, lühi- ja pikaajaliste mõjude analüüsi vajadusest regionaalsel tasandil. Kindlasti tuleb läbi viia uuring T4 TP ja RB ning riigi eriplaneeringuga kavandatava 330kV liini kumulatiivsete mõjude kohta Salavalge-Tõrasoo Natura 2000 loodusalale. T4 TP vahekaugus RB-st jääb kitsamas kohas alla 4km, mõju Natura 2000 alale ei saa välistada ning tuleb läbi viia täishindamine. Põhjendus. Täishindamine tuleb läbi juhul viia ka juhul, kui pole kõrvaldatud kahtlusi, et projekt või kava võib kaasa tuua olulise mõju. Ebaselge võib olla, kas mõjutatakse Natura ala neid tunnuseid, mis on selle ala kaitse-eesmärgi seisukohast olulised või kas see mõju on oluline. Lähtuvalt ettevaatuspõhimõttest tuleb enne tegevusloa andmist või kava vastu võtmist veenduda, et oluline mõju puudub. Ettevaatuspõhimõttest ei tulene, et kaitahes spekulatiivne arutluskäik mõju avaldumise või olulisuse kohta saaks olla aluseks Natura täishindamisele – arvesse tulevad mõistlikud kahtlused. Selleks on kindlasti teaduslikult kõrgel tasemel põhjendus, kuid mitte üksnes selline põhjendus, sest eelhindamise etapis pole mõjusid veel põhjalikult uuritud. Keskkonnaõiguse Keskuse hinnangul võib eelhindamise etapis mõistlik kahtlus seisneda mistahes veenvana näivas arutluskäigus, kui see pole ilmses vastuolus teaduslike teadmistega. Tõendada tuleb mõju avaldumise või selle olulisuse puudumist esitades objektiivse teabe, mis kahtlused välistab. Ebasoodsat mõju ei saa välistada põhjendusega, et puudub objektiivne teave projekti või kava mõju kohta. Vastupidi, mida vähem on asja kohta objektiivset teavet, seda enam on põhjust täishindamine läbi viia (vt ka metoodiline juhend, lk 7). Kahtlust ei saa	Nagu oma kirjas välja toote, siis ettevaatuspõhimõttest ei tulene, et kuitahes spekulatiivne arutluskäik mõju avaldumise või olulisuse kohta saaks olla aluseks Natura täishindamisele – arvesse tulevad mõistlikud kahtlused. Salavalge-Tõrasoo loodusalal kaitstavad elupaigatüübid on jõed ja ojad (3260), lood (alvarid) (6280), sinihelmikakooslused (6410), aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niidud (6510), puisniidud (6530), rabad (7110), nõrglubja-allikad (7220), liigirikkad madalsood (7230), plaatlood (8240), koopad (8310), vanad loodusmetsad (9010), vanad laialehised metsad (9020), rohunditerikkad kuusikud (9050), puiskarjamaad (9070), soostuvad ja soo-lehtmetsad (9080), siirdesoo- ja rabametsad (91D0). Liigid, kelle elupaiku kaitstakse on eesti soojumikas (<i>Saussurea alpina ssp. esthonica</i>), püst-linalehik (<i>Thesium ebracteatum</i>). Rail Balticu ja T4 ala vahele jääb loodusala lahustükk, millel ei ole registreeritud (ja seega kehtiva kaitsekorralduskavaga ka kaitse eesmärgiks määratud) ühtegi loodusala kaitse-eesmärgiks olevat loodusväärtust. Lisaks jääb loodusala lahustükk nii T4 planeeringuga kavandatud tuulikute kui RB raudteest u 2 km kaugusele. Sellisel kaugusele ei esine ei objektide poolt eraldi ega koosmõjusid, mis võiksid mõjutada loodusdirektiivi elupaigatüüpide või kaitse eesmärgiks olevate liikide kasvukohtade seisundit.

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
välistada ekspertarvamuse või uuringuga, kui olemas on kahtlust kinnitavaid ekspertarvamusi või uuringuid või on põhjust kahelda mõju välistava ekspertarvamuse piisavuses või objektiivsuses. Olukorras, kus ekspert on varem leidnud, et oluline mõju on võimalik, tohiks täishindamise tegemata jätta üksnes juhul, kui eksperdi selgelt väljendatud järeldused ei jäta üles mingit teaduslikult põhjendatud kahtlust selle kohta, et oluline mõju võib avalduda (RKHKo 3-18-529, p 21). Kahtluste välistamiseks ei piisa ainuüksi sellest, et looduskaitstes pädev asutus (Keskkonnaamet) pole kooskõlastuses täishindamist nõudnud (RKHKo 3-3-1-56-12, p18). Samuti ei piisa sellest, et täishindamise algatamise otsustajal pole subjektiivselt mingeid kahtlusi, vaid objektiivsest teabest peab nähtuma, et juhtumiga seoses tekkinud kahtlusteks pole alust./K.Relve.Natura 2000 võrgustik Euroopa Liidu ja Eesti õiguses/	Teie märkust võetakse arvesse ja täiendatakse KSH aruannet, tuues mõjuvaldkondade kaupa selgemalt välja koosmõju avaldada võivad objektid vastavas mõjuvaldkonnas ning koosmõju käsitus.
10. Viia läbi uuring, selgitamaks välja kõikides Kehtna valla naabervaldades olemasolevate ja planeeritavate TP-de kumulatiivne mõju Natura 2000 aladele. Põhjendus: - Eestis on hetkel olukord, kus iga vald iseseisvalt planeerib suuri TP-e. Riiklik koordinatsioon puudub. - Eesti seadused ei kohusta DP-te puhul naabervaldade nõusolukut võtta. - Teadaolevalt on käimas TP-de planeeringud valdades: Kehtna, Türi, Järva, Põltsamaa, Põhja-Pärnumaa, Märjamaa jne - Kui ühe valla TP-d ise ei pruugi avaldada keskkonnale olulist mõju, siis koosmõjudena võivad nad tekitada keskkonnakatastroofi. - Ükski vald iseseisvalt ei ole saa nii mahukat uurimist läbi viia – puudub õiguslik alus küsida teistelt valdadelt kõiki vajalikke dokumente, eelarvetes puuduvad rahalised vahendid suure uuringu tellimiseks ning vallametnike koosseis ei võimalda ka iseseisvalt vastavat uuringut läbi viia. - ENMAK 2035 eesmärkide jõustamine toimub ilmselt suures osas üksikprojektide kaudu. Selle heaks näiteks on tuuleparkide rajamine. Kui merekeskkonnale avalduvat kumulatiivset mõju on mereala planeeringus arvestatud, siis maismaal sellist ühtset üleeestilist planeeringut koostatud ei ole. Koostatakse küll piirkondlikke planeeringuid, kuid on oht, et üksikute planeeringutega kaasneva mõju pilt ei ole täielik. Sellest tuleneb teatav mõjude tükeldamise oht (salami-slicing), kus iga arendust üksikuna vaadates on lisanduv mõju väheoluline, aga summaarselt põhjustavad olulise mõju. Selle tõttu on kumulatiivse mõju vähendamiseks mõistlik kaaluda tuuleenergeetika üleriigilise asukohavaliku läbi	Selgitame, et Natura hindamine toimub iga Natura ala ning selle kaitse-eesmärkide põhisel. Koosmõju Natura alale saavad avaldada projektid ja kavad, mis mõjutavad ühiselt vastava ala kaitse-eesmärke. Detailplaneeringu KSH käigus on arvestatud võimalike koosmõjudega T4 ala poolt võimalikult mõjutatavale Natura alale (Kõnnumaa-Väätša linnuala) parima teadmise alusel, sh on arvestatud ka naabervaldade tuuleparkide planeeringuid. Arvestama peab, et koosmõju on võimalik hinnata objektidega, mille kohta on olemas piisav teave koosmõjude hindamiseks. Mõjude hindamisel lähtutakse põhimõttest, et ajaliselt tagapool oleva projekti puhul arvestatakse ajaliselt eespool olevaid projekte, mille kohta on hindamiseks piisav teave. Teadaolevalt ei ole kavas algatada riigi eriplaneeringut maismaa tuuleparkide kavandamiseks⁸.

⁸ <https://www.postimees.ee/8265951/riigi-eriplaneering-tuuleenergiast-jaab-ara>

Esitatud arvamus	Seisukoht
viimist. /ENMAK 2035 KSH eelnõu/ - Kui (kumulatiivset) olulist mõju kaitse-eesmärkidele ei saa objektiivse teabe alusel välistada, siis on kaval ja projektil ebasoodne mõju ka ala terviklikkusele. /K.Relve.Natura 2000 võrgustik Euroopa Liidu ja Eesti õiguses/ - Loodusdirektiivi artikli 6 lõike 3 esimene lause ütleb: „Iga kava või projekti, mis ei ole otseselt seotud ala kaitsekorraldusega või ei ole selleks otseselt vajalik, kuid mis tõenäoliselt avaldab alale olulist mõju eraldi või koos muude kavade või projektidega, tuleb asjakohaselt hinnata seoses tagajärgedega, mida see ala kaitse-eesmärkidele avaldab.“ Oluline mõju tähendab vastavalt Euroopa Kohtu praktikale siinkohal igasugust ebasoodsat mõju ala kaitse-eesmärkidele./KSH käsiraamat lk 88/ - KSH käigus käsitletakse mõjude kumuleerumist ja koosmõjusid piirkonna teiste teadaolevate arendusprojektidega kui selliseid planeeringuid või projekte planeeringu protsessi käigus tuvastatakse. Hindamist viiakse läbi lähtudes olemasolevast teabest teiste arenduste osas (koosmõju ja mõjude kumuleerumist ei ole võimalik hinnata kui teada ei ole koosmõju avaldada võivate projektide parameetrid). Peamiselt võivad koosmõjud avalduda teiste tuuleparkide projektidega. Koosmõjusid hinnatakse iga hinnatava mõjuvaldkonna puhul kui see osutub asjakohaseks ehk koosmõjude esinemist võib eeldada. /Käda-Sonni DP KSH programm 3.4.11./ Riigikohtu lahend 3-16-1472 § 8. Keskkonnamõju strateegilise hindamise raames ei tohi jätta mõju vajaliku täpsusega hindamata ja hindamise ülesanded täitmata põhjusel, et kindlalt ei ole teada arendustegevuse parameetrid. - Uuritud on näiteks rändlindudele tekitatava turbulentsidest barjääri ulatust (GPS-ga varustatud must harksaba). Juba ligikaudu 100m kõrgusega tuugeni poolt põhjustatud turbulents tekitab 1000m laiuse ala, kuhu sattumist nad vältisid./ Carlos D. Santos jt Factors influencing wind turbine avoidance behaviour of a migrating soaring bird. 2021/ - Tuugenite tekitatavad turbulentsid põhjustavad lindudel pesa ja toitumiskohtade vahelise tee muutumist, kuna üritatakse vältida turbulentsi. Seega peavad muutuma nende toitumisharjumused. /Emily L. C. Shepard How might turbulence affect animal flight in a changing world? 2024/ Sellega avaldub ebasoodne mõju Kõnnumaa-Väätsa Natura 2000 linnuala kaitse-eesmärkidele. - Uuritud on 150 m kõrguste tuugenitega TP mõju (pikaaegselt, üle 7 aasta) lähiümbruse mikrokliimale. TP avaldas mõõdetavat mõju pinnase temperatuuri, õhutemperatuuri, tuulekiiruse ja koguaurumise näitajatele isegi 10 km kaugusel tuulikupargist./Lihui Luo jt. Local climatic and environmental effects of an onshore wind farm in North China.2021/	

Esitatud arvamus	Seisukoht
PlanS § 129. Detailplaneeringu koostamise lõpetamine (1) Detailplaneeringu koostamise võib lõpetada, kui: 4) planeeringu koostamise korraldaja eelarves puuduvad vahendid planeeringu koostamise, koostamise tellimise ja mõjude hindamisega kaasnevate kulude kandmiseks ja planeeringu koostamisest huvitatud isik selliseid kulusid ei kanna.	
11. Uurida modelleerimise teel minimaalset TP-de omavahelist vajalikkust vahekaugust Eestis. Teavitada olulise keskkonnakahjustuse ohust naabervaldasid ja Eesti Vabariigi vastutavaid ametkondi. Põhjendus. Planeerides Eestis maismaale valdavalt 7MW tuugeneid tipukõrgusega (üle 250m), tuleb arvestada eraldiasetsevate TP-de kumulatiivset mõju õhuvoolude muutumistele atmosfääri madalamates kihtides ja sealtkaudu kindlasti ka sademetehulga muutumisele Eesti eri paikades. Tekib olukord, kus ühes Eesti piirkonnas tõuseb aasta keskmiste sademete hulk ja teises kohas langeb, tekitades nn „lokaalse kõrbestumise efekti“. Kusjuures on tõenäosem, et sademete hulk väheneb TP-de läheduses (NB! Eesti põllumajandus) ja suureneb kaugemal (näiteks Tallinn). Uuritakse TP, mis koosnes 5MW tuugenitest, mõju atmosfääri madalamate kihtide õhuvooludele. Leiti, et mõju avaldus kuni 60km kaugusel tuulikupargist. / Wang, Q.jt Impact of substantial wind farms on the local and regional atmospheric boundary layer. 2019/ Kumulatiivse mõju vältimiseks tuleks TP-d paigutada seega vähemalt 100 km kaugusele üksteisest. Meil planeeritavate TP-de vahekaugused on näiteks: T4 TP ja Kädva-Sonni TP vahel alla 9km T4 TP ja T2 TP vahel alla 12km T4 TP ja Sopi-Tootsi TP vahel alla 25km Kindlasti avaldub sademetehulga muutumisega eri piirkondades ka ebasoodne mõju suure osa Eesti Natura 2000 alade kaitse eesmärkidele. Teemat on viimastel aastatel maailmas laialdaselt uuritud (sealhulgas ka Venemaal / Vladislav N. Kovalnogov jt Modeling and Investigation of the Effect of a Wind Turbine on the Atmospheric Boundary Layer. 2022/), enamasti väiksematest, kui meile planeeritavatest, tuugenitest koosnevate TP-de näitel. Heaks kasulikuks materjaliks võiks olla uuring tuugenite turbulentsidest põhjustatud atmosfääri õhuvoolude muutuste modelleerimise kohta /Dara Vahidi jt. A physics-based model for wind turbine wake expansion in the atmospheric boundary layer. 2022/ Maailma teadusuuringute tulemusi peame arvestama, lisaks uurides ning määrares minimaalseid meile planeeritavate TP-de omavahelisi kauguseid konkreetsetes kohtades kumulatiivse mõju minimeerimiseks. Juhul, kui uuringuid ei viida läbi, tuleks T4 TP DP lõpetada PlanS §129(1) lg4 alusel.	Selgitame, et planeeringu ja KSH raames võib olla kohane läbi viia uuringuid, mis käsitlevad planeeringuala keskkonnaseisundit kui olemasolev keskkonnaandmestik ei ole piisav hinnangute andmiseks. Detailplaneering ja selle KSH aga ei ole oma olemuselt teadusuuring, mille raames viidaks läbi uuringuid planeeringusse mittepõlvutuvatel aladel ja objektidel. Mõjude hindamisel kasutatakse ühe võimaliku hindamismetoodikana samalaadsete objektide uuringute/seirete aruandeid või teaduskirjanduses avaldatud andmeid, kuid vastavate uuringute läbiviimine ei kuulu KSH hindamisulatusse. Seega juhul kui peate vajalikuks üle-eestilist tuuleparkide kavandamise õhuvoolude muutumise uuringu läbiviimist, siis on asjakohane pöörduda Eestis tegutsevate teadusuuringuid teostavate asutuste poole.

T4 tuulepargi detailplaneeringu eskiis ja keskkonnamõju strateegilise hindamise aruande eelnõu. Laekunud arvamused ja valla seisukoht arvamuse osas

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
KOKKUVÕTTEKS Kõigist väljatoodud argumentidest ja ettepanekutest tulenevalt ei ole võimalik T4 TP rajada DP-s kirjeldatud viisil. T4 TP DP KSH aruandes nii alternatiiv I kui ka alternatiiv II puhul on ülaltoodud punktidega tõestatud ebasoodne mõju Natura 2000 aladele. KSH lõpliku aruande võimalik järelendus oleks ainult: 0-alternatiiv – antud alternatiivi puhul tegevust ei viida ellu ning säilib praegune maakasutus. /T4 TP DP KSH lk6/ Teen ettepaneku, lõpetada T4 TP DP PlanS § 129(1) lg1 alusel.	Teadmiseks võetud.
5 Tornator Eesti OÜ, 7-6/2023/1740-82 Tähelepanek Kehtna valla tuuleenergia arendusala T4 detailplaneeringule – GIS kihtide hulgast on puudu linnustiku uuringu nõ punase tsoneeringu ala kiht, kuhu soovitatakse leevendusala loomist. Juhul, kui leevendusala loomine on vajalik, siis Tornator Eesti OÜ kinnistutele palume neid mitte planeerida (eelinfo järgmiste etappidega tegelejatele).	Info teadmiseks võetud. Praegu on seletuskirjas sätestatud: <i>Koos ehitusloa taotlusega tuleb esitada ka vastava maaomaniku, kelle maale leevendusala tuleb, nõusolek leevendusala tegemiseks ja metsa majandamiseks vastaval viisil.</i> Tõenäoliselt jäetakse lahendus selliseks nagu eespool – see võimaldab arendajatel rohkem maaomanikega läbi rääkida.
6 Regionaal- ja Põllumajandusministeerium, 17.06.2025 nr 4.1-5/1316-1 Kehtna Vallavalitsus kaasas Regionaal- ja Põllumajandusministeeriumi Kehtna valla Hiie taastuvenergiapargi (T4 tuuleala) detailplaneeringu ja keskkonnamõju strateegilise hindamise menetlusse. Detailplaneeringuala hõlmab Kehtna valla üldplaneeringuga ettenähtud perspektiivset tuuleenergia ala T4, mille suurus on 612 hektarit ja kuhu kavandatakse ehitada kuni 12 elektrituulikut, üks alajaam ning üks akutehnoloogial töötav energiasalvesti. Detailplaneeringu eelnõu seletuskirja jaotises 3.8.7 „Mõju pinnasele, sh väärtuslikule põllumajandusmaale“ on toodud meetmed, mida tuleb jälgida rajatava tuulepargi kavandamisel/ehitamisel/käitamisel kaasnevate ebaasoodsate mõjude leevendamiseks. Keskkonnamõju strateegilise hindamise (KSH) aruande eelnõu jaotises 4.5 „Mõju pinnasele, sh väärtuslikule põllumajandusmaale“ on märgitud, et tuulepargi rajamiseks vajalike pinnasetööde maht sõltub ala geoloogilistest tingimustest, mille alusel määratakse ehituslikud lahendused. Eelduste kohaselt on hinnanguline väljakaevatava pinnase maht tuulepargi rajamisel 43–51 tuh m³. Alajaotises 4.5.3 „Mõju väärtuslikule põllumajandusmaale“ toodu kohaselt jääb kokku 76 hektarist koosnevast kahest kõrvuti paiknevast väärtusliku põllumajandusmaa massiivist tuulepargi arendusala umbes 31 hektarit. Esimese alternatiivi puhul hõlmataks väärtuslikku põllumajandusmaad umbes 0,3 hektarit 600 meetri ulatuses viie meetri laiuse juurdepääsutee rajamiseks, millele lisandub umbes üks hektar alajaama ja ühe tuuliku montaažiplatsi ehitamiseks. Teise alternatiivi puhul lisanduks aga sellele 2,5 hektari ulatuses maahõive akupargi rajamiseks. Kui aga akupargi rajamiseks	Teadmiseks võetud, sellest ei tulene muudatust planeeringulahendusse.

Esitatud arvamus	Seisukoht
väärtuslikku põllumajandusmaad ei hõivata, siis oleksid väärtusliku põllumaa säilimise seisukohast mõlemad alternatiivid väheolulise negatiivse mõjuga ehk tuulepargi ehitamisega mõjutatakse alla 4 % selle asukoha väärtuslikust põllumajandusmaast. Alajaotises 4.5.5 „Keskkonnameetmed“ märgitud nõuded on eesmärgipärased ja pinnast ning mullastikku võimalikult säästvad. Regionaal- ja Põllumajandusministeerium, vaadanud läbi detailplaneeringu seletuskirja ja KSH aruande eelnõud ning eriliselt analüüsinud mõlema alternatiivi rakendamisega kaasnevaid mõjusid pinnasele, sh väärtuslikule põllumajandusmaale, nõustub nimetatud dokumentides toodud põhimõtete, järelduste ja kavandatavate meetmetega. Loodame, et kohandudes olustikuga, kus põllumajandusmaa ja selle mullastik kui taastumatu loodus- ja toidu tootmist tagav ressurss vajab tõsiseltvõetavat kaitset ja säästlikku ümberkäimist, leitakse tuulepargi ja sellega kaasnevate ehitiste asukohtadeks õigeimad ja säästlikumad lahendused.	
7 Erasikud R.R ja J.M., 7-6/2023/1740-88	
Kui palju jääb planeeritavasse alasse kinnistuid, kus on hetkel püsielanik või on võimalik elada (on kinnistul elamu)?	Planeeringualale ei jää ühtegi hoonestatud kinnistut. Lähtudes piirkonna keskmisest leibkonna suuruselt (2,32 inimest) ja ehitisregistri kohasest eluruumide arvust, siis jääb eskiislahenduse kohase tuulepargi puhul tuulikute 2 km kaugusele 109 inimese eluruum ja 2-3 km kaugusele 153 inimese eluruum. Kokku tuulepargist kuni 3 km kaugusel elab seega u 262 inimest.
Kas saan õigesti aru, et modelleeritud mürataseme järgi on paika pandud ala, mille piiresse jäävate kinnistute omanikud ei saa oma kinnistule uusi ehitisi teha või olemasolevat elamut rekonstrueerida? Kui siiski on võimalik ehitustegevus, siis milliste lisanõuete ja sellega kaasnevate lisakulutustega peaks tulevane mõjualasse jääja arvestama?	Selgitame, et planeeringus on näidatud tuulepargi rajamise järgselt prognoositavad eri müratasemetega alad, millega tuleb planeeringu kehtestamise järgselt piirkonna asustuse kavandamisel arvestada. Uue müratundliku ala kavandamisel seni hoonestamata alale (nt uue elamu kavandamisel) tuleb järgida vastavalt müratundliku ala iseloomule müra sihtväärtuse nõudeid⁹. Tuulepargi rajamise järgselt tuleb uue müratundliku ala kavandamisel vastava hoone kavandamisest huvitatud isikul ehitusloa taotlemisel või planeeringu koostamisel näidata kuidas antud asukohas tagatakse müra sihtväärtus. Kui müra sihtväärtust ei ole võimalik vastaval alal täita, siis ei ole võimalik sinna ka ehitusõigust saada. Sama põhimõtte kehtib ka uue elamu kavandamisel nt maantee, raudtee või karjääri kõrvale.

⁹ https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/1270/5202/0002/KKM_m29_lisa1.pdf#

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
	Juba hoonestatud alade laiendamisel, rekonstrueerimisel jms keh-tivad müratundlikele aladele müra piirväärtuse nõuded. Planee-ring on koostatud lähtudes põhimõttest, et kõigi olemasolevate elamute juures on tagatud igal juhul müra piirväärtus ehk ei kit-sendata kuidagi olemasolevate elamute kasutamist, laiendamist jms. Lisaks on arvestatud, et kui elamu omanik ei ole andnud omapoolset nõusolekut sihtväärtuse ületamiseks, siis seda ei tohi tuulepargi poolt ületada. Selline lähenemine tagab, et ka kõigil praeguste elamute vahele jäävatel aladel säilib uue hoonestuse rajamise võimalus ilma täiendavaid mürakaitsemeetmeid raken-damata.
Millised on meetmed, kui tegelik tulemus ei vasta mürataseme ja varjutuse modelleeringule ning hili-semate mõõtmiste järgselt selgub, et mõjutatud on suurem ala?	Planeeringus on seatud nii müra kui varjutuse osas seirekohustus. Kui müra või varjutuse osas esineb normtasemete ületamist, siis esineb tuulepargi omanikul kohustus rakendada meetmeid norm-tasemete tagamiseks. Müra vähendamiseks on võimalikuks meet-meks sellisel juhul tuuliku pöörlemiskiirust vähendada olukorda-des, mil normtaseme ületamine võib esineda. Varjutusel on meet-meks tuuliku peatamine elamule langeva varjutuse esinemise ajaks. Müra arvutuslik hindamine on sealjuures teostatud konser-vatiivselt liites tuulikute võimalikule helivõimsustasemele täienda-valt + 2 dB parandusteguri, tagamaks arvutusliku hinnangu puhul pigem mõjude ülehindamist võrreldes reaalse olukorraga.
Kuidas on tagatud lähemalasuvate majapidamiste puur- ja salvkaevudes vee säilimine alates planee-ritavast ehitustegevusest? Millised meetodid on kohalikul omavalitsusel välja töötatud, et teha sel-geks võimalik seos tarbevee kao ja taastuenergiapargi ehituse vahel? Kui neid ei ole, siis millised te-gevused on vajalikud mõjutatud kohalikule elanikule, et tagada enda õigused ja oleks fikseeritud kae-vude seisukord ning võimalik tegeleda hilisemate kahjunõuetega, kui puur- ja salvkaevudest on vesi kadunud?	Ehitusaegse põhjaveealanduse mõju on hinnatud KSH aruande ptk 4.4.1. Hinnangu alusel ei ulatu ehitusaegne põhjaveetaseme alandus ühegi elamuni. Eeldatud on, et joogiveeks kasutatavad kaevud paiknevad elamute juures. Kuna antud teema kohta on esitatud mitmeid küsimusi ja ettepanekuid siis konsulteerib oma-valitsus antud küsimuses täiendavalt valdkonnas pädevate asutus-tega (Eesti Geoloogiateenistus) ning kaalub täiendava ekspertar-vamuse küsimist hindamaks tuulepargi võimalikku mõju põhja-veele, sh joogiveele. Juhul kui tuulepargi ehitustegevuse tõttu toimub kaevude kuivaks jäämine või reostumine, siis puhta joogivee varustuse tagamise nõue kohaldub mõju põhjustajale (tuulepargi omanikule).

Esitatud arvamus	Seisukoht
	Vastutust reguleerib keskkonnavastutuse seadus https://www.riigiteataja.ee/akt/121092023002?leiaKehtiv
8 Erasisik M. L., 7-6/2023/1740-89, ja erasisik R. P. 7-6/2023/1740-94 (isikud on eraldi esitanud sama sisuga kirjad, käsitletakse koos)	
Seoses Kehtna valla Hiie taastuvenienergiapargi (T4) detailplaneeringu eskiisi ja keskkonnamõju strateegilise hindamise (KSH) aruande eelnõuga, teen järgmised tähelepanekud ja soovitusel:	-
arvestades, et Eestisse planeeritavate maismaatuulikute kõrgus on Euroopas ning suuresti kogu maailmas ainulaadne ning on vaid üksikuid näiteid sarnase kõrgusega tuulikute (ja sealjuures mitte tuuletööstusest) inimasustuse lähistel, saavad hinnangud tuulepargi mõjudest inimestele ja loodusele olla vaid oletuslikud ning pole võimalik väita, et kahjulik mõju inimese tervisele ja looduskonnale puudub. Taanis on valdav tuulikute kõrgus 50–80 m, uuema generatsiooni tuulikute puhul 109 m, Saksamaal on maksimaalseks kõrguseks 143 m, Soomes vahemikus 90–100 m. Hetkel jääb T4 maht ja mastaap selles vaates põhjendamata, lahtiseks jääb ka küsimus vastutusest hilisemate mõjude ees (välja arvatud juhul, kui on kavatsus vastutust ja mõjusid eirata) ning vald kui projekti lubaja riskib seeläbi hilisema kohtusseminekuga oma elanike vastu;	Selgitame, et Euroopas on käesoleval ajal laialt levinud üle 200 m tipukõrgusega tuulikute rajamine. Nii Eestis kui teistes riikides on levinud praktikaks arvestada pikka kavandamisprotsessi vajavate arenduste, nagu on tuulepargid, puhul tehnoloogia arenguga. Kuna tuulikute tipukõrgus on ajas pidevalt kasvanud tagamaks paremat tootmisefektiivsust, siis on ka planeeringu puhul arvestatud võimalusega rajada ehitustegevuse alustamise ajahetkel võimalikult kaasaegseid seadmeid. Sellest lähtuvalt on seatud planeeringu eskiislahenduses kõrguspiiranguks 280 m, mis on kõrgem täna nase seisuga reaalselt nii Eestis kui teistes riikides rajatavast 240–250 m tipukõrgusest. Soovitame tutvuda teie poolt viidatud riikide poolt avaldatud rajatud tuuleparkide andmetega. Nt Soome tuulikute andmed koos nende mõõtmetega on kättesaadavad https://suomenuusiutu-vat.fi/en/wind-power/projects-and-wind-turbines-in-finland/operating-and-dismantled-wind-turbines/ (2024. a lõpu seisuga paigaldatud rohkem kui 700 üle 200 m tipukõrgusega tuuliku). Saksamaa andmestik kättesaadav https://www.marktstammdatenregister.de/MaStR/Einheit/Einheiten/ErweiterteOeffentlicheEinheitenuebersicht (suurim maismaatuuliku tipukõrgus on andmestiku alusel 363 m). Taani andmestik kättesaadav https://turbines.dk (suurim maismaatuuliku tipukõrgus on andmestiku alusel 281 m).
arvestades Euroopa Liidu üldist suunist rajada tuuleparke jäätmaadele, on küsitav praegune otsus rajada massiivsed tuugenid sisuliselt keset loodust ja metsa; valik oleks alternatiivide kaalumise ja täiendav analüüs, samavõrd kui mõju loodusrikka valla edasisele külastatavusele, atraktiivsusele ja elanike arvule;	Selgitame, et Kehtna vallas on võimalike tuuleparkide asukohaväliku analüüs teostatid valla üldplaneeringu koostamise raames. Asukohtade kaalumisel arvestati nii inimasustust kui looduskaitselisi kriteeriumeid, valla asustuse arengu suundumusi jt tegureid.

Esitatud arvamus	Seisukoht
	Asukohavaliku otsus tehti üldplaneeringuga nelja ala osas, millest üks on nn T4 ala, millele on koostamisel detailplaneering. Selgitame, et taastuenergia direktiivi ülevõtmist puudutavad küsimused ei kuulu Kehtna Vallavalitsusse pädevusse. Antud küsimuses täpsemate selgituse saamiseks soovitame pöörduda Kliimaministeeriumi poole. Kehtna Vallavalitsus lähtub detailplaneeringu menetlemisel Eestis kehtivatest õigusaktidest. Selgitame, et Vallavalitsusele teadaolevalt on taastuenergia direktiivi eesmärk kõiki taastuenergiaprojektide menetlusi kiirendada. Kui planeeritav tuulepark juhtub aga asuma sellises kohas, kus mõju looduskeskkonnale on väike, näeb direktiiv ette, et sellise projektiga peaks saama edasi liikuda veelgi kiiremini. Sellised alad kavandatakse Eesti õigussüsteemis tulevikus käsitleda kui tuuleparkide eelisaarendusalad ja neile hakkaksid kehtima tavareeglitest veelgi kiiremad ja lihtsamad menetlusreeglid. Direktiiv soosib eelisaarendusalasid aga ei välista taastuenergia projekte muudes piirkondades.
arvestades projekti psühholoogilist mõju elanikele nende eluruumi drastilise visuaalse ja helilise muutumise läbi, aga ka läbi ulatuslike loodusalade sulgemise elanikele, kes võivad olla harjunud neid külastama, on analüüs hetkel puudulik; projekt eirab ka looduskeskkonna ühisvaralisust, olles vastuolus Eesti Vabariigi Põhiseadusega, mis sätestab riigi kuulumise rahvale kui kõrgeima riigivõimu kandjale (PS § 1), loodusvarade ja loodusressurside kui rahvusliku rikkuse, mille kasutus peab olema säästlik (PS § 5) ning õiguse kultuurile ja rahvuslikule identiteedile (PS § 37), mille oluliseks osaks on looduskeskkond; riigi ülesandeks on teenida kodanikke (PS § 3, § 14, § 30) ning kodanikul on kohustus põhiseadust kaitsta, kui riik seda rikub (PS § 54);	Selgitame, et planeering ei näe ette planeeringualast läbipääsu sulgemist või planeeringuala metsadele ligipääsu piiramist. Tuulikud on kavandatud eramaadele. Looduses liikumine eramaadel on antud alal nii käesolevala ajal kui ka peale planeeringu kehtestamist reguleeritud Keskkonnaseadustiku üldosa seaduses. Kehtna Vallavalitsus lähtub detailplaneeringu menetlemisel Eestis kehtivatest õigusaktidest. Vallavalituse hinnangul ei ole detailplaneeringu koostamine vastuolus põhiseadusega.
arvestades uuringute puudulikkust tuulikute tekitatava infraheli mõju osas, mille kahjulikku efekti tervisele on tuvastanud nt järgnevad teadusuuringud, oleks vajalik ka selles osas täiendav hinnang ja analüüs: https://journals.lww.com/endi/fulltext/2021/06030/wind_turbines_and_adverse_health_effects__applying.1.aspx?fbclid=IwY2xjawJRZHTleHRuA2FlbQlMQABHUfd30LVdoB71atEWobdwScRIHxI5txfCST_ylM8jULfhtA3x9bjK6apZw_aem_1PdTIIR7JcVo6cPA8X_Prw https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC7721757/#CR9	Detailplaneeringu ja KSH koostamise käigus on tutvutud mitmete teadusuuringutega ja ei ole esinenud veenvaid tõendeid, et tuulegeneraatorite infraheliga kokkupuude võiks põhjustada kahjulikke tervisemõjusid heli sagedustel ja tasemetel, mis esinevad tuuleparkide lähedalasuvates müratundlikes kohtades. Ka Terviseamet on märkinud, et senised teadusuuringud ei ole kinnitanud tuulikute infrahelist põhjustatud tõsiseid terviseriske (viide https://www.terviseamet.ee/tuulepargid). Eestis ja teistes

Esitatud arvamus	Seisukoht
https://www.aerzteblatt.de/archiv/windenergieanlagen-und-infraschall-der-schall-denman-nicht-hoert-d2cf3eec-deb8-41f6-a237-39d8528e20bd https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/8642114/	Euroopa riikides ei peeta infraheli terviseohtlikuks kui planeeringus järgitakse kehtivaid norme. Teadaolevalt on seoses rahvatervise seaduse muutmisega Sotsiaalministeeriumi poolt ülevaatamisel madalsageduslikku müra, sh infraheli puudutavad õigusaktid. Juhul kui otsustatakse karmistada Eestis kehtivaid madalsagedusliku müra õigusakte, siis tuleb nendest lähtuda ka T4 tuulepargi tuulikute rajamisel. Kui detailplaneeringu koostamise käigus töötatakse välja valitsusasutuste (sh Terviseameti) poolt uusi juhiseid või norme või meetodikaid müra, madalsagedusliku müra, sh infraheli teemal, siis Kehtna Vallavalitsus korraldab eriplaneeringu ja KSH kohandamise vastavalt uuele kujundatavale praktikale. Teadaolevalt on tuuleparkidega seonduva müra osas Kliimaministeerium Tartu Ülikoolilt tellinud teaduskirjanduse ülevaateuuringu, mis eeldatavalt valmib 2025. a suve jooksul. Juhul kui uuringust ilmneb uusi asjaolusid, siis planeeringu edasisel koostamisel nendega arvestatakse.
ning arvestades projekti suurt kaalu kohaliku elanikkonna sidususele ja kodutundele, ja võimalikku võõrandumist võimu teostajatest, antud juhul valla juhtkonnast, teen ettepaneku, esiteks, korraldada projekti teostamise osas vallasisene hääletus või minimaalselt läbi viia arvamusküsitlus, milles saadav(ad) vastus(ed) aitaks(id) paremini kommunikeerida edasisi otsuseid ning vallavõimul kui rahva tahte teostajal paremini kaaluda projekti reaalset vajadust ja üksikasju;	Vallavalitsuses on täiendavalt ettevalmistamisel sotsiaal-majandusliku mõju hinnangu tellimine. Selle osaks oleks ka arvamusküsitlus.
teiseks, täiendavalt hinnata projekti mastaabi optimaalsust ja asukohta, kaasates rohkem sõltumatuid eksperte; Kehtna valla looduslikku eripära arvestades oluliselt vähendada tuulikute kõrgust ja arvu;	Otsene rahaline hüvitis on määratud keskkonnatasude seaduse alusel, https://www.riigiteataja.ee/akt/108072025045. Selle alusel makstakse tasu, mille kohta on näitlik materjal https://keskkonnaportaal.ee/et/teemad/taastuvenergia/tuuleenergia/tuulikutasud. Tasu oleneb eelkõige elektri hinnast ja tuulepargis toodetavast elektri kogusest. Lisaks on võimalikud täiendavalt ka eraldi kokkulepped arendajate ja elanike vahel (need lepitakse kokku konkreetselt arendaja ja elanike vahel), kuid nende kokkulepeteni on võimalik jõuda siis, kui arendajal on selgus tuulikute rajamise tingimuse üle ehk planeering on vastu võetud.
kolmandaks, selgemalt kommunikeerida rahvale projektist saadavat vahetut hüve valla elanike jaoks, või selle puudumisel oluliselt laiendada hüvitisesaajate ringi;	
neljandaks, arvestada ja elanikele selgelt kommunikeerida asjaolu, et pole teada ühtegi näidet, kus taastuvenergia osakaalu oluline suurenemine elektrivõrgus oleks viinud hinna alanemiseni;	Selgitame, et Eesti energiapoliitika kujundamine ei kuulu Vallavalitsuse pädevusse. Omavalitsus lähtub asjaolust, et tuuleparkide kavandamine on Eestis lubatud ning riigiasutuste poolt soovitatav tegevus. Taastuvenergia vajaduses küsimuste vastused on

T4 tuulepargi detailplaneeringu eskiis ja keskkonnamõju strateegilise hindamise aruande eelnõu. Laekunud arvamused ja valla seisukoht arvamuse osas

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
	koondatud https://keskkonnaportaal.ee/et/teemad/taastuenergia/taastuenergia-kkk Taastuenergia osakaalu suurus Eesti energiaportfellis ja maismaatuuleenergia vajalik osakaal on asjakohane määrata Energia-majanduse arengukavas ning sellekohased ettepanekud on asjakohane suunata Kliimaministeeriumile.
viieks, analüüsida vananevate tuulikute jäätmekäitluse protsessi ja lokaalsust ning põhjendada tulu-kulu arvestuses selle hüve keskkonnanahoiule ning seejärel seda ka selgelt kommunikeerida;	Selgitame, et tuulepargi jäätmetekke küsimusi on analüüsitud KSH ptk 4.9. Tuuleparkide eluea lõpul toimub nende lammutamine ja tekkivate lammutusjäätmete käitlus vastaval ajahetkel kehtivatele jäätmekäitluse nõuetele sarnaselt kõigile teistele ehitistele ja seadmetele. Laiemalt tuuleparkide jäätmetekke ja labade taaskasutusvõimaluste osas leib infot https://keskkonnaportaal.ee/et/teemad/taastuenergia/taastuenergia-kkk#Missaabpaikesepaneelidestjatuu-likutestparastkasutuseloppu?
kuueks, markeerida ja kommunikeerida hilisemate tervisemõjude eest vastutaja;	Tuulepargi omanik vastutab tuulepargi hoolduse, ohutuse ja keskkonnanõuete täitmise eest, samas kui riigi- ja kohaliku tasandi asutused teevad järelevalvet, sõltuvalt valdkonnast näiteks Tarbijakaitse- ja Tehnilise Järelevalve Amet, Keskkonnaamet või Terviseamet.
seitsmendaks, peatada projekt, kuni kõik eelloetletu on teostatud.	Selgitame, et planeerimisest ei näe ette planeeringute peatamise menetlust. Käesoleva seisuga (juuli 2025) on detailplaneeringu koostamine jõudnud eskiisi avalikustamise etappi. Avalikustamise käigus laekunud ettepanekud koondatakse, küsimused vastatakse ning seejärel täiendatakse vastavalt tuvastatud vajadusele materjale ning jätkatakse planeeringu menetlust, sh koostööd asutustega ning avalikkuse kaasamist.
9 Erasisik E.L., 7-6/2023/1740-90	
Kethna vallas Düüna kinnistu omanikuna (katastriüksus 29202:005:0670) ei toeta T4 Hiie taastuenergiapargi rajamist avalikul väljapanekul esitatud kujul, sest see piirab minu põhiõigusi ja väärtusi. Peamised murekohad on järgmised: 1. Düüna kinnistu jääb alla 2 km raadiusesse rajatava tuulepargi suhtes, mis võib ohustada minu, minu abikaasa, laste ja lastelaste tervist. Tuulepargi tõttu tekkiv müra ja vibratsioon ning	Selgitame, et planeeringu KSH koostamisel teostatud müra arvutusliku hindamise alusel ei ole teie kinnistul oodata elamualade suhtes kehtiva rangeima müra normtaseme ehk tööstusmüra öise sihtväärtuse ületamist. Sellest lähtuvalt ei ole oodata teie

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
infraheli hakkab mõjutama minu igapäevast elu ja tervist. Kinnistu asub maapiirkonnas, kus ei ole tööstusmüra ja soovin, et keskkond, loodushoid ning elutingimused säiliks senisel kujul.	maaüksusel tuulepargist tekitatavaid müra tasemeid, mille ületamisel võiks eeldada olulise tervisemõju teket.
2. DÜÜNA kinnistul on kaev, mille põhjaklapp on 6m sügavusel. Tuulepargi rajamise dokumentatsioonist ei selgu üheselt, kuidas tagatakse tuulepargi rajamiseks vajalike ehitustööde, sh juurdepääsuteede rajamise ja kaabeldamise ning tehnovõrkude rajamisega põhjavee ning joogivee puhtuse säilimine või millised saavad olema kompensatsioonimeetmed, et põhjavesi ega joogivesi ei reostuks. Soovin selles küsimuses saada rohkem selgust.	Selgitame, et teie kinnistule lähima kavandatava tuuliku ehitusala jääb u 1,6 km kaugusele. Planeeringu KSH aruandes on prognoositud maksimaalne tuuliku vundamendisüvendi ehitusaegne mõjuala, mis on kuni 500 m. Kuna teie kaev jääb tunduvalt kaugemale kui ehitusaegne põhjavee alanduse võimalik mõjuala, siis ei ole oodata ka antud kaevu veekvanteedile või kvaliteedile mõju. Juhul kui mingisuguse ehitustegevuse käigus põhjustatakse ehitusnõuete rikkumise tõttu pinnase, pinna- või põhjaveereostust, siis kuulub tekitatud kahju hüvitamisele reostuse põhjustaja poolt. Vastutust reguleerib keskkonnavastutuse seadus https://www.riigiteataja.ee/akt/121092023002?leiaKehtiv
3. DÜÜNA kinnistu hakkab asuma eeldatavasti kavandatava tuulepargi ehitise kaitsevööndis, mistõttu on minul kui kinnisasja omanikul keelatud oma kinnistul näiteks ehitada ehitusloakohustuslikku teist ehitist, sealhulgas eemaldada ning kuhjata pinnast. Sellised piirangud ja kitsendused minu kinnistule ei ole minu, minu abikaasa, laste ega lastelaste tulevikuplaanidega kooskõlas.	Selgitame, et planeeringus on näidatud tuulepargi rajamise järgselt prognoositavad eri müratasemetega alad, millega tuleb planeeringu kehtestamise järgselt piirkonna asustuse kavandamisel arvestada. Uue müratundliku ala kavandamisel seni hoonestamata alale (nt uue elamu kavandamisel) tuleb järgida vastavalt müratundliku ala iseloomule müra sihtväärtuse nõudeid¹⁰. Tuulepargi rajamise järgselt tuleb uue müratundliku ala kavandamisel vastava hoone kavandamisest huvitatud isikul ehitusloa taotlemisel või planeeringu koostamisel näidata kuidas antud asukohas tagatakse müra sihtväärtus. Kui müra sihtväärtust ei ole võimalik vastaval alal täita, siis ei ole võimalik sinna ka ehitusõigust saada. Sama põhimõtte kehtib ka uue elamu kavandamisele nt maantee, raudtee või karjääri kõrvale. Juba hoonestatud alade laiendamisel, rekonstrueerimisel jms kehtivad müratundlikele aladele müra piirväärtuse nõuded. Planeering on koostatud lähtudes põhimõttest, et kõigi olemasolevate elamute juures on tagatud igal juhul müra piirväärtus ehk ei kitsendata kuidagi olemasolevate elamute kasutamist, laiendamist

¹⁰ https://www.riigiteataja.ee/akt/1270/5202/0002/KKM_m29_lisa1.pdf#

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
	jms. Lisaks on arvestatud, et kui elamu omanik ei ole andnud omapoolset nõusolekut sihtväärtuse ületamiseks, siis seda ei tohi tuulepargi poolt ületada. Selline lähenemine tagab, et ka kõigile praeguste elamute vahele jäävatel aladel säilib uue hoonestuse rajamise võimalus ilma täiendavaid mürakaitsemeetmeid rakendamata. Eelneva alusel tuulepargi rajamine ei kitsenda kuidagi Düüna kinistu ehitustegevust, sh sinna uute eluhoonete kavandamist. Käesolevaga ei anta hinnangut võimalike muude (tuulepargi planeeringuga mitteseotud) kitsenduste osas.
Olen pensionär ja soovin saada personaalsemalt selgitust, kuidas tuulepargi rajamine hakkab mõjutama minu igapäevaelu. Esitatud kujul dokumentatsioonist ma vastuseid eelnevalt tõstatatud muredele ei leidnud, mistõttu minu hinnagnul ei ole piisavalt põhjalikult hinnatud tuulepargi rajamisega kaasnevaid negatiivseid mõjusid ega selgitatud piisvalt kaasnevaid riske. Samuti ei ole piisavalt hinnatud alternatiive ning asukoha valikul ei ole arvestatud kohalike elanike eluliselt olulise vajadusega puhta joogivee ning keskkonna järele. Eeltoodud põhjustel ei saa ma toetada T4 Hiie taastuvenergiapargi rajamist avalikul väljapanekul esitatud kujul. Taastuvenergia on oluline ja toetan selle vajalikkust, kuid ei saa nõustuda dokumentatsioonis toodud põhjendustega ega tuulepargi asukoha valikuga.	Loodame, et meie selgitused olid arusaadavad. Teil on võimalik oma küsimusi täpsustada ja saada täiendavat infot ka avalikul arutelul 31.07.2025 kell 17.00–19.00 Kehtna Põhikooli saalis.
10 Maa- ja Ruumiamet, 20.06.2025 nr 12-2/25/7428-3, 7-6/2023/1740-91	
Arvamus Hiie taastuvenergiapargi (T4 tuuleala) detailplaneeringu eelnõu kohta, täiendavate koostöötegijate ja kaasatavate määramine	Teadmiseks võetud.
Kehtna Vallavalitsus teavitas Maa- ja Ruumiametit (MaRu) Hiie taastuvenergiapargi (T4 tuuleala) detailplaneeringu ja keskkonnamõju strateegilise hindamise (KSH) aruande eelnõu avalikust väljapanekust. Detailplaneeringut koostatakse Kehtna valla üldplaneeringus ettenähtud perspektiivsele tuuleenergia alale T4 Hiie taastuvenergiapargi ja selle toimimiseks vajaliku taristu kavandamiseks. Planeeringuala suurus on ca 618 ha ja see asub Rõue, Hiie, Põllu, Haakla ja Vastja külade alal. Detailplaneeringuga määratakse ehitusõigus 12 kuni 280 m kõrguse elektrituuliku, ühe alajaama ning ühe akutehnoloogial töötava energiasalvesti rajamiseks. Tuulepargi kavandatud liitumispunkt elektri põhivõrguga on kavandatud olemasolevasse Kehtna alajaama, kõik tuulepargi toimimiseks vajalikud elektriühendused tagatakse maakaabelliinidega. Kuna detailplaneeringule koostatakse KSH, siis kohaldatakse üldplaneeringu koostamisele ettenähtud menetlust.	Teadmiseks võetud.

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
Tutvunud esitatud materjaliga, märgib MaRu KOV planeeringute heakskiitmise osakond järgmist. 1. Lähtudes elektrituulikute paiknemisest on detailplaneeringuga määratud müra normtasemete piirkonnad, mis ei võimalda ehitada elamut või mõnda muud müratundlikku ehitist elektrituuliku vahetusse naabrusesse, st et planeeringu kehtestamisel rakenduvad tuulepargi ümber piirangud. Kuna planeeringuga saab tingimusi kehtestada ainult planeeringualale, peab müratundlike ehitiste keeluala jääma planeeringualale. Palume planeeringuala laiendada müratundliku ehitise keeluala ulatuses.	Senine põhimõte on olnud, et detailplaneeringuala ei laiendata ei teede, ega tehnovõrkude ühenduse osas. Võimalik, et edaspidi kaalutakse ala laiendamist, kuid praegu jätkatakse detailplaneeringuga algatatud ala piires.
2. Lähtuvalt detailplaneeringu materjalidest, arvestades Vabariigi Valitsuse 17.12.2015 määruses nr 133 „Planeeringute koostamisel koostöö tegemise kord ja planeeringute kooskõlastamise alused“ sätestatud ja PlanS § 142 lõiget 4, ei pea MaRu vajalikuks lisaks lähteseisukohtades nimetatutule määrata täiendavaid koostöötegijaid ja kaasatavaid. Palun kohalikul omavalitsusel tagada, et detailplaneeringu koostamisse oleksid kaasatud kõik isikud, kelle õigusi võib planeeritava tegevuse elluviimine puudutada, ja isikud, kes on avaldanud soovi olla kaasatud planeeringu koostamisel.	Teadmiseks võetud.
11 Erasisik A. S., 7-6/2023/1740-92	
1. DPEs on näitamata kas ja millega ala piiratakse ning piirde ulatus. Kuna tuulik kujutab ohtu ümbritsevale siis oleks tarvilik näidata piirde kulgemine ja piirde mõju looduskeskkonnale (rohevõrgustikule).	Tuulikuid ümbritsevat ala ei ole planeeritud piirata, seetõttu pole ka esitatud piirde asukohta. Planeeringu seletuskirjas täpsustatakse piiretega seonduvat, et kõigil oleks selgem arusaam.
2. DPEs on puudu viide kasutatava vundamendi tüübile (ilms vaivundament) ja selle rajamise meetodile. Rajamise meetodi määramatuse puhul on võimatu hinnata selle mõju ulatust keskkonnale.	Detailplaneeringuga ei määrata vundamendi tüüpi. KSH-s on hinnatud kõige suurema mõjuga vundamendi tüübi kasutamist ehk gravitatsioonivundamendi rajamisega kaasnevat ressursitarvet ja mõjusid. Eesti tingimustes on gravitatsioonivundament valdavalt levinud vundamendi tüüp. Vastavalt esitatud ettepanekutele täiendatakse KSH aruannet ning nähakse ette täiendavad asjakohased meetmed juhul kui osutub vajalikuks vaivundamendi kasutamine.
3. DPE ala on üldplaneeringu järgselt osaliselt rohevõrgustiku alal ja vastavalt seadusele ei või rohekoridoris piirata oluliselt väljakujunenud keskkonnategureid. Kui neid piiratakse, siis, millise seaduse alusel? Rohevõrgustiku püsiva toimimise eelduseks on maakasutuse (juhtotstarbe) stabiilsus pikemas perspektiivis. Läbilõigatud tugiala või rohekoridor ei pruugi täita neid ökoloogilisi eesmärke, mida oli Kehtna valla üldplaneeringus eeldatud. Vastavalt planeerimise juhend materjalile on rohevõrgustiku sidususe tagamine vajalik nii konkreetse KOV piires kui ka seostatult naaberaladega.	Selgitame, et mõju rohevõrgustikule on hinnatud KSH ptk 4.3.4 ning planeeringu koostamisel arvestatakse KSHs esitatud meetmetega rohevõrgustiku sidususe säilitamiseks. Selgitame ka, et rohevõrgustiku kasutustingimused määrab üldplaneering. Eestis puudub õigusakt, mis sätestaks rohevõrgustiku kasutustingimused. Selgitame, et tuulealade asukoha valiku tegemisel Kehtna valla üldplaneeringu koostamisel nähti ühtlasi ette ka tuulealade ning

Esitatud arvamus	Seisukoht
4. DPEs võiks näidata täpsemalt kuhu ja millises mahus ehituse käigus tekkivate ohtlike jäätmete (nt. ühe tuulegeneraatori kohta) jäätmed vallas ladestatakse? ÜPs on näitamata millised on selliste suurehitiste ehituse käigus tekkivate ohtlike jäätmete ladestamise võimalused Kehtna vallas.	valda lisanduva suure infrastruktuuriobjekti (RB) võimalikku mõju arvestades täiendavad rohevõrgustiku alad leevendamaks objektide võimalikku ebasoodsat mõju rohevõrgustiku sidususele. Selgitame, et igasugused jäätmed, sh ohtlikud jäätmed, mis teki- vad ehitustegevusel, tuulepargi kasutamisel ja elektrijaama eluea lõpul selle lammutamisel, tuleb käidelda vastavalt vastaval ajahetkel kehtivatele jäätmekäitlusnõuetele. Kehtna vallas ei paikne ühtegi prügilat, seega jäätmete ladestamise võimalused Kehtna vallas puuduvad. Eestis paiknevate jäätmete ladestuskohtade info on leitav https://keskkonnaportaal.ee/et/teemad/jaatmed/ladestamine Kavandatava tuulepargi jäätmetekke küsimusi on analüüsitud planeeringu KSH ptk 4.9. Laiemalt tuuleparkide jäätmetekke ja labade taaskasutusvõimaluste osas leib infot https://keskkonnaportaal.ee/et/teemad/taastuenergia/taastuenergia-kkk#Missaabpaikesepaneelidestjatuulikuteestparastkasutuseloppu?
5. DPEs on näitamata tuulegeneraatoriete käigushoidmisel tekkivate ohtlike jäätmete (nt. turbiiniõlid) eeltavad mahud ja utiliseerimise võimalus- ilmselt DP teema?.	Ohtlike jäätmete käitlustingimuste määramine ei ole detailplaneeringuga reguleeritav teemavaldkond. Ohtlike jäätmete käitlemise nõuded on sätestatud jäätmeseadusega, mille kohaselt ohtlike jäätmete käitluskohtade võrgu arendamist korraldab valdkonna eest vastutav minister valdkonna arengukavast lähtudes ning kohaliku omavalitsuse üksused korraldavad oma haldusterritooriumil kodumajapidamises tekkivate ohtlike jäätmete kogumist ja nende üleandmist jäätmekäitlejatele.
6. Kuna Kehtna vald on enamasti nõrgalt kaitstud põhjavee tasemega alal, kas on õige DPEs planeerida tuulikuid madalamatele metsa- või turvaaladele kus pinnavesi võib sattuda põhjavette või tuua kaasa põhjavee segunemise pinnaveega või põhjavee taseme alanemise? Milliseid meetmeid sellise olukorra vältimiseks on Kehtna vald ette võtnud ja milliseid on DPEs ette nähtud, jääb veel selgusetuks.	Kuna antud teema kohta on esitatud mitmeid küsimusi ja ettepanekuid, siis konsulteerib omavalitsus antud küsimuses täiendavalt valdkonnas pädevate asutustega (Eesti Geoloogiateenistus) ning kaalub täiendava ekspertarvamuse küsimist hindamaks tuulepargi võimalikku mõju põhjaveele, sh joogiveele. Juhul kui tuulepargi ehitustegevuse tõttu toimub kaevude kuivaks jäämine või reostumine, siis puhta joogivee varustuse tagamise nõue kohaldub mõju põhjustajale (tuulepargi omanikule). Vastust reguleerib keskkonnavastutuse seadus https://www.riigiteataja.ee/akt/121092023002?leiaKehtiv

Esitatud arvamus	Seisukoht
	Pinna- ja põhjavee kaitseks kavandatud tingimused on kajastatud planeeringu seletuskirja punktides 3.8.5. ja 3.8.6.
7. Kuna planeeritavad tuulegeneraatorid asuvad eraldi maatükkidel siis on DPEs on näidatud teenindamiseks vajalikud teed läbi teiste kinnistute, millede kõiki omanikke ole kaasatud- kuidas see olukord eskiisina tekkis?	Selgitame, et planeeringu eskiislahenduses on teede asukohtadena eelistatud alasid kus juba paiknevad metsateed, kraavipervet, metsasihid vms inimõjulised alad minimeerimaks metsa raadamise vajadust. Kõik planeeritud teed jäävad alale, mille osas maaomanikele on saadetud kaasamisteated. Kõigil maaomanikel on võimalus arvamust avaldada.
8. Tulenevalt eelmises punktis (7) märgitust. Kas DPEs märgitud teenindusteede lahendus on seaduslik ja järgib head projekteerimstava? Milline on sellise lahenduse mõju keskkonnale, sh pinnavete liikumisele ja kuidas see tagatakse? Tavaliselt projekteeritakse madalamatel aladel teede kõrvale kraavitus kuid sellisel risti-rästi paneerimisel (sh üle olemasolevate kraavide) ei ole see võimalik- teekivad surnud metsaalad, millega kaasneb kahju naaberkinnistute omanikele.	Vt eelmine vastus. Selgitame, et detailplaneeringus ei esitata teede projekti. Tuulepargi, sh tuulepargi teede projekteerimisel tuleb lahendada maaparandussüsteemide toimimine ja teede püsivuse tagamise küsimused, sh projekteerida vajalikud kuivendusrajatised. Planeeringus on seatud järgmised tingimused nii maaparandussüsteemide kui vooluveekogude toimivuse tagamiseks: • tagada maaparandussüsteemide toimimine ja terviklikkus ning tegevusega ei tohi muuta veerežiimi maaparandussüsteemi ümbritsevatel aladel. Vajadusel tuleb kavandada kuivendussüsteemide osade ümbertõstmine, täiendamine vms. Kõik tegevused maaparandussüsteemidega tuleb kooskõlastada Maa- ja Ruumiametiga. Üks elektrituuliku positsioonidest paikneb Tammealuse1 eesvoolul. Võimalusel (eelistatult) tuleb elektrituuliku asukoht kavandada eesvoolu säilitades ehk elektrituuliku positsioon kraaviga kattuvalt alalt ära nihutada. Kui see ei ole võimalik, siis tuleb antud piirkonnas kuivendusrõhk ümber projekteerida viisil, mis tagab selle toimivuse, kuid kraavi asukoht muudetakse; • vooluveekogusid (sh kuivenduskraave) ületavate teede jt rajatiste projekteerimisel ja rajamisel tagada pinnavee vaba liikumine ka kõrgvee perioodil ehk truupide hüdroloogilistele tingimustele vastav suuruse määramine. Vee ärajuhtimise projektid koos leevendavate meetmetega

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
	tuleb koostada vastavat pädevust ja kogemust omava projekteeija poolt.
12 Muinsuskaitseamet, 25.06.2025 nr 5-10/1268-1, 7-6/2023/1740-93	
Muinsuskaitseamet tutvus Kehtna valla Hiie taastuvenegiapargi (T4) detailplaneeringu eskiisi ja keskkonnamõju strateegilise hindamise (KSH) aruande eelnõu avaliku väljapaneku dokumentatsiooniga ning eskiislahenduse rakendusega. Varasemalt on amet T4 arendusala detailplaneeringu lähteseisukohtadele nõustuva seisukoha andnud 30.08.2024 kirjaga nr 5.1-17.5/1552-1. Käesolevaga esitab amet märkused DP ja KSH avaliku väljapaneku materjalidele:	-
Kehtna valla tuulepargi arendusala T4 KSH aruande eelnõu seletuskirja ptk 4.11.2 hinnata uuesti mõju arheoloogiatundlikele alade lähtuvalt asjaolust, et võimalik maakaablitrass on planeeritud läbima 1,8 km pikkusel lõigul Laeste ja Kärpla asulate alal määratletud arheoloogiatundlikku ala. Vastja külas on maakaabel planeeritud piki arheoloogiatundliku ala põhjapiiri, kus puutumus on kas minimaalne või seda ei ole. Lähtudes Kehtna valla kehtiva ÜP seletuskirja p 6.2.4 (lk 65) märgitust, tuleb arheoloogiatundlikel aladel küsida planeeringu või ehitise kavandamisel Muinsuskaitseameti arvamust arheoloogilise uuringu läbiviimise vajaduse kohta, kui algatatakse detailplaneering. Käesoleval juhul on maakaabli paigaldamisel Laeste ja Kärpla asulaid katval arheoloogiatundlikul alal rangelt soovituslik teostada arheoloogiline uuring (meetod: arheoloogiline jälgimine, vajadusel väljakaevamine). Arheoloogilisi uuringuid võib läbi viia vastava pädevusega isik või ettevõtja. Arheoloogilise uuringu tegijad on leitavad kultuurimälestiste registrist „Eriala pädevus“ → „Pädevustunnistused“ → „Filtreerimine - Omandatud eriala/ kvalifikatsioon, kraad: Arheoloog“. Nimetatud uuringu kulu ei kuulu hüvitamisele käesoleva seaduse § 48 lõike 2 alusel. Juhul, kui arheoloogilise uuringu tellimisest loobutakse, tuleb arvestada Muinsuskaitseadusest tuleneva nõudega, et kui mistahes paigas avastatakse ehitamisel, teede, kraavide ja trasside rajamisel või muude mulla- ja kaevetööde tegemisel arheoloogiline kultuurikiht või maasse, veekogusse või selle põhjasetesse mattunud ajaloolised ehituskonstruksioonid, on leidja kohustatud tööd peatama, säilitama koha muutmata kujul ning viivitamata teavitama sellest ametit. Ametil on õigus peatada tööd kuni üheks nädalaks, et teha kindlaks uuringute vajalikkus või hinnata asja vastavust riikliku kaitse eeldusele.	KSH aruannet täiendatakse ning tuuakse välja maakaabli võimaliku trassikoridori potentsiaalne kattuvus arheoloogiatundliku alaga ning lisatakse sellekohased keskkonnameetmed. Selgitame ühtlasi, et maakaabli trassikoridor ei ole planeeringuga planeeritud objekt (kehtestatav ala), vaid trass on kujutatud põhimõttelisena. Maakaabelliinide kavandamine toimub projekteerimistingimuste alusel
Detailplaneeringu seletuskirjas kajastada KSH aruande põhjal Muinsuskaitset puudutav info.	Selgitame, et KSH aruanne on detailplaneeringu lahutamatu lisa. KSH aruandes esitatud keskkonnainfo kirjeldusi planeeringu seletuskirjas ei dubleerita. Planeeringu seletuskirjas esitatakse KSH aruandest tulenevad meetmed tingimustena.

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
Arheoloogiatundlike alade kuva koos uuringu vajadusega kanda DP joonistele.	Ettepanekut arvestatakse ja arheoloogiatundlikud alad kantakse joonistele
13 Erasisik K. L., 7-6/2023/1740-95	
1. Kuidas kavatseb Kehtna Vallavalitsus lahendada tuuleparkide demontaaži ja utiliseerimise pärast nende eluea lõppu, või juhul kui osutub vajalikuks tuulepargi tegevus lõpetada? Kes ja millistest vahenditest seda finantseerib?	Selgitame, et igasugused jäätmed, sh ohtlikud jäätmed, mis teki- vad ehitustegevusel, tuulepargi kasutamisel ja elektriijaama eluea lõpul selle lammutamisel, tuleb käidelda vastavalt vastaval ajahet- kel kehtivatele jäätmekäitlusnõuetele. Jäätmekäitluse nõudeid re- guleerib Eestis jäätmeseadus. Jäätmete käitluse kulud kannab jäätmete tekitaja. Kavandatava tuulepargi jäätmetekke küsimusi on analüüsitud pla- neeringu KSH ptk 4.9. Laiemalt tuuleparkide jäätmetekke ja la- bade taaskasutusvõimaluste osas leib infot https://keskkonnapor- taal.ee/et/teemad/taastuenergia/taastuenergia-kkk#Mis- saabpaikesepaneelidestjatuulikutevastastkasutuseeloppu ?
2. KSH ütleb, et "Alternatiiv I korral jääb alale, kus linnustiku osas võib esineda tugev negatiivne mõju 9 tuuliku positsiooni.". Kui mitu tugeva negatiivse mõjuga tuulikupositsiooni jääb alternatiiv II korral?	Selgitame, et KSH aruandes on kirjas: „Alternatiiv I korral jääb alale, kus linnustiku osas võib esineda tugev negatiivne mõju, 9 tuuliku positsiooni. Alternatiiv II puhul on kõik tuulikupositsioonid kavandatud väljaspoole tugeva ebasoodsa mõjuga ala.“
3. KSH hinnangul tuleb rakendada nahkhiirte hukkumisriski vähendamiseks tööaja piiranguid ja teos- tada nende efektiivsuse osas seiret. Kuidas on Kehtna Vallavalitsus plaaninud korraldada kontrolli selle üle, et seda teostataks, millistest vahenditest seda finantseeritakse ja kas Kehtna Vallavalitsus kavatseb palgata tööle selleks pädevaid inimesi?	Selgitame, et tuuleparkide järeleiret finantseerib tuulepargi oma- nik. Käesoleval ajal kehtiva praktika alusel sätestatakse tuulikute käitamise tingimused ja järeleire kohustus kõrvaltingimusena tuuliku kasutusloas. Tavapärastelt seatakse ka seirekava ja sei- rearuannete ja seatud tingimuste järgimise ülevaadete esitamise kohustus. Looduskaitse tingimuste täitmise asjakohasuse üle teeb järelevalvet lisaks omavalitsusele ka vastavat pädevust omav Keskkonnaamet. Kehtna Vallavalitsus kavatseb järgida sarnast praktikat kui seda on senini tehtud antud küsimustes Eestis ole- masolevates tuuleparkides. Kehtna Vallavalitsus ei kavanda tööle palgata antud spetsiifilise küsimusega tegelemiseks täiendavaid inimesi.
4. Kas Kehtna vallavalitsuses on täna olemas vastava kvalifikatsiooniga töötajaid, kes suudavad nii projekteerimistingimusi väljastades, ehitusloa andmise ja projekteerimise ajal kui ka ehitusfaasis jäl- gida ja tagada kogu protsessi seaduspärasuse? Kes on need inimesed, milline on nende haridus ja kui	Kehtna Vallavalitsuses on täna tööl erineva haridusliku ja erialase ettevalmistusega spetsialistid, kellel on pikaajaline kogemus koha- liku omavalitsuse ülesannete täitmisel. Kuigi iga valdkonna lõikes ei ole erispetsialisti, on töötajatel olemas oskus ja kogemus

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
neid täna pole, siis kuidas on planeeritud nende värbamisprotsess ja kust tulevad selleks rahalised vahendid?	teadvustada, millal ja millist lisateavet on vaja ning kust seda küsida. Oluline roll on ka võrgustikutööl – vajadusel kaasatakse konsultante või tehakse koostööd riigiasutustega, sealhulgas projekteerimistingimuste väljastamise ja ehituslubade menetlemise etappides. Tänane töökogemus ja välja kujunenud koostööpraktikad võimaldavad tagada, et ehitus- ja planeerimisprotsessid toimuvad seaduspäraselt. Samuti on kohalike omavalitsuste praktikas tavapärane, et näiteks KOVi rolli täitmisel tuuleenergeetika projektide puhul ei piirdu vald ainult enda pädevuse piires tegutsemisega, vaid toetub pädeva asutuse (Keskkonnaamet, Päästeamet, MaRu jne) arvamustele ning kooskõlastustele. Kuna ei ole võimalik täpselt prognoosida, kes konkreetseid ametikohti mõne aasta pärast täidavad, on olulisel kohal järjepidev teadmiste edasiandmine, töösisesed koolitused ja vajadusel ka välise kompetentsi kaasamine. Täiendava oskusteabe kaasamine toimub vastavalt vajadusele ja eelarvelistele võimalustele. Eelarveliste võimaluste parandamiseks on võimalik katta kulused ka keskkonnatasude seaduse alusel laekuvast tasust (nn tuulikutasu), mis on ette nähtud muuhulgas keskkonnavalitsuste otsuste ja menetluste korraldamise täiendavate kulude ja ajaressursi katmiseks. Oluline on täpsustada, et kogu menetlusprotsessi seaduspärasuse tagamisel ei ole nn eksperdi vastutus ainult kohaliku omavalitsusel. Suurt rolli mängivad ka kutsetunnistusega projekteerijad ja teised litsentseeritud spetsialistid, kes koostavad ja esitavad menetluse aluseks olevad dokumendid, vastutades nende sisulise ja õigusliku korrektsuse eest. Tegemist on koostööl põhineva protsessiga, kuhu on kaasatud mitmed pädevad osapooled. Seetõttu ei ole vajadust luua valla struktuuri eraldi uusi ametikohti iga üksiku projekti või loamenetluse jaoks – õiguslik ja sisuline järelevalve toimub nii koostöö kui ka menetlusreeglite kaudu. Lisaks on tegemist märkimisväärse avaliku huviga protsessidega,

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
	mille läbipaistvus ja avalik jälgitavus omakorda suurendavad õiguspärasust. Tagatud on mitmetasandiline kontroll ja kaasatus, mis annab kindluse, et projekteerimise ja ehituse protsessid toimuvad kooskõlas õigusaktidega. Mis omakorda alluvad ka kohtulikule kontrollile, kes on lõplik õiguspärasuse hindaja. Kehtna Vallavalitus ei kaavatse selle vastusega pisendada valla poolse õigusliku vastutuse ulatust!
5. Kuidas suhtub Kehtna Vallavalitsus fakti, et KSH teostaja Lemma OÜ-s töötab keskkonnakonsultandina Kaisa Aadna, kes on ühtlasi samal ajal 4Wind Service OÜ, mis tegeleb tuuleparkide hooldusega, arendusjuht? Kuidas on tagatud, et siin ei ole huvide konflikti ja KSH on koostatud objektiivselt?	Kehtna Vallavalitsus peab oluliseks, et planeerimis- ja keskkonnamenetlused toimuksid läbipaistvalt ning vastavalt kehtivatele õigusaktidele. Eestis on keskkonnamõju hindamise valdkonnas tegutsevate ekspertide arv piiratud, mistõttu on paratamatu, et sama isik võib erinevates rollides kokku puutuda eri projektidega. Oluline on seejuures tagada rollide selgus ja huvide lahus hoidmine. Konkreetsel juhul on KSH koostaja LEMMA OÜ kinnitanud, et nimetatud isik – Kaisa Aadna – ei ole osalenud Kehtna T4 ala KSH koostamises ning tema panus LEMMA OÜ-sse piirdub aegajalt osutatava jäätmeäritlusala konsultatsiooni-teenusega, mis ei ole seotud tuuleenergeetika ega T4 alaga. Tegemist ei ole põhikohaga töötajaga. Vallavalitsus leiab, et kuna võimalik seos on tuvastatud ja avalikustatud, puudub siin huvide varjamine ning menetluse läbipaistvus on tagatud. Just nimelt avalikustamine on oluline osa huvide konflikti vältimisest ning aitab tagada usaldusväärsuse ja õiguspärasuse kogu protsessis. Kehtna Vallavalitsus tugineb oma otsuste tegemisel KSH aruandes esitatud sisulistele analüüsidele ning vajadusel küsitakse lisaselgitusi ja hinnanguid pädevatelt riigiasutustelt. Lõplikke otsuseid ei tehta mitte ühe isiku, vaid tervikliku menetlusprotsessi ja mitme osapoole hinnangute põhjal.

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
	LEMMA OÜ poolne selgitus: KSH ekspertgrupi liikmed ja nende panus KSH koostamisse on kirjeldatud KSH aruandes. Kuigi LEMMA OÜ juhatusel on raske näha huvide konflikti ka juhul kui isik oleks osalenud antud töö töögrupis, siis antud juhul isik ei ole osalenud T4 ala KSH koostamisel. Tegu ei ole juba mitu aastat ettevõtte põhikohaga töötajaga. Isik osutab LEMMA OÜ-le omavalitsuste jäätmekäitlust puudutavat konsultatsiooniteenust vastavalt ettevõtte vajadusele.
6. Tuulikute aastatoodangu prognoosid on koostatud huvitatud isiku poolt ja KSH raames tootluse hindamist ei teostatud. Sisuliselt on tegemist ühe kõige olulisema näitajaga, mida on tuuleolusid ja tuulikute võimsust teades võimalik arvutuslikult mingites piirides suhteliselt täpselt leida ja seejärel hinnata tuulikute püstitamise mõttekust. Kas Kehtna Vallavalitsusel on plaan seda teha?	Kehtna Vallavalitsus ei hakka indikatiivse tootlusprognoosi alusel tuulikute püstitamise mõttekust hindama. Selgitame, et Kehtna Vallavalitsus on detailplaneeringu koostamise korraldaja. Vallavalitsuse ülesanne ei ole hinnata arendajate poolt kavandatavate tegevuste finantsilist tasuvust detailplaneeringute koostamisel. Seega ei kavandata tuulepargi tootlusarvestuste koostamist.
7. Kas Kehtna Vallavalitsusel on olemas plaan või nägemus kuidas ja kuhu luuakse KSH punktis 4.3.2.7 ette nähtud leevendusala? Kui ei ole, siis millal tuleb?	Kuna leevendusala suurus sõltub raadatavast alast, siis tuleb selle suurus määrata projekteerimisel koos projektlahendusega. Vallavalitsusele tuleb koos ehitusloa taotlusega esitada ka vastava maaomaniku, kelle maale leevendusala tuleb, nõusolek leevendusala tegemiseks ja metsa majandamiseks vastaval viisil. Planeeringu edasisel koostamisel kaalutakse planeeringus võimalike leevendusala info lisamist.
8. Kes ja millal loob vastavalt KSH punktile 4.3.2.7 Kärpla külasse valmiduse video vms juhtimissüsteemi paigaldamiseks? Kes hakkab kontrollima jälgimist?	Selgitame, et vastavad juhtimissüsteemid paigaldatakse tuulikule tuuliku rajamisel. Looduskaitse tingimuste täitmise asjakohasuse üle teeb järelevalvet lisaks omavalitsusele ka vastavat pädevust omav Keskkonnaamet.
9. Kes korraldab, kontrollib ja tagab tuulikute seiskamise vastavalt KSH punktis 4.3.2.7 väljatoodule?	Looduskaitse tingimuste täitmise asjakohasuse üle teeb järelevalvet lisaks omavalitsusele ka vastavat pädevust ja ressursse omav Keskkonnaamet.
10. Kui KSH punktis 4.3.2.7 on osad meetmed kohustuslikud ja ei ole vaieldavad, siis soovituslike meetmete puhul on ette nähtud võimalus määrata need kohustuslikuks kui järelevalve alusel esineb oluline ebasoodne mõju linnustikule. Kes teostab seiret ja kuidas teavitatakse sellest Keskkonnaametist ja avalikkust?	Käesoleval ajal kehtiva praktika alusel sätestatakse tuulikute käitamise tingimused ja järelevalve kohustus kõrvaltingimusena tuuliku kasutusloas. Tavapärast seatakse ühtlasi ka seirekava, seirearuannete ja seatud tingimuste järgimise ülevaadete esitamise kohustus nii Keskkonnaametile kui omavalitsusele. Looduskaitse tingimuste täitmise asjakohasuse üle teeb järelevalvet lisaks

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
	omavalitsusele ka vastavat pädevust omav Keskkonnaamet. Kehtna Vallavalitsus kavandab järgida sarnast praktikat kui seda on senini tehtud antud küsimustes Eestis olemasolevates tuuleparkides. Eraarenduste seirearuannete eraldi avalikustamiskoost et senini Eesti õigusaktides seatud ei ole ja senini seda tehtud ei ole.
11. KSH punktis 4.3.3.5 näeb ette tuulikute seiskamise perioodil 1. juuni - 15. september teatud kindlate ilmastikutingimuste korral, kes ja kuidas seda korraldab ja kontrollib?	Vt eelmine vastus.
12. Kuna erinevaid põhjuseid ja olukordi, mil tuleb tuulikuid seisata on mitmeid, kas siis ei ole võimalik, et tuulikute prognoositud aastatoodang ja seega ka vajadus on tugevalt üle hinnatud? Tuleks teha realistlik prognoos, mis võtab arvesse kõiki ettenähtud tootmiskatkestusi ja ka võimalikke riskeid.	Tuuleparkide rajamise finantsotsuste tegemiseks tehakse arendajate poolt täpne tuulepargi toodangu prognoos, mis võtab arvesse kõiki võimalikke piiranguid ja kohapealse tuulemõõtmise andmeid. Samuti arvestatakse finantsotsuste tegemisel teisi nii planeeringulisi kui ehituslikke aspekte, mis mõjutavad vastava tuulepargi rajamiskulusid. Planeeringu protsessi käigus selguvad erinevad võimalikud piirangud, mida tuleb arendajal arvestada. Seega on võimalik detailseid tootlusprognoose koostada olukorras, kus kõik võimalikud kitsendused on teada. Planeeringuga määratavad kitsendused on lõplikult selged planeeringu kehtestamisel. Iga arendaja hindab oma äriprojektide tasuvust vastavalt oma finantsstrateegiatele ning tuulepargi rajamine tehakse tasuvusprognooside alusel.
13. Kehtna valla üldplaneeringus on rohevõrgustiku osas toodud välja: „Üldjuhul tuleb arvestada metsa raadamisega u 1 ha ulatuses ühe tuuliku kohta, põhjendatud erandid on võimalikud konkreetse asukoha eripära arvestades. Täiendav raadamine on lubatud ühendusteede vms ühendustaristu kavandamiseks.“ Kas Kehtna vallavalitsusel on täna teada, kui mitu hektarit metsa raadatakse ja kuidas on tagatud, et seda numbrit hiljem ei muudeta?	KSH aruandes hinnatud maksimaalne raadamismaht on planeeringulahenduse korral 13 ha (koos teedega). Raadamine teostatakse metsateatiste alusel ning seda reguleerib nii metsaseadus kui keskkonnatasude seadus.
14. Tuuleparkidesse tuleb kindlasti rajada tuletõrjeveehoidlaid, kas täna on teada, kui palju ja millise kubatuuriga need peavad olema, et vastaks Päästeameti nõuetele? Kuidas nende suuremahuliste hoidlate veega varustamine mõjutab ümbruskonna üldist põhjavee kvaliteeti ja kättesaadavust?	Selgitame, et planeeringus on ette nähtud, et igast elektrituulikust tuletõrje veevõtukohtade võib olla kuni kolme kilomeetri pikkune tee. Vastava nõude seadmisel on lähtutud Päästeameti poolsest soovitusel. Planeeringuala veevarustuse tagamiseks on ette nähtud Räägu-Tõnise 2 maaüksusel paikneva tiigi rekonstrueerimine nõuetele vastavaks veevõtukohtaks ning uute veevõtukohtade rajamine Tuksi ja Jussi maaüksustele. Tuletõrje veevõtukohtade vähim lubatud maht on 500 m³. Tuletõrje veevõtukoht peab paiknema teenindustee ääres ja sellele peab olema 15 m raadiusega

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
	mahasõit ja piisava kandevõimega manööverdusplats mõõtmetega 12x12 m. Tuletõrje veevõtukoht peab olema varustatud kuivhüdrandiga. Kui tuletõrje veevõtukoht projekteeritakse elektrituulikule lähemale kui elektrituuliku kogukõrgus, siis peab vastava lähima elektrituuliku päästetöödeks olema võimalik kasutada teist tuletõrje veevõtukohta, mis on kolme kilomeetri ulatuses. Tuuleparkidesse kavandatavad tuletõrje veevõtutiigid on analoogsed metsamajanduseks rajatavate veevõtukohtadega. Sellest lähtuvalt ei erine ka nende mõju pinna ja põhjaveele tavapärastest veevõtukohtadest. Oluline mõju põhjavee kvaliteedile ja kättesaadavusele puudub.
15. KSH punkt 4.4.2.5 ütleb, et ehitustööd peavad olema korraldatud selliselt, et oleks välistatud saasteainete sattumine pinnavette. Iga ehitusega kokku puutunud inimene teab, et betooniautosisid pestakse ehitusobjektidel, vaadates tuulikute vundamentide valamiseks vajalikku betoonikogust on selge, et tekib ulatuslik reostus, kui töid tehakse samamoodi, kui siiani Eestis on tehtud. Kuidas tagatakse, et seda ei juhtu?	Selgitame, et tuulikute vundamentide ehitus toimub samal viisil muude suuremate betoonivalu töödega. Senine ehituspraktika ei näita, et betoonivaluga kaasneks selle projektikohasel teostamisel olulist keskkonnamõju, sh pinna- ja põhjavee reostusriski. Ehitusobjektidel ei toimu autode põhjalikku pesu, kus oleks võimalik kokkupuude õliste pindadega vms. Betooniveoautod, sarnaselt teiste sõidukitega, peavad samuti läbima ülevaatusi ja ei ole mingis mõttes suuremat keskkonnaohtu kujutavad kui teised sõidukid. Ka Tootsi-Sopi tuulepargi ehitusel (samuti nõrgalt kaitstud põhjaveega ala, kuhu rajati 38 tuuliku gravitatsioonivundamenti) ei ilmenud betoonitöödega seondult olulist muutust pinna- ja põhjavee seisundis (ehitusaegse seire andmed kättesaadavad Ehitisregistrist). Ehitustööde korraldamisel tuleb järgida ehitusprojekti ning õigusaktide nõudeid. Heitvee juhtimine pinnasesse või veekogudesse ei ole ilma vastava keskkonnaloata lubatav. Samuti vajab keskkonnaluba põhjavee ümberjuhtimine kui selleks vajadus tekib. Keskkonnaluba nõudvate tegevuste puhul reguleeritakse vastavad keskkonnatingimused keskkonnaloal. Planeeringus on kavandatud järgnevad meetmed pinnavee seisundi halvenemise vältimiseks: ehitustööde ajal ehitusmasinad parkida, tankida ja hooldata ainult selleks ettenähtud kõvakattega platsetel.

Esitatud arvamus	Seisukoht
	Ehitusplatsidega seotud võimalikest kütuseleketest tule- neva ohu minimeerimiseks tuleb ajutiste kütuse ja õlide hoidmisplatside rajamisel näha ette põhja- ja pinnavee kaitsmiseks meetmed, nt ehitustööde perioodiks kindlus- tada parkimisplatsid ja materjalide ning pinnase ladusta- mise platsid geomembraaniga vms alusega, et vältida lek- keid pinna- ja põhjavette; • vältida ehitusaegsete ajutiste laoplatside ja kütuse hoid- mise alade ning ehitusmasinate parkimiskohtade rajamist lähemale kui 50 meetrit veekogust. Ehitustööd peavad olema korraldatud selliselt, et oleks välistatud saasteai- nete sattumine pinnavette; • vajadusel kraavidele enne eesvoolu või looduslikesse vee- kogudesse juhtimist näha ette voolurahustid (settetiigid või puhastuslodud), et vähendada heljumi sissekannet. Ehitusaegse vee ärajuhtimine tuleb lahendada vastavas ehitusprojekti.
14 Erasisik R. R., 7-6/2023/1740-96	
1. dokumentidele on muuhulgas lisatud ka fail DP Lisa 2 visualiseeringud, kus on koostatud fo- tomontaažid erinevates asukohtadest vaatega tuulikute poole. Mis kõrgusega tuugeneid on selles fotomontaažis kasutatud?	Lisame tuuliku kõrguse ka DP Lisa 2-te. Visualiseeringutes kasuta- tud tuulikute tipukõrgus on DP-s lubatud suurim kõrgus ehk 280 m.
2. DP seletuskirja punktis 3 on välja toodud, et detailplaneeringuga määratakse muuhulgas ka müra-, vibratsiooni-, saasteriski- ja isolatsioonitingimusi ning muid keskkonnatingimusi tagavaid nõu- deid, kuid kuidas on neid võimalik tagada või kinnitada, kui ei ole täpselt teada ehitatava asja suurust ja asukohta: a. Kui suured on ehitada planeeritavad tuulegeneraatorid? b. Mis on nende täpne asukoht? c. Kui ei ole uuringuid jms töid väga suurte (ka planeeritavad on väga suured, kui materjalidest nähtub gondli kõrgus 190m) tuulegeneraatorite mõjule maismaal elamutele niivõrd lähedal, kuidas saab arvestada modelleeringuid reaalsele keskkonnale?	a) Tuuliku lubatud kõrguse ja lubatud ehitusaluse pinna andmed on esitatud detailplaneeringu põhijoonistel. b) Tuulikute asukoht on määratud planeeringu põhijoonistel ning asukoha andmed kehtestatakse planeeringus ruumiandmetena. Ruumiandmetega on võimalik tutvuda https://por- tal.giscloud.com/map/2939678/kehtna-t4-arendusala-tuulepargi- detailplaneering-eskiislahendus c) Mõju hinnangute puhul, mille puhul on kasutatud modelleeri- mist (ehk arvutuslikku hindamist) hindamismetoodikana, on kajas- tatud ka hinnangute andmise põhimõtted. Mõjuvaldkondade pu- hul, kus mõju ulatust mõjutavad tuuliku mõõtmised (nt varjutus, vi- sualiseeringud, lindude kokkupõrkerisk), on hindamisel kasuta- tud planeeringuga maksimaalselt lubatavaid tuuliku mõõtmised.

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
3. DP punktis 3.2 viidatakse ka määratud hoonestusalale, mille piires võib asukohta täpsustada, kuid kuidas on sellisel juhul võimalik modelleerida müranorme? Kui ei ole kindlaksmääratud kohti, võib tekkida olukord, kus ühe tuuliku nn müra jms mõjud hakkavad koos teise tuulikuga mõjutama keskkonda teistmoodi, kui algselt modelleeritud ning kooskõlastuse saanud lahendus. Kuidas Kehtna vald, kui planeeringu kinnitaja, sellise olukorra lahendab?	Olulise nihutusruumiga tuulikute puhul on teostatud võimalike nihutusruumi sees olevate äärmiste positsioonide hindamine (KSH aruandes kajastatud kui alternatiiv IIa ja IIb). Nihutusruumi ulatus on planeeringus määratud ehitusala ulatusega. Müra normtasemed elamualadel peavad tuulikute kavandamisel olema tagatud ning Kehtna Vallavalitsusel on õigus ehitusloa (ja kasutusloa) taotluse juurde vajadusel nõuda täpsustavaid müra hinnanguid.
4. DP punktis 3.3 on muuhulgas välja toodud muuhulgas, et tekib oht jäätükkide kandumisele teedele ja mujale ümbritsevale. Lahenduseks on pakutud tee ajutist sulgemist, ohust hoitavate silte paigutamist ning tähistamist. Kuidas Kehtna vald kujutab ette näiteks Vastja küla inimese hommikust teekonda Kehtna/Rapla suunas, kui liikumisel poolel teel avastab, et tee on suletud ning ta peab sõitma ringiga Lelle-Lokuta tee kaudu? Sama kehtid ka kooli-, ja ühistranspordi kohta?	Selgitame, et võimalik teede sulgemine ohu ennetamise meetmena saab olla kohaldatav tuulepargi siseste teede puhul. Avaliku kasutusega teede puhul ei ole sulgemine meetmena rakendatav. Antud meetme sõnastust täpsustatakse planeeringu seletuskirjas. Avalikult kasutatavate teede osas tuleb nende jäämisel jäätükkide paiskamise teoreetilisse ohualasse koostada riskihinnang ning sellest lähtuvalt kavandada meetmed riskide minimeerimiseks.
5. DP punktis 3.8.8 kirjeldatakse meetmeid müraga seoses, kuid seal on välja toodud, et alles kasutusloa taotluse lisas tuleb taotlejal esitada müra arvutusliku hindamise tulemused, mille alusel siis omavalitsus saab hinnata müratundlike hoonete lubatavust. Kuidas Kehtna vald kavatseb lahendada olukorra, kui tuulegeneraatorid on valmis, mürataseme kas arvutuslik tulem või reaalse mõõtmiste tulem on lubatava normi ning tekitab seni mitteamvestatust suuremaid piiranguid?	Selgitame, et müra normtasemete täitmise kohustus on tuulepargi omanikul. Kui kasutusloa taotluse raames teostatava arvutusliku hindamise või planeeringus kohustuslikuks seatud seire alusel esineb normtasemete ületamist, siis tuleb tuulepargi omanikul rakendada meetmeid normtaseme tagamiseks. Tuulikute puhul on selliseks meetmeks üldjuhul siis ülenormatiivset müra soodustavate ilmastikutingimuste korral tuulikute pöörlemiskiruse piiramine.
6. DP punktis 3.8.9 on välja toodud häiriv varjutus. Kas on võimalik, et mõnel kinnistuomanikul võib hilisema hoone ümberehituse käigus tekkida piirang näiteks akende vahetusega, kuna suureneks seetõttu häiriv varjutus hoonetes sees?	Selgitame, et planeeringu KSHs on hinnatud varjutuse osas halvimat olukorda ehk varjutuse retseptoriks määratud eluhoonete ala (15×15 m eluhoone keskpunktist, aknaid eraldi arvestatud ei ole). Tuulepargi rajamisel peab arvestama ümbritsevatel aladel olemaolevat olukorda ning häiriva varjutuse vältimiseks vajaliku tuulikute töötamispiirangute väljatöötamisel lähtutakse võimalikult mõjutatavate elamute kõige enam mõjutatava fassaadi akna ja väliala paiknemisest ¹¹ tuulepargi rajamise hetkel. Tuulepargi olemasolu järgselt uute varjutustundlike hoonete ehitamisel ja

¹¹ Vastavalt koostatud juhendile: <https://kliimaministeerium.ee/sites/default/files/documents/2025-03/Tuuleparkide%20keskkonnam%C3%B5ju%20hindamise%20juhend.pdf>

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
	olemasolevate ümberehitamisel tuleb arvestada tuulepargi olemasoluga, sh selle tekitatava varjutusega. Kuna varjutus ei ole õigusaktis määratud piirnormiga väärtus, siis ümberehitamise piirangut ei teki, kuid ei teki ka õigust nõuda tuulepargi omanikult tuulikute töötamise täiendavat piiramist.
7. DP punktis 3.8.11 on muuhulgas viidatud ka tuulepargi eluea lõpus tekkivale rekonstrueerimis- või lammutusvajadusele. Kuidas on läbi mõeldud olukord, kus tuulikute eluea lõpuks ei ole nendel reaalselt toimivat omanikku, tuulikud on oma amortiseerumise tõttu ohtlikud ning lagunevad?	Selgitame, et ehitise ohutuse eest vastutab selle omanik. Järelevalvet antud küsimuses teostab kohalik omavalitsus ja Tarbijaaitse ja Tehnilise Järelevalve Amet. Ohutust tuulikute puhul reguleerib nii ehitusseadustik kui ka seadme ohutuse seadus. Ohtlik ehitis tuleb selle omanikul nõuetekohaselt likvideerida. Oluline ennetav tegur on ka avalik kontroll: kui tuulikud on rajatud olulise avaliku huvi ja osalusega, siis eeldatavalt huvi ei kao ka nende elukaare lõpus – vastupidi, see muutub veelgi olulisemaks. Seega tagab tuulepargi avalik staatus ning menetlus selle, et lammutamine või korrastamine toimub ka hiljem seaduslikult ja kogukonna huve arvestavalt.
8. DP punktis 3.8.13 on viidatud võimalikele sidehäälingutele ning lahendusele. Maapiirkonnas toetuvad seal elavad inimesed enamasti mobiilsidel põhinevale sidele ning internetilahendusele. Kuidas on läbi mõeldud olukord, kui tuulegeneraatorite mõjul ei ole võimalik mobiilside kasutamine, st ei ole võimalik suhelda lastega transpordi osas, ei ole võimalik teha kodus kaugtööd jne? Kas saan õigesti aru, et tuulegeneraatorite paigaldamisega võib tekkida täiendav kulu mobiilvõrgu operaatoritele täiendavate sidemastide paigaldamiseks, mis omakorda toob kaasa lisaks kuludele ja täiendavaid mõjusid keskkonnale ning piiranguid?	Selgitame, et sidevõrkude operaatoritega tehakse planeeringu koostamisel samuti koostööd ning nad saavad planeeringu koostamise käigus hinnata, kas kavandatav tuulepark mõjutab nende sidevõrkude tööd. Juhul kui mõne sidevõrgu operaator tuvastab olulise häiringu võimalusi, siis tuleb ette näha võrkude katvuse tugevdamist.
9. DP punktis 4 on ära toodud keskkonnaseire vajadus, täpsemalt järelseire? Osaliselt on kirjeldatud võimalikke tegevusi, kui mõnda normi on ületatud, kuid: a. Mis tegevused on planeeritud, kui püstitatud tuulenergiapark mõjutab linnustikku oluliselt rohkem, kui algselt modelleeritud või arvestatud? b. Kuidas on võimalik tekitatavaid kahjusid inimesele ja loodusele tagantjärele hüvitada, kui kahju on juba tehtud? Toon välja, et loomastikule ja linnustikule ei ole võimalik tekkinud kahjusid hüvitada mingite rahaliste summadega!!! c. Madalsageduslikku heli on ka alla 50Hz, mis samamoodi mõjutab nii inimest, kui looma. Seni ei ole väidetavalt Eestis selle müra mõõtmist võimalik teha, kuigi alla sellise väärtuse heli on olemas, see mõjutab keskkonda nii negatiivselt, kui kontrollitud meetodil ka positiivselt. Kuidas on planeeritud äratoodud 50Hz allapoole jääva heli keskkonnamõjude kontroll ning meetmed häiringute korral?	a. Järelseire on kavandatud ka linnustiku osas (DP ptk 4). Linnustiku seire on kavandatud ettevaatusprintsibi alusel lähtuvalt arvestades, et eluslooduse käitumise osas esineb alati teataval määral määramatust. Linnustiku seire puhul kehtib tingimus, et kui linnustiku osas ilmneb seirest soovimatu keskkonnamõju, siis tuleb seiret teostavatel ekspertidel välja tuua sobiv meetmepakett keskkonnamõju ärahoidmiseks, minimiseerimiseks või kompenseerimiseks. Täpsemalt on võimalik meetmeid kavandada sõltuvalt mis liigile ja milline mõju tuvastatakse. b. Kui tuulepargi rajamise järgselt tuvastatakse järelseire alusel soovimatu keskkonnamõju, siis tuleb arendajal ekspertide abil

Esitatud arvamus	Seisukoht
	välja pakkuda meetmepakett keskkonnamõju ärahoidmiseks, minimeerimiseks või kompenseerimiseks. Täpsemalt on võimalik meetmeid kavandada sõltuvalt mis liigile ja milline mõju tuvastatakse. Eluslooduse osas annab võimalike leevendus- ja korvamis-meetmete ülevaate Keskkonnaameti poolt koostatud juhend: https://www.keskkonnaamet.ee/sites/default/files/documents/2024-10/TUUGENITE%20M%C3%95JU%20LOOMASTI-KULE%20LEEVEN-DUS-%20JA%20KORVAMISMEET-MED_10.06.24.pdf. Kahjud inimesele on reguleeritud võlaõigus-seadusega, mistõttu kui arendaja tegevusest tekib kahju kolman-datele isikutele (nt kahju tervisele või omandile), võib kõne alla tulla arendaja vastutus võlaõigusseaduse § 1043, § 1045 alusel, samuti võlaõigusseaduse § 1056 alusel. c. Selgitame, et Eestis on igati võimalik alla 50 Hz müra mõõta. Terviseameti Rahvatervise Labori mõõtepädevuse info on võimalik leida https://www.terviseamet.ee/labor/teenused/fuusikalised-mootmised ja infraheli mõõteväimekuse osas on selgitused https://www.terviseamet.ee/tuulepargid#kas-terviseamet-on-s. Selgitame, et planeering seab tuulepargile lähimate eluhoonete siseruumidele madalsagedusliku müra (20-200 Hz) normtasemetega täitmise kontrollimiseks järeelseire kohustuse. Tuulepargi valmi-mise järel tuleb teostada madalsagedusliku müra mõõtmised ni-metatud maaüksuste eluhoonete siseruumides. Madalsagedusliku müra mõõtmine toimub vastavuses standardiga EVS-EN ISO 16032:202453 või samaväärse dokumendiga.
15 MTÜ Looduse ja Inimeste Eest, 7-6/2023/1740-97	
Olles tutvunud Kehtna valla Hiie taastuvenienergia (T4) detailplaneeringu (DP) materjalidega, samuti DP aluseks oleva Kehtna valla üldplaneeringuga (ÜP), selgitame järgmist. Kehtna ÜP 1. 17.08.2023 esitas TMV Green OÜ Kehtna Vallavalitsusele taotluse sooviga rajada üldplaneeringuga etenähtud perspektiivsele tuuleenergia alale „Hiie taastuvenienergia“ (tuuleenergia, päikesepark ning elektrienergiasalves). Planeeringuga muudetakse maakasutuse sihtotstarbeid osaliselt elektrienergia tootmise ja jaotamise alaks, sh vajadusel moodustatakse eraldi krundid ning määratakse ehitusõigus tuulikute, päikesepargi ja	Teie esitatud selgitused võeti teadmiseks. 1-4. Detailplaneeringu vastavuse osas üldplaneeringule selgitame, et üldplaneeringu erinevad tingimused kehtivad üheaegselt. Üldplaneeringu kohased tuuleparkide olulise ruumilise mõjuga objektide alad ei välista samale alale teiste objektide kavandamist vastavalt üldplaneeringu tingimustele. Selgitame ka, et detailplaneeringu eskiislahenduses ei ole kavandatud päikeseelektrijaama alasid. Üldplaneeringu kohaselt ei ole

Esitatud arvamus	Seisukoht
energiasalves¹² rajamiseks. 2. Kehtna ÜP seletuskirja punkt 6.5.8 sissejuhatava jaotusosa (lk 86) kohaselt nähakse ÜP-ga ete põhimõtteliselt sobivad alad tuuleparkide arendamiseks, mite päikesepeakide ega elektrisalves¹²te rajamiseks. Kehtna ÜP ei sedasta, et tuulepargialad on mõeldud päikesepeakide või salves¹²te ehitamiseks. Seega on TMV Green OÜ esitatud algatustaotlus sisuliselt vigane. 3. Kehtna ÜP seletuskiri näeb päikeseenerge¹²ka kavandamiseks ete, et asukoha valikul tuleb eelistada väheväärtuslike alade kasutamist ning endisi jäätmade – nt endisi karjäärde alad, tootmisest väljalangenud tootmisalasid, väheviljakaid põllumaid. 4. Elektrisalves¹²te rajamist ei ole Kehtna ÜP-s üldse ete nähtud. 5. T4 DP seletuskirja punkt 3.8.8 ja joonise 3 kohaselt lähtub tuulepargist müra, mis ei võimalda ehitada elamut või mõnda muud müratundlikku ehi¹²st elektrituuliku vahetusse naabrusesse. 6. Kehtna ÜP seletuskirja lk 100 on märgitud, et müratekitavad tehnoeadmed, venti4atsioonivad jms süsteemid tootmis- ja ärihoonetel, mille krundid piirnevad elamualadega või teiste müratundlike otstarbega kinnistutega tuleks paigutada suunaga elamualadest eemale, tootmisala sisse. 7. Kehtna ÜP ei näe ete tuulepargialade ümber müratundlike raja¹²ste ehitamise keelamist. Selle asemel märgitakse Kehtna ÜP lk 96, et müra sihtväärtuse nõude täitmine tuleb vastavalt keh¹²vatele õigusak¹²dele võta eesmärgiks väljaspool ¹²heasustusala või kompaktse hoonestusega piirkonda seni hoonestamata aladele uute müratundlike elamu- või puhkealade planeerimisel. 8. Planeerimisseaduse (PlanS) § 132 lõike 1 kohaselt on võimalik kehtestada detailplaneeringu koostamise ajaks planeeringualal või selle osal aju¹²ne planeerimis- ja ehituskeeld, kui koostatava planeeringuga kavatsetakse muuta planeeringuala kohta varem kehtestatud ehitusõigust. Selgitame, et keeldu saab rakendada ainult planeeringualal, s.o Kehtna ÜP-s kaardistatud tuulepargialadel. Planeeringualast väljapool müratundlike raja¹²ste planeerimise ja ehitamise keelamist PlanS ei võimalda. 9. Eespool esitatust järeldub, et tuuleparke saab Kehtna vallas rajada ÜP-s määratud tuulepargialadele, kuid seejuures tuleb tuulikud dimensioneerida ja ala sees paigutada nii, et oleks tagatud müra sihtväärtuse nõude täitmine, ilma et see piiraks müratundlike raja¹²ste ehitamist tuulepargiala ümbruses.	tuulepargi asukohavaliku alale päikeseelektrijaama rajamine kee- latud, kuid järgida tuleb päikeseenergeetika jaoks seatud üldpla- neeringu tingimusi. Selgitame, et elektrisalvestiste rajamist Kehtna valla üldplaneering eraldiseisvalt ei reguleeri. Eraldi regulatsiooni puudumine ei tä- henda, et salvestusseadmete rajamine oleks keelatud, vaid raja- misel tuleb lähtuda asjakohastest üldplaneeringu maakasustus- ja ehitustingimustest. 5-9 Kehtna Vallavalitsus ei nõustu Teie poolt esitatud Kehtna valla üldplaneeringu tõlgendusega. Selgitame, et planeeringus on näi- datud tuulepargi rajamise järgselt prognoositavad eri müratase- metega alad, millega tuleb planeeringu kehtestamise järgselt piir- konna asustuse kavandamisel arvestada. Uue müratundliku ala kavandamisel seni hoonestamata alale (nt uue elamu kavandami- sel) tuleb järgida vastavalt müratundliku ala iseloomule müra siht- väärtuse nõudeid¹². Tuulepargi rajamise järgselt tuleb uue müra- tundliku ala kavandamisel vastava hoone kavandamisest huvita- tud isikul ehitusloa taotlemisel või planeeringu koostamisel näi- data kuidas antud asukohas tagatakse müra sihtväärtus. Kui müra sihtväärtust ei ole võimalik vastaval alal täita, siis ei ole võimalik sinna ka ehitusõigust saada. Sama põhimõtte kehtib ka uue elamu kavandamisele nt maantee, raudtee või karjääri kõrvale. Põhi- mõtte on sätestatud ka Kehtna valla üldplaneeringus. Juba hoonestatud alade laiendamisel, rekonstrueerimisel jms keh- tivad müratundlikele aladele müra piirväärtuse nõuded. Planeer- ing on koostatud lähtudes põhimõttest, et kõigi olemasolevate elamute juures on tagatud igal juhul müra piirväärtus ehk ei kit- sendata kuidagi olemasolevate elamute kasutamist, laiendamist jms. Lisaks on arvestatud, et kui elamu omanik ei ole andnud omapoolset nõusolekut sihtväärtuse ületamiseks, siis seda ei tohi tuulepargi poolt ületada. Selline lähenemine tagab, et ka kõigile

¹² https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/1270/5202/0002/KKM_m29_lisa1.pdf#

Esitatud arvamus	Seisukoht
Üleriigilised planeeringud Eesmärg 2030+ ja Eesmärg 2050 10. Kehituv üleriigiline planeering Eesmärg 2030+, peatükk 6 sedastab, et rohetaristu toetab ökosüsteemide toimimist, säilitades ja luues tingimusi, mis tagavad puhta vee, õhu, tootliku maapinna, elurikkuse, atraktiivsete puhkepiirkondade jm-ga seotud ökosüsteemiteenused. Seega toetab see kaudselt majandust ja kogukondi ning annab elutähtsa panuse kliimamuutuse looduslikku leevendamisse ja sellega kohanemisse. Eesmärg 2030+ planeeringus on jõutud otstarbekaima lahenduseni – maismaal tuleb tuuleparkide loomiseks kasutada eelkõige endiseid kaevandusalasid, muid kasutusest välja langenud alasid ning kohi, mis võimaldavad tuuleenergia kasutamist integreeritud lahendustes ning vähendavad ruumikasutuse konflikte. Eesmärg 2030+ planeeringus märgitakse, et Eesmärg olud (hajaasustus, lindude rändeteed ja pesitsuspaigad, väärtuslikud maasõidukid, tehnilise taristu puudused – nõrgad liinid) ei toeta suurte ja kompaktsete tuulikuparkide rajamist väljaspool kaevandatud alasid ja merd. Samas ei ole probleemitu ka väikeste mõnest tuulikust koosnevate parkide rajamine – nõ visuaalsed kahjud maasõiduku muutumisest ja võimalikud häiringud elamupiirkondades on suhteliselt suured võrreldes inimesele kasutatavaks muudetav energiahulgaga. Planeerimisseaduse (PlanS) kohaselt ei ole võimalik üleriigilist planeeringut muuta ei ÜP ega DP-ga. Kehtna ÜP ja T4 DP on kehtiva üleriigilise planeeringu juhtmõtetega vastuolus, sest ÜP tuulepargialad ei asu endistel kaevandanud aladel ega muudel kahjustatud või tehislikel aladel. 11. Üleriigilise planeeringu Eesmärg 2050 lähteseisukohtades (LS) ja KSH programmis märgitakse muu hulgas, et kavandatud tuuleparkide potentsiaal ületab mitmekordselt Eesmärg energiavajadust ning et juhitamatu taastuvenergia osakaalu suurenemisega elektrisüsteemis kasvab väljakutse hoida elektri tarbimine ja tootmine tasakaalus. Sellest järelduvalt ei ole valdav enamik kavandatavaid tuuleparke vajalikud – ka mite energiamajanduse korralduse seaduses (EnKS) § 321 lõikes 1 sätestatud 100% taastuvelektri eesmärgi saavutamiseks. Rohevõrgustik ja metsamaa, planeerimispõhimõtted ja keskkonnakaitse 12. Kehtna ÜP-s on määratletud rohevõrgustiku tuumalad ja rohekoridorid. Tuulepargiala T4 katub valdavas enamikus rohevõrgustiku tuumalade ja rohekoridoridega, samuti metsamaaga. 13. Euroopa Liidu toimimise lepingule vahetult tugineva taastuvenergia direktiivi (EL) 2018/2001 põhjendus nr 45 kohustab taastuvenergia arendamisel arvesse võtma kõiki Euroopa Liidu keskkonnalaadseid õigusnorme.	praeguste elamute vahele jäävatel aladel säilib uue hoonestuse rajamise võimalus ilma täiendavaid mürakaitsemeetmeid rakendamata. 10-11. Tuuleparkide asukohavaliku alad on määratud Kehtna valla üldplaneeringus, mis on läbinud PlanS kohased kooskõlastused, avalikustamised, järelevalvemenetluse ning omavalitsuse volikogu poolt kehtestatud. Üldplaneeringu menetluse käigus ei tuvastatud vastuolusid kõrgemal seisvate strateegiliste dokumentidega, sh ruumiliste planeeringutega. Selgitame, et detailplaneeringu menetluse käigus selgitatakse üldplaneeringus määratud alale rajatava tuulepargi parameetrid ja tingimused. Selgitame, et Eesti energiapoliitika kujundamine, sh tuuleparkide vajaduse hindamine, ei kuulu Vallavalitsuse pädevusse. Omavalitsus lähtub detailplaneeringu menetlemisel asjaolust, et tuuleparkide kavandamine on Eestis lubatud ning riigiasutuste poolt soovitatav tegevus. Taastuvenergia osakaalu suurus Eesti energiaportfellis ja maismaatuuleenergia vajalik osakaal on asjakohane määrata Energiamajanduse arengukavas ning sellekohased ettepanekud on asjakohane suunata Kliimaministeeriumile. 12 ja 17. Selgitame, et rohevõrgustikule avalduvaid mõjusid ning metsamaa raadamine on käsitletud detailplaneeringu KSH aruandes ning KSH aruandest tulenevaid keskkonnameetmeid nii rohevõrgustiku mõjude leevendamiseks kui metsamaa raadamise vähendamiseks ja kompenseerimiseks on planeeringu koostamisel arvestatud. Selgitame ka, et rohevõrgustiku kasutustingimused määrab üldplaneering. Tuulealade asukoha valiku tegemisel Kehtna valla üldplaneeringu koostamisel nähti ühtlasi ette ka tuulealade ning valda lisanduva suure infrastruktuuriobjekti (RB) võimalikku mõju arvestades täiendavad rohevõrgustiku ala leevendamaks objektide võimalikku ebasoodsat mõju rohevõrgustiku sidususele. 13. Selgitame, et Kehtna Vallavalitsus lähtub detailplaneeringu menetluses kehtivast seadusandlusest. Kehtna Vallavalitsuse pädevusse ei kuulu EL direktiivide ülevõtmine Eesti õigusruumi ning

Esitatud arvamus	Seisukoht
Direktiivi artikkel 15b näeb ete Euroopa Liidu 2030. aasta taastuvenergiaeesmärgi saavutamiseks vajalike maa-alade kaardistamise igas liikmesriigis. Artikli 15b lõike 3 teine lause sätestab, et taastuvenergiaprojektid peavad olema kooskõlas nende alade olemasolevate kasutusviisidega. Direktiivi 2018/2001 artiklis 15 c seatakse tingimused taastuvenergia eelisarendusaladele, nähes muu hulgas ete, et konkreetset liiki taastuva energiaallika kasutuselevõtt ei tohi avaldada eeldatavas olulist keskkonnamõju. Lisaks kohustatakse eelistama tehis- ja ehitatud pindu, nagu hoonete katused ja fassaadid, transporditaristu ja selle vahetu ümbrus, parkimisalad, põllumajandusetevõtted, prügilad, tööstuspiirkonnad, kaevandused, tehissiseveekogud, -järvad või -veehoidlad ning asjakohasel juhul asulareoveepuhasd, samu degradeerunud maa, mis ei ole põllumajanduses kasutatav. Samu kohustatakse välja jätma Natura 2000 alad ja riiklike looduse ja elurikkuse kaitse kavade kindlaks määratud alad, peamised linnurändeteed ja mereimetajate rändeteed ning muud tundlikkuskaride alusel kindlaks tehtud alad, välja arvatud nendel aladel asuvad tehis- ja ehitatud pinnad, nagu katused, parkimisalad või transporditaristu. Kehtna T4 tuulepargiala pindalast moodustab vähemalt 85,5% metsamaa (metsaregistri eraldiste kaardi kohaselt). Metsamaa muutmine tööstusmaaks ning rohevõrgustiku tugialade ja rohekoridori muutmine tööstusparkiks ei ole kooskõlas eespool nimetatud direktiivi (EL) 2018/2001 sätetega. 14. Ülekaalukas avalik huvi sätestatakse taastuvenergia direktiivi 2018/2001 artiklis 16f, kuid selle rakendamist piiratakse muu hulgas elupaikade direktiivi 92/43/EMÜ artikli 6 lõikega 4, samu artikli 16 lõike 1 punktiga c. Kaitsealustele liikidele ja nende elupaikadele negatiivse mõju tekitamine on võimalik erandkorras ainult alternatiivsete lahenduste puudumisel. Samu on erandkorra rakendamise eelduseks kohustus säilitada kaitsealuste liikide populatsioonide soodne kaitsetase nende looduslikul levialal. Kehtna T4 DP puhul puuduvad alused selliste erandite rakendamiseks, sest alternatiivseid maismaatuuleparkide arendusalasid on Ees 2025. aasta juunikuus seisuga rohkem kui 100. Seega ei väljenda Kehtna T4 DP väljamatult ülekaalukat avalikku huvi. 15. Keskkonnaseadustiku üldosa seadus (KeÜS) kohustab tagama keskkonna kõrgetasemelise ja teravikliku kaitse kõikide eluvaldkondade arengu suunamisel ning sätestab välismis- ja etevaatuspõhimõtte (§ 8 kuni § 11). KeÜS § 18 kohustab käitise asukoha valikul lähtuma eesmärgist vähendada võimalikult suures ulatuses keskkonnanäringuid, eelkõige arvestades ala tundlikkust kavandatava tegevuse suhtes, kaugust elamupiirkonnast ning senist ja võimalikku sihtotstarvet. Looduskaitseaduse (LKS) § 48 sätestab kohustuse tagada kaitsealuste liikide soodne seisund. EnKS §3211 lõikes 4 sätestatakse, et taastuvenergia tootmiseks vajaliku tegevusloa saab anda vaid tingimusel, et tegevusel puuduvad alternatiivid ning tegevusega kaasnev kahju kaitsealustele looma-	keskkonnaalaseid direktiive puudutavate küsimustega soovitage pöörduda Kliimaministeeriumi poole. Kliimaministeeriumi poolt jagatud info alusel lähtub Eesti taastuvenergia arendamisel taastuvenergia direktiivist. Direktiivi eesmärk on kõigi taastuvenergiaprojektide menetlusi kiirendada. Kui planeeritav tuulepark juhtub asuma sellises kohas, kus mõju looduskeskkonnale on väike, saab sellise projektiga edasi liikuda veelgi kiiremini. Sellised alad loetakse eelnõu kontekstis eelisarendusalaks ja neile kehtivad nõtavareeglistest veelgi kiiremad ja lihtsamad menetlusreeglid. Direktiiv soosib selliste alade ehk eelisarendusalade kasutust, kuid ei välista taastuvenergia projekte muudes piirkondades. Tuulepargi planeeringut saab kehtestada ja tegevusluba välja anda ka siis kui ala ei vasta eelisarendusala tingimustele. Direktiivi eesmärk on taastuvenergia arendusi kiirendada, tehes erisusi ka senisest väga piiravatest loodusdirektiivi sätetest, mitte suunata neid üksnes tehis-, tööstuslikele või väheväärtuslikele aladele. Artikkel 15b ei sea eraldi nõudeid taastuvenergia alade valikule, vaid käsitleb alade kaardistamist, mis on vajalikud 2030. a eesmärgi täitmiseks. See on eraldiseisev teema artikkel 15c-st, mis käsitleb eelisarendusalasid. Kui tuulearenduse projekti ala (planeeringus) ei vasta eelisarendusala nõuetele, siis menetletakse selle projekti tegevusluba direktiivi nõtavamenetluse sätete alusel. Esitatud väide, nagu direktiiv lubaks taastuvenergia projekte arendada üksnes tehisaladel, tööstuspiirkondades või väheväärtuslikel aladel, ei vasta tõele. Artikkel 16b, mis reguleerib loamenetlust väljaspool eelisarendusalasid, ei anna mingit suunist, milliseid alasid peab eelistama. Artikkel 16a suunab eelisarendusalade määramisel eelistama tehis- ja ehitatud alasid (nt katused, tööstuspiirkonnad, kaevandused, prügilad jms). Suund selliseid alasid eelistada kehtib siis, kui alade vahel on võimalik valida. Eestis võivad direktiivi kontekstis eelisarendusalaks sobivatel aladel taastuvenergia arendamist takistada muud piirangud (nt riigikaitse). Seega ei ole korrektne väide, et direktiiv piirab looduskeskkonnas

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
ja taimeliikidele ning looduslikele linnuliikidele ei halvenda liigi seisundit ega takista liigi soodsa seisundi saavutamist. Kehtna T4 DP ei ole kooskõlas nimetatud KeÜS, LKS ja EnKS põhimõtete ja kohustustega. 16. Planeerimisseadus (PlanS) näeb ete, et ruumilise planeerimise eesmärk on muu hulgas demokraatlik ja tasakaalustatud ruumiline areng, samuti kvaliteetse elukeskkonna kujunemine ning keskkonnahoidlik areng. (§ 1) Planeerimise üks põhimõte on parendada elukeskkonda, luues muu hulgas eeldused kogukondlike väärtusi kandva ruumilise struktuuri säilitamiseks ning esteetiliselt miljöö arenguks. (§ 8) Kohaliku huvi väljendav planeering peab lähtuma kohalikest huvidest, s.o kohalikud huvid on esikohal. (§ 10) Kehtna T4 DP on vastuolus kõikide nende põhimõtetega, sest ei säilita kogukondlike väärtusi kandvat ruumilist struktuuri, ei parenda elukeskkonda ega toeta esteetiliselt miljöö arengut. Kehtna T4 DP koostamisel ei ole toimitud kooskõlas PlanS-i põhimõtetega: elukeskkonna parendamise asemel on sõlmitud T4 vahetu ümbruse elanikega elukeskkonda kahjustavaid kokkuleppeid, mis võimaldavad müra sihtväärtust ületada. 17. Keskkonna säästmisel on oluline roll rohevõrgustikul. Rohevõrgustik on eri tüüpi ökosüsteemide ja maastike säilimist tagav ning asustuse ja majandustegevuse mõjusid tasakaalustav looduslikest ja poollooduslikest kooslustest koosnev süsteem, mis koosneb tugialadest ja tugialasid ühendavatest rohekoridoridest (PlanS § 6 punkt 17). Riigikohus on sedastanud, et rohevõrgustiku esmaseks funktsiooniks on elurikkuse kaitse (RKHKo 3-21-2074/43, p 16). Riigikohus on selgitanud, et PlanS § 6 p-st 17 järeldub ühtlasi, et seadusandja hinnangul ei ole Eesmärgs elurikkuse kaitsmiseks piisavad kaitstavad loodusobjektid, sh Natura 2000 alad, vaid täiendavalt on tarvis neid ühendavat ja toetavat maastikuvormide võrgustikku (RKHKo 3-21-979/44, p 14). Riigikohus nõustus, et rohevõrgustiku säilimise ja planeerimise olulisemad eesmärgid on elurikkuse kaitse ja säilitamine, kliimamuutuste leevendamine ja nendega kohanemine ning rohemajanduse, sh puhkemajanduse edendamine. Selleks, et rohevõrgustik täidaks oma ülesandeid, on vaja, et selle struktuurid oleksid planeeritud sidusalt, st et tugialad oleksid koridoridega ühendatud ühtseks tervikuks, kusjuures veelgi olulisem on, et rohevõrgustiku struktuurid toimiks liikide ja populatsioonide jaoks sidusalt funktsioneeriva elupaikade ja liikumisteede võrgustikuna - see aitab vähendada liikide elupaikade killustatust. Rohekoridore kui rohevõrgustiku elemendi funktsioon on tagada rohevõrgustiku sidusus, vähendada elupaikade hävimise ja killustumise mõju elustikule (RKHKo 3-20-1310/52, p 26). Kehtna T4 DP elluviimisel killustaksid ja kahjustaksid kavandatav tuulepark, päikesepark ja elektrisalvesid nii rohevõrgustiku tugialasid kui ka rohekoridore. Kuna rohevõrgustik täidab ülimalt olulist rolli	tuuleenergia kavandamist, kui mistahes tehis- või tööstuslikud alad on veel kasutamata. Nõ rikutud alasid võib küll olla, kuid nende taastuvenergiaks kasutamine ei pruugi olla võimalik riigikaitseliste piirangute tõttu. Tehis-, tööstuslike või väheväärtuslike alade puudumine ei vabasta mitte ühestki taastuvenergia direktiiviga seatud eesmärgi täitmisest. Eelisarendusalade puhul tuleb võimalusel eelistada tehis-, tööstuslike või väheväärtuslike alasid. Väljaspool eelisarendusalasid ei ole antud suunist, mis alasid eelistada tuleb. Kuna antud direktiivi suunised on Eesti õigusesse alles ülevõtmisel, siis ei lähtuta käsitletava detailplaneeringu puhul eeldusest nagu tegu oleks direktiivi mõistes eelisarendusalaga. 14-15. Selgitame et käsitletava detailplaneeringuga ei ole planeeringu eelnõu koostamisel ette nähtud nn erandi menetlust ei Natura hindamise mõistes ega siseriiklike kaitstavate objektide suhtes. 16. Planeerimisseaduse (PlanS) § 1, § 8 ja § 10 sätestavad ruumilise planeerimise alusväärtused ja -eesmärgid, sealhulgas demokraatliku ja tasakaalustatud ruumilise arengu edendamise, kvaliteetse ja esteetiliselt elukeskkonna loomise ning kohalike huvide arvestamise. Kehtna T4 tuulepargi detailplaneering on nende põhimõtetega kooskõlas järgmistel põhjustel: 1. Kvaliteetse ja keskkonnahoidliku elukeskkonna kujundamine (§ 1) Kehtna T4 DP aitab kaasa keskkonnahoidlikule arengule, edendades taastuvenergia tootmist kohaliku ja riikliku energiapoliitika eesmärkide täitmiseks. Tuuleenergia kasutuselevõtt aitab vähendada sõltuvust fossiilkütustest ja CO₂ emissioone, mis on selges kooskõlas keskkonnasäästlike planeerimis põhimõtetega. Lisaks on DP koostamisel hinnatud ja maandatud võimalikud mõjud looduskeskonnale ja inimeste elukvaliteedile — näiteks müra ja varjutuse mõju osas — lähtudes asjakohastest keskkonnamõju hindamise meetodikatest. 2. Elukeskkonna parendamine ja esteetiline miljöö (§ 8) Planeeringu koostamise protsessis on arvesse võetud esteetilisi ja ruumilisi põhimõtteid, sealhulgas tuulikute sobitamist

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
kliimamuutuste leevendajana, vähendaks T4 DP elluviimine Eesriigi riigi võimet kliimamuutustega kohaneda ning seda ajal, mil seesugune kohanemisvõime omab üha suuremat kaalu.	olemasoleva maastikstruktuuriga ja nähtavuse hindamist asustusaladest. Visuaalse mõju leevendamiseks on juba tuuleparkide asukohtade valikul üldplaneeringu koostamisel rakendatud kaitsemeetmeid, sh välistati tuulepargi aladena kõik väärtuslikud maastikud ning planeeringu koostamisel on järgitud kultuurimälestiste suhtes olulise visuaalse mõju vältimist. Planeering ei kahjusta olemasolevaid elamupiirkondi, vaid püüab saavutada tasakaalu piirkonna arenguvajaduste ja olemasoleva miljöö säilitamise vahel. 3. Kohalike huvidega arvestamine (§ 10) Kehtna T4 DP koostamisel järgitakse avatud ja kaasavat planeerimisprotsessi, mille käigus kaasatakse kohalikke elanikke, kogukondi ja huvirühmi läbi avalike väljapanekute, arutelude ning kirjalike ettepanekute menetlemise. Kuigi kõiki osapooli ei ole tõenäoliselt planeeringumenetluse käigus võimalik 100% ulatuses rahuldada, on Vallavalitsuse eesmärgiks püüda leida maksimaalselt kohaliku kogukonna arvamusi arvesse võttev planeeringulahendus. 17. Rohevõrgustikule avalduvate mõjude hinnang on esitatud KSH aruande ptk-s 4.3.4. Hinnangus tuvastatud ebasoodsate mõjude vähendamiseks on antud soovitusel meetmete rakendamiseks mõjude leevendamiseks. Meetmeid on arvestatud planeeringulahenduse koostamisel. Antud piirkonna rohevõrgustikule avalduvate mõjude kompenseerimisega (rohevõrgustik täiendamisega) on tegeletud ka Kehtna valla üldplaneeringu koostamisel ning üldplaneeringus on nii Rail Balticu kui tuulealade võimaliku ebasoodsa mõju kompenseerimiseks laiendatud piirkonna rohevõrgustikku tagamaks selle toimimist. Eelnevalt lähtuvalt ei ole tuvastatud, et tuulepargi rajamine avaldaks piirkonna rohevõrgustiku toimimisele olulist ebasoodsat mõju kui rakendatakse leevendavaid meetmeid. Planeeringu rajamisega kaasnevat kliimamõju ja planeeringu kliimakindlust on hinnatud KSH ptk 4.10, sh on arvestatud ka maakasutuse muutusega kaasnevat kliimamõju.
ETTEPANEKUD a) Kuna eespool toodud põhjustel on Kehtna T4 DP edasine koostamine perspektiivitu, teeme	Selgitame, et detailplaneeringu eskiisi koostamisel ja avalikustamisel ei ole selgunud asjaolusid, mille tõttu T4 alale tuuleparki

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
etepaneku Kehtna vallale lõpetada Kehtna T4 DP koostamine. b) Kehtna vallal teavitada T4 DP koostamise lõpetamisest PlanS § 129 lõike 2 kohaselt.	kavandava detailplaneeringu koostamine oleks perspektiivitu. Sellest lähtuvalt ettepanekut ei arvestata ning planeeringu koostamist jätkatakse vastavalt planeerimisseaduses sätestatud menetluskorrale.
16 Viie Küla MTÜ, 7-6/2023/1740-98	
MÜRA T4 tuulepargi piirkond asub väikese asustustihedusega külade piirkonnas, kus looduslik taustamüra on väga madal. Sellises keskkonnas muutub iga uus pidev müraallikas, s.h tuulegeneraatorid, kiiresti domineerivaks. Praegune KSH ei arvesta, et madala taustamüraga aladel on elanike tundlikus müra suhtes märgatavalt kõrgem, helilained kanduvad sellistes piirkondades paremini (vähem "mürasummutust"), müranormide mitteületamine ei välista häiringu teket (võib tähendada olulist elukvaliteedi langust). Palume täiendada KSH-d hinnanguga, mis käsitleks müra häiringut madala taustamüraga keskkonnas.	Selgitame, et tuuleparkide puhul on soovitatavalt järgitav põhimõte, mille kohaselt olemasolevate elamualade suhtes lähtutakse müraallika kavandamisel sihtväärtusest, mitte piirväärtusest, tulebki suuresti asjaolust, et tuuleparke kavandatakse üldjuhul madala mürafooniga piirkondadesse. KSH aruanne käsitleb ka indikaatiivset müra häiringutaseme väärtust (ptk 4.6.1.1.). Selgitame, et KSH aruandes esitatud müra arvutuslikud hinnangud ei arvesta võimalikku foonimüra (sh selle võimalikku varjestavat toimet), vaid hinnangud on koostatud halvimale olukorrale (müralevikut soosivad tingimused, sh on rakendatud täiendavalt +2 dB parandustegurit tuulikute helivõimsustasemele).
KSH-s on leitud, et sõltumata alternatiivist va alternatiiv 0 ehk olukord praegusel ajal mürataseme mõju on mõõdukalt negatiivne. Kuivõrd tuulepargi arendajad on asunud lepinguid sõlmima kohalike elanikega, kelle elmaute piirkonnas võib tuulikute tulenev müratase ületada õigusaktidega sätestatud norme. Seega ka tuulepargi arendaja aktsepteerib, et märkimisväärse tõenäosusega võib müratase teatavatel kinnistutel ületada õigusaktidega sätestatud piirnorme. KSH ei tohiks tugineda kokkulepetele, mis eeldavad kehtivate mürapiirnormide ületamist. KSH ei saa õiguspäraselt eeldada või toetuda olukorrale, kus müranormide ületamine toimub eraõiguslike kokkulepete alusel. KSH eesmärk on hinnata keskkonnamõjusid vastavalt kehtivatele õigusaktidele ja piiridele, mitte leevenduskokkulepetele. Kui müraanalüüs eeldab kokkulepetest sõltuvat normide ületamist on see vastuolus KSH sisulise mõtte ja otstarbega. Kui KSH arvestab sellega, et normide ületus lahendatakse lepinguliselt, muutub kogu mürahinnang sisuliselt mõttetuks. See õhnestab KSH usaldusväarsust ja loob ohtliku pretsedendi. KSH tuleb täiendada nii, et selles hinnatakse tuulepargi müra ilma kokkulepetega eeldatava normiületuseta. KSH peab lähtuma õigusaktides kehtestatud müra piirnormidest, mida ei tohi ületada.	Selgitame, et KSH ja planeering arvestavad asjaoluga, et müra piirväärtust ei tohi elamualadel ületada. Piirväärtuse puhul on tegu tervise kaitseks kehtestatud väärtusega, mille ületamine ei ole lubatav. KSH soovitusel alusel ning lähtudes Kehtna üldplaneeringu käsitlusest soovitakse planeeringus täpsustada müra normtasemete kohalduvust ja seada üldjuhul normtasemeks elamute õue- ja talumisservituudi seadmisel soovitakse lubada ka müratase kuni piirväärtuseni. Kehtivate õigusaktide alusel hajaasustuses olemasolevate elamualade osas kehtib tavapäraselt müra piirväärtuse täitmise nõue. Seega ei ole esitatud käsitlus vastuolus õigusaktidega. Selgitame, et KSH aruande eelnõus on esitatud ka hinnang, milline saab olla kasutatavate tuulikute maksimaalne helivõimsustase selleks, et kõigil elamualadel oleks tagatud tööstusmüra öine sihtväärtus.

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
Kokkulepete sõlmimist saab käsitleda täiesti eraldiseisva, sõltumatu tegevusena, millel ei tohi olla mõju keskkonnamõjude hindamisele ega planeeringu elluviimisele. Vallavalitsus peab välja selgitama, kui paljudel juhtudel on sõlmitud kehtivad, notariaalsed servituudi lepingud ja kas nende sisu on olnud täielikult läbipaistev ning elanikele mõistetav. Vallavalitsusel tuleb kontrollida, kas neid kokkuleppeid on võimalik tühistada pettuse või õigusliku vorminõude rikkumise tõttu ja sellest tulenevalt ei saa neid KSH protsessis arvesse võtta. Oluline on siinjuures märkida, et ebaõigete asjaolude avaldamisel või osadest asjaoludest, mis on teada, vaikimisel (teabe ilustamisel) võib selline leping olla vähemalt teoreetiliselt tühistatav pettuse tõttu (TsÜS § 94 lg 1 kohaselt on pettus isiku tahtlik eksimusse viimine või eksimuses hoidmine temale ebaõigete asjaolude avaldamise teel, eesmärgiga kallutada isikut tehingut tegema. Sama paragrahvi lg 2 kohaselt on ebaõigete asjaolude avaldamisega võrdsustatud nendest asjaoludest teatamata jätmine, millest vastavalt hea usu põhimõttele oleks tulnud teatada (st oli teada, aga ei avaldatud, et olukorda ilustada), samuti selliste asjaolude tõestena avaldamine, mille tõele vastavust avaldaja ei ole kontrollinud ja mis hiljem osutuvad ebaõigeks. Antud juhul siis peaks järgima õigusaktides sätestatud müra piirmäärasid ning juhul, kui see ei osutu võimalikuks, siis kaaluma tuulepargi rajamisest loobumist või mingeid muid, sobivamaid alternatiive selle püstitamiseks (siin tuleb lisada, et sisuliselt oli arutusel ainult kaks alternatiivi, millele kolmandana lisandus praegune olukord ehk olukord, mille puhul midagi ei toimu ega muutu). Kas antud juhul olid mõeldavad ainult need kaks alternatiivi tuulepargi rajamise puhuks? Või on mõeldavad ka mingid muud alternatiivid? Juhul kui vastus eelmisele küsimusele on jaatav, siis miks ei ole kaalutud neid muid võimalikke alternatiive? Võibolla oleks sealt tulnud mingi kohalikule elanikkonnale ja keskkonnale parem lahendus? Ilma alternatiivide mitmekesisuseta on KSH puudulik.	Selgitame, et KSH aruandes on võimalikud talumisservituudi seadmisel kajastatud informatiivsena. Hinnatud on tekkivaid mürata-semeid erinevate helivõimsustasemetega tuulikutega, toomaks välja tekkivad helirõhutasemed elamualades erinevatel juhtudel. Sealjuures on arvatud välja, millised saavad tuulikute helivõimsustasemed olla selleks, et oleks tagatud sihtväärtused kõigil elamualadel ja millised selleks, et oleks tagatud sihtväärtused kõigil elamualadel, mille suhtes planeeringust huvitatud isikud ei ole avaldanud soovi talumisservituudi seadmiseks. Talumisservituuti saab seada ainult notariaalselt ehk osapooltele rakendub notari poolne selgitamiskohustus. Selgitame, et KSHs alternatiivide käsitlemise põhimõtted on määratud KSH programmis. KSH läbiviimise käigus on senise planeeringu koostamise protsessi käigus ilmnenud lisaks huvitatud isiku poolt esialgu soovitud planeeringulahendusele (alternatiiv I) asjakohane hinnata ka vähendatud lahendust (alternatiiv II), mille puhul omakorda esinevad alamalternatiivid (IIa ja IIb). Lisaks on mõju hindamisel müra valdkonnas hinnatud eri helivõimsustaseme-ga tuuliku alternatiive.
VARJUTUS KSH-st (lk 100 kolmas lõik) tulenevalt on alternatiiv II korral (mõlema variandi puhul) elamualasid kus võib esineda varjutust üle 30 minuti päevas 31. Samas dokumendis on loetletud võimalikud terviseriskid, mis võivad kaasneda varjutusega (stress, keskendumisvõime halvenemine, epilepsia. vt KSH lk 101 esimene lõik). Hoolimata nimetatud riskidest ja mõjude ulatusest, on KSH käsitus varjutusest pealiskaudne ning ilustav.	Selgitame, et KSH annab selge soovitusel kehtestada planeeringuga varjutuse häiringutaseme normväärtus ja planeeringu koostamisel on soovitusel ka järgitud. Eestis ei ole varjutus õigusaktidega reguleeritud ja seega on dokumendiks, millega saab varjutuse lubatavat taset reguleerida, planeering. Planeeringu eskiisis on toodud nõue, et häirivat varjutust (st kliimatingimusi arvestavalt üle 8 h varjutust summaarselt aastas või üle 30 minuti päevas) elamualadel tuleb vältida. Häirival tasemel varjutust on lubatud elamualal tekitada ainult varjutustundliku ala omaniku nõusolekul, muul juhul tuleb kavandada häiriva varjutuse vältimise

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
KSH ei sisalda piisavalt põhjalikku varjutuse analüüsi ega tervisemõjude mõju hinnangut. Käsitlus varjutusest ja visuaalsest mõjust on liiga lühike ja üldine. Ei hinnata varjutuse kestuse ja sageduse mõju koostoimes teiste faktoritega, nagu müra, vibratsioon, vilkumine jms. Kuna püstitada soovitakse 280 meetri kõrguseid tuulikuid, mis on ühed kõrgemad omalaadsetest maismaal ja sellest tulenevalt peaksid nad tekitama väga suure varjutuse taseme (seda on möönnud ka KSH autorid väites, et mida väiksem on tuuliku rootori diameeter ja mida madalam on tuulik, seda väiksem on ka tekitatava varjutuse tase. Vt KSH lk 112 p 4.6.2.4. esimene lõik – kuid reaalseid stsenaariume selle rakendamiseks pole esitatud). Olukord on tekitanud väärtuskonflikti kohalike elanikega, mida KSH üritab pisendada. Piirmäärade eiramine on planeeritud lahendada kokkulepetega. KSH (lk 112 p 4.6.2.4) soovib kokkuleppeid sõlmida soovituslikest piirmääradest kõrgemate mõjude korral, kuid ei selgita kokkulepete mõju ega nende õiguspärasust. Sarnaselt müraprobleemile eeldatakse siin taas, et õiguslikult kaheldava kokkuleppega saab neutraliseerida tervisemõju, mis ei ole asjakohane ega vastutustundlik lähenemine. Ei ole analüüsitud võimalust kasutada väiksemaid tuulikuid või loobuda probleemsetest tuulikupositsioonidest. Ei käsitleta selgelt olukorda, kus üks kinnistuomanik sõlmib talumisservituudi, teine aga mitte. Sellises olukorras võib tekkida ebavõrdne kohtlemine ning visuaalse või varjutusmõju ulatumine kinnistule, mille omanik ei ole andnud nõusolekut – seda pole KSH arvesse võtnud. KSH ei tee selgeks, kuidas varjutuse piirmäärade järgimist tegelikult tagatakse. Kui ei ole plaanis kasutada väiksemaid tuulikuid ega loobuda tuulikupositsioonidest, jääb tagamise mehhanism ebamääraseks ja ebapiisavaks. Ainus esitatud lahendus on tuulikute töö piiramine teatud aegadel, kuid selle mõju ulatust ja toimimist ei ole hinnatud. Täiendada KSH varjutuseanalüüsi tuues välja mõju inimese tervisele ja heaolule. Tuua välja varjutuse koosmõju teiste teguritega (müra, vilkumine, visuaalne domineerimine jne). Vältida KSHs varjutusepiirmäärade ületuse lahendamine kokkulepetega. KSH peab käsitlema varianti, kus kasutatakse väiksemaid tuulikuid, loobutakse varjutusprobleemidega seotud tuulikupositsioonidest.	meetmed. Sellest lähtuvalt varjutuse häiringut selgelt ei pisendata. Varjutust puudutavat soovitakse reguleerida arvestades parimat teadmist antud valdkonnast lähtudes Kliimaministeeriumi tellimisel koostatud juhendmaterjalist¹³. See, kas tuulepargi arendaja otsustab varjutuse häiringutaseme vältimise tagamiseks tuulikute töötamist vastava juhtimissüsteemi abil piirata või rajada väiksemate mõõtmetega tuulikud, on arendaja poolne äriplaneerimise otsus. Planeeringuliselt on oluline eeskätt fikseerida, millist varjutustaseme väärtust elamualade suhtes tuulikud ületada ei tohi. Olukorrad, kus üks elamu omanik annab nõusoleku planeeringuga seatava varjutuse häiringutaseme väärtuse ületamiseks, ei mõjuta teisi elamualasid. Nõusoleku saab anda elamu omanik ainult endale kuuluva elamuala suhtes. Selgitame, et varjutus on võrdlemisi spetsiifiline tuulikute poolt põhjustatav häiringu liik, mille esinemise aeg ja kestvus on lihtsasti hinnatav. Teadaolev koostoime teiste tuulikutega kaasnevate mõjudega puudub, sellest lähtuvalt ei ole seda ka käsitletud. Antud ala puhul puuduvad piirkonnas olemasolevad või planeeritavad tuulepargid, millega varjutuse koosmõju saaks esineda. Lähtuvalt teie ettepanekutest täiendatakse KSH aruannet, tuues täiendavalt sisse võrdlev hinnang tekkivatele varjutustasemetele väiksemate tuulikute kasutamisel hindamaks varjutustaseme muutuse suurust. Samuti tuuakse aruandes selgemalt välja võimalikke koosmõjusid puudutav osa.
AKUPANK/AKUPARK	Ettepanekut arvestatakse ja KSH aruannet täiendatakse akupanga rajamisega kaasnevate avariilukordade käsitlusega. Samuti lisatakse ülevaade akupanga jäätmetekke käsitlusest. Selgitame, et

¹³ Kliimaministeerium, 2025. Tuuleparkide keskkonnamõju hindamise juhend. Müra, vibratsioon, varjutamine.

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
KSH-s on ilmselgelt ebapiisav akupanga puudutav osa. Sisuliselt ei ole käsitletud akupanga opereerimisega kaasaskäia võimalik ohte. Võimalikke riske on vaid põgusalt mainitud. Samas puudub igasugune tõsiseltvõetav analüüs võimalike ohtude osas. Ei ole hinnatud plahvatusohtu ja selle levikut, tulekahjusuitsu toksilisust ja levikut, tulekahju kustutamise võimalikke järelmõjusid keskkonnale, akude utiliseerimisest tulenevaid võimalikke jäätmeriske. Akupargi võimalikke avariiohte on ignoreeritud täielikult. Ka Kehtna valla tuuleenergia arendusala T4 detailplaneeringu seletuskirjas on tunnistatud akupanga käsitlemist vähemalt müra osas ebapiisavaks (vt Kehtna valla tuuleenergia arendusala T4 detailplaneeringu seletuskiri lk 19). Dokument ei võimalda praegusel kujul kohalikul kogukonnal saada selget pilti, millised riskid kaasnevad tulevikus rajatava akupangaga ja milliseid leevendusmeetmeid on ette nähtud. Täiendada KSH-d akupanga käsitlevas osas põhjalikult, enne menetluse jätkamist. Võimalikud tuleohud ja plahvatusriskid, tulekahju suitsu levik, toksilisus ja mõju elanikele ja loodusele, avariide ja rikkete stsenaariumid, evakuatsioon, akude elukaare lõpuga seotud jäätme- ja keskkonnariskid, müra-uuring. KSH peab olema usaldusväärne, sisuline ja kõiki olulisi riske käsitlev dokument. Kui see ülesanne jääb täitmata on ohus nii inimeste elukeskkonna kvaliteet kui ka avalike otsuste legitiimsus. Kui KSH on koostatud puudustega, siis ei ole ka tulevastes otsustusprotsessides teave piisav, mis omakorda võib viia ebaõigete või kahjulike otsusteni.	mõjude hindamine on võimalik teostada täpsusastmes, milleks on hinnatav strateegiline dokument. Kuna akutehnoloogial töötava salvestusjaama puhul ei määrata detailplaneeringus kasutatavaid seadmeid, siis detailset müra hinnangut ei ole võimalik teostada. Sellest lähtuvalt on KSH aruandes akupanga müra hinnatud indikaativselt ning nähtud ette täiendavad meetmed (sh täpsustav mürahinnang) juhul kui seadmed rajatakse.
KAEVUD/VESI Kõikidel mõjupiirkonda jäävatel kinnistutel on omad kaevud/puurkaevud. KSH käsitleb neist vaid kaheksat ehk neid, mis on seadustatud ehk registris. Seega ei käsitle KSH kaugeltki mitte kõiki mõjupiirkonda jäävaid kaevusid/puurkaevusid ja isegi mitte enamust neist. Seega on KSH selles osa puudulik ja ebatäpne. KSH peaks lähtuma siiski tegelikest asjaoludest ja mitte ainult registriinfost. Kuna piirkonna näol on tegu nõrgalt kaitstud põhjavee alaga (seda on mööndud KSH lk 68), ei ole mõju sisuliselt analüüsitud. (kuidas võib ehitus- ja kaevetööd mõjutada veetaset ja vee kvaliteeti). Samuti ei ole määratletud, kes vastutab juhul kui kaevud jäävad kuivaks või vesi muutub kasutuskõlbmatuks. Kogu risk näib olevat jäetud elanike kanda, mis ei ole õiglane ega õiguspärane. Ei hinnata eelnevat seisundit ning tõendamise kohustus jäetakse elanikele. Arendaja või KSH koostaja ei võtnud vastutust isegi	Kuna antud teema (mõju põhjaveele, sh joogiveele) kohta on esitatud mitmeid küsimusi ja ettepanekuid siis konsulteerib omavalitsus antud küsimuses täiendavalt valdkonnas pädevate asutustega (Eesti Geoloogiateenistus) ning kaalub täiendava ekspertarvamuse küsimist hindamaks tuulepargi võimalikku mõju põhjaveele, sh joogiveele. Juhul kui mingisuguse ehitustegevuse käigus põhjustatakse ehitusnõuete rikkumise tõttu pinnase, pinna- või põhjaveereostust, siis kuulub tekitatud kahju hüvitamisele reostuse põhjustaja poolt. Vastutust reguleerib keskkonnavastutuse seadus https://www.riigiteataja.ee/akt/121092023002?leiaKehtiv

Esitatud arvamus	Seisukoht
lihtsa ennetava ekspertiisi korraldamiseks, mis on probleemne nii vastutuse kui usaldusväarsuse mõttes. Täiendada KSH-d, et arvesse võetaks kõiki reaalselt olemasolevaid kaeve - nii registris olevaid kui ka registreerimata. Viia enne ehitustegevuse algust läbi sõltumatu veeproovide ja veetaseme uuring. (Nii saab hiljem hinnata, kas muutused on seotud arenduse mõjuga. Kulud selleks peaks katma arendaja, sest tema tegevus on mõju potentsiaalne põhjustaja). Tuleb selgelt määratleda vastutus ja hüvitamispõhimõtted. (KSHs peab olema kirjas arendaja kohustus hüvitada kahjud ja tagada asendusveevarustus). Planeeringu menetlemisega ei tohiks edasi minna enne kui see KSH osa on täiendatud ja kaasatud tegelik veevarustuse olukord. Kui see on tegemata on oht, et tekivad probleemid ja kohalikul elanikul puudub võimalus end kaitsta.	
EHITUSPIIRANGUD Ehituspiirangute ulatus ja olemus on ebaselge. KSH ei anna selget ja arusaadavat teavet selle kohta, millised piirangud kohalduvad edaspidi mõjupiirkonda jäävatele kinnistutele. Puudub käsitus sellest, kuidas piirangud mõjutavad kinnistute turuväärtust. Ei ole hinnatud tulevasi kahjusid ega õiguste kitsendamist. Koostada ja avalikustada selge ehituspiirangute kaart või ülevaade, mis sisaldab: kas ja millises raadiuses kehtestatakse piirangud, millised piirangud kehtivad. Tuleks kirjeldada konkreetseid juhtumeid, näiteks: kas elamu laiendamine, kõrvalhoone ehitamine, päikesepargi rajamine või kaevu süvendamine kuulub piirangu alla. Kinnistute ehitusõiguse kitsenemise korral tuleb hinnata selle mõju vara väärtusele ja hüvitamiskohustusele – Kui tuulepargi rajamine toob kaasa olulisi kitsendusi, tuleb hinnata, kas ja kuidas see mõjutab kinnistute väärtust ning kas omanikel tekib hüvitise nõue. Planeeringuga ei tohiks edasi liikuda enne, kui kõik mõjupiirkonna kinnistuomanikud on saanud täpse ja arusaadava info oma õiguste kohta.	Selgitame, et planeeringuga ei seata ehitustegevusele otseseid piiranguid väljaspool planeeringuala. Planeeringus on esitatud prognoositava mürataseme alad, millega tuleb planeeringu kehtestamise järgselt piirkonna asustuse kavandamisel arvestada. Antud alad on leitavad ka kaardirakenduses https://portal.giscloud.com/map/2939678/kehtna-t4-arendusala-tuulepargi-detailplaneering-eskiislahendus Uue müratundliku ala kavandamisel seni hoonestamata alale (nt uue elamu kavandamisel) tuleb järgida vastavalt müratundliku ala iseloomule müra sihtväärtuse nõudeid¹⁴. Tuulepargi rajamise järgselt tuleb uue müratundliku ala kavandamisel vastava hoone kavandamisest huvitatud isikul ehitusloa taotlemisel või planeeringu koostamisel näidata kuidas antud asukohas tagatakse müra sihtväärtus. Kui müra sihtväärtust ei ole võimalik vastaval alal täita, siis ei ole võimalik sinna ka ehitusõigust saada. Sama põhimõtte kehtib ka uue elamu kavandamisele nt maantee, raudtee või karjääri kõrvale. Põhimõtte on sätestatud ka Kehtna valla üldplaneeringus. Juba hoonestatud alade laiendamisel, rekonstrueerimisel jms kehtivad müratundlikele aladele müra piirväärtuse nõuded.

¹⁴ https://www.riigiteataja.ee/akti/1270/5202/0002/KKM_m29_lisa1.pdf#

Esitatud arvamus	Seisukoht
	Planeering on koostatud lähtudes põhimõttest, et kõigi olemasolevate elamute juures on tagatud igal juhul müra piirväärtus ehk ei kitsendata kuidagi olemasolevate elamute kasutamist, laiendamist jms. Lisaks on arvestatud, et kui elamu omanik ei ole andnud omapoolset nõusolekut sihtväärtuse ületamiseks, siis seda ei tohi tuulepargi poolt ületada. Selline lähenemine tagab, et ka kõigile praeguste elamute vahele jäävatel aladel säilib uue hoonestuse rajamise võimalus ilma täiendavaid mürakaitsemeetmeid rakendamata.
EHITUSAEGNE MÜRA JA HÄIRINGUD - TEEDE TAASTAMINE JA HOOLDUS KSH ei sisalda piisavalt liikluskoormuse analüüsi ega mõju hindamist kohalikele teedele. Tabelid KSH-s toovad välja materjalide mahud, kuid mõju kohaliku taristu seisukorrale, remondivajadusele, liiklusohutusele ja elanike igapäevasele liikumisvõimalusele mitte. Lisaks ei ole välja toodud, millised teelõigud vajavad enne ehitustööd tugevdamist, laiendamist või tolmuvastast kaitset. Samuti peaks olema välja toodud, millal planeeritakse näiteks liikluspiiranguid, ümbersuunamisi, kiirusepiiranguid. KSH ei täpsusta, kes ja kuidas vastutab juhul kui teekatte kahjustused takistavad kohalike elanike liiklemist, päästetööde tegemist või ohustavad liiklusohutust. Kohalikud teed ei ole ette nähtud sedavõrd suureks raskeliikluseks. KSH tuleb täiendada põhjaliku liiklusmõjude hinnanguga. See peaks sisaldama teelõigu kandevõime hindamist, ehitusperioodi liiklusvoo prognoose, võimalikke liikluspiiranguid või lahendusi, liiklusohutuse meetmeid. Kehtestada arendajale kohustuslik teekahjude hüvitamise nõue. Kehtestada ehitusperioodi ajal töö- ja liiklusajad. Tolmu- ja müravastased meetmed.	KSH aruandes täiendatakse ehitusaegse liiklusega kaasneva mõjude hinnangut, sh lisatakse põhimõttelised meetmete soovitusel projekteerimise staadiumisse ehitusaegse liiklusega kaasnevate mõjude leevendamiseks. Selgitame siiski, et ehitusaegset liikluskorraldust ei määrata detailplaneeringuga. Liikluskorralduse küsimused lahendatakse ehitusprojektis. Sellest lähtuvalt ei ole asjakohane ega võimalik detailplaneeringu KSH aruandes ka teede kandevõime, kiirusepiiranguid ja liiklusohutuse lahendusi detailselt käsitleda. Selgitame, et kõik tuulepargi rajamiseks vajalikud teede ümberehituste, sh tugevdamisega seotud kulud kannab vastava tuulepargi arendaja. Põhimõtte kehtib nii riigi kui kohalike teede osas.
LINNUSTIKU UURING Linnustiku uuring jääb suuresti lootma leevendusmeetmetele. Kuna tegu on suure alaga (612ha) siis peaksid inventuuride tulemused olema korrektselt dokumenteeritud, ilma selleta on raske hinnata tehtud töö usaldusväärsust. Linnustiku koosseis võib aastate lõikes erineda. Inventuur annab parimal juhul teavet ühe hooaja kohta. Metsiste ja tetrede puhul on KSH-s leitud, et neid on vähe. Paraku linnustid võetaksegi selle pärast looduskaitse alla, et neid on meil vähe. Uuring peaks just neid haruldasmaid linnuliike täpsemalt uurima ja kirjeldama. Mainitud suurt metsamajanduse survet ei ole	Selgitame, et linnustiku uuring on koostatud lähtudes KSH programmis määratud uuringu lähteülesandele ja antud valdkonnas soovitatud uuringu metoodika ning mahu soovitudele¹⁵. Käesoleval ajal esineva praktika aluseks peetakse tuuleparkide rajamise eelselt piisavaks ühe hooaja kestvaid linnustiku uuringuid. Uuringute mahu kavandamisel on arvestatud vajadusega tagada ühest küljest looduskeskkonna piisav uuritus, kuid teisest küljest ka vajadus taastuvenergia projektidega kiirendatult edasi liikuda.

¹⁵ Keskkonnaamet. 2025. Tuuleparkide elustiku-uuringute metoodika ja järelseire miinimumnõuded

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
analüüsitud. See on esitatud paljuski paljasõnalise väitena. Rändlindudest on käsitletud põhiliselt ainult hanelisi. Samas on piirkonnas palju sookurgi ja ka laululuiged kasutavad potentsiaalse ehituspiirkonna ja selle lähedasi põlde rändeperioodil. Lindude hukkumismudelid kasutatakse ainult ühte liiki. Piirkonna oluline roll rändekoridorina või ajutise peatusalana ei ole selgelt kaardistatud ja selle mõju ei ole hinnatud. Konnakotka käsitus on puudulik ja nõrk. Soovitused massrände ajal tuulikute seiskamiseks ja muud soovitused võivad küll olla asjakohased, kuid ei selgu, kuidas nende soovituste täitmise üle valvatakse või kuidas nende täitmine tagatakse või ongi tegu lihtsalt deklaratiivsete üleskutsetega arendajale konkreetset viisil käituda, mida garanteerib ainult KSH koostajate lootus. See ei tohiks mingil juhul jääda vabatahtlikuks. Leevendusala määramine ei kompenseeri hävinud elupaika. Kogu linnustiku uuringuanalüüsi on kohandatud projekti teenimise eesmärgil. Täiendada KSH linnustiku osa inventuuri metoodika detailse kirjeldusega, pesitsus-, rände- ja talvitusperioodide kajastamine vähemalt kahe aasta jooksul. Käsitleda metsist, tedre, konnakotkast, laululuike, sookurge, mustatoonekurge põhjalikumalt. Hinnata piirkonna tähtsust rändekoridorina ja vahepeatuse alana. Laiendada hukkumismudelit rohkematele liikidele (vähemalt 5). Tegelikult kaasata kohalike elanike tähelepanekuid ja dokumenteerida see täiendustes.	Pikemad uuringud võivad olla vajalikud rannikupiirkondades või juhtudel, kus linnustiku uuringu käigus tuvastatakse olulisi uusi asjaolusid, mis vajavad täiendavat uurimist. Antud juhul selliseid asjaolusid, mis nõuaksid täiendavaid uuringuid, ei tuvastatud. Antud ala puhul kõrgendatud tähelepanu vajavate liikide (must-toonekurg ja kaljukotkas) osas oli lisaks vaatlusandmetele kasutada ka saatjatega lindude andmestik, mis võimaldab antud liikide puhul õhuruumi ja toitumisalade kasutuse analüüsi tunduvalt täpsemalt kui vaatlustega kogutav andmestik. Linnustiku uuringu metoodilised andmed (peibutuspunktide paiknemine, vaatlusaegade info, punktvaatluste käigus kohatud isendite vaatluskõrgused jms) on esitatud linnustiku uuringu aruandes ja selle lisades. Andmete iseloomu arvestades on andmed vormistatud suures osas ruumiandmetena ehk kajastuvad tekstilisa osas ainult olulisemate leidude ja järeldustena. Selgitame, et KSH aruanne seab kohustuslikud meetmed, millega tuleb planeeringu elluviimisel arvestada. Sellised meetmed on ka planeeringu seletuskirjas kajastatud tingimustena ning nende järgimine on tuulepargi rajamisel ja käitamisel tuulepargi omanikule kohustuslik. Lisaks on antud soovitusi, mille järgimine on soovituslik või mida saab kohustuslikuks seada juhul kui järeelseire alusel ilmneb soovimatu keskkonnamõju. Meetmete seadmisel lähtutakse põhimõttest, et leevendusmeetet saab kohustuslikuks seada kui ilma seda rakendamata oleks oodata olulist ebasoodsa mõju. Selgitame, et hukkumisrisi arvutusi on võimalik teostada liikide osas, kelle puhul tuvastatakse punktvaatlustega regulaarseid tuulepargi alast läbilende. Juhul kui liiki on punktvaatluse käigus vaadeldud ainult üksikutel kordadel, siis ei ole hukkumisrisi arvutus võimalik koostada. Sellest lähtuvalt on hukkumisrisi arvutus antud tuulepargi ala puhul koostatud haneliste osas, kelle puhul esines piisavalt vaatlusandmeid hukkumisrisi prognoosimiseks.

Esitatud arvamus	Seisukoht
	KSH aruandesse lisatakse Vallavalitsusele edastatud kohalike elanike linnustiku juhuvaatluste info. Samuti juhul kui piirkonnas tuvastatakse eelnevalt registreerimata I kaitsekategooria liikide elupaiku, siis võetakse lisanduv info planeeringu ja KSH koostamisel arvesse.
TAIMESTIKU UURING Taimestiku uuringut on teostanud alaealisest tütarlapsest hobibotaanik ja ettevõtte, kes taimestiku uuringut teostas üheks omanikuks on kliimaministeeriumi nõunik. See viitab võimalikule huvide konfliktile. Esiteks alaealisel hobibotaanikul puudub erialane pädevus ja kvalifikatsioon ning puudub vastutus. See seab kahtluse alla uuringu kvaliteedi ja usaldusväärsuse. Uuringu läbi viinud ettevõtte üks omanik on kliimaministeeriumi nõunik, mis võib luua huvide konflikti olukorra, arvestades ministeeriumi rolli taastuvenergia arendamise edendamisel. Siinjuures on asjakohane märkida, et antud juhul peaks uuringu läbiviimine mitte ainult toimuma ausalt ja huvide konflikti võimalust vältides vaid ka näima sellisena. Kuna antud juhul uuringu teostamine kliimaministeeriumi nõuniku ettevõtte poolt vähemalt ei näi aus ja huvide konflikti vältiv, siis tekitab see küsimusi kogu toimingus osas. Puudub läbipaistvus meetoodika ja vaatluse kohta. Taimestiku uuring tuleb korrata sõltumatu ja erialaselt kvalifitseeritud eksperdi poolt. Tagada meetoodika ja andmete läbipaistvus. Kasutada kohalike elanike tähelepanekuid ja leide. Selgitada ja dokumenteerida huvide konflikti hindamise protsess. Kasutada välise sõltumatu eksperdi hinnangut selle olukorra hindamiseks.	Vallavalitus ei tuvastanud taimestiku uuringu läbiviimisel huvide konflikti. Huvide konflikt on ametiisiku ametikohustuste ja erahuvid vastuolu, kus erahuvid võivad mõjutada ametikohustuste täitmist. Ametiisikul või tema lähedasel on isiklik huvi otsuses või toimingus, mida ta ise peab tegema või mida ta saab mõjutada¹⁶. T4 ala detailplaneeringu puhul ei ole tegu riikliku projektiga, vaid planeeringust huvitatud isikuteks on eraettevõtted. Ükski antud ettevõtete omanikest või töötajatest ei ole osalenud taimestiku uuringu läbiviimisel. Uuringut läbiviinud Nordic Botanical OÜ on pikaajalise loodusväärtuste kaitse korraldamise ning inventeerimise kogemusega ettevõtte. Ettevõtte üks omanikest töötas uuringu läbiviimise ajahetkel Kliimaministeeriumi teadusnõunikuna. Antud ametikoha puhul ei ole tegu poliitilise ega täidesaatva ametikohaga. Ettevõtte omanike ega inventuuri läbiviijate puhul ei ole tuvastatav isiklik huvi antud planeeringu menetluses või otsuste tegemise õigus antud planeeringu üle. Taimestiku inventuuri viisid läbi bioloogid Mart Meriste ja Triin Lepik. Inventeeritava ala eraldiste taimekoosluste kirjeldus koostati põhiosas esimesel inventeerimiskorral. Kaitsealuste liikide leiukohtade leidmiseks kordusülevaatuse teostasid Mart Meriste ning Luule-Mari Meriste. Uuringu läbiviija kinnitusele on Luule-Mari Meriste botaanilised teadmised piisavad kaitsealuste taimeliikide kasvukohtade kaardistamiseks. Lisaks töötas isik välitöödel bioloog Mart Meriste järelevalve all. KSH juhteksperdi hinnangul võib taimestiku uuringu tulemusi pida igati ootuspäraseks ning uuringu kvaliteeti heaks ja piisavaks planeeringuga kavandatavate tegevuste mõjude hindamiseks.

¹⁶ <https://www.korruptsioon.ee/et/korruptsioonivormid-ja-naited/huvide-konflikt>

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
AVALIKKUSE KAASAMINE Kaasamine on olnud formaalne ja pealiskaudne. Avalikkuse kaasamise protsess on täitnud peamiselt formaalset kohustust, mitte selle tegelikku eesmärki - arvestada kogukonna arvamust. Kogukonna seisukohtadel ei ole olnud mõju planeeringu või KSH sisu kujundamisel. Kogukonnal puudub võimalus projekti suunda, mahtu või ulatust sisuliselt mõjutada. Vallavalitsus näib esindavat arendaja mitte kogukonna huve. Omavalitsus on võtnud endale arendaja esindaja rolli, eelistades arendusprojekti elluviimist kogukonna hoiakute ja murede arvelt. Selline hoiak tekitab küsimused võimalike isiklike, varjatud või poliitiliste huvide kohta, mida ametnikel seoses projektiga võib olla. Küsimusi tõstatatakse ka finantsperspektiiv arendusest (u 63 000€ a, ca 0,4% eelarvest). See vähendab kogu projekti usaldust vallavalitsuse motiivide suhtes. Kogukonna arvamusi tuleb dokumenteerida, avalikustada ja põhjendada kuidas neid on või ei ole arvesse võetud. Avalikustada vallale laekuv kasu ja võimalikud kohustused. Avalikustada senised kokkulepped arendajaga, sh võimalikud tasud, annetused või investeeringud valla infrastruktuuri. Koostada projekti sisuline tulude-kulude analüüs. Käsitleda uuesti projekti otstarbekust piirkondlikust ja valla seisukohast– Võttes arvesse piiratud rahalist kasu ja ulatuslikku kogukonna vastuseisu, ei saa jätta arutamata, kas projekt üldse vastab valla arengustrateegiale ja avalikule huvile.	Selgitame, et T4 ala detailplaneeringu koostamine on jõudnud eskiisi staadiumisse – see tähendab, et on koostatud esmane planeeringulahendus ning küsitud sellele arvamust nii ametiasutuselt kui elanikkonnalt. Omavalitus koondab laekunud ettepanekud, võtab nende osas seisukoha ning sellele järgneb planeeringumaterjalide täiendamine, sh võidakse asjakohaste ettepanekute alusel teha planeeringulahenduses muudatusi. Majanduslike mõjude osas selgitame, et Vallavalitsusel on kavas tellida täiendavalt sotsiaal-majanduslike mõjude analüüs. Selleks, et asjakohaselt võimalikke sotsiaal-majanduslike mõjusid hinnata, on vajalik võimalikult täpselt teada ka võimalikku tuuleparkide suurust. Sellest lähtuvalt ei ole võimalik soovitud analüüsi tellida enne KSH eelnõu valmimist ja eskiislahendusele arvamuste kogumist. Sotsiaal-majanduslike mõjude analüüsi valmimisel antakse sellest teada ning korraldatakse ka selle avalikustamine. Juuli 2025 seisuga on sotsiaal-majandusliku mõjuanalüüsi lähteülesanne ettevalmistamisel. Detailplaneeringut puudutavate otsuste tegemisel on Kehtna Vallavolikogule sisendiks kõik planeeringu käigus selgunud asjaolud, sh laekunud elanikkonna arvamused. Planeeringu menetluse käigus laekunud kirjad registreeritakse valla dokumendihaldussüsteemis. Planeeringu avalikustamiste käigus laekuvad ettepanekud ja küsimused koondatakse, neile koostatakse vastused ja seisukohad ning vastav info avalikustatakse Vallavalitsuse veebilehel.
MUU Kogu Natura 2000 alade mõjuanalüüs tuleb ümber teha ja avalikult esitada. Vallavalitsus on esitanud avalikule väljapanekule ebaküpse, vigase ja metodoloogiliselt nõrga planeeringudokumendi, mis ei vasta ruumilise planeerimise hea tava ega õigusaktide nõuetele. Dokumendis on: Faktivead; käsitlemata teemad (nt akupank);	Selgitame, et Natura hindamine on esitatud KSH aruandes. Tegu on avaliku materjaliga. Selgitame, et juunis 2025 toimunud avalik väljapanek oli detailplaneeringu ja KSH aruande eelnõu väljapanek. Eelnõu puhul on tegu esialgse lahendusega, mis avalikustatakse ja esitatakse ametiasutustele koostöö tegemiseks just selleks, et tuvastada võimalikke puudujääke. Lähtuvalt laekunud tagasisidest toimub planeeringumaterjalide täiendamine.

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
leevendusmeetmete ebapiisav määratlus ja puudulik järelevalvesüsteem; KSH koostaja või ekspertide võimaliku huvide konflikti kahtlused; dokumendi muutmine väljapaneku käigus, ilma et avalikkus saaks jälgida või kommenteerida tehtud muudatusi. Oluline tähelepanek: 19.06.2025 avalikustatud uus energiamajanduse arengukava seab senise 100% taastuvenergia eesmärgi asemel keskele kohale „puhas energia” ja juhivad kodumaine tootmisvõimsus, mille fookuses on eelkõige tulevane tuumajaam. Uue arengukava kohaselt ei ole enam eesmärgiks katta kogu tarbimine ainult tuule ja päikeseenergiast, mis seab kahtluse alla senise tuuleenergia arendustegevuse prioriteetsuse ja põhjendatuse.	Esitatud tähelepanek on teadmiseks võetud. Selgitame, et Kehtna Vallavalitsuse pädevusse ei kuulu Energiamaajanduse arengukava koostamine. Uue energiamajanduse arengukava kehtestamisel on tegu ühe ülemusliku strateegilise dokumendiga, millest tuleb omavalitsusel lähtuda.
17 Viie Küla MTÜ, 7-6/2023/1740-99	
1. Kogukond Kohalik kogukond, täpsemini T4 mõjualasse jäävad elanikud tunnevad, et nendega ei arvestata kui võrdväärse partneriga neile eluliselt oluliste ja pikaajase mõjuga otsuste tegemisel. T4 planeeringust on välja jäänud kohaliku kogukonna poolne sisend. T4 detailplaneeringu algatamise koosolekul väitis vallaametnik, et kohalikud kogukonnad ei ole soovinud sellel teemal kaasa rääkida. Tegelikult aga puudus kogukondadel sel hetkel piisava selgusega T4 tuulepargi planeeringu alane info. Külades on valitud külavanemad, kelle ülesandeks on valla ja kogukondade vahelise info liigutamine. Selgus, et nii olulise planeeringu algatamise puhul ei pidanud vald vajalikuks kasutada oma enda poolt loodud külavanemate struktuuri, andes ja saades infot alt ülesse ja vastupidi. KOV poolsest kommunikatsioonist elanikega, mis on olnud pigem tõrjuv, realiteete mitte avav, on jäänud mulje, et olulisemad on arendaja eesmärgid kui kohalike elanike heaolu. Kohalikele kogukondadele on jäetud erinevate häiringute tekkimisel (näiteks: inimeste tervis, joogivesi, müra, ehitus- aegne liiklusohutus, kinnisvara väärtuse langus jne) tõestamise kohustus ja koormus. Tekkinud on olukord, kus kohalikud Kehtna valla pered on olnud sunnitud oma tegemiste ja igapäevase elu korralduse kõrvalt võtma lisakohustuse kaitsta enda elukeskkonda ja enda õigusi. Samal ajal KOV ametnikud, kes peaksid seisma kohaliku elaniku heaolu eest, esindavad pigem arendajaid ning saavad selle teenuse/töö eest lisapalka. Tulles T4 Hiie taastuvenergiapargi detailplaneeringu eskiisi ja keskkonnamõju strateegilise hindamise aruande juurde, siis leiab aruandest palju ebamäära sõnakasutus: eeldatavasti, arvatavasti, võimalik mõju, olulist mõju ei ole oodata jne. Sellisel kujul on pigem tegemist oletuste kui kindlate teadmistega. T4 tuulepargi mõjude hindamise aruande eelnõust on jäänud välja kohalike kogukondade huvi kõnealusele loodusmassiivile sotsiaalmajanduslikust aspektist, millega tuleb siiski arvestada. Maal elav	Selgitame, et Kehtna Vallavalitsus järgib detailplaneeringu menetluses planeerimisseaduse kohast menetluskorda. Detailplaneering algatati, kuna üldplaneeringu koostamisel määrati Kehtna valla territooriumil võimalikud tuuleenergia arendusalad, sh T4 ala ning ala T4 osas laekus vallale taotlus planeeringu algatamiseks. Planeeringu koostamine on juuli 2025 seisuga planeeringu eelnõu koostamise staadiumis ning planeeringu edasise koostamise ja menetlemise on üheks sisendiks ka eelnõu avalikustamise käigus laekunud tagasiside. Sotsiaal-majanduslike mõjude osas selgitame, et Vallavalitsusel on kavas tellida täiendavalt sotsiaal-majanduslike mõjude analüüs. Selleks, et asjakohaselt võimalikke sotsiaal-majanduslikke mõjusid hinnata, on vajalik võimalikult täpselt teada ka võimalikku tuuleparkide suurust. Sellest lähtuvalt ei ole soovitud analüüsi võimalik tellida enne KSH eelnõu valmimist ja eskiislahendusele arvamuste kogumist. Sotsiaal-majanduslike mõjude analüüsi valmimisel antakse sellest teada ning korraldatakse ka selle avalikustamine. Juuli 2025 seisuga on sotsiaal-majandusliku mõjuanalüüsi lähteülesanne ettevalmistamisel. Vastavalt teie esitatud ettepanekule kaalutakse mõjuanalüüsi ka planeeringuala loodusandide ning rekreatiivse kasutuse teemade hõlmamist.

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
inimene on oma kodumetsaga (kogukonnamets) väga tihedalt seotud mitmete tegevuste läbi, olgu selleks seente, marjade või ravimtaimede korjamine, looduses matkamine ja sportimine, linnu- ja loodusvaatluste harrastamine, loodusfotograafia, jahindus-kalandus jne. Metsa kõrvalkasutus on osa maal elamise viisist ja sellest saadav kasu mitmemõõtmeline. Plaanitava tuuletööstuse alale ulatuvad Kalbu, Hiie, Rõue, Vastja, Haakla ja Põllu külad, kuid seda metsa kasutavad ja peavad oma kodumetsaks ka paljude teiste ümberkaudsete külade, sh Kehtna aleviku, elanikud. See side võib kohati olla väga vana, ulatudes tagasi aega kui Kehtna mõisnikult (u 1880) sinna maad osteti. Toonaseid (metsa)heina- ja karjamaid kasutab tänapäeva inimene aktiivse puhkuse veetmiseks. Millised võimalused jätab tuuletööstus tädi Maalile, kes loodab minna tuttavast metsatukast kuuseriisikaid pannile tooma? Ettepanek: kavandatava T4 tuulepargi ala näol on tegemist ulatusliku ja mitmekülgse loodusala, kus (varasematele uuringutele tuginedes) puudub tuugenite tööks vajalik tuuleenergia. Seega võiks Hiie-Vastja metsad pakkuda välja looduses jalgsi ja ratastega liikujatele, kus matkalistele lõkke- ja ööbimiskohtadeks saaks kohendada tuletõrje veevõtutiikide kaldad. Kehtna valla matkateel (voldik, juuni 2022) liikujad tuleks suunata ohtlikult Viljandi maanteelt romantilisele Kalbu-Vastja-Haakla teeale, mis muuhulgas piirab väärikasse Natura 2000 loodusala vörgustikku kuuluvat SalavalgeTõra-soo loodusala. T4 DP KSH toob välja, et piirkonda jääb 133 elamut ja ühiskondlikku hoonet, kuid kui palju inimesi piirkonnas elab, keda see planeering otseselt mõjutab, jääb aruandest selgusetuks. Kohalikud elanikud leiavad, et taoliste pikaajalise ja suure mõjuga otsuste tegemisel tuleb eesmärgiks seada elanike heaolu ning normaalne elukeskkond selmet valla eelarve täiendamine või globaalsete kliimaprobleemide lahendamine.	Ala edasise kasutuse osas selgitame, et planeeringus ei nähta ette ala piiramist või selle kasutamise olulist kitsendamist. Seega säilib tuulepargi alal ka edaspidi ligipääs, sh loodusandide korjamiseks. Metsa raadamine nähakse ette ainult tuulikute platside ja teede ehitusaladelt. Ettepanek võetakse teadmiseks, kuid märgime, et menetletava detailplaneeringu peamine eesmärk on planeeringu alale taastu-energiapargi kavandamine. Alast läbipääsu, sh kavandatava tuulepargi teede kasutust jalgsi või rattaga, ei ole planeeringu eelnõus ette nähtud piirata. Seega ei ole välistatud ka tuulepargi rajamisel ala kasutamine matkajate poolt. KSH aruannet täiendatakse mõjualasse jäävate elanike arvu infoga.
2. Oodatav tulu T4 tuulepargist kohalikule kogukonnale KSH aruande eelnõust selgub, et Kehtna valla prognoositav tulu T4 TP-st alternatiiv II puhul on 63 000 EUR/a (KSH tabel 39), mis moodustab Kehtna valla 2025.a. eelarvest alla 0,4%. Millised reaalsed tulud lisanduvad Kehtna vallale? Kogukonnale? Maamaksu saaks ainult valla maa-delt. Ettepanek: koostada reaalne tulude-kulude bilanss. Isegi kui jätta välja kõik looduskaitseaspektid, on Hiie taastuenergia äriprojekt Kehtna vallale majanduslikult kahjulik ja riskantne. Tegemist on KOV detailplaneeringuga, mitte riigi eriplaneeringuga	Sotsiaal-majanduslike mõjude osas selgitame, et Vallavalitusel on kavas tellida täiendavalt sotsiaal-majanduslike mõjude analüüs. Selleks, et asjakohaselt võimalikke sotsiaal-majanduslikke mõjusid hinnata, on vajalik võimalikult täpselt teada ka võimalikku tuuleparkide suurust. Sellest lähtuvalt ei ole soovitud analüüsi võimalik tellida enne KSH eelnõu valmimist ja eskiislahendusele arvamuste kogumist. Sotsiaal-majanduslike mõjude analüüsi valmimisel antakse sellest teada ning korraldatakse ka selle avalikustamine. Juuli 2025 seisuga on sotsiaal-majandusliku mõjuanalüüsi lähteülesanne ettevalmistamisel.
3. Müra ja müramõõtmised	Selgitame, et müra sihtväärtus 40 dB kehtib elamu õuealal (mitte siseruumis).

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
Kuigi Eesti Vabariigi seadused annavad eluhoonetes max lubatud müraks öösel 40dB, siis praktikas, Saarde tuulepargi näitel, on tegeliku mürataseme kontrollimine ja kontrolli tulemustele reageerimise kord sisuliselt määramata. Probleemi ilmnedes tuulepark töötab edasi, sest reeglid käitumiseks sellises olukorras puuduvad. T4 DP KSH aruande eelnõu kohaselt on oodata tuulepargist põhjustatud tööstusmüra öist sihtväärtust ületavat mürataset järgmiste maaüksuste elamualadel: Kokamardi, Hansu, Kinksu, Mäepitsi ja Suitsu. KSH aruande väitel on kõigi nende maaüksuste omanike ja huvitatud isikute vahel sõlmitud kirjalikud kokkulepped. Aruandes olev väide ei vasta tõele. Suitsu kinnistu omanikud ei ole talumise servituudi lepingule alla kirjutanud. Mis saab olukorras, kus kõik kinnistu omanikud ei nõustu talumise servituudiga? Samuti tekib küsimus, millistel tingimustel on saadud Kinksu kinnistu omanikult kõik vajalikud allkirjad, lubades tuugeni elamule lähemale kui kilomeeter ning võttes kohustuse taluda kõiki häiringuid? Selle käitumise tulemusena jookseb müra sihtväärtuse piir otse naaberkinnistu, Loobergi, ukse eest läbi? Külaelanikele on teada, et Kinksul elav inimene ei pruugi olla adekvaatne, ega saa aru oma otsuste ja valikute mõjust. Kas selle otsuse langetamisel on olnud näiteks valla sotsiaaltöötaja või keegi kolmas isik abiks? T4 KSH aruande eelnõu pakub lahendusena välja variandi: Juhul kui kõigil tuulikupositsioonidel kasutatakse kuni 102 dB helivõimsustasemega tuulikuid, siis on oodata sihtväärtuse täitmist kõigi elamute juures. Kindlasti on aruandes välja pakutud variant - planeerida arvuliselt vähem, väiksemad ja vaiksemad tuugenid mõistlik valik, mida ka kohalikud kogukonnad ja kinnistute omanikud pigem toetavad.	Võimalike talumisservituutide osas on KSH aruande eelnõu koostamisel lähtutud huvitatud isikute poolt esitatud informatsioonist. Antud küsimuses täiendatakse KSH aruannet. Juhul kui elamu omanik talumisservituuti sõlmida ei soovi, siis mingit kohustust selleks ei ole. Kui planeeringu vastuvõtmise ajaks kinnisturaamatust talumisservituuti ei ilmne, siis tuleb antud elamualal tagada tööstusmüra sihtväärtus. KSH aruandes on sellest lähtuvalt esitatud hinnang, millise helivõimsustasemega tuulikute korral on tagatud tööstusmüra sihtväärtusele vastav helirõhutase elamualadel. Selgitame, et seatud servituutide andmed kajastuvad kinnistusraamatus. Samas isikute vaheliste lepingute detailid on konfidentsiaalsed ja seega ei ole lepingute detailid Vallavalitsusele teada. Tagamaks võimalike lepingute õiguspärasus, nähakse ette vastavate kokkulepete sõlmimist ainult notariaalsete servituutidena ja ka isikliku kasutusõigusena.
4. Varjutus, valguse vilkumine T4 KSH aruande eelnõus on välja toodud: Elamualasid, kus võib esineda teoreetiliselt varjutust üle 30 min päevas, on alternatiiv II korral 31. Häirival tasemel varjutuse esinemisel tuleb kavandada häiriva varjutuse vältimise meetmed või seada elamu suhtes varjutuse talumise servituut. Kasutades väiksemaid tuulikuid kui käesolevas KSH aruandes hinnatud või jättes osa tuulikupositsioone välja ehitamata, on võimalik, et häirivat varjutuse taset elamualadel ei teki. Normaalne ja õigusriigile kohane on õigusaktide järgimine sh. ka sätestatud piirmääradest kinni pidamine. Piirmäärade väljatöötamisel on lähtutud asjaolust, et üldjuhul peaks sätestatud piirmääradesse jäävad mõjutused olema talutavad ilma kahjuta tervisele või muu kahjuta. Kindlasti on KSHs väljapakutud variant planeerida vähem, väiksemad ja vaiksemad tuugenid mõistlik valik, mida ka kohalikud kogukonnad ja kinnistute omanikud pigem toetavad.	Selgitame, et KSH annab selge soovitus kehtestada planeeringuga varjutuse häiringutaseme normväärtus ja planeeringu koostamisel on soovitus ka järgitud. Eestis ei ole varjutus õigusaktidega reguleeritud ja seega on dokumendiks, millega saab varjutuse lubatavat taset reguleerida, planeering. Planeeringu eskiisis on toodud nõue, et häirivat varjutust (st kliimatingimusi arvestavalt üle 8 h varjutust summaarselt aastas või üle 30 minuti päevas) elamualadel tuleb vältida. Häirival tasemel varjutust on lubatud elamualal tekitada ainult varjutustundliku ala omaniku nõusolekul, muul juhul tuleb kavandada häiriva varjutuse vältimise meetmed. Sellest lähtuvalt varjutuse häiringut selgelt ei pisendata. Varjutust puudutavat soovitakse reguleerida arvestades parimat

Esitatud arvamus	Seisukoht
	teadmist antud valdkonnast lähtudes Kliimaministeeriumi tellimisel koostatud juhendmaterjalist ¹⁷ . See, kas tuulepargi arendaja otsustab varjutuse häiringutaseme vältimise tagamiseks tuulikute töötamist vastava juhtimissüsteemi abil piirata või rajada väiksemate mõõtmatega tuulikud, on arendajapoolne ärimine otsus. Planeeringuliselt on oluline eeskätt fikseerida, millist varjutustaseme väärtust elamualade suhtes tuulikud ületada ei tohi.
5. Ehitusaegne müra ja häiringud - teede taastamine ja hooldus Teede kasutus. Planeeritava tuulepargi põhjaosa juurdepääs on kavandatud läbivana Lokuta - Kehtna (20152) riigiteelt kuni Hiie – Vastja (2921010) kohaliku teeni. Autovedudega tuleb T4 jaoks kohale toimetada vähemalt 200 000 tonni põhimaterjale (killustik, liiv, betoon jne) selgub T4 KSH aruande tabelitest 1,2,3. Vedades 20 tonnise kandejõuga autoga, saame 10 000 koormat ning edasi-tagasi sõites 20 000 reisi. Sellise planeeritava keskkonnakoormise puhul tuleb eraldi välja tuua eeldatavad põhimarsruudid ning hinnata mõjusid kasutatavatele teedele ja veoseteeäärsetele aladele. Osadele kavandatava Hiie taastuvenienergiaargi piirkonna teedele kehtib suurel osal aastast koormuspiirang 8t. Lokuta-Kehtna tee läbib Kalbu küla, mis on ridakülana tiheasustus ala. Mõõda kitsast ja kurvilist küla teed ehitustranspordi jm. tehnika liikumine toob kaasa suurenenud liiklustiheduse kasvu ning seeläbi ka suurenenud häiringute: eelkõige liiklusohutus, aga ka teede seisukorra ja kandevoime halvenemise. Lisaks müra, tolm, pori jne. Läbi ajaloolise Kalbu küla, mis olemuselt on miljööväärtuslik ala, ei ole põhjaliku mõjuhindanguta võimalik sellises mahus ehitustranspordi planeerida. Välja tuleb sel juhul töötada ka seire ja leevendusmeetmed.	KSH aruandes täiendatakse ehitusaegse liiklusega kaasneva mõjude hinnangut, sh lisatakse põhimõttelised meetmete soovitusel projekteerimise staadiumisse ehitusaegse liiklusega kaasnevate mõjude leevendamiseks. Selgitame siiski, et ehitusaegset liikluskorraldust ei määrata detailplaneeringuga. Liikluskorralduse küsimused lahendatakse ehitusprojekti. Sellest lähtuvalt ei ole asjakohane ega võimalik detailplaneeringu KSH aruandes ka teede kandevoime, kiiruspiirangu ja liiklusohutuse lahendusi detailselt käsitleda. Transpordiameti avaldatud info kohased olemasolevad eriveoteede koridorid tuulepargini ei vii ning planeeringu seletuskirja joonis 1-l esitatud marsruutidest tuleb veoste täpsemate tehniliste parameetrite alusel valida sobilikum ning kohandada see suurveoste transportimiseks. Planeeringus on esitatud kaks võimalikku tee koridori, täpne juurdepääsutee lahendus eriveoteelt esitada projekteerimisel. Planeeringu edasisel koostamisel kaalutakse lähtuvalt laekunud ettepanekutest Kalbu küla läbiva Lokuta-Kehtna tee osas planeeringus antud juurdepääsutee välistamist ehitusmaterjalide ja suurveoste veoteena.
6. Loodavad - kavandatavad ehitusliiva-kruusa jne. kaevandused piirkonnas Lisada T4 KSH-sse piirkonda planeeritavad kaevandused-karjäärid. Kuidas planeeritavad karjäärid ja T4 tuulepark ning juba rajatav Rail Balticu trass mõjutavad kogu piirkonna roheala loodus ja elukeskkonda ning liikluskorraldust.	KSH aruannet täiendatakse ettepaneku kohaselt ja KSH aruandes lisatakse info piirkonnas olemasolevate ja taotlemisel olevate mäeeraldiste osas. Samuti täiendatakse KSH aruannet, tuues selgemalt välja eri keskkonnakomponentidele koosmõju avaldada võivad teised arendused ja koosmõju iseloom.

¹⁷ Kliimaministeerium, 2025. Tuuleparkide keskkonnamõju hindamise juhend. Müra, vibratsioon, varjutamine.

Esitatud arvamus	Seisukoht
7. Joogivesi ja joogiveekaevud – piirkonnas on nõrgalt kaitstud põhjavesi mis ehitustegevuse käigus võib pöördumatult kahjustatud saada. T4 KSH ; 4.4.1 Mõju põhjaveele <i>Võimalik mõju põhjaveele on eeskätt oluline joogiveevarustuses kasutatavate kaevude veekvaliteedi seisukohast. Eestis otsesed soovitud tuuleparkide kavandamisel kaevude lähedusse puuduvad. Iirimaa vastav juhendmaterjal soovitab tuulepargid kavandada 250 m kaugusele joogiveehaardena kasutatavatest kaevudest.</i> Antud väitel puudub igasugune viide millisest konkreetsest juhendmaterjalist see pärineb ning kas&kuidas on see väide kohandatav ja kasutatav ka meie piirkonnas? Kui suurte tuugenitega Iirimaa juhendmaterjal on arvestatud? KSH aruandes tunnistatakse, et hinnatud on vaid suurima mõjuga gravitatsioonvundamendi lahendust ning teiste lahenduste (nt vai- või ankurvundamentide) mõju tuleb täpsustada ehitusprojekti käigus. Selline käsitlus on ebapiisav ja lükkab oluliste mõjude hindamise faasi, kus avalikkuse kaasamine on minimaalne ja otsuste muutmine on oluliselt raskem. Vaivundamentide mõju põhjaveekihtidele ja hüdrogeoloogiale võib olla totaalselt erinev kui KSH-s hinnatud gravitatsioonvundamendi mõju. Jättes selle hindamise ehitusloa menetlusse, tekib risk, et oluline keskkonnamõju jääb nõuetekohaselt hindamata. KSH raames ei ole uuritud, kui sügavad ja mis seisus on piirkonda jäävate kinnistute joogivee kaevud? Kuna siinne asustus on väga vana, võivad osade kinnistute toimivad joogiveekaevud olla rajatud eelmise sajandi alguses ning on maksimaalse sügavusega kuni 6 m. Ettepanek: Joogiveekaevude nii salv kui puurkaevude seisundite hindamine on vaja läbi viia enne ehitustegevuse algust, sõltumatu hindaja poolt. Joogivee kvaliteedi hindamine. Oluline on teave, et kas majapidamises on salvkaev või puurkaev ja tuvastada fakt, et joogivesi on kaevus olemas. Veetaseme mõõtmiseks peaks teadma oluliselt rohkem veehaardest, rakendama asjakohast metoodikat jms. Joogivee kvaliteedi põhinäitajad peaksid olema analüüsitud enne arendustegevuse algust. Veeproovid peab võtma selleks professionaalsust ja vastavat tegevusluba omav sõltumatu institutsioon. Veeproovide võtmise ja analüüsi eest tasub arendaja. Kas Kehtna vald on valmis võtma endale selle rahalise ja juriidilise vastutuse võimalike kahjude eest, mis tekivad, kui arendaja otsustab pärast planeeringu kehtestamist kasutada vaivundamente, mille mõju põhjaveele on praegu täielikult hindamata?	Kuna antud teema (mõju põhjaveele, sh joogiveele) kohta on esitatud mitmeid küsimusi ja ettepanekuid, siis konsulteerib omavalitsus antud küsimuses täiendavalt valdkonnas pädevate asutustega (Eesti Geoloogiateenistus) ning kaalub täiendava ekspertarvamuse küsimist hindamaks tuulepargi võimalikku mõju põhjaveele, sh joogiveele. Detailplaneeringuga ei määrata vundamendi tüüpi. KSH-s on hinnatud kõige suurema mõjuga vundamendi tüübi kasutamist ehk gravitatsioonivundamendi rajamisega kaasnevat ressursitarvet ja mõjusid. Eesti tingimustes on gravitatsioonivundament valdavalt levinud vundamendi tüüp. Vastavalt esitatud ettepanekutele täiendatakse KSH aruannet ning nähakse ette täiendavad asjakohased meetmed juhul kui osutub vajalikuks vaivundamendi kasutamine. Juhul kui mingisuguse ehitustegevuse käigus põhjustatakse ehitusnõuete rikkumise tõttu pinnase, pinna- või põhjaveereostust, siis kuulub tekitatud kahju hüvitamisele reostuse põhjustaja poolt. Vastutust reguleerib keskkonnavastutuse seadus https://www.riigiteataja.ee/akt/121092023002?leiaKehtiv
7. Kinnisvara hind ja ehituspiirangud	Selgitame, et Eestis ei esine kinnisvara hinna muutusest tulenevat kompenseerimismehhanismi ei tuuleparkide ega teiste arendus

Esitatud arvamus	Seisukoht
T4 KSH-s 4.6.5.3 Mõju varale- Välja toodud uuringutes käsitletud tuugenid on oluliselt madalamad kui T4 planeeritavad ning seetõttu ei ole KSH-s kirjeldatud mõjud kinnisvara hinnale kuidagi asjakohased. Samas uuringus millele KSH viitab, tuuakse välja, et suured ja tööstuslikud tuugenid, on üle 600kw ja kõrgusega üle 100 meetri, ning need mõjutavad oluliselt rohkem kinnisvara hinda kui väiksemad tuugenid. Kokkuvõtvalt saab kinnisvara väärtuse muutuse uurimistulemuste põhjal järeldada, et tuulepargi arendusega võib kaasneda negatiivne mõju kinnisvara hindadele. Erinevate uuringute põhjal võib väita, et negatiivne mõju avaldub kinnisvara väärtusele rohkem siis kui tuulepark on elamule lähemal ja elamu juurest nähtav. T4 KSH 4.6.5.3. Tuulepargi ehitamine T4 alale on KeÜS § 3 järgi keskkonnahäiring (lõige 5 alusel isegi oluline keskkonnahäiring). Lisaks veel ka KeHJS § 6 lõige 31 järgi olulise keskkonnamõjuga tegevus. KeÜS § 12. Keskkonna kasutamisega seotud kulude kandmine (1) Keskkonnahäiringu, -ohu, -riski või -kahju hindamise, vältimise, vähendamise või heastamisega seotud kulud kannab nende põhjustaja, kui seadusest ei tulene teisiti. Juba enne planeeringu kinnitamist on mitmeid märke kuidas kavandatav tuulepark kohalikku kinnisvara turgu mõjutab. Kinnisvaramaakler : <i>Lellaperes 1 maja müügis ja klient loobus vaatama tulemast sest tuulepark tema arust liiga lähedal. 4+km linnulennult oli vahe aga ikka liiga lähedal tundus kliendile see.</i> Millised on seiremeetmed, mille läbi tuvastatakse T4 planeeringu mõju piirkonna kinnisvaraturule ja kinnisvara hinnale ? Ettepanek: Viia läbi planeeritavast T4-st. kõigi, kuni 10 km kaugusel olevate, kinnisvaraobjektide väärtuse korrektne hindamine atesteeritud kinnisvara hindajate poolt arendaja kulul enne T4 DP kinnitamist.	tegevuste puhul. Otsene rahaline hüvitis keskkonnahäiringu tasumise eest on määratud keskkonnatasude seaduse alusel, https://www.riigiteataja.ee/akt/108072025045. Selle alusel maksakse tasu, mille kohta on näitlik materjal https://keskkonnaportaal.ee/et/teemad/taastuenergia/tuuleenergia/tuulikutasud. Tasu oleneb eelkõige elektri hinnast ja tuulepargis toodetavast elektri kogusest. Lisaks on võimalikud täiendavalt ka eraldi kokkulepped arendajate ja elanike vahel (need lepatakse kokku konkreetset arendaja ja elanike vahel), kuid nende kokkuleppimiseni on võimalik jõuda siis, kui arendajal on selgus tuulikute rajamise tingimuse üle ehk planeering on vastu võetud. KSH aruandes on antud ülevaade tuuleparkide mõju osas kinnisvara hinnale ning selle mõju suurust mõjutada võivatest tuulikute omadustest (kõrgus, arv, nähtavus jne). Vallavalitsus ei näe detailplaneeringu menetluses vajalike otsuste tegemiseks vajadust kinnisvarahinnangute nõudmiseks 10 km raadiuses paiknevate kinnistute suhtes. Planeerimisalane tegevus peab tasakaalustama huvid (§ 10) ning vältima osapooltele (sh arendajale) ebaproportsionaalseid kohustusi. Kogu 10 km raadiuse kinnistute hindamine ei ole proportsionaalne sekkumine arendaja õigustesse arvestades planeeringu eesmärki. Omavalitusel puuduks kinnisvara hinna muutuse hüvituskohustuse seadmise õigus planeeringus isegi juhul kui selline hinna langus ilmneks.
8. Linnustik Tuulepargi rajamisel tuleb eelistada juba häiringutega alasid (nt asulate lähedus, põllumaad, kaevandusalad), sest selliste alade keskkonda on juba oluliselt muudetud ja tuugenist tulenev lisahäiring on vähemtõenäoline. Oluline on säilitada võimalikult palju puutumata maastikku, sest see on liikide tu-giala ja/või rohekoridor. Asukohavalik on eriti oluline lendavate aeglaselt sigivatele liikide (röövlin-nud ja käsitiivalised) puhul, sest sõltumata piirkonna vältimisest halveneb elupaik ja suureneb ka hukkumine. <i>Mägi M, Saag P (2024). Tuugenite mõju loomastikule: leevendus- ja korvamismeetmed. Keskkon-naamet (viimati muudetud 10.06.2024).</i>	Selgitame, et tuuleparkide võimalikud asukohad on määratud Kehtna valla üldplaneeringus. Üldplaneeringu koostamisel toimus alade valik arvestades looduskaitselisi teadaolevaid andmeid ning tehes koostööd Keskkonnaametiga. Selgitame, et linnustiku uuringu koostamisel on arvestatud and-mebaasides, sh loodusvaatlusi koondava PlutoF andmebaasis esi-nevaid vaatlusandmeid. Samas tuleb arvestada, et pesitsusvälisel ajal tehtud juhuvaatlused võivad teatud juhtudel küll olla informa-tiivsed, kuid valdavalt ei ole tegu andmetega, mille alusel oleks

Esitatud arvamus	Seisukoht
1.aug. 2024 toimunud kaasamiskoosolekul soovis keskkonnamõju hindaja P. Toonpere saada kohalikest inimestelt sisendit linnustiku uuringu tarbeks kuid paraku selleks ajaks oli suurem osa linnustiku uuringu välitöid juba tehtud. Nii ei ole uuringus arvesse võetud kohalike elanike tähelepanekuid kaitsealuste liikide ntx. metsiste, konnakotkaste ja merikotkaste olemasolust piirkonnas. Arendusalal on metsise märkamist E-elurikkuse andmebaasi lisatud aug-sept 2024 vähemalt viiel korral, kuid linnustiku uuringus need andmed ei kajastu. 27.12.24 on edastatud dokumenteeritud info merikotka paari kohta Kalbu külas, mis jääb arendusala 2 km piiri sisse. Fotodele lisaks saadeti info, et kohalikud on antud linnupaari näinud siin kandis pidevalt tiirlemas kuid siiaamaani ei ole olnud võimalust (ja ka vajadust) kaitsealust liiki dokumenteerida. KSH linnustiku uuringus seda infot ei ole käsitletud. Konnakotka osas tõdetakse, et kaitsealune liik on piirkonnas olemas kuid pesa ei ole leitud. Kotkaklubi ornitoloog Renno Nellis on piirkonnas märganud ning E-elurikkuse andmebaasi lisanud aprill-mai 25. väike-konnakotkast kümme korda, kuid ka need andmed uuringus ei kajastu. Kalbu küla piirkonnas on väikese-konnakotka tegemisi mitme aasta vältel jälginud ja dokumenteerinud ning info edasi saatnud Kotkaklubi kontaktidele Loobergi talu pere. Selle aasta juulis on Kotkaklubi poolt planeeritud uus pesapuu otsimise aktsioon. Musta-toonekure toitumisalade hindamisel jääb arusaamatuks, milliste andmete põhjal ja kuidas nõustas uuringut Urmas Abel, kes ametilt oli sel hetkel Kaitseliidu Põlva Maleva pealik ning nimetab ennast pigem röövlinnu huviliseks. KSH linnustiku uuringu raportist ei selgu, milline oli tema panus või roll musta-toonekure toitumisalade hindamisel? Kas Urmas Abel käis isiklikult uuritavas piirkonnas kohal või andis oma hinnangu subjektiivsetele kirjeldustele ja andmetele tuginedes ? Nii näiteks on kirjeldus musta-toonekure toitumisalade kohta on eksitav; <i>Arendusala läbib Velise jõgi 0,5 km pikkuses</i>. Velise jõgi läbib arendusala vähemalt 1 kilomeetri osas, jõe lõik mis jääb müra ja muude häiringute tsooni on kordades pikem, linnulennult vähemalt 6 km. Seetõttu ei ole antud väide: <i>kokkuvõttes on arendusala piirides Velise jõgi vähetähtis toitumisala, kuid arendusalalt allavoolu muutub jõgi järkjärgult must-toonekure jaoks soodsamaks</i>, asjakohane.	vajalik alasiid linnustikule avalduvate mõjude vaates lugeda tuulikute rajamiseks ebasobivaks. Detailplaneeringu KSH alusuuringuna on koostatud linnustiku uuring, mis on koostatud lähtudes KSH programmis määratud uuringu lähteülesandele ja antud valdkonnas soovitatud uuringu metoodika ning mahu soovitudele, kõrvalekallete esinemisel metoodikast on neid uuringu aruandes põhjendatud¹⁸. Antud ala puhul kõrgendatud tähelepanu vajavate liikide (must-toonekurg ja kaljukotkas) osas oli lisaks vaatlusandmetele kasutada ka saatjatega lindude andmestik, mis võimaldab antud liikide puhul õhuruumi ja toitumisalade kasutuse analüüsi tunduvalt täpsemalt kui vaatlustega kogutav andmestik. Kogutud andmeid on linnustiku ekspertide poolt arvestatud hinnangute andmisel ning leevendavate meetmete soovitamisel. Metsise elupaikade vahelise siduse tagamiseks on planeeringulahenduses vähendatud tuulikute arvu ning loobutud tuulikute kavandamisest planeeringuala lõuna osasse, kuhu tuulikute rajamisel esineks võimalus olulise ebasoodsa mõju esinemiseks metsise elupaikade vahelistele ühendustele. Konnakotka osas on ka läbiviidud linnustiku uuringus tuvastatud, et tõenäoliselt paikneb planeeringuala Kärpla küla suunas väike-konnakotka territoorium. Samas planeeringualal vaadeldi väike-konnakotkast vähe. Kuna konnakotka toitumisaladeks on avamaastikud ja planeeringuala puhul on tegu valdavalt met-saalaga, siis on vaatlused kooskõlas antud liigi tavapärase elupaigakasutusega. KSH aruandes on esitatud johtuvalt konnakotka võimalikust pesitsusest piirkonnas ka vastav meede: „vajalik on tagada valmidus video vms juhtimissüsteemi paigaldamiseks mini-meerimaks kokkupõrkeriski, juhul kui enne ehitusloa väljastamist tuulikust 2 km raadiuses tuvastatakse konnakotka pesa“. Must-toonekurele toitumisveekogude sobivust on hinnatud linnustiku uuringu raames planeeringualal uuringu koostajate poolt läbiviidud välivaatluste ning piirkonnas saatjaga varustatud

¹⁸ Keskkonnaamet. 2025. Tuuleparkide elustiku-uuringute metoodika ja järelseire miinimumnõuded

Esitatud arvamus	Seisukoht
	lindude andmete analüüsi alusel. Velise jõe planeeringualale jääva osa pikkuse info korrigeeritakse KSH aruandes.
9. Nahkhiired Kehtna T4 uurimisala omapäraks on habelendlase kõrge arvukus. Nii kõrget habelendlase arvukust kohtab Eestis harva ning Raplamaa Kehtna tagune mets on teadaolevalt selle liigi üks suuremaid koondumiskohti kevadel. Kas see ei ole üle eestiline loodusväärtus mida võiks proovida säilitada, luues siia piirkonda nahkhiirte kaitseala?	Planeeringulahenduses on nahkhiirte eksperdi poolset soovitus antud koondumiskoha säilitamiseks arvestatud ning koondumiskoha ulatuses ei kavandata planeeringuga ei tuulikuid ega kaasnevaid taristut. Kaitseala moodustamist detailplaneeringus ette ei nähta, sest detailplaneeringuga ka looduskaitsealade väärtuste kaitseks kaitsealade loomine võimalik ei ole. Kaitseala moodustamise ettepaneku esitamine ja selle üle otsustamine saab toimuda lähtuvalt looduskaitsealade sätestatud tingimustest.
10. Metsloomad- ulukid Peatükk; Mõju elurikkuse kaitsele ja säilitamisele : Väide : Tuulikute käitamisega kaasneva müra ja varjutuse mõjude osas imetajatele valdavalt mingit püsivat ja olulist muutust loomade käitumises ei ole täheldatud. Viide 2007 a. USAs läbiviidud uuringule. Samast uuringust leiab väite mida KSHs ei ole välja toodud ; Elupaiga kvaliteedi ja/või kvantiteedi puudujäägid võivad viia populatsiooni vähenemiseni. Käesoleval aastal on Keskkonnaamet välja andnud juhendmaterjali: “Tuugenite mõju loomastikule: leevendus- ja korvamismeetmed”, kus on olulisemalt põhjalikumalt, viidates erinevatele uuringutele, teemat käsitletud. Miks ei ole Keskkonnaameti juhendmaterjale kasutatud mõjude hindamisel ? Näide1: Rootsist muutus tuuleparkide tõttu põhjapõtrade käitumine: pärast pargi rajamist kasutasid põhjapõdrad pargist kahe kilomeetri raadiusesse jäävat ala 76% vähem kui enne pargi rajamist. Näide2: Suurimetajate tuuleparkide vältimisel võib olla füsioloogiline taust. Näiteks Poolas on suurte tuuleparkide piirkonnas metskitse pabulatest mõõdetud oluliselt kõrgem stressihormooni – kortisooli – tase, Näide3: Inglismaal tuuleparkide lähistel (< 1 km) elavate mäkrade karvades on kortisooli tase 264% kõrgem, kui tuulepargist üle 10 km kaugusel elavatel liigikaaslastel, mis viitab samuti füsioloogilisele stressile. Mägi M, Saag P (2024). <i>Tuugenite mõju loomastikule: leevendus- ja korvamismeetmed. Keskkonnaamet (viimati muudetud 10.06.2024).</i> Stress on emotsionaalne pingeseisund, mis tekib näiteks välis- ja sisekeskkonna ulatuslikul muutumisel, nn üldine kohanemissündroom. Stressi korral häirub hormonaalne tasakaal ning vallanduvad stressihormoonid (kortisool), mis avaldavad negatiivset mõju kõigile elundkondadele, kõige rohkem südame- ja veresoontele. Stress tekib organismi jaoks äärmuslikes tingimustes, milleks võib olla pingeline elukeskkond, elamine või töötamine sobimatutes kliimaoludes jne.	Keskkonnaameti juhendmaterjali: “Tuugenite mõju loomastikule: leevendus- ja korvamismeetmed” on KSH aruande koostamisel kasutatud. Eeskätt on sellest juhitud leevendusmeetmete kavandamisel. KSH alusuuringuna läbiviidavate uuringute vajadus on määratud KSH programmis. KSH koostamisel on lähtutud KSH programmist. T4 ala puhul ei nähtud ette eraldi ulukite uuringute läbiviimist. Rohevõrgustiku mõju hindamise kavandamisel lähtuti Keskkonnaameti poolt koostatud juhendist „Tuuleparkide elustiku-uuringute meetodika ja järeelseire miinimumnõuded“ (2024 a versioon), mis ei näe rohevõrgustiku mõjude hindamiseks tuuleparkide puhul ette vajadust eraldi ulukiuuringute läbiviimiseks. Rohevõrgustikule avalduvate mõjude hindamisel on lähtutud maastikuanalüüsist ning linnustiku-, nahkhiirte- ja taimestiku uuringute raames kogutud andmestikust. Arvestatud on, et maastikus on veekogude kaldad olulisteks rohekoridorideks, mis suunavad loomade liikumist. Sellest lähtuvalt on KSH aruandes ka meetmena ette nähtud Velise jõe kallastel minimaalselt 500 m rohekoridori säilitamise vajadust. Tegu on kaugusega, mida zooloogide soovitusel rakendatakse ka teiste suurte taristuobjektide puhul (nt ökoduktide toimivuse tagamise kaitseks). Antud piirkonna rohevõrgustiku täiendamise tegeletakse ka Kehtna valla üldplaneeringu koostamisel ning üldplaneeringus on nii Rail Balticu kui tuulealade

Esitatud arvamus	Seisukoht
Ja see kehtib kõigi imetajate puhul ka inimene. Ettepanek: Vajaliku info ulukipopulatsioonide ning ulukite koondumiskohtade ja liikumisteede kohta saab kohalikelt jahimeestelt. Nii saab teada, et ulukite liikumisteed ja koondumiskohad on seotud enamasti jõgede ja ojadega. Piirkonnas on Rõue ja Velise jõe ning Vastja oja ülemjooksud. Suurimetajate ja suurkiskjate koondumine ning liikumine on seotud just nende jõgede ja oja vahelise alaga. Praegune planeering killustab ulukite jaoks soodsad jõeäärsed alad ning igasugune mõjuhinnaang või tegevuskava tegelikult puudub. Üks võimalik stsenaarium võib olla ulukite oluliselt suurem pendeldav liikumine üle Viljandi maantee. See omakorda mõjutab negatiivselt piirkonna liiklusohutust ning seab tõsisesse ohtu inimeste vara ja tervise. Mis põhjusel ei ole T4 planeeringu alal läbi viidud ulukiseiret nagu on seda tehtud näiteks Pärnus, Põlendmaa tuulepargi alal? Mis põhjusel ei ole hinnatud mõju jahindusele või ei ole kasutatud olemasolevat jahistatistikat hindamaks liigiti ulukipopulatsioonide arvukust, liikumisteid ning tehtud sellekohane ohu ja mõjuhinnaang? T4 KSH 4.3.4.8 Keskkonnameetmed Ehitusalade puhul tuleb tagada, et rohevõrgustiku toimimiseks peab säilima Velise jõe kallastel 500 m laiune takistuste vaba koridor. Sellisel juhul on tagatud Velise jõe kallastel ulukite liikumiseks piisav rohekoridor. 500 meetri laiune koridor jääb mõlemalt poolt maksimaalse mürahäiringu ja valguse vilkumise-varjutuse alasse. Kui tõenäoline on, et linnud-loomad seda koridori soovivad kasutada ? Kuidas on planeeritud selle leevendusmeetme järelseire?	võimaliku ebasoodsa mõju kompenseerimiseks laiendatud piirkonna rohevõrgustikku tagamaks selle toimimist. Vastavalt esitatud ettepanekutele ja küsimustele teemavaldkonna kohta täiendatakse KSH rohevõrgustiku hindamise osas, esitades ülevaate ka ala kohta teadaolevast jahinduslikest ning riikliku ulukiasurkondade seire andmetest. Eraldiseisvat ulukite seire vajadust planeeringus ette ei nähta. Ulukiasurkondade seisundi seiret teostatakse riikliku seire raames jahindusandmete ning ruutloenduse ja hirvlaste pabulaloenduse andmete alusel.
11. Taimestiku uuring Taimestiku uuringu välitööd on teostatud Nordic Botanical OÜ poolt kolmele tuulepargi alale T1; T2; T4 korraga!? Välitööd toimusid kokku viiel päeval, mis ei ole kindlasti piisav maht, et saada ammendav ülevaade uuritavast piirkonnast. Nii näiteks ei ole loodusest välitööde käigus leitud ning uurin-gusse lisatud kaitsealuse liigi kaunis kuldkinga (Cypripedium calceolus) kasvukoht Velise jõe äärsel alal. Taimestiku uuringust ei selgu mitmel päeval või mitu tundi tehti taimestiku uuringu välitöid T4 664 ha uuringualal kokku ?	Selgitame, et taimestiku uuringu eesmärgiks oli kaardistada planeeringualal eeskätt ökoloogiliselt kõrge väärtusega kooslused, et oleks võimalik nende säilitamise vajadusega planeeringu koostamisel arvestada. Uuringus kasutatud meetoodika täidab eesmärgi. Täpseid välitöö tunde taimestiku uuringutel ei fikseerita, sest vaatluse kellaaeg ei ole vaatluste fikseerimisel oluline info. T4 alal tehti taimestikualaseid välitöid 05 ja 06.juuni 2024 ning 16 ja 17. juuli 2024. Uuringusse hõlmatud aladest oli T4 suurem ja sisaldas enim looduslikus seisundis kooslusi, seega kulus ka antud ala välitöödeks enim aega. Sama uuringumeeskonna kasutamist sama omavalitsuse territooriumil üheaegselt tehtavate uuringute puhul võib üldjuhul pidada heaks praktikaks, sest see võimaldab võrreldavate andmete kogumist.

Esitatud arvamus	Seisukoht
	Kui teil on infot II kaitsekategooria taimeliikide kasvukoha kohta (nii tuulepargi planeeringualal kui ka mujal), siis palume vastav info edastada Keskkonnaametile, selleks tuleb saata e-kiri Keskkonnaametile (info@keskkonnaamet.ee) ja lisada teave vaatluse kohta: - kaitsealuse liigi nimetus - asukoht GPS-täpsusega (kas numbrilise koordinaadina, kaardikihtina või kaardilingina) - vaatleja ja määramise teinud isiku nimi - vaatluse kuupäev - isendite arv või arvukuse hinnang - võimalusel fotod liigist ja elupaigast (üldvaade elupaigale)
12. Visualiseeringud Millistel alustel on valitud fotomontaažide asukohad? Mis põhjustel ei ole mitte ühtegi fotomontaaži tehtud Kalbu-Kärpla külade suunalt, mis on märgitud valla üldplaneeringus väärtuslikuks maastikuks? Praegused fotomontaažid on vähe informatiivsed 1-2 km kaugusele planeeritava tuulepargi mõjust miljööväärtuslikele maastikele kuna ei anna panoraamset ülevaadet. Inimene näeb panoraamselt, mitte kadreeritud pilti, s.t. paigal seisva inimese vaateväli on 180 kraadi. Lisaks ei anna staatiline seisv pilt parimat ettekujutust pöörlevast tuugenist. Ettepanek; Lisaks luua panoraamsed foto ja videomontaažid Kalbu, Kärpla ja Vastja külade poolsetest vaadetest, mis annaks parema ettekujutuse maastike visuaalsetest muutustest.	Fotomontaažide asukohad on valitud avalikult juurdepääsetavatest kohtadest andmaks ülevaadet eri kaugustel ja suundadest tekkivast vaatest tuulepargile. Arvestatud on ka KSH programmi etapis esitatud ettepanekuid vaatekohtade valikuks. Arvestame teie märkust täiendava vaatepunkti soovi osas ning antud vaatepunktis koostatakse täiendavalt visualiseering (fotomontaaž). Lisaks koostatakse kuni 4 liikuvate labadega tuulikuid kujutavat fotomontaaži lähimate külade avatud vaadetega kohtadest. Selgitame, et visualiseeringute hulka on soovi korral võimalik lisada ka panoraamvaateid, kuid panoraamvisualiseeringuid ei saa pidada meetodiliselt korrektseteks. Panoraamfotod ei vasta inimese silmale iseloomulikule vaatenurgale ning nende fotomontaažide esitamisel tekib tuulikute suurust vaataja jaoks vähendav efekt. Visualiseeringute koostamise meetodika soovitusi on põhjalikult käsitletud vastavas juhendmaterjalis https://planeeri-mine.ee/wp-content/uploads/meretuuleparkide_visuaalse_moju_hindamise_juhend.pdf
13. Vastutus Kehtna Vallavalitsusel on planeerimismenetluse korraldajana kohustus tagada, et avalikule väljapanekule suunatakse kvaliteetne ja seadustele vastav materjal, mille põhjal saavad nii avalikus kui ka	Selgitame, et T4 ala planeering on käesoleval ajal eelnõu (eskiislahenduse) staadiumis. Planeerimisseadus näeb planeeringu eskiismaterjalide avalikustamist ning sellele järgnevat kooskõlastamise etappi ette selleks, et saavutada materjalide kvaliteetsus ja eri

Esitatud arvamus	Seisukoht
volikogu oma seisukoha kujundada. Praegu avalikustatud DP ja KSH aruanne seda ilmselgelt ei ole, arvestades selles leiduvaid faktivigu, oletusi, mitte-teadmisi, metodoloogilisi lünki ja huvide konflikti. Nii leidis detailplaneeringu seletuskirjas lk. 25 peatükis kasutuslubade väljastamine lõik ; Taali-Põlendmaa-Seljametsa tee lõigu Paikre jäätmekäitlus-keskuse lähistelt kuni Pärnu linna ja Tori valla piirini ning katastriüksusel 56801:001:1342 asuva teelõigu vahemikus Taali-Põlendmaa-Seljametsa teest Uus-Aringa kinnistu kaugeima piirini mustkatte alla panek; Kuidas see planeeritav tegevus seotud Kehtna vallaga ? Lisaks on KSH aruandes u. 30 lehekülje päises näha teksti: <i>Tuulepargi arendusalade P9 ja P10 detailplaneeringu keskkonnamõju strateegilise hindamise aruanne.</i> Kuidas on Pärnumaa Rahnoja ja Vihtra külad seotud Kehtna vallaga ? Tekib küsimus millised osad veel KSH-st võivad olla kopeeritud mõnest teisest dokumendist ? Kas vallavalitsuse ametnikud kes saavad tuuleparkide teemaga tegelemise eest lisatasu ei ole enne dokumentide avalikustamist nendega piisavalt põhjalikult tutvunud, et neid vigu tuvastada? Kui tekivad probleemid, vastutab ehitusloa andnud kohalik omavalitsus. See on arendaja jaoks väga mugav positsioon – nemad ehitavad ja saavad kasumi, aga riskid ja tagajärjed jäävad vallale ja kogukonnale. Kui vald annab välja ehitusloa KSH alusel, mis ei ole kõiki olulisi mõjusid käsitletud, võtab vald endale kaasvastutuse. Vald on oma elanike ees vastutav elukeskkonna kvaliteedi tagamise eest. Kui vald sellise lahendusega nõus on, tuleb käsitletav vastutus siduda otsustaja isikuga mitte fiktiivse institutsiooniga. Probleemide tekkimisel ei pea lahenduse leidmisega tegelema mitte umbmäärane institutsioon vaid otsustaja isikuliselt.	huvipoolte huvidega arvestamine. Sellest lähtuvalt jätkub töö planeeringu ja KSH materjalidega saavutamaks nende võimalikult kõrge kvaliteet. Vabandame materjalidesse jäänud ilmsete ebatäpsuste pärast ning tagame nende korrigeerimise. Täname vastavale ebatäpsusele tähelepanu juhtimise eest. Vastutus: Vastavalt planeerimisseaduse § 124 lõikele 10 on detailplaneeringu korral detailplaneeringu korraldaja kohalik omavalitsus, mistõttu vastutab kohalik omavalitsus planeerimismenetluse seadusliku ja nõuetekohase läbiviimise eest. Muuhulgas kohustub kohalik omavalitsuse üksus kaardistama keskkonnamõju strateegilise hindamise käigus kõik potentsiaalsed riskid ning sätestama meetmed, et võimalikke negatiivseid mõjusid ennetada või vähendada. Kui planeerimismenetluse lõpuks on tuvastatud, et planeeringualale on võimalik rajada teatud tingimustel tuulepark, siis kehtestatakse planeering volikogu otsusega. Planeeringu elluviimiseks pärast planeerimise kehtestamist on planeeringust huvitatud isik ehk arendaja ning seetõttu vastutab alates planeeringu sisulisest elluviimisest alates planeeringuga võimalike kahjude tekkimise eest arendaja. Arendaja vastutus tuulepargi ehitamisel ja käitamisest tuleneb erinevatest seadustest, kuid esile võib tuua keskkonnaseadustiku üldosa seaduse § 16, mille kohaselt on arendaja kohustatud rakendama vajalikke meetmeid keskkonnohu vältimiseks ja asjakohaseid ettevaatusmeetmeid keskkonnariski vähendamiseks. Kui arendaja vastavat kohustust rikub, vastutab arendaja keskkonnastatuse seaduse alusel. Samuti on arendaja vastutus reguleeritud võlaõigusseadusega, mistõttu kui arendaja tegevusest tekib kahju kolmandatele isikutele (nt kahju tervisele või omandile), võib kõne alla tulla arendaja vastutus võlaõigusseaduse § 1043, § 1045 alusel, samuti võlaõigusseaduse § 1056 alusel. Kohaliku omavalitsuse üksuse vastutus planeeringu elluviimise faasis piirdub eeskätt järelevalve teostamisega, et planeering viidaks ellu vastavalt planeeringule ja väljastatud ehituslubadele.

Esitatud arvamus	Seisukoht
14 Järelevalve ja meetmete täitmise kontrolli ebaselgus Mitmete oluliste leevendusmeetmete puhul on ette nähtud järelseire. Kuid aruandes puudub selge mehhanism - mis juhtub siis, kui seire tulemused näitavad normide ületamist või oodatust suuremat negatiivset mõju? Kes ja kuidas tagab, et arendaja sellisel juhul ka reaalselt täiendavaid ja rangemaid meetmeid rakendab? Millised on valla konkreetsed hoovad ja sanktsioonid arendaja vastu ja oma elanikkonna kaitseks ? Ettepanek: Nõuda selget ja siduvat tegevuskava, mis ei jäta kogukonda tulevikus olukorda, kus probleem on tuvastatud, kuid selle lahendamiseks puuduvad kokkulepitud reeglid ja vastutus.	Selgitame, et KSHs ettepanekuna esitatud seiremeetmed kehtestatakse planeeringuga. Planeeringuga seatud tingimuste, sh seiretingimuste täitmine on planeeringu elluviijale järgimiseks kohustuslikud. Seire alusel kehtib üldjuhul tegevuslubade andmisel põhimõte, et juhul kui seire näitab soovimatut keskkonnamõju, siis on võimalik tegevusluba muuta. Tuuleparkide puhul on tegevusloaks kasutusluba. Lähtudes ka Keskkonnaameti poolt soovitatud planeeringu sõnastuse täpsustusettepanekust tuuakse planeeringu tekstis selgemalt välja, et läbiviidava seire tulemustest lähtuvalt on võimalik käitisele antavaid tegevuslubasid muuta või neile lisatingimusi seada.
18 Erasisik M.I., 7-6/2023/1740-101	
1.2 KSH ekspertgrupp Puudused ja huvide konflikt KSH ekspertgrupi koosseisus (viide KSH ptk 1.2 ja lisadele) Lisaks menetluslikele ja KSH aruande sisulistele vigadele juhin eraldi tähelepanu tõsistele puudustele ja ilmselgele huvide konfliktile seoses KSH aruande koostamisel osalenud ekspertgrupiga, mis seab kahtluse alla kogu hindamisprotsessi objektiivsuse ja usaldusväärsuse. Ettepanek: Tuua välja absoluutselt kõigi uuringus osalejate ekspertiis ning hinnta, kas neil on vastav ekspertiis teema osas, mida nad uurisid. Näiteks kas kõigil linnustiku-uuringus osalejad olid eksperdid linnustiku teemal või olid nad muul alal välitöö eksperdid. 1. Ebpädeva isiku kaasamine ja andmete usaldusväärsuse küsimus KSH aruande peatükis 1.2 on taimestiku uuringu teostajate nimekiri puudulik ja eksitav. Aruandes on ekspertidena nimetatud vaid Mart Meriste ja Triin Lepik. Samas selgub KSH lisast 4 ("Kehtna valla taastuvenienergia-parkide arendusalade taimestiku uuring"), et uuringu teisel välitööperioodil osales ka isik, keda on nimetatud "harrastusbotaanikuks" ja kes on teadaolevalt uuringu teostanud ettevõtte omanike Mart Meriste ja Aveliina Helmi 11. klassi selleks hetkeks lõpetanud tütar. Kas ta oli uuringu ajaks saanud täiskasvanuks või oli alaealine? • Professionaalse eetika rikkumine: 11. klassis lõpetanu, kellel oletatavalt puudub formaalne erialane kvalifikatsioon, kaasamine ametliku, õiguslikke tagajärgi omava uuringu iseseisvale läbiviimisele on vastuolus hea tava ja professionaalse eetikaga. • Andmete kehtivus: Keskkonnamõju hindamise aluseks olevad uuringud peavad olema teostatud pädevate ja vastutust kandvate ekspertide poolt. Kui osa uuringust on teostanud harrastaja,	1. Taimestiku uuringut läbi viinud Nordic Botanical OÜ on pikaajalise loodusväärtuste kaitse korraldamise ning inventeerimise kogemusega ettevõtte. Taimestiku inventuuri viisid läbi bioloogid Mart Meriste ja Triin Lepik. Inventeeritava ala eraldiste taimekoosluste kirjeldus koostati põhiosas esimesel inventeerimiskorral. Kaitsealuste liikide leiukohtade leidmiseks teostasid kordusülevaatusel Mart Meriste ning Luule-Mari Meriste. Uuringu läbiviija kinnitusele on Luule-Mari Meriste botaanilised teadmised piisavad kaitsealuste taimeliikide kasvukohtade kaardistamiseks. Isik oli täisealine. Lisaks töötas isik välitöödel bioloog Mart Meriste järelevalve all. KSH juhteksperdi hinnangul võib taimestiku uuringu tulemusi pidada igati ootuspäraseks ning uuringu kvaliteeti heaks ja piisavaks planeeringuga kavandatavate tegevuste mõjude hindamiseks. 2. Vallavalitus ei tuvastanud taimestiku uuringu läbiviimisel huvide konflikti. Huvide konflikt on ametiisiku ametikohustuste ja erahuvid vastuvõetav, kus erahuvid võivad mõjutada ametikohustuste täitmist. Ametiisikul või tema lähedasel on isiklik huvi otsuses või toimingus, mida ta ise

Esitatud arvamus	Seisukoht
seab see põhjendatult kahtluse alla tema kogutud andmete usaldusväärsuse ja seeläbi kogu taimestiku uuringu adekvaatsuse. • Luule-Mari Meriste tegi T4 vähendatud alternatiivi alade osas uuringut nagu kaardirakenduses on näha. Kas harrastusbotaanik on suuteline leidma ala kiirelt läbides vastavad taimed? Taimestiku inventuuri tabelist ma ei leidnud neilt aladelt hilise õitemisega taimestiku leidumist. 2. Kõrgetasemeline huvide konflikt Uuringu teostanud OÜ Nordic Botanical kaasomanik Aveliina Helm on samaaegselt ka Kliimaministri teadusnõunik. Kas see on otsese ja lubamatu huvide konflikt? • Objektiivsuse kadu: Isik, kes nõustab riiki taastuvenergeetika poliitika ja arenduste reeglite osas, ei tohi olla samaaegselt majanduslikult seotud äriühinguga, mis teenib tulu nende samade arenduste jaoks vajalike uuringute teostamisest. See topektroll seab kahtluse alla nii uuringu objektiivsuse kui ka riikliku nõustamise erapooletuse. • Usalduse õhnestamine: Selline olukord loob paratamatult mulje, et uuringu tulemused võivad olla kallutatud arendust soosivas suunas, et olla kooskõlas riikliku poliitilise eesmärgiga, mida uuringu teostaja omanik ise aitab kujundada. See kahjustab sügavalt kogu planeerimismenetluse usaldusväärsust avalikkuse silmis. Ettepanek: Nõuan, et Kehtna Vallavalitsus annaks ametliku hinnangu tuvastatud huvide konfliktile ning selgitaks, kuidas on tagatud KSH aruande objektiivsus ja erapooletus. Ettepanek: Nõuan, et esitatud taimestiku uuring tunnistataks kehtetuks selle ilmselgete puuduste, huvide konflikti ja ebapädeva isiku kaasamise tõttu. Kogu taimestiku mõjusid käsitlev peatükk KSH aruandes on seega ebausaldusväärne. Enne planeeringuga edasi liikumist tuleb tellida uus, sõltumatu uuring, mille läbiviija on avalikult aktsepteeritav ja kellel puuduvad seosed arendaja, konsultandi või riiklike otsustuskogudega.	peab tegema või mida ta saab mõjutada¹⁹. T4 ala detailplaneeringu puhul ei ole tegu riikliku projektiga, vaid planeeringust huvitatud isikuteks on eraettevõtted. Ükski antud ettevõtete omanikest või töötajatest ei ole osalenud taimestiku uuringu läbiviimisel. Uuringut läbiviinud Nordic Botanical OÜ on pikaajalise loodusväärtuste kaitse korraldamise ning inventeerimise kogemusega ettevõtte. Ettevõtte üks omanikest töötas uuringu läbiviimise ajahetkel Kliimaministeeriumi teadusnõunikuna. Antud ametikoha puhul ei ole tegu poliitilise ega täidesaatva ametikohaga. Ettevõtte omanike ega inventuuri läbiviijate puhul ei ole tuvastatav isiklik huvi antud planeeringu menetluses või otsuste tegemise õigust antud planeeringu üle. Detailplaneeringu menetlust korraldab Kehtna vallavalitsus ja planeeringu vastuvõtmise ja kehtestamise üle otsustab Kehtna Vallavolikogu.
1.3 Ülevaade KSH korraldamisest ja avalikkuse kaasamisest Juhin tähelepanu asjaolule, et minu hinnangul peab planeerimismenetlus olema läbipaistev, avalik ja arusaadav ning tagama kõikide puudutatud isikute õiguse olla kaasatud. Tekib küsimus, kas antud menetluses on nende põhimõtete vastu oluliselt eksitud. 1.3.1. Kaasatavate isikute ringi ebapiisav määratlemine ja õigeaegse teavitamise rikkumine Vastavalt Planeerimisseaduse (PlanS) § 127 lõikele 2 tuleb menetlusse kaasata isikud, kelle õigusi võib planeering puudutada. Keskkonnatasude seaduse § 55³ alusel ulatub üle 250 m kõrguste tuulikut möjuala kuni 3 km kaugusele. Seega on põhjendatud küsida, miks ei teavitatud kõiki selles raadiuses asuvate kinnistute omanikke personaalselt juba detailplaneeringu algatamisest ja KSH	Teie seisukoha osas jääme eriarvamusele (kaasatavate isikute ringi ebapiisav määratlemine ja õigeaegse teavitamise rikkumine 2024 aastal). Oluline on välja tuua, et kaasamise praktika on ajas muutunud ja inimeste huvi kaasa rääkida tuuleparkide planeerimisprotsessis on kasvanud. Tänapäevaste teadmiste juures oleks Kehtna Vallavalitsus detailplaneeringu algatamisest ning lähteseisukohtade ja KSH programmi valmimisest teavitanud nn mõjupiirkonda jäävaid maaomanikke.

¹⁹ <https://www.korruptsioon.ee/et/korruptsioonivormid-ja-naited/huvide-konflikt>

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
lähteseisukohtade koostamisest. Sellele kohustuse eiramisele on tähelepanu juhtinud ka Maa- ja Ruumiamet (MaRu) oma 10.04.2025 kirjas nr 12-1/25/1966-5, kus on tunnistanud, et: "MaRu on seisukohal, et kohalik omavalitsus oleks pidanud teavitama tuulepargi detailplaneeringu algatamisest ning lähteseisukohtade ja KSH programmi koostamisest tuulepargist 3 km raadiuses olevaid maaüksuste omanikke." Varajases etapis kaasamata jätmist ei saa korvata hilisema teavitamisega, kuna just lähteseisukohtade etapis pannakse paika planeeringu ja uuringute raamistik.	Teie poolt välja toodut tuleb vaadata ka ajalises kontekstis, täna-seks on kaastavate isikute ringi laiendatud ja teavitatud ka 3 km mõjualas. Teile on antud täiendavaid selgitusi lisaks Teie poolt nimetatud 10.04.2025 Maa- ja Ruumiameti (MaRu) kirjale ka MaRu kirjas 27.02.2025 nr 12-1/25/1966-2 ja Regionaal- ja Põllumajandusmi-nisteeriumi 19.11.2024 kirjas 14-3/4811-1.
1.3.2. Avalike teadete eksitav sisu ja ebapiisav ajastus Vastavalt PlanS § 9 peab teavitamine olema arusaadav. KSH lähteseisukohtade avalikustamist tutvustati valla ajalehes "Valla Vaatleja" (2024. a juuni number) eksitavalt kui "programmi tutvustamist", mitte kui ametlikku avalikku väljapanekut, mille raames oodatakse arvamusi. Lisaks ilmus augustikuu sündmusi kajastav leht alles augusti lõpus, mis ei andnud elanikele reaalset võimalust mahuka dokumendiga tutvuda ja ettepanekuid esitada. Palun selgitada, kuidas on selline praktika kooskõlas sisulise kaasamise põhimõttega.	Teie seisukoha osas jääme eriarvamusele eksitamise ja ebapiisava ajastuse osas. Aga sisulisest ettepanekutest ja arutelust sünnivad paremad lahendused tulevikuks. Planeerimismenetlus on olemuselt keerukas kodanike vaates ja ettepanekud sisulise selguse tagamiseks on oodatud. Lähteseisukohad on dokument oli planeeringu koostamise alustamiseks, st kui planeeringu koostamise jooksul ilmnevad uued vajadused, asjaolud, siis saab neid planeeringu koostamisel arvestada. Lähteseisukohtade koostamine ja avalikustamine on ainult üks etapp DP menetluses, planeeringulahendust täiendatakse jooksvalt. Seega ei oma 2025 aastal arutelud 2024 teadete sisu üle enam olulist tähendust. Planeeringulahendus võib muutuda kuni kehtestamiseni, st kuni kehtestamiseni ei ole hilja planeeringulahenduse kohta avaldada arvamust ja teha ettepanekuid. PlanS § 81 lõike 6 kohaselt detailplaneeringu lähteseisukohad ja KSH programm koos kaasatud isikute ja asutuste ettepanekutega avalikustati planeeringu koostamise korraldaja veebilehel. Teie viidatu kohta ei ole ka PlanS-is menetlusnõudeid, siis ei ole ka menetlusnõudeid rikutud. Tegemist oli täiendavate teavitustega.
1.3.3. Näiline kaasamine seoses uuringute läbiviimisega	Planeeringu koostamiseks vajalike uuringute läbiviimisel lähtuti looduslikest tingimustest, sh vastava uuringu läbiviimiseks

Esitatud arvamus	Seisukoht
KSH aruandest ja selle lisadest selgub, et olulised loodusuuringud (linnustik, nahkhiired) viidi läbi suures osas juba enne, kui kohalikul kogukonnal oli võimalus lähteseisukohtade osas kaasa rääkida ja anda sisendit (nt teavet kaitsealuste liikide esinemise kohta). See tekitab põhjendatud kahtluse, et tegemist on näilise kaasamisega, kus kogukonna sisendit tegelikult ei oodatudki. Kokkuvõtvalt leian, et avalikule väljapanekule suunatud KSH aruanne sisaldab mitmeid vigu ja üldsõnalisi lubadusi, mis ei ole piisavad otsuse tegemiseks	kohastest aastaaegadest. Metoodikate osas lähtuti erialaekspertide parimast teadmisest töö eesmärgile vastavate uuringute läbiviimise osas. Lähteseisukohtade ja KSH programmi etapis ei laekunud uuringute metoodikate osas tagasisidet, millest oleks tulnud vajadus valitud uuringumetoodikate muutmiseks. Selgitame, et avalikul väljapanekul oli planeeringu ja KSH aruande eelnõu. Tegu on esialgse versiooniga planeering dokumentidest, mis avalikustatakse saamaks võimaliku materjalide täiendusvajaduse osas tagasisidet nii avalikkuselt kui ametkondadelt. Peale väljapanekut materjale täiendatakse ning seejärel asutakse alles koostööle ametiasutustega (kooskõlastamise etapp). Alles peale kooskõlastamis etapi läbimist saavad planeeringu materjalid olla piisavad planeeringu vastuvõtmise otsuse tegemiseks.
1.4 Metoodika KSH metoodika puudulik ja kallutatud rakendamine Kuigi KSH aruande peatükis 1.4 on kirjeldatud formaalselt korrektne metoodiline raamistik, mis tugineb asjakohastele seadustele ja juhenditele, on selle metoodika tegelik rakendamine mitmes olulises alusuuringus olnud puudulik, pealiskaudne ja subjektiivne. See muudab KSH aruande järeldused ebausaldusväärseks. Eriti teravalt ilmneb see taimestiku uuringu (KSH lisa 4) puhul, kus on rikutud mitmeid hea tava põhimõtteid: • Ei ole järgitud piisava põhjalikkuse põhimõtet: Välitööde maht (5 päeva 942 hektaril) oli ilmselgelt ebapiisav, et tagada adekvaatne ülevaade nii suurest ja mitmekesisest alast. Sel-line tempo välistab detailse ja süvenenud inventuuri, mis on vajalik kaitsealuste liikide leidmiseks. Hilisemal kontrollil veel selgus, et töö teostati 6-l päeval, mis paneb oma puuduliku dokumentatsiooni osas veel rohkem kahtlema selle põhjalikkuses. • On kasutatud subjektiivseid ja kontrollimatuid hindamiskriteeriume: Uuringus on loobutud ametlikes juhendites toodud standardiseeritud hindamisskaaladest ja selle asemel on loodud oma väärtusklasside süsteem. Kaitsealuste liikide leidude kunstlik jaotamine "kasvukohtadeks" ja "esinemisaladeks" on teaduslikult põhjendamatu ja jätab mulje süstemaatilise katsest alade loodusväärtust alahinnata. • On rikutud ekspertsuse ja läbipaistvuse nõuet: Uuringu läbiviimisel on kasutatud isikut, kellel puudub formaalne eksperdi kvalifikatsioon ("harrastusbotaanik"). Tema kaasamine iseseisvale tööle on ebaprofessionaalne ning tema nime väljajätmine KSH aruande ekspertide	Selgitame, et taimestiku uuringu eesmärgiks oli kaardistada planeeringualal eeskätt ökoloogiliselt kõrge väärtusega kooslused, et oleks võimalik nende säilitamise vajadusega planeeringu koostamisel arvestada. Uuringus kasutatud metoodika täidab eesmärgi. Taimestiku alaste välitööde korraldamisele eelneb alati vastava ala ruumianalüüs, mille käigus tehakse kindlaks potentsiaalselt väärtuslikemate koosluseosade paiknemine. Metsaalade puhul kasutakse tööks metsaregistri, EELIS ja orotfotode andmeid. Välitöödega kaetakse alad mille osas esineb potentsiaali kaitsealuste liikide ja ökoloogiliselt väärtuslikemate koosluseosade esinemiseks. Antud alal teostatud välitööde ajakulu ei erine oluliselt samalaadsete teiste inventuuride ajakulust või teostamisajast. Taimestiku uuring on seega piisav KSH täpsusastmes taimestiku mõjuhinna koostamiseks. Arvestades laekunud ettepanekuid taimestiku uuringu osas lisatakse planeeringusse täiendava tingimusena kohustus ehitusaladel enne ehitusloa taotlemist täpsustava taimestiku inventuuri läbiviimiseks tuvastamaks võimalike üksikute kaitsealuste taimede isendite leidumine ehitusaladel.

Esitatud arvamus	Seisukoht
nimekirjast on avalikkust eksitav- ta tegi ju iseseisvalt eksperdi tööd kuna alad jaotati ära ja töö teostati individuaalselt. Ettepanek: Kuna KSH aruanne on vastuolus iseenda deklareeritud metoodikaga, mis eeldab objektiivsust ja parima teadmise kasutamist, ning kuna selle aluseks olev taimestiku uuring on ilmselgelt ebakvaliteetne ja kallutatud, nõuan, et see uuring tunnistataks kehtetuks. Kogu taimestiku mõjusid käsitlev peatükk KSH aruandes on seega ebausaldusväärne. Enne planeeringuga edasi liikumist tuleb tellida uus, sõltumatu ja valdkonna head tava järgiv uuring.	
1.5 Lähteseisukohad 1.5.2 Mõju kinnisvara väärtusele ja kohalik kasu KSH aruanne tunnistab rahvusvahelistele uuringutele tuginedes, et tuuleparkide rajamine võib kaasa tuua läheduses asuva elukondliku kinnisvara väärtuse languse. Samas ei paku aruanne välja ühtegi reaalselt ja toimivat leevendusmeetet selle olulise negatiivse sotsiaalse mõju maandamiseks, piirdudes vaid üldise viitega taluvustasule, mis oma olemuselt ei ole mõeldud vara väärtuse kaotuse hüvitamiseks. See jätab kohalikud maaomanikud sotsiaalselt ebaõiglasesse olukorda, kus nad peavad kandma arendusest tulenevat otsest rahalist kahju ilma igasuguse kaitse- või hüvitusmehhanismiga. See riivab oluliselt kohalike elanike huve ja nende õigust kvaliteetsele elukeskkonnale. Ettepanekud: Nõuan, et detailplaneeringu seletuskirja lisataks arendajale siduvad kohustused kinnisvara väärtuse langusest tulenevate mõjude leevendamiseks. Selleks tuleb luua selge, läbipaistev ja õiglane mehhanism. 1. Sõltumatu hindamise võimaluse loomine: Detailplaneeringu tingimustesse tuleb lisada punkt: "Pärast tuulepargi valmimist on igal kuni 3 km raadiuses asuva elukondliku kinnisvara omanikul õigus viie (5) aasta jooksul taotleda oma vara väärtuse sõltumatut hindamist, et teha kindlaks tuulepargist tulenev potentsiaalne väärtuse langus. Hindamise tellib ja selle eest tasub arendaja, kuid hindaja peab olema mõlemale osapoolle (omanikule ja arendajale) aktsepteeritav litsentseeritud kinnisvara-hindaja." 2. Kompensatsiooni- ja väljaostumehhanismi kehtestamine: Tuginedes hindamise tulemustele, tuleb rakendada konkreetset lahendust. Seletuskirja tuleb lisada tingimus: "Juhul, kui sõltumatu hindamine tuvastab statistiliselt olulise kinnisvara väärtuse languse, mis on seostatav tuulepargi rajamisega, on arendajal kohustus kahju hüvitada vastavalt poolte kokkuleppele. Kui kokkulepet ei saavutata, on kinnisvara omanikul õigus nõuda arendajalt oma kinnisvara	Selgitame, et Eestis ei esine kinnisvara hinna muutusest tulenevat kompenseerimismehhanismi ei tuuleparkide ega teiste arendus tegevuste puhul. Otsene rahaline hüvitis keskkonnahäiringu tasumise eest on määratud keskkonnatasude seaduse alusel, https://www.riigiteataja.ee/akt/108072025045. Selle alusel maksatakse tasu, mille kohta on näitlik materjal https://keskkonnaportal.ee/et/teemad/taastuenergia/tuuleenergia/tuulikutasud. Tasu oleneb eelkõige elektri hinnast ja tuulepargis toodetavast elektri kogusest. Lisaks on võimalikud täiendavalt ka eraldi kokkulepped arendajate ja elanike vahel (need lepatakse kokku konkreetset arendaja ja elanike vahel), kuid nende kokkuleppimiseni on võimalik jõuda siis, kui arendajal on selgus tuulikute rajamise tingimuse üle ehk planeering on vastu võetud. KSH aruandes on antud ülevaade tuuleparkide mõju osas kinnisvara hinnale ning selle mõju suurust mõjutada võivatest tuulikute omadustest (kõrgus, arv, nähtavus jne). Vallavalitsus ei näe detailplaneeringu menetluses vajalike otsuste tegemiseks vajadust kinnisvarahinnangute nõudmiseks 3 km raadiuses paiknevate kinnistute suhtes. Planeerimisalane tegevus peab tasakaalustama huvid (§ 10) ning vältima osapooltele (sh arendajale) ebaproportsionaalseid kohustusi. Kogu 3 km raadiuse kinnistute hindamine ei ole proportsionaalne sekkumine arendaja õigustesse arvestades planeeringu eesmärki. Omavalitusel puuduks kinnisvara hinna muutuse hüvituskohustuse seadmise õigus planeeringus isegi juhul kui selline hinna langus ilmneks.

Esitatud arvamus	Seisukoht
<i>väljaostmist hindamisaktis määratud turuväärtusega, mis kehtis enne tuulepargi rajamise menetluse algatamist."</i> Sellise mehhanismi kehtestamine on proaktiivne ja õiglane viis leevendada olulist negatiivset sotsiaalset mõju. See tagab sotsiaalse rahu, kaitseb kohalike elanike vara ja paneb arendajale reaalse vastutuse oma tegevuse tagajärgede eest, mis on vajalik eelkõige seetõttu, et tegemist on kohaliku omavalitsuse detailplaneeringuga, kus riigipoolne sekkumine ja hüvitiste võimalus puudub.	
1.6 Ülevaade raskustest ja teadmiste lünkadest, mis ilmnesid KSH koostamisel "Olulisi raskusi KSH aruande eelnõu koostamisel ei esinenud." See väide on ebaprofessionaalne ja trivialiseerib keskkonnamõju hindamise protsessi. Sellise mastaabiga projekti puhul, mis hõlmab keerukaid mudeleid (müra, vari), eluslooduse pikaajalist prognoosi ja sotsiaalseid mõjusid, on raskuste ja ebakindluste esinemine vältimatu. Selle väitega püütakse jätta muljet, et kõik on selge ja kontrolli all, mis ei vasta tõele. See on juba iseenesest eksitav. "Hinnangute määramatus (teadmiste lüngad) on nende esinemisel kirjeldatud vastava mõjuhinna juures." See on standardne lubadus, kuid nagu alljärgnev analüüs näitab, on seda lubadust täidetud valikuliselt. Tehnilistes ja vähem vastuolulistes küsimustes on määramatust mainitud, kuid bioloogiliste ja elukeskkondlike mõjude puhul, kus kogukonna mure on suurim, on määramatusest sageli mööda vaadatud.	Selgitame, et KSH aruande kohustuslik peatükk „ülevaade raskustest, mis ilmnesid KSH aruande koostamisel“ sisaldab KSH ekspertgrupi poolset hinnangut KSH aruande protsessi läbiviimisele. Hinnangut võidakse täiendada kui KSH aruande edasise koostamise käigus olulisi raskusi tekib. Eelnõu staadiumis kirjeldamist vajavaid raskusi ei ilmnenu. Hinnangute määramatust, sh võimalikke teadmiste lünki käsitletakse mõju hindamises üldjuhul vastava mõjuhinna andmisel kui esineb vajadus määramatuse välja toomiseks ehk hinnangu andja hinnangul esineb hindamistulemust potentsiaalselt mõjutav andmete piiratus. Sellisel juhul esitatakse ka info kuidas andmete piiratuse küsimus on hinnangu andmisel lahendatud (nt maksimaaltsenaariumi hindamine, järeelseire kavandamine vms).
1.6.2. Kus KSH aruandes on määramatust käsitletud? Mõnes tehnilises peatükis on ebakindlust ja teadmiste lünki korrektselt tunnistatud: • Põhjavesi (ptk 4.4.1.3): See on parim näide. Aruandes tunnistatakse otse: "Kuivõrd piirkonna hüdrogeoloogia osas on vähe andmeid, siis lähtutakse põhjaveetaseme alanduslehtrite ja kuivendusvee vooluhulkade arvutamisel konservatiivsetest (nõ halvima võimaliku olukorra) eeldustest". See on aus ja meetoodiliselt õige lähenemine – tunnistatakse andmete puudust ja selgitatakse, kuidas sellega toime tulla. • Jäätmete (ptk 4.9): Tunnistatakse selgelt määramatust seoses tuulikute eluea lõpuga: "Planeeringu KSH faasis esineb määramatus tuulepargi eluea järgse jäätmekäitluse korralduse hindamises, kuna see sõltub vastaval ajahetkel kehtivast seadusandlusest ja käitlusvõimekusest." Ka see on korrektne. • Müra ja varjutus (ptk 4.6.1 ja 4.6.2): Määramatust on käsitletud kaudselt läbi konservatiivsete eelduste, "halvima võimaliku olukorra" modelleerimise ja +2 dB määramatuse lisamisega müraarvutustele. Samuti on viidatud, et kui tuulikumudel muutub, tuleb arvutusi korrata.	Täname analüüsi eest. KSH aruannet täiendatakse ja tuuakse selgemalt välja teadmiste lüngad hinnatud mõjuvaldkondades.

Esitatud arvamus	Seisukoht
3. Kus KSH aruandes on määramatus ja teadmiste lüngad ignoreeritud? Just kõige kriitilisemates ja kogukonda enim puudutavates valdkondades on määramatusest ja teadmiste lünkadest valdavalt vaikutud. • Vibratsiooni ja infraheli mõju elusloodusele (ptk 4.6.3 ja 4.6.1.5): Siin ei ole tegemist isegi määramatuse ignoreerimisega, vaid kogu teema hindamata jätmisega. See on suurim teadmiste lünk terves aruandes. Aruanne ei ütle, et "me ei tea täpselt, kuidas vibratsioon putukaid mõjutab", vaid jätab selle mõju täielikult käsitlemata. See on metoodiline viga, mitte määramatuse tunnistamine. • Taimestiku uuringu usaldusväärsus (ptk 4.3.1): Aruanne esitab taimestiku uuringu tulemusi faktidena. Kordagi ei mainita määramatust, mis tuleneb: ○ Ebapiisavast välitööde mahust: Lühikese ajaga ei ole võimalik saada täielikku pilti kõigist liikidest ja kooslustest. See on oluline teadmiste lünk. ○ "Harrastusbotaaniku" kaasamisest: See lisab tulemustele olulise määramatuse, mida aruandes ei mainita sõnagagi. Aruanne peaks tunnistama, et osa andmetest on kogutud viisil, mis ei vasta eksperttöö nõuetele. • Linnustiku ja nahkhiirte pikaajalised mõjud (ptk 4.3.2 ja 4.3.3): Kuigi uuringud on põhjalikud, esitatakse järeldused sageli lõplike tõdedena. Aruandes ei ole piisavalt rõhutatud määramatust, mis on seotud: ○ Barjääriefekti tegeliku ulatusega: Kuidas linnud ja nahkhiired pikas perspektiivis oma lennukoridore muudavad, on prognoosimatu. ○ Leevendusmeetmete efektiivsusega: Tööaja piirangute ja muude meetmete tegelik tõhusus selgub alles järelseire käigus. See on oluline määramatus, mida tuleks selgemalt tunnistada. ○ Nahkhiirte populatsiooni hindamine: Aruandes küll mainitakse, et habelendlase arvukust on raske hinnata, kuid see on üks väheseid näiteid. Üldine toon on liialt enesekindel. • Koosmõju hindamine (ptk 4.14): Aruandes tunnistatakse, et naabervaldadesse on kavandamisel teisi tuuleparke, kuid nende koosmõju hindamisest sisuliselt loobutakse, lükates selle tulevikku. See on selge teadmiste lünk, mida ei ole adekvaatselt käsitletud. Mõju tuleks hinnata, tehes teatud põhjendatud eeldused (nt halvima stsenaariumi alusel). Peatüki 1.6 väide "Olulisi raskusi ei esinenud" on otseselt vale, mida tõestab kas või põhjavee peatükis toodud andmete puuduse tunnistamine.	

Esitatud arvamus	Seisukoht
Väide, et määramatust käsitletakse vastavates peatükkides, on eksitav. Seda on tehtud valikuliselt tehnilistes küsimustes, kuid ignoreeritud just nendes valdkondades, kus on teaduslikku ebakindlust ja mis on avalikkuse jaoks kõige tundlikumad. KSH aruande vastuolulisus ja teadmiste lünkade ignoreerimine (viide ptk 1.6) KSH aruande peatükis 1.6 väidetakse, et olulisi raskusi aruande koostamisel ei esinenud ning et hinnangute määramatus on kirjeldatud vastavate mõjude juures. Mõlemad väited on eksitavad ja osaliselt valed. Ebausutav väide raskuste puudumise kohta: Aruanne ise tunnistab mitmes kohas olulisi andmelünki (nt ptk 4.4.1 põhjavee kohta) ja tugineb eeldustele (nt müra ja varjutuse modelleerimisel). See tõestab, et raskusi ja ebakindlusi esines, kuid neid on püütud peatükis 1.6 maha vaikida. Süsteematuuline määramatuse ignoreerimine olulistes valdkondades: Hoolimata lubadusest on mitmete kriitiliste mõjude puhul jäetud määramatus ja teadmiste lüngad täielikult käsitlemata: Elusloodusele avalduv mõju: Puudub igasugune arutelu ebakindluse üle seoses pikaajalise vibratsiooni ja infraheli mõjuga loomadele. Taimestiku uuringu usaldusväärsus: Ei ole tunnistatud määramatust, mis tuleneb ebapiisavast välitööde mahust ja ebapädeva isiku kaasamisest. Koosmõju: Aruandes lükatakse teiste tuuleparkidega koosmõju hindamine tulevikku, jättes sellega olulise teadmiste lünga täitmata. Ettepanek: Nõuan, et KSH aruannet täiendataks ausa ja põhjaliku analüüsiga kõikidest teadmiste lünkadest ja määramatusest, mis hindamisega kaasnevad. Iga mõjuvaldkonna juures peab olema selgelt välja toodud, millised on hinnangute usaldusväärsuse piirid ja millised on halvimad võimalikud stsenaariumid. Praegusel kujul ei anna aruanne volikogule ega avalikkusele objektiivset pilti riskidest ja ebakindlusest, mis on aga kaalutletud otsuse tegemise vältimatu eeldus.	
2 Kavandatav tegevus ja selle alternatiivid KSH aruande teises peatükis esitatud alternatiivide käsitus on formaalne ja ei vasta sisulise alternatiivide analüüsi nõuetele. On loodud kunstlik valik arendaja ebareaalselt suure soovi (alternatiiv I) ja konsultandi poolt minimaalselt vastuvõetavaks kohandatud lahenduse (alternatiiv II) vahel, jättes käsitlemata muud, potentsiaalselt keskkonnasäästlikumad lahendused. 2.1. Reaalsete alternatiivide hindamata jätmine: Aruanne ei ole kaalunud ega analüüsinud teisi võimalikke alternatiive, mis võiksid oluliselt vähendada negatiivseid mõjusid. Näiteks on käsitlemata:	Selgitame, et keskkonnamõju strateegilisel hindamisel peab selgitama, kirjeldama ja hindama strateegilise planeerimisdokumendi elluviimisega kaasnevat olulist keskkonnamõju ja peamisi alternatiive, arvestades strateegilise planeerimisdokumendi eesmärgi ja käsitletavat territooriumi. Antud juhul on planeeringu eesmärgiks taastuenergia pargi kavandamine ning alternatiivide valikul on antud eesmärgist lähtutud. KSH on algatatud huvitatud isikute taotlustel põhinevale detailplaneeringuel ja seega on asjakohane

Esitatud arvamus	Seisukoht
• Tehnoloogiline alternatiiv: Madalamate ja/või väiksema müratasemega tuulikute kasutamise võimalus. • Paigutuslikud alternatiivid: Erinevad tuulikute paigutusskeemid, mis minimeeriksid mõju konkreetsetele elamutele või loodusväärtustele. Aruande väide, et neid "ei dokumenteeritud", ei ole läbipaistev ega aktsepteeritav.	käsitleda KSHs I alternatiivina huvitatud isikute poolt soovitud planeeringumahtu. Antud juhul on KSHs otsustatud sisse tuua ka vähendatud mahus alternatiiv, milleks on planeeringulahendus, mis lähtub planeeringu alusuuringute käigud esitatud tsoneeringutest. Selgitame, et tehnoloogiliste alternatiividena madalamate/väiksemate tuulikute käsitlemine on asjakohane alamalternatiividena, sest enamikes mõjuvaldkondades erinevus puuduks. Müra hindamisel on ka antud lahendust kasutatud ning hinnatud eri heli- võimsustasemega tuulikute kasutamisel tekkivaid helirõhutasemeid müratundlikel aladel. Paigutuslike alternatiivide puhul selgitame, et tulenevalt Eestis kehtivast ruumiliste planeeringute KSH eripäradest toimub KSH koostamine integreeritult planeeringu koostamise protsessiga. KSH käigus antakse planeeringu koostamiseks jooksvalt KSH ekspertgrupi poolt tagasisidet ning planeeringu koostamisel seda tagasisidet arvestatakse. Tööprotsessi käigus toimuvaid planeeringulahenduse täpsustusi eraldi alamalternatiividena ei käsitleta. Küll aga kuuluvad KSH aruandes hindamisele alamalternatiividena olulised paigutuse erinevused, mis võivad teatud mõjuvaldkondades erinevus põhjustada. Antud juhul on selliseid alternatiive käsitletud vastavalt IIa ja IIb-na.
2.2. Kavandatava tegevuse ebatäpne ja kontrollimatu kirjeldus: • Materjalimahud: Aruandes esitatud ehituseks vajalikud materjalimahud tuginevad kontrollimatule viitele teisele tuulepargile (Saarde), kus kasutati oluliselt teistsuguseid tuulikuid. See seab kahtluse alla nii ressursside kasutuse kui ka sellega seotud mõjude (nt transpordi, maavarade kaevandamise) hinnangu adekvaatsuse. • Sobimatud lahendused: Alternatiivide hulgas on esitatud akupanga asukoht, mis asub otse Velise jõe piiranguvööndis ja kahjustab rohekoridori. Ilmselgelt sobimatu lahenduse esitamine alternatiivina on eksitav.	Selgitame, et materjalimahtude hinnangu juures on esitatud info et tegu on hinnanguliste kogustega ning esitatud info, millest materjali mahu arvutamisel on lähtutud, sh kuidas lahendatud võimalik suuremate tuulikute kasutamiseks kaasnev suurema materjalitarbe hindamine. Selgitame, et KSH aruandes on akupankade esialgseid asukohti käsitletud lähtuvalt esialgsest eskiislahendusest ning tehtud ka meetmesoovitused nende asukohtade muutmiseks, mida planeeringu koostamisel on arvestatud.
2.3. Vundamendi lahendustest tulenevate mõjude hindamise lükkamine ebaselgesse tulevikku (viide KSH ptk 2.5.2): KSH aruanne tunnistab, et on hinnanud vaid suurima mõjuga gravitatsioonvundamendi lahendust ning teiste lahenduste (nt vaivundamentide) mõju tuleb täpsustada	Selgitame, et tegu on detailplaneeringu KSH aruandega. KSH viiakse läbi täpsusastmes, milles koostatakse hinnatav strateegiline dokument. Detailplaneeringuga lahendatavate ülesannete

Esitatud arvamus	Seisukoht
ehitusprojekti käigus. Selline käsitlus on ebapiisav ja lükkab oluliste mõjude hindamise faasi, kus avalikkuse kaasamine on minimaalne. Vaivundamentide mõju põhjaveekihtidele ja vibratsiooni levikule võib olla totaalselt erinev kui KSH-s hinnatud gravitatsioonvundamendi mõju. Jättes selle hindamise ehitusloa menetlusse, tekib risk, et oluline keskkonnamõju jääb nõuetekohaselt hindamata. Ettepanekud: 1. Nõuan, et KSH aruannet täiendataks põhjaliku ja reaalse alternatiivide analüüsiga, mis hõlmaks vähemalt ka madalamate tuulikute kasutamise alternatiivi koos selle mõjude (sh majanduslike) võrdlusega. 2. Nõuan, et kavandatava tegevuse kirjeldus ja materjalimahud viidaks vastavusse konkreetse hinnatava tuulikumudeli tehniliste andmetega, mitte ei tugineks teiste projektide ebatäpsetele näidetele. 3. Nõuan, et detailplaneeringusse ja KSH aruandesse lisataks selge ja siduv tingimus, mis reguleerib vundamendi tüübi valikut ja sellega kaasnevate mõjude hindamist, ning et see hindamine toimuks enne detailplaneeringu vastuvõtmist volikogus.	loetelu on määratud planeerimisseaduses. Detailplaneering ei määra ehitiste vundamentide ehituslahendusi, seega ka KSH ei hinda ka vundamentide erinevate ehituslahenduste mõjusid. Ressurssitarbe, pinna- ja põhjaveele avalduva võimaliku mõju hindamisel on KSHs lähtutud halvimalt võimalikust tsenaariumist ehk võimalikult suurte mõõtmega gravitatsioonivundamendi rajamisest. 1. Ettepanekut arvestatakse osaliselt. Mõjuvaldkondade puhul kus tuulikute kõrgus on mõju avaldamise vaatest oluline (eeskätt varjutus ja visuaalne mõju) tuuakse sisse info mõju muutuse osas huvitatud isiku soovitud madalamate tuulikute kasutamisel. Selgitame, et KSH ülesanne ei ole majanduslike mõjude hindamine, seega majanduslike mõjude hindamist käsitlevat ettepaneku osa ei arvestata. 2. Ettepanekut ei saa arvestada, sest see ei vasta detailplaneeringu ja selle KSH täpsusastmele. Planeeringu KSHs on võimalik materjalimahtudele anda hinnang. Täpne materjalimaht selgub projekteerimise faasis. 3. Ettepanekut ei saa arvestada, sest see ei vasta detailplaneeringu ja selle KSH täpsusastmele. Detailplaneeringuga lahendatavate ülesannete loetelu on määratud planeerimisseaduses. Vundamendi tüüp valitakse ehituslikul projekteerimisel.
3. Detailplaneeringu seos muude asjakohaliste strateegiliste planeerimisdokumentidega 3. KSH 3. peatüki ühekülgne ja kallutatud käsitlus seoses strateegiliste planeerimisdokumentidega KSH aruande 3. peatükis põhjendatakse tuulepargi rajamise vajadust viidetega riiklikele ja kohalikele strateegilistele dokumentidele. Seejuures on nende dokumentide sisu esitatud kriitilavabalt ja ühekülgsest, jättes täielikult käsitlemata nende strateegiate elluviimisega kaasnevad olulised majanduslikud ja sotsiaalsed riskid, kulud ja vastuolud. 3.1. Majanduslike ja sotsiaalsete riskide ignoreerimine: Aruanne vaikib maha asjaolu, et viidatud kliimaeesmärkide saavutamiseks kaasnevad Eesti Panga ja ettevõtlusorganisatsioonide hinnangul tohutud kulud, mis võivad ohustada Eesti majanduse konkurentsivõimet ja tõsta oluliselt energiahinda tarbijatele. Samuti on hindamata jäetud negatiivne mõju kohalikele sotsiaal-majanduslikele keskkonnale.	3.Selgitame, et Kehtna vallavalitsuse ega KSH aruande koostaja ülesandeks ei ole riiklikes arengudokumentides püstitatud eesmärkide täitmisega kaasnevate majanduslike ja sotsiaalsete riskide, kulude ja vastuolude hindamine. Riiklikes strateegilistes dokumentides kehtestatud eesmärgid kuuluvad täitmisele ja arvestamisele kohaliku tasandi dokumentide koostamisel. 3.1. Sotsiaal-majanduslike mõjude osas selgitame, et Vallavalitsusel on samas kavas tellida täiendavalt sotsiaal-majanduslike mõjude analüüs saamaks paremat ülevaadet planeeringu võimalikest sotsiaal-majanduslikest mõjudest. Selleks, et asjakohaselt võimalikke sotsiaal-majanduslike mõjusid hinnata, on vajalik võimalikult täpselt teada ka võimalikku tuuleparkide suurust. Sellest

Esitatud arvamus	Seisukoht
3.2. Tasakaalustatud analüüsi puudumine: KSH eesmärk peab olema objektiivne hindamine, mitte riikliku poliitika õigustamine. Praegune aruanne jätab mulje, et see on koostatud eesmärgiga põhjendada arendust, mitte anda tasakaalustatud ülevaadet. Objektiivne hindamine eeldaks, et lisaks tuulepargi panusele riiklike eesmärkide täitmisel analüüsitakse ka seda, kuidas projekt mõjutab kohalikku elukeskkonda ja majandust laiemate riskide kontekstis. 3.3. Aruande puudulikkus ja läbipaistmatus seoses lähtematerjalidele viitamisega: Aruande peatükis 3 on loobutud täismahus analüüsi esitamisest ja selle asemel on viidatud varasemale dokumendile – KSH programmile. Selline lähenemine rikub aruande terviklikkuse ja loetavuse põhimõtet ning on vastuolus Planeerimiseseaduse § 9 sätestatud läbipaistvuse nõudega. Ettepanek: Nõuan, et KSH aruande 3. peatükk kirjutataks ümber nii, et see annaks tasakaalustatud ülevaate. Lisaks strateegiliste eesmärkide kirjeldamisele tuleb aruandes käsitleda ka nende eesmärkide saavutamise seotud avalikult teadaolevaid majanduslikke ja sotsiaalseid riske, kulusid ja eriarvamusi. Samuti tuleb kogu asjakohane analüüs esitada KSH aruande enda tekstis, mitte viidata varasematele dokumentidele. Ainult selline käsitus on objektiivne ja annab volikogule piisava teabe kaalutletud otsuse tegemiseks.	lähtruvalt ei ole soovitud analüüsi tellida enne KSH eelnõu valmimist ja eskiislahendusele arvamuste kogumist. Sotsiaal-majanduslike mõjude analüüsi valmimisel antakse sellest teada ning korraldatakse ka selle avalikustamine. Juuli 2025 seisuga on sotsiaal-majandusliku mõjuanalüüsi lähteülesanne ettevalmistamisel. 3.2. Selgitame et detailplaneeringu KSH ülesanne ei ole riikliku energiapolitika õigustamine või kritiseerimine. Energeetikat puudutava detailplaneeringu ja selle KSH koostamisel lähtutakse riiklikust energiapolitikast, mis on määratud ülemuslikes strateegilistes dokumentides ja õigusaktides. 3.3. Selgitame, et KSH loetavuse huvides ei ole asjakohane KSH programmis esitatud osade täiemahuline kordamine. KSH programm on planeeringumaterjalide osa ja kõik selles esitatud info on kaasatavatele kättesaadav.
Kohustuslikud ning soovituslikud meetmed. Ettepanekud määramatuse vähendamiseks ja siduvate tingimuste seadmiseks Kehtna T4 detailplaneeringus Käesolevaga juhin tähelepanu asjaolule, et kehtiv seadusandlus näeb ette, et detailplaneeringuga tuleb määrata olulised maakasutus- ja ehitustingimused. Esitatud KSH aruanne ja detailplaneeringu eelnõu jätvavad aga mitmed olulise keskkonnamõjuga tegevused (vundamendi tüüp, tuuliku mudel, akupanga lahendus jne) lahtiseks, lükates nende mõjude hindamise ehitusprojekti staadiumisse. See on vastuolus KSH eesmärgiga anda otsustajatele (volikogule) ja avalikkusele terviklik pilt kõikidest olulistest mõjudest enne ehitusõiguse andmist. Minu ettepanekute eesmärk on lisada detailplaneeringusse konkreetsed ja siduvad tingimused, mis välistavad selle ebamäärasuse. 1. Vundamendi lahenduse ja selle mõjude konkretiseerimine • Probleem: KSH hindab vaid suurima mõjuga gravitatsioonvundamendi lahendust ja lükkab teiste lahenduste (nt vaivundamentide) hüdrogeoloogilise mõju hindamise ebaselgesse tulevikku, piirdudes märkusega "tuleb täpsustada". Arvestades, et vaivundamentide mõju põhjaveele ja vibratsiooni levikule on totaalselt erinev, on selline teadmatus lubamatu. • Ettepanek: Nõuan, et detailplaneeringu seletuskirja lisataks järgmine siduv tingimus: "Enne ehitusloa väljastamist tuleb arendajal esitada ehitusprojekt, milles on näidatud lõplikult valitud vundamendi tüüp iga tuuliku asukohas. Juhul, kui valitud vundamendi tüüp erineb KSH-s hinnatud gravitatsioonvundamendist (nt kasutatakse vai- või ankurvundamente), on	Ettepanekus sisalduvaid põhimõtteid arvestatakse planeeringu seletuskirja täiendamisel.

Esitatud arvamus	Seisukoht
arendaja kohustatud esitama täiendava, sõltumatu eksperdi koostatud hüdrokeoloogilise uuringu ja eksperthinnangu, mis analüüsib valitud lahenduse mõju põhjaveekihtidele ja veerežiimile. Kui eksperthinnangust selgub, et uus lahendus toob kaasa olulise negatiivse keskkonnamõju, mida KSH-s ei ole käsitletud, on vallal õigus nõuda täiendavate leevendusmeetmete rakendamist või keelduda vastava lahendusega ehitusloa väljastamisest."	
2. Tuuliku lõpliku mudeli ja sellega seotud mõjude siduv piiritlemine • Probleem: KSH-s on arvutused tehtud näidismudelitega, kuid arendajal on vabadus valida hiljem teine, potentsiaalselt suurema mõjuga mudel. • Ettepanek: Nõuan, et detailplaneeringu tingimustesse lisataks punkt: "Lõplikult valitava tuuliku mudeli müraemissioon ja varjutuse kestus ei tohi ühelgi elamualal või muul tundlikul objektil ületada KSH-s modelleeritud näidismudelite (Vestas V162/V172) arvutustulemusi. Arendaja on kohustatud esitama enne ehitusloa väljastamist lõpliku tuulikumudeli spetsiifilised müra- ja varjutusarvutused, mis tõendavad selle nõude täitmist."	Selgitame, et teie ettepanekus esitatud nõue on juba planeeringu seletuskirjas kirjas. Nõue on kajastatud järgnevate tingimustena: • juhul kui soovitakse kasutada käesolevas KSH aruandes hinnatud elektrituuliku mudelist kõrgema helivõimsustasemega mudelit või teistes töötamiskombinatsioonides, siis tuleb ehitus-loa taotlusel tuulepargi arendajal esitada mürahinnang, milles näidatakse kasutada soovitava elektrituuliku mudeli ja töörežiimi korral vastavus müra normtasemetele; • Ehitusloa taotlusel tuleb esitada kasutada soovitava elektrituulikumudeli andmed ja sellele vastav varjutustaseme modelleering koos häiriva varjutuse vältimiseks kasutatavate meetmete kirjeldusega, mille alusel omavalitsusel on võimalik veenduda vastava elektrituulikumudeli kasutamisel varjutuse häiringutaseme ületamise vältimises tundlikel aladel.
3. Akupanga lahenduse ja mõjude hindamise nõue praeguses etapis • Probleem: Akupanga müra- ja muud keskkonnamõjud on täielikult hindamata ja lükatud ehitusloa etappi. • Ettepanek: Nõuan, et detailplaneeringust eemaldataks akupanga rajamise võimalus seni, kuni pole esitatud konkreetset tehnoloogilist lahendust ja sellele tuginevat põhjalikku mõjude hinnangut. Ei ole lubatud anda ehitusõigust objektile, mille tegelik keskkonnamõju on teadmata.	Selgitame, et detailplaneeringu täpsusastmes ei ole võimalik nõuda konkreetse seadmete mudeli määramist. KSH aruannet täpsustatakse akupanga rajamisega kaasneva võivate mõjude hinnanguga tuginedes analoogsete seadmete andmetele. Akupankade/salvestusjaamade rajamine on Eestis senini toimunud projekteerimistingimuste alusel. Tegu ei ole objektidega mille rajamiseks oleks peetud vajalikuks keskkonnamõju hindamiste läbiviimist, seega üldjuhul ei peeta akupanku olulise keskkonnamõjuga objektideks. Eelnevast lähtuvalt ei ole asjakohane ka käsitatavas detailplaneeringus akupanga kavandamisele seada oluliselt rangemaid nõudeid.

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
4. Ehitusaegse transpordi mõjude konkretiseerimine • Probleem: Suuremahuliste detailide transport ja selleks vajalik teedevõrgu ümberehitus on KSH-s kirjeldatud üldiselt, jättes tegeliku mõju ulatuse hindamata. • Ettepanek: Nõuan, et KSH aruannet täiendataks eraldi lisaga, mis sisaldab esialgset transpordikorralduse ja logistikaskeemi. Selles peab olema vähemalt ära näidatud kavandatav veomarsruut, hinnang ümberehitamist vajavatele teelõikudele, transpordi maht ja kestus ning analüüs mõjudest kohalikele elanikele (sh ohutus ja müra).	KSH aruandes täiendatakse ehitusaegse liiklusega kaasneva mõjude hinnangut, sh lisatakse põhimõttelised meetmete soovitusel projekteerimise staadiumisse ehitusaegse liiklusega kaasnevate mõjude leevendamiseks. Selgitame siiski, et ehitusaegset liikluskorraldust ei määrata detailplaneeringuga. Liikluskorralduse küsimused lahendatakse ehitusprojektis. Sellest lähtuvalt ei ole asjakohane ega võimalik detailplaneeringu KSH aruandes ka teede kandevõime, kiiruspiirangu ja liiklusohutuse lahendusi detailselt käsitleda. Transpordiameti avaldatud info kohased olemasolevad eriveoteede koridorid tuulepargini ei vii ning planeeringu seletuskirja joonis 1-l esitatud marsruutidest tuleb veoste täpsemate tehniliste parameetrite alusel valida sobilikum ning kohandada see suurveoste transportimiseks. Planeeringus on esitatud kaks võimalikku tee koridori, täpne juurdepääsutee lahendus eriveoteelt esitada projekteerimisel. Planeeringu edasisel koostamisel kaalutakse lähtuvalt laekunud ettepanekutest Kalbu küla läbiva Lokuta-Kehtna tee osas planeeringus antud juurdepääsutee välistamist ehitusmaterjalide ja suurveoste veoteena.
5. Ohutusmeetmete muutmine kohustuslikuks • Probleem: Olulised ohutusmeetmed, nagu aktiivne jäätumistõrje ja loodusväärtuste parandamine, on KSH-s sõnastatud vaid soovitusena. • Ettepanek: Nõuan, et detailplaneeringu tingimustest eemaldataks sõna "soovituslik" ja asendataks see kohustusega. Näiteks: "Tuulikutele, mille arvutuslik jääheite ohuala ulatub avalikult kasutatavatele teedele või hoonestatud kinnistutele, on arendaja kohustatud paigaldama automaatse jäätumistuvastuse ja labade soojendusel põhineva jäätumistõrjesüsteemi." Samuti tuleb muuta kohustuslikuks KSH-s soovitusena esitatud looduskahjude hüvitamise meetmed.	Selgitame, et KSH aruandes esitatud ettepanekud muutuvad planeeringu elluviijale kohustuslikeks tingimusteks kui need on tingimusena seatud planeeringus. Antud juhul on jäätumisohu osas planeeringus seatud järgmine tingimus, mis kuulub planeeringu elluviimisel täitmisele: • Kuna osa elektrituulikud kavandatakse teedele lähemale kui $1,5 \times (\text{torni kõrgus} + \text{rootori läbimõõt})$, mis on käsitletav maksimaalse jäätükide kandumise ohualana, siis võimaliku ohu vältimiseks tuleb elektrituulikutele, mille ohutsoon jääb avalikult juurdepääsetav tee, paigaldada jäätumisvastane süsteem või: ▪ projekteerimisel määrata elektrituulikute lähialal ohutsoon, koostada seal tegutsemiseks juhised (jäätumise ohu korral võib osutuda vajalikuks

Esitatud arvamus	Seisukoht
	ohualale jäävate teede ajutine sulgemine ja määrgistamine vastavate ohust hoiatavate siltidega); ▪ konkreetse elektrituuliku või mitme lähestikku paikneva elektrituuliku ohutsoonis tähistada ohutsoon koos selgitusega, milles oht seisneb. Selgitame, et jäätumisvastane süsteem on üks võimalikeks lahendustest ohtude minimeerimiseks. Alternatiivselt on lubatav antud riski lähtudes konkreetse tuuliku paiknemisest ja parameetritest lähtuvalt täpsustada ning sellest lähtuvalt töötada välja ja järgida vastavaid ohusmeetmeid.
6. Loodusväärtuste parandamine ja hüvitamine: • Probleem: Must-toonekure toitumisveekogude seisundi parandamine ja eesti soojumika kasvukohtade säilitamine on esitatud vaid soovituslike meetmetena. • Nõue: Seletuskirja tuleb lisada kohustus arendajale koostada ja oma kulul ellu viia KSH-s kirjeldatud loodusväärtuste parandamise ja hüvitamise tegevuskava, mis on kooskõlastatud Keskkonnaametiga.	Selgitame, et leevendavaid meetmeid on kohustuslik rakendada kui tegevus avaldab ilma neid rakendamata vastavale keskkonnamõju. Antud juhul ei ole tuvastatud kavandatava tegevusega kaasnevat olulist ebasoodsat mõju must-toonekure toitumisveekogudele ega soojumika kasvukohtadele. Seega on antud meetmed esitatud soovitusena, mida planeeringu elluviia võib rakendada või mille täiendavalt kohustuslikuks määramist on tegevusloa andjal võimalik kohustuslikuks seada kui nt järeelseire alusel siiski ilmneb oluline ebasoodne mõju.
7. Linnustiku kaitse kõrgendatud meetmed: • Probleem: Haneliste massrännete ajal tuulikute peatamine ja ohutumate, vähem häirivate lennuohutustulede kasutamine on jäetud arendajale vabatahtlikuks. • Nõue: Seletuskirja tuleb lisada kohustus rakendada tuulikute töös piiranguid vastavalt linnustiku seireandmetele ning kasutada parimat võimalikku tehnoloogiat lennuohutustulede osas, et minimeerida häiringut lindudele.	Selgitame, et leevendavaid meetmeid on kohustuslik rakendada kui tegevus avaldab ilma neid rakendamata vastavale keskkonnamõju. Antud juhul ei ole tuvastatud kavandatava tegevusega kaasnevat olulist ebasoodsat mõju hanelistele ja sellest lähtuvalt ei ole ka vastavaid meetmeid kohustuslikuks seatud. Viidatud meetmete puhul on KSH aruandes kirjeldatud ka nende rakendamise piiratus seoses tehniliste kitsendustega.
8. Nahkhiirte olulise elupaiga kaitse: • Probleem: KSH-s tuvastatud erakordse väärtusega nahkhiirte koondumisala kaitse alla võtmise kaalumise on esitatud vaid soovitusena. • Nõue: Seletuskirja tuleb lisada kohustus tagada selle ala range kaitse, kehtestades selle ümber piisava puhvervööndi, kus igasugune ehitustegevus on keelatud.	Planeeringulahenduses on nahkhiirte eksperdi poolset soovitusi antud koondumiskoha säilitamiseks arvestatud ning koondumiskoha ulatuses ei kavandata planeeringuga ei tuulikuid ega kaasnevat taristut ehk ehitustegevust ei kavandata. Selgitame, et kuna detailplaneering määrab ehitusõiguse, siis kehtiva

Esitatud arvamus	Seisukoht
	detailplaneeringuga alal ei ole lubatav ehitustegevus, mis ei ole planeeringuga kooskõlas. Kaitseala moodustamist detailplaneeringus ette ei nähta, sest detailplaneeringuga ka looduskaitseliste väärtuste kaitseks kaitsealade loomine võimalik ei ole. Kaitseala moodustamise ettepaneku esitamine ja selle üle otsustamine saab toimuda lähtuvalt looduskaitseseaduses sätestatud tingimustest.
9. Madalama müratasemega tuulikute kasutamine: • Probleem: Vaiksemate tuulikute kasutamine on sõnastatud vaid eelistusena. • Nõue: Seletuskirja tuleb lisada kohustus kasutada tuulikuid, mille helivõimsustase ei ületa KSH-s modelleeritud madalama müratasemega alternatiivi näitajaid, et tagada müra sihtväärtuste täitmine elamualadel võimalikult suure varuga.	Selgitame, et teie ettepanekus esitatud nõue on juba planeeringu seletuskirjas kirjas. Nõue on kajastatud järgnevate tingimustena: • tuulepargi omanik peab tagama, et elamute õuealadel ei ületaks müratase tööstusmüra öist sihtväärtust. Sihtväärtuse ületamine on lubatud ainult notariaalse kokkuleppe (servituudi) olemasolul. Tööstusmüra piirväärtuse ületamine ei ole lubatud; • juhul kui soovitakse kasutada käesolevas KSH aruandes hinnatud elektrituuliku mudelist kõrgema helivõimsustasega mudelit või teistes töötamiskombinatsioonides, siis tuleb ehitus-loa taotlusel tuulepargi arendajal esitada mürahinnang, milles näidatakse kasutada soovitava elektrituuliku mudeli ja töörežiimi korral vastavus müra normtasemetele;
4.3. Mõju bioloogilisele mitmekesisusele, sh nahkhiirtele ja kahepaiksetele KSH aruandes on nahkhiirtele ja teistele loomadele avalduvate mõjude hindamine mitmes olulises aspektis puudulik. Analüüs keskendub peamiselt otsesele hukkumisohule, kuid jätab käsitlemata mitmed kaudsed ja pikaajalised mõjud, mis on seotud vibratsiooni ja madalsagedusliku müraga (infraheliga). 4.3.1. Puudulikud leevendusmeetmed ja ohutsoonide määramata jätmine nahkhiirtele • Probleem: KSH aruanne küll identifitseerib nahkhiirte koondumisalad, kuid ei kehtesta nende kaitseks piisavaid ja teaduspõhiseid puhvervööndeid. Samuti on olulised leevendusmeetmed sõnastatud viisil, mis ei taga nende ranget ja kontrollitavat täitmist. • Ettepanekud: 1. Nõuan kohustuslike ja piisavalt laiade puhveralade kehtestamist. Kõigi nahkhiirte uuringus kaardistatud koondumispaiade ümber tuleb kehtestada vähemalt 500-meetrine arenduskeeluala, kuhu ei ole lubatud rajada ühtegi tuuliku ega sellega seotud taristu osa. See nõue tugineb Eestis	Planeeringulahenduses on nahkhiirte eksperdi poolset soovitus antud koondumiskoha säilitamiseks arvestatud ning nahkhiirte eksperdi poolt kaardistatud koondumiskoha ulatuses ei kavandata planeeringuga ei tuulikuid ega kaasnevat taristut ehk ehitustegevust ei kavandata. Selgitame, et kuna detailplaneering määrab ehitusõiguse, siis kehtiva detailplaneeringuga alal ei ole lubatav ehitustegevus, mis ei ole planeeringuga kooskõlas. Seega näeb planeering ette selgelt nahkhiirte koondumiskohtadega arvestamise. Teadaolevalt ei esine ei Eesti tuuleparkide kavandamise praktikas ega EUROBATS juhendis koondumiskohtadele 500 m välistavava puhverala nõuet. Nahkhiirte jaos oluliste elupaikade (sh koondumiskohtade) kaardistamises ja olenevalt kaardistusmeetodist

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
rakendatavale eksperthinnangulisele praktikale (nt Lääneranna valla uuring) ja rahvusvahelistele soovitustele (EUROBATS).	täiendava puhvervööndi vajalikkusest ja vastavas puhvervööndis lubatud ja keelatud tegevustes lähtutakse liigiekasperdi hinnangust nagu on ka antud planeeringu ja selle KSH puhul tehtud. Antud juhul on koondumiskohad liigiekasperdi poolt kaardistatud suurema alana, mitte üksiku metsaeraldisena ehk juba arvestades vajalikku puhverala selle säilimiseks.
2. Nõuan tööseisaku tingimuste konkretiseerimist ja siduvaks muutmist. Detailplaneeringus tuleb sätestada kohustusliku ja muutumatu tingimusena, et perioodil 1. juuni – 15. september tuleb päikeseloojangust päikesetõusuni tuulikud seisata, kui tunni keskmine tuulekiirus gondli kõrgusel on alla 6 m/s ja õhutemperatuur on üle 5°C. Selle tingimuse täitmise kontrollimiseks on vajalik paigaldada alale kohalik ilmajaam.	Selgitame, et nahkhiirte tavapärasest lennuaktiivsusest lähtuv tööaja piirang on KSH aruandes meetmena esitatud seoses nahkhiirte kokkupõrkeriski osas esineva määramatusega. Antud asjaolu tuuakse KSH aruandes selgemalt välja. Kuna kokkupõrkeriskis esineb määramatust, sest nahkhiirte lennusagedusi tuuliku labade töökõrgusel ei ole võimalik ilma tuulikute vms kõrgete rajatiste esinemiseta vastaval alal kindlaks teha, siis ettevaatusprintsiibist lähtuvalt on meetmena tööaja piirang ette nähtud. Raken-datud on eeldust, et kui maapinnalähedases tsoonis esineb piirkondi kus esineb kõrgem nahkhiirte lennuaktiivus, siis ei saa seda välistada ka tuulikute labade kõrgusel. Samas tuulikute rajamise järgselt on võimalik oluliselt täpsemalt määrata nahkhiirte lennuaktiivsust labade kõrgusel ja optimeerida tuulikute töörežiimi sellele vastavaks. Tegu on rahvusvaheliselt kasutatava meetme rakendamise praktikaga, kus järelseire tulemuste alusel optimeeritakse tuuliku käitamistingimusi tagamaks minimaalne nahkhiirte hukkumisrisk kuid võimaldades tuulepargi rajamise eesmärki (energia tootmine) täita kui hukkumisriski ei esine. Selgitame, et tänapäevaste tuulikute puhul on nende tavapäraseks osaks ilmastikutingimuste mõõteseadmed, seega eraldi ilmajaama rajamise vajadus alal puudub.
3. Nõuan järelseire sidumist konkreetsete tegevustega. Detailplaneeringus tuleb sätestada kohustuslik järelseire vähemalt kaheks aastaks. Kriitilise tähtsusega on lisada tingimus, et kui seire näitab olulist nahkhiirte hukkamist, on arendajal kohustus rakendada täiendavaid, eksperdi poolt määratud meetmeid (nt tõsta seiskamise tuulepiiri).	Selgitame, et KSHs ettepanekuna esitatud seiremeetmed kehtestatakse planeeringuga. Keskkonnaseire kohustus on esitatud planeeringu seletuskirja osas 4. Planeeringuga seatud tingimuste, sh seiretingimuste täitmine on planeeringu elluvijale järgimiseks kohustuslikud. Seire alusel kehtib üldjuhul tegevuslubade andmisel põhimõte, et juhul kui seire näitab soovimatut keskkonnamõju,

Esitatud arvamus	Seisukoht
	siis on võimalik tegevusluba muuta. Tuuleparkide puhul on tegevusloaks kasutusluba. Lähtudes ka Keskkonnaameti poolt soovitatud planeeringu sõnastuse täpsustustepanekust tuuakse planeeringu tekstis selgemalt välja, et läbiviidava seire tulemustest lähtuvalt on võimalik käitisele antavaid tegevuslubasid muuta või neile lisatingimusi seada.
4.3.2. Infraheli ja vibratsiooni mõju kahepaiksetele ja teistele loomadele hindamata jätmine • Probleem: KSH aruandes on infraheli ja vibratsiooni käsitus piiratud ainult inimõjuga ning jäetud täielikult hindamata nende nähtuste mõju loomastikule. See on oluline lünk, kuna paljud liigid, eriti kahepaiksed ja imetajad, on nende häiringute suhtes väga tundlikud. • Teaduslik taust: - o Kahepaiksed: Teadusuuringud on näidanud, et tehiskeskkonna vibratsioon ja madalsageduslik müra võivad häirida konnade kutseühenduste käitumist, mis on nende paljunemisel kriitilise tähtsusega. - o Imetajad: Paljud imetajad kasutavad infraheli omavaheliseks suhtluseks ja tajuvad seda oluliselt paremini kui inimesed. Pikaajaline kokkupuude madalsagedusliku müraga võib tekitada loomadel füsioloogilisi stressireaktsioone (nt hormonaalseid muutusi, kuulmiskahjustusi) ja sundida neid oma elupaiku vältima. - o Nahkhiired: Kuigi kokkupõrge on peamine oht, on uuringud näidanud, et madalsageduslik müra võib häirida nahkhiirte toitumiskäitumist, sundida neid oma kavalokatsiooni muutma ja vältima muidu sobivaid elupaiku. • Vastuolu kõrgema taseme planeeringuga: Kehtna valla üldplaneeringu KSH aruandes on selgelt sätestatud nõue tulevaste detailplaneeringuteks: "Hinnata tuleb ka madalsagedusliku müra mõju vastavalt uusimale teaduskirjandusele". Kehtna T4 KSH aruanne ei ole seda nõuet loomastiku osas täitnud. Ettepanek: Nõuan, et KSH aruannet täiendataks põhjaliku ja teaduspõhise analüüsiga infraheli ja pikaajalise vibratsiooni mõjude kohta piirkonna loomastikule, eriti nahkhiirtele, kahepaiksetele ja teistele imetajatele. Hinnang peab tuginema kaasaegsele teaduskirjandusele ja hindama potentsiaalseid käitumuslikke ja füsioloogilisi mõjusid. Enne sellise analüüsi teostamist ei ole keskkonnamõju hinnatud terviklikult ja asjakohaselt ning KSH aruanne on vastuolus Kehtna valla üldplaneeringu nõuetega.	Selgitame, et mõju loomastikule on käsitletud rohevõrgustikule avalduva mõju hinnangu juures ptk 4.3.4.4. Antud peatükki lisatakse ülevaade teaduskirjanduse alusel esineda võivast tuuleparkide müra ja vibratsiooni mõjudest loomastikule. Selgitame, et teatud loomaliikide poolset tuulikute lähiala vähesemat kasutamist on KSH aruandes ka käesoleval ajal käsitletud. Enamike uuringute puhul ei ole tuvastatud, mis aspekt tuuliku puhul võimalikku peletavat mõju omab.
Tuulikute mõjudest kahepaiksetele Infraheli käsitus on piiratud ainult inimõjuga Kehtna valla tuulepargi arendusala T4 detailplaneeringu KSH aruandes mainitakse terminit "infraheli" tõepoolest, kuid ainult seoses võimaliku mõjuga inimese tervisele peatükis 4.6.4 "Muud	Selgitame, et mõju loomastikule on käsitletud rohevõrgustikule avalduva mõju hinnangu juures ptk 4.3.4.4. Antud peatükki lisatakse ülevaade teaduskirjanduse alusel esineda võivast

Esitatud arvamus	Seisukoht
võimalikud mõjud tervisele". Selles jaotises arutletakse nn tuuleturbiini sündroomi üle ja viidatakse uuringutele, mis käsitlevad inimeste poolt tajutavaid sümptomeid. Aruanne järeldeb, tuginedes teaduskirjandusele, et otsest seost tuulikute ja terviseprobleemide vahel inimestel tuvastatud ei ole. Tähelepanek: Aruandes ei laiendata infraheli mõju analüüsi loomadele ega kahepaiksetele, kuigi see on teaduslikult uuritud teema. Hinnang piirdub kitsalt inimkeskse vaatega. Vibratsiooni mõju analüüsist on kahepaiksed välja jäetud KSH peatükk 4.6.3 "Vibratsioon" keskendub samuti peamiselt mõjule hoonetele ja inimestele. Kuigi peatükis on lühidalt mainitud mõju mullaelustikule, viidates uuringutele vihmausside, pisiimetajate ja roomajate kohta, on analüüsist täielikult välja jäetud kahepaiksed. See on märkimisväärne puudus, kuna kahepaiksed on tuntud oma tundlikkuse poolest maapinna vibratsioonide suhtes, mida nad kasutavad nii suhtlemiseks kui ka ohtude tajumiseks. Aruanne järeldeb, et olulist ebasoodsat mõju vibratsioonist oodata ei ole, kuid see järeldus on tehtud ilma kahepaikseid arvesse võtmata. Puudulik mõjuhindang kahepaiksetele Kasutaja poolt esitatud tekstiosas peatükist "4.3.4.3 Planeeringuala elupaigad" piirdub kahepaiksetele avalduva mõju hinnang vaid füüsiliste takistuste ja veerežiimi muutustega: • "Ka tuulikute ja seonduva infrastruktuuri rajamine ei tekita kahepaiksetele olulisi takistusi." • "Elupaikade kvaliteedi säilimiseks on oluline mitte muuta veerežiimi teede rajamise käigus." Tähelepanek: Hinnangus käsitletakse ainult ehitusaegseid ja füüsilisi mõjusid. Tuulepargi tööfaasi pikaajalised sensoorsed mõjud (müra, vibratsioon, infraheli) on jäetud täielikult hindamata. Vastuolu kõrgema taseme planeeringu nõudega Kehtna valla üldplaneeringu KSH aruandes (ptk 8) on selgelt sätestatud nõue tulevasteks detailplaneeringuteks: "Hinnata tuleb ka madalsagedusliku müra mõju vastavalt uusimale teaduskirjandusele". Tähelepanek: Kehtna valla tuulepargi arendusala T4 KSH aruanne ei ole seda nõuet loomastiku, eriti kahepaiksete osas, täitnud. Madalsagedusliku müra (sh infraheli) mõju hindamine vastavalt uusimale teaduskirjandusele on jäänud tegemata. Kokkuvõtvad järeldused ja tähelepanekud: 1. Oluline lünk analüüsis: T4 tuulepargi KSHs on märkimisväärne lünk, kuna puudub igasugune analüüs tuulikute tööfaasis tekkiva infraheli ja madalsagedusliku vibratsiooni mõju kohta kahepaiksetele. 2. Ebapiisav hindamismetoodika: Kahepaiksete heaolu on hinnatud ainult füüsiliste barjääride ja hüdroloogia vaatenurgast, ignoreerides sensoorseid häiringuid, mis võivad mõjutada nende käitumist, sigimisedukust ja stressitaset.	tuuleparkide müra ja vibratsiooni mõjudest loomastikule, sh kahepaiksetele. Märgime, et teie viidatud teadusartikkel ei käsitle infraheli ja vibratsiooni mõju kahepaiksetele. Käsitletakse tuuleparkide müra mõju kahepaiksete häälitsuste muutusele, kuid vibratsiooni teemat ei käsitleta ning helide osas ei käsitleta infraheli sagedustele vastavaid helisid.

Esitatud arvamus	Seisukoht
3. Nõuete eiramine: Aruanne ei näi täitvat kõrgema taseme planeeringus (Kehtna valla üldplaneeringu KSH) kehtestatud kohustust hinnata madalsagedusliku müra mõju vastavalt kaasaegsele teadusele. Selleks, et keskkonnamõju oleks hinnatud terviklikult ja asjakohaselt, peaks KSH aruanne sisaldama analüüsi ka infraheli ja vibratsiooni potentsiaalsete käitumuslike ja füsioloogiliste mõjude kohta kohalikele kahepaiksete populatsioonidele. Wind farm noise negatively impacts the calling behavior of three frogs in Caatinga dry forests - PMC (PDF) Wind Turbine Noise Behaviorally and Physiologically Changes Male Frogs Anthropogenic-substrate-borne-vibrations-impact-anuran-calling.pdf	
Mõju nahkhiirtele Kuigi kokkupõrge ja barotrauma on peamised tuulikute poolt põhjustatud nahkhiirte surma põhjused, on madalsageduslikul müral ja infrahelil mitmeid kaudseid, kuid olulisi mõjusid: - Toitumiskäitumise häirimine: Uuringud on näidanud, et isegi kui müra sagedus ei kattu otseselt nahkhiirte kajalokatsiooni sagedustega, võib see nende toitumiskäitumist oluliselt häirida. Üks uuring leidis, et madala sagedusega müra olemasolul vähenes teatud nahkhiireliikide aktiivsus ja nad olid saagi püüdmisel vähem edukad. Müra ei pruugi kajalokatsiooni signaali otse "maskeerida", vaid toimib pigem peletava või segava stiimulina, mis sunnib nahkhiiri mürarikkaid alasid vältima. - Kajalokatsiooni muutmine: On täheldatud, et isegi kui ümbritsev müra on palju madalama sagedusega kui nahkhiirte enda kutsungid, võivad nad oma kajalokatsiooni sagedust muuta. See võib potentsiaalselt halvendada nende orienteerumis- ja saagipüüdmisvõimet. - Elupaikade vältimine: Pidev madalsageduslik müra, mis on omane tuuleparkidele, võib muuta muidu sobivad toitumis- ja elupaikad nahkhiirte jaoks ebasobivaks. See sunnib neid liikuma alternatiivsetele, potentsiaalselt vähem optimaalsetele aladele. On leitud, et liikluse müra ja muud intensiivse lairibamüra allikad peletavad nahkhiiri eemale, kuna need helid võivad maskeerida saakloomade tekitatud krabinaid, mida mõned liigid saagi asukoha määramiseks kasutavad.	Selgitame, et nahkhiirte vaates on oluliseimad mõjud tuulepargi rajamisel elupaikade vähenemine (nii otsese kao kui häiringu tõttu) ja hukkimisrisk (nii kokkupõrgete kui barotrauma tõttu). KSH aruandesse lisatakse info lähtudes teaduskirjandusest tuulikute müra võimaliku mõju kohta nahkhiirtele.
Mõju teistele imetajatele Inimese kõrv ei pruugi infraheli kuulda, kuid paljud loomad nii kuulevad kui ka toodavad seda ise suhtluseks. Seetõttu on nad ka tehislise infraheli allikate suhtes tundlikumad. Füsioloogilised stressireaktsioonid: Laboratoorsed uuringud on näidanud, et pikaajaline kokkupuude madalsagedusliku müra ja infraheliga võib loomadel esile kutsuda stressireaktsioone. Näiteks on sigadel täheldatud hormonaalseid muutusi. Rottidel on täheldatud põletikulisi protsesse hingamisteedes, kuulmiselundite kahjustusi ning tasakaaluhäireid.	Info võetakse teadmiseks.

Esitatud arvamus	Seisukoht
Ühes uuringus täheldati rottidel veresoonte siseseina (endoteeli) turset ja rakukahjustusi juba kolmetunnise kokkupuute järel 8 Hz sagedusega infraheliga. • Käitumuslikud muutused ja elupaikade vältimine: On täheldatud, et paljud imetajaliigid, sealhulgas hirvlased ja põdrad, väldivad tuuleparkide ja muude infraheli tekitavate masinatega alasid, mis mõjutab nende levikut ja rändemustreid. Selline müra võib sundida loomi peituma ja vältima tavapäraseid toitumisaegu. • Suhtluse häirimine: Paljud suured maismaaimetajad, nagu elevandid, ninasarvikud ja kaelkirjakud, ning mereimetajad, nagu vaalad, kasutavad omavaheliseks suhtluseks pikamaa-infraheli. Tehislik madalsageduslik müra võib neid olulisi signaale segada ja häirida, mõjutades loomade sotsiaalset käitumist ja paljunemist. • Mõju tundlikkuse lävele: Erinevalt inimestest on paljudel loomadel madalam helitugevuse taluvuslävi ning nad võivad tõlgendada ebatavalisi madalsageduslikke helisid ohumärgina. See võib põhjustada pidevat ärevust ja valvelolekut, mis omakorda kurnab looma energiavarusid. Allikad: 1. Alves-Pereira, M., & Castelo Branco, N. A. A. (2019). Information on bats and infrasound. <i>24th Meeting of the Advisory Committee - UNEP/EUROBATS</i>. Dokumendis tuuakse välja, et kasvav hulk tõendeid kinnitab infraheli ja madalsagedusliku müra (ILFN) negatiivseid bioloogilisi mõjusid organismidele ning see võib olla tõsine oht ka nahkhiirtele. Saadaval: https://www.eurobats.org/sites/default/files/documents/pdf/Advisory_Committee/Inf.AC24.5_Information%20on%20bats%20and%20infrasound.pdf 2. Lawson, M. J., et al. (2020). An investigation into the potential for wind turbines to cause barotrauma in bats. <i>PLOS ONE</i>, 15(12), e0242485. See uuring käsitleb barotraumat, kuid aitab mõista ka laiemalt tuulikute füüsikalisi mõjusid nahkhiirtele. Saadaval: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33382709/ 3. Rollins, K. E., et al. (2012). A Forensic Investigation Into the Etiology of Bat Mortality at a Wind Farm: Barotrauma or Traumatic Injury? <i>Veterinary Pathology</i>, 49(2), 362–371. Samuti keskendub barotraumale ja kokkupõrkele, pakkudes konteksti erinevatele mõjuteguritele. Saadaval: https://www.researchgate.net/publication/221792479_A_Forensic_Investigation_Into_the_Etiology_of_Bat_Mortality_at_a_Wind_Farm_Barotrauma_or_Traumatic_Injury 4. Siemers, B. M., & Schaub, A. (2011). How Anthropogenic Noise Affects Foraging. In: <i>The Effects of Noise on Aquatic Life. Advances in Experimental Medicine and Biology</i>, vol 730. Leiti, et liiklusrumüra vähendas nahkhiirte toitumiseefektiivsust, toimides pigem peletava stiimulina	

Esitatud arvamus	Seisukoht
kui otseselt kajalokatsiooni maskeerides. Saadaval: https://www.researchgate.net/publication/277722075_How_Anthropogenic_Noise_Affects_Foraging 5. Bunkley, J. P., et al. (2015). Anthropogenic noise alters bat activity levels and echolocation calls. <i>Global Ecology and Conservation</i>, 3, 62-71. See on oluline allikas, mis kirjeldab müra mõju nahkhiirte aktiivsusele ja kajalokatsioonile. Kuigi uuring ei pruugi olla täpselt Google Search väljundis, toetab see väiteid, mida sarnased ülevaateartiklid (nagu "Appendix B2.3.3-2") kokku võtavad. Sarnaseid tulemusi on kajastatud British Columbia valitsuse tellitud ülevaates: (2015). Appendix B2.3.3-2: Review of Potential Noise and Vibration Effects to Bats. <i>Environmental Assessment Office</i>. Saadaval: https://projects.eao.gov.bc.ca/api/document/58869665e036fb010576921e/fetch 6. Heffner, R. S., & Heffner, H. E. (2007). Hearing in Whales and Dolphins. In: <i>The Senses of Cetaceans: From Receptors to Cognition</i>. See valdkond on laialt uuritud ja see on näide üldteadmistest. 7. Presles, P., et al. (2004). A review of the effects of traffic noise on wildlife. <i>Ministère de l'Écologie et du Développement Durable</i>. 8. Elephant Listening Project, Cornell University. Deep into Infrasound. Kirjeldab relevantide infrahelikommunikatsiooni. Saadaval: https://www.elephantlisteningproject.org/all-about-infrasound/ 9. Buxton, C. (2006). Infrasound and land based mammals. Ülevaatlik dokument, mis koondab varasemaid uuringuid infraheli mõjust erinevatele maismaaimetajatele (nt sigadele, hiirtele, kitsedele, lammastele), kirjeldades stressi, käitumuslikke muutusi ja elupaikade vältimist. Saadaval: https://media.voog.com/0000/0051/5165/files/buxton-infrasoundandland-basedanimals.pdf 10. Castelo Branco, N.A.A., et al. (2003). The effects of low frequency noise on rat trachea. <i>IC-BEN 2003</i>. Kirjeldab hingamisteede kudede muutusi rottidel. Saadaval: https://www.ic-ben.org/2003/pdf/34_t3a.pdf 11. Bellut-Staack, B. (2024). Infrasound: 'A Huge Threat to the Entire Biodiversity', says Doctor. <i>Wind Concerns</i>. Artikkel koondab erinevaid uuringuid, sh rottidega tehtud uuringut, mis näitab endoteeli kahjustusi. Saadaval: https://www.windconcerns.com/infrasound-a-huge-threat-to-the-entire-biodiversity-says-doctor/ 12. Tamura, H., et al. (2017). Risk Assessment of Neonatal Exposure to Low Frequency Noise Based on Balance in Mice. <i>Frontiers in Behavioral Neuroscience</i>, 11, 30. Uuring näitab, et madalsageduslik müra põhjustab hiirtele tasakaaluhäireid ja kahjustab sisekõrva karvarakke.	

Esitatud arvamus	Seisukoht
Saadaval: https://www.frontiersin.org/journals/behavioral-neuroscience/articles/10.3389/fnbeh.2017.00030/full 13. Alves-Pereira, M., & Castelo Branco, N. A. A. (2003). Rat cochlea exposed to low frequency noise. <i>ICBEN 2003</i>. Näitab muutusi rottide sisekõrvas (kooniliste ripsmete sulandumine) madalsagedusliku müra toimet. Saadaval: https://icben.ethz.ch/2003/pdf/17_t1b.pdf 14. Narins, P. M., et al. (2016). Infrasonic and Seismic Communication in the Vertebrates with Special Emphasis on the Afrotheria: An Update and Future Directions. <i>Journal of Comparative Physiology A</i>, 202(7), 523-530. 15. Payne, K. B., Langbauer, W. R. Jr., & Thomas, E. M. (1986). Infrasonic calls of the Asian elephant (<i>Elephas maximus</i>). <i>Behavioral Ecology and Sociobiology</i>, 18(4), 297–301. 16. The International Year of Sound (2020). Infrasound. Kirjeldab, kuidas vaalad ja elevandid kasutavad infraheli suhtluseks. Saadaval: https://www.sound2020.org/sound/infrasound/	
4.4 Mõju veekeskkonnale 1. Tähelepanek: Põhjavee keemiline saaste ja betoonitööd KSH keskendub peamiselt naftasaaduste leketele avariilukorras. Samas on ulatuslike vundamentitööde (alternatiiv I puhul ligi 50 000 tonni betooni) puhul levinud riskiks kõrge pH-tasemega vee teke, mis võib betooni kivinemise ajal vundamentidakaevikust välja pumbatuna sattuda põhja- või pinnavette. Aluseline vesi (pH > 9) on vee-elustikule mürgine. Lisaks võivad ehitusel olla kasutusel muud kemikaalid (nt lisandid betoonis, hermeetikud), mille mõju ei ole analüüsitud. • Ettepanek: Keskkonnameetmete hulgas tuleks täpsustada, et vundamentidakaevikutest välja-pumbatava vee seire peab sisaldama ka pH-taseme mõõtmist. Juhul, kui see ületab lubatud piire, tuleb enne veekogusse juhtimist rakendada neutraliseerimismeetmeid. Samuti peaks ehitusprojekti olema selgelt kirjas kõik kasutatavad kemikaalid ja nende ohutuskaardid koos käitlemisjuhistega. 2. Tähelepanek: Erosiooni ja heljumi tõrje meetmete detailsus. Aruandes on mainitud settebasseinide rajamise vajadust heljumi püüdmiseks. Rahvusvaheline praktika näitab, et selliste meetmete efektiivsus sõltub kriitiliselt nende korrektsest dimensioneerimisest, paigaldusest ja regulaarsest hooldusest, mis sageli ebaõnnestub. Aruanne ei täpsusta, kuidas tagatakse meetmete toimivus kogu ehitusperioodi vältel. • Ettepanek: Leevendusmeetmete kavas tuleks nõuda detailset erosiooni- ja settetõrjeplaani, mis sisaldab: ○ Settebasseinide ja muude tõkete (nt põhupallifiltrid, geotekstiilid) täpsed asukohad ja spetsifikatsioonid.	Kuna antud teema (mõju põhjaveele) kohta on esitatud mitmeid küsimusi ja ettepanekuid, siis konsulteerib omavalitsus antud küsimuses täiendavalt valdkonnas pädevate asutustega (Eesti Geoloogiateenistus) ning kaalub täiendava ekspertarvamuse küsimist hindamaks tuulepargi võimalikku mõju põhjaveele, sh joogiveele.. Vastavalt esitatud ettepanekutele täiendatakse KSH aruannet ning nähakse ette täiendavad asjakohased meetmed juhul kui osutub vajalikuks vaivundamendi kasutamine. Selgitame, et mitmed teie poolt märgitud teemad ei ole lahendatavad detailplaneeringu täpsusastmes nt juhul kui ehitusprojekti nähakse ette põhjavee ümberjuhtimise vajadus, siis reguleeritakse seda keskkonnaloas, milles määratakse ka vastavad seiretingimused. Ehitusaegne vee ärajuhtimine ning teede jm rajatiste püsivuse tagamiseks vajalikud kraavid ja nendega kaasnevad settebasseinid dimensioneeritakse projekteerimise käigus. Kraavide, truupide jms dimensioneerimine vooluhulkadele vastavaks on ehitusliku projekteerimise tavapärane osa. Lelle raba osas selgitame, et KSH aruandes koostatud väga konservatiivse ehitusaegse veealanduse prognoosi alusel ei jää planeeringulahenduse rakendamisel Lelle raba mõjualast napilt välja.

Esitatud arvamus	Seisukoht
○ Regulaarse hoolduse ja seire graafiku (sh mida teha pärast tugevaid vihmasadusid). ○ Nõude teostada regulaarset vee hägususe mõõtmist väljavoolukohtades, et kontrollida meetmete tõhusust reaalajas. 3. Tähelepanek: Mõju tundlikele märgalaökosüsteemidele KSH märgib, et alternatiiv I puhul võib esineda mõju Lelle raba veerežiimile. Kuigi arvutuste kohaselt jääb raba tajutava mõjuulatusest napilt välja, on turbapinnasega rabad äärmiselt tundlikud ka väikeste ja lühiajaliste hüdroloogiliste muutuste suhtes, mis võivad põhjustada pöördumatuid kahjustusi taimestikule ja kogu ökosüsteemile. Arvutuslik 200 m puhverala ei pruugi arvestada kõiki maa-aluseid veesooni ja pinnase iseärasusi. • Ettepanek: Enne ehitustegevuse alustamist tuleks läbi viia täiendav hüdrogeoloogiline uuring, mis keskendub spetsiifiliselt tuulikute vundamendialade ja Lelle raba vahelisele hüdraulilisele ühendusele. See uuring peaks andma lõpliku kindluse, et isegi kõige ebasoodsamate tingimuste (nt põuane suvi, millele järgneb intensiivne ehitusperiood) korral on raba veerežiim kaitstud. 4. Tähelepanek: Pikaajaline mõju pinnaveele ja teedevõrk KSH keskendub peamiselt ehitusaegsele mõjule. Pikaajaline mõju võib aga tuleneda uute teede ja tihendatud pinnasega montaažiplatside rajamisest, mis muudavad sademevee äravoolu mustreid ja kiirust. See võib suurendada lokaalset üleujutusohu ja erosiooni kraavides. • Ettepanek: Detailplaneeringu seletuskirjas või hilisemas ehitusprojektis tuleks käsitleda pikaajalist sademevee käitlemise kava, mis arvestaks uutelt tihendatud pindadelt (teed, plat-sid) valguva veega ning näeks ette meetmed selle kontrollitud ja loodust säästvaks juhtimiseks (nt teeäärsete kraavide ja nõvade korrektne dimensioneerimine ja kindlustamine). 5. Mõjupiirkonnas asuvad kaevud Nõuan, et detailplaneeringu seletuskirja ja KSH aruandesse lisataks järgmised kohustuslikud tegevused ja tingimused: 1. Kõikide kaevude kaardistamine ja eelseire: • Enne ehitustööde algust on arendaja kohustatud oma kulul läbi viima kõikide tuulepargi 3 km mõjuraadiusesse jäävate erakaevude kaardistamise. • Iga kaardistatud kaevu puhul tuleb teostada eelseire, mille käigus fikseeritakse dokumentaalselt ja fotodega: ○ Kaevu veetase (normaalne ja minimaalne tase). ○ Kaevu vee kvaliteet (põhjalik veeanalüüs akrediteeritud laboris, mis hõlmab nii keemilisi kui ka bakterioloogilisi näitajaid). • Kõikide kaevude eelseire andmed tuleb esitada nii vallavalitsusele kui ka kaevu omanikule. 2. Pidev seire ehituse ja töötamise ajal:	Lelle raba ääreala jääb prognoositud teoreetilisest põhjavee alanduse mõjuraadiusest u 1,2 km kaugusele. Lelle raba kõrgema väärtusega rabakoosluste (kaitse alla Kõnnumaa hoialana) ja prognoositud teoreetilise alanduse ulatuse vahele jääb üle 2 km ning lmsi turbakarjäär. Seega ei mõjuta kavandatav tuulepark Lelle raba veerežiimi seoses ulatusliku vahemaaga.

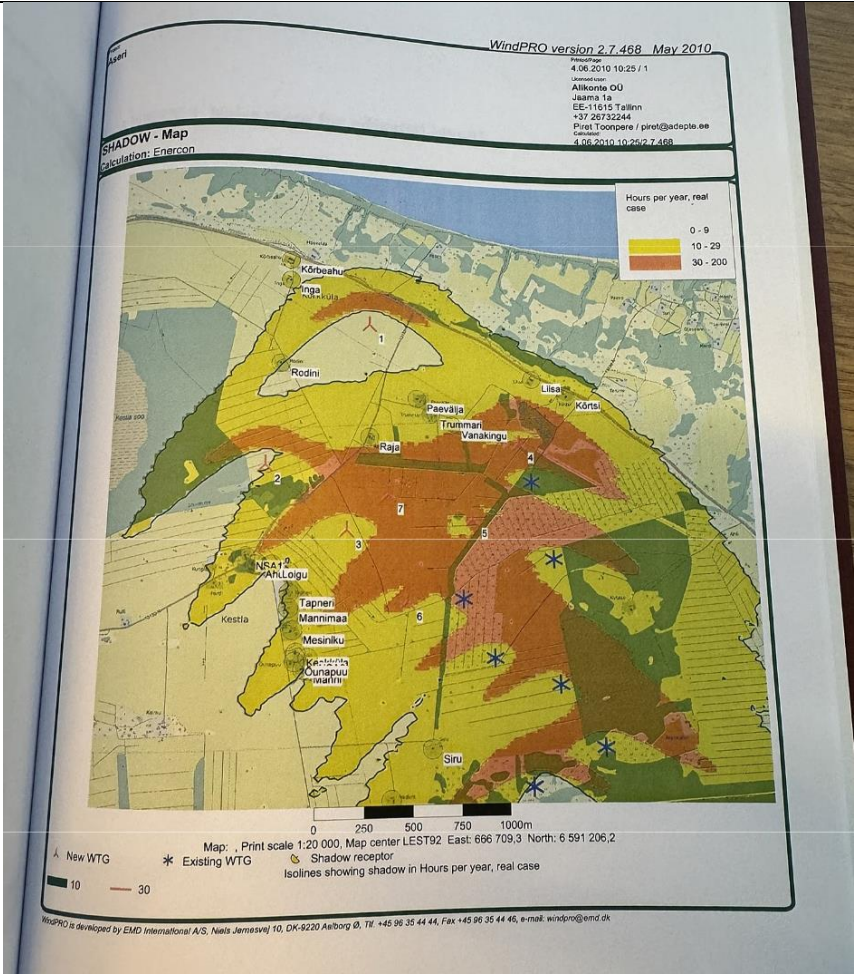
Esitatud arvamus	Seisukoht
• Arendaja on kohustatud looma seiresüsteemi, mis võimaldab tuulepargi ehituse ja esimese viie tööaasta jooksul regulaarselt (vähemalt kord kvartalis) kontrollida kaevude veetaset ja - kvaliteeti. 3. Vastutuse ja tegevuskava mehhanismi kehtestamine: • Detailplaneeringu seletuskirja tuleb lisada siduv punkt: "Juhul, kui seire käigus või kaevu omaniku teate alusel tuvastatakse kaevu veetaseme oluline langus või vee kvaliteedi halvenemine, mis on ajaliselt seotud tuulepargi ehitus- või tegevusfaasiga, raken- dub põhimõtte, et kahju on põhjustanud arendaja tegevus, kui arendaja ei suuda tõendada vastupi- dist." • Sellele punktile peab järgnema konkreetne tegevuskava: "Kahju tuvastamisel on arendaja kohustatud viivitamatult ja oma kulul: a) Tagama kannatada saanud majapidamisele ajutise, kvaliteedinõuetele vastava veevarustuse (nt veepaagiga). b) Tellima sõltu- matu eksperthinnangu kahju põhjuse ja ulatuse väljaselgitamiseks. c) Hüvitama kahju ja taastama esialgse olukorra (nt kaevu süvendamine/puhastamine) või selle võimatusel rajama majapidamisele uue, samaväärse või parema veevarustussüsteemi (nt uus puurkaev, ühendus ühisveevärgiga)." Ohud, mida KSH ei käsitle seoses vaivundamentidega ning ettepanekud 1. Reostuse levikuteede tekkimine põhjaveekihtide vahel: See on kõige olulisem risk. ○ KSH märgib, et vaivundamendid võivad ulatuda kuni 30 meetri sügavusele. Sellise sügavusega vaiade rajamine läbib erinevaid pinnasekihte, sealhulgas potentsiaal- seid vettpidavaid kihte (nt savi), mis eraldavad üksteisest erinevaid põhjaveekihte. ○ Vaiade rajamine, eriti puurvaiade puhul, võib luua vertikaalse ühenduse (nn otse- tee), mida mööda saavad pinnareostus või saastunud ülemiste kihtide põhjavesi lii- kuda sügavamatesse, seni kaitstud põhjaveekihtidesse, mida kasutatakse joogiveeal- likana. See risk on eriti suur aladel, mille põhjavesi on juba hinnatud "nõrgalt kaits- tuks", nagu see on antud planeeringualal. 2. Põhjavee voolusüsteemide muutmine: ○ Tihedalt paigutatud vaivundamentide rida võib toimida maa-aluse tõkkena, mis ta- kistab või suunab ümber looduslikku põhjavee voolu. See võib põhjustada põhjavee- taseme ootamatut tõusu ühel pool vundamenti ja langust teisel pool, mõjutades seeläbi ümbritsevate alade, sh lähedalasuvate märgalade (nt Lelle raba) veerežiimi. 3. Ehitusaegne vibratsioon ja pinnase omaduste muutmine: ○ Erinevalt gravitatsioonivundamenti kaevetöödest tekitab vaiade rammimine pinna- sesse väga tugevat ja laialdaselt levivat vibratsiooni. See võib tihendada ümbritsevat pinnast, vähendada selle veejuhtivust ja muuta seeläbi lokaalset hüdrogeoloogiat.	

Esitatud arvamus	Seisukoht
Samuti võib see kahjustada lähedalasuvate veekogude (nt Velise jõe) kaldaid või muid tundlikke loodusobjekte. 4. Materjalidest tulenev otsene reostus: - Kohapeal valatavate raudbetoonvaiade puhul on oht, et tsemendisegu või selle komponendid lekivad valamistöde käigus ümbritsevasse põhjavette. See tõstab järsult vee pH-taset (muutes selle tugevalt aluseliseks) ja hägusust, mis on vee-elustikule kahjulik. Ettepanekud KSH täiendamiseks seoses vaivundamentidega Arvestades ülaltoodud riske, peaks KSH-s esitama järgmised ettepanekud ja nõuded: Nõue spetsiifiliseks mõjude hindamiseks planeerimismenetluses: Tuleb loobuda vaivundamentide mõju hindamise lükkamisest ehitusprojekti staadiumisse. Juhul, kui arendaja kaalub vaivundamentide kasutamist, peab vastav analüüs ja riskihinnang olema KSH aruande osa. See tagab, et olulisi riske hinnatakse avalikult ja enne põhimõtteliste otsuste langetamist. Nõue põhjalikuks hüdrogeoloogiliseks uuringuks: Enne vundamenti tüübi lõplikku valikut tuleb teostada detailne ehitusgeoloogiline ja hüdrogeoloogiline uuring, mis kaardistab täpselt: - Kõikide põhjaveekihtide sügavused ja vee liikumissuunad. - Vettpidavate kihtide (nt savikihid) paiknemise, paksuse ja terviklikkuse. - Potentsiaalsed ühendused planeeringuala ja lähedalasuvate tundlike ökosüsteemide (eriti Lelle raba) vahel. Riskianalüüsi ja leevendusmeetmete väljatöötamine: KSH peab sisaldama riskianalüüsi põhjaveekihtide võimaliku ühendamise kohta. Kui risk osutub reaalseks, tuleb välja töötada konkreetsed leevendusmeetmed, näiteks: - Nõue kasutada spetsiifilist vaiatüüpi, mis minimeerib lekkeohtu (nt terasest hülsiga puurvaiad). - Nõue kasutada ehitustehnoloogiat, mis isoleerib erinevad põhjaveekihi vaiade rajamise ajal. - Teatud aladel vaivundamentide kasutamise keelamine, kui risk põhjavee saastumiseks on liiga suur. Põhjavee kvaliteedi seirekava laiendamine: Kui otsustatakse kasutada vaivundamente, tuleb luua robustne põhjavee seireprogramm. See peab hõlmama seirekaevude rajamist nii voolu suunas üles kui ka allavoolu kavandatavatest tuulikutest. Seire peab toimuma nii ehituse ajal kui ka selle järel ning mõõtma lisaks veetasemele ka vee keemilist koostist (eriti pH, hägusus ja potentsiaalsed saasteained), et tuvastada võimalik reostus varajases staadiumis.	

Esitatud arvamus	Seisukoht
4.5 Mõju pinnasele, sh väärtuslikule põllumajandusmaale 1. Tähelepanek: Pinnase tihenemise mõju on alahinnatud KSH keskendub pinnase <i>teisaldamisele</i>, kuid ei analüüsi pinnase tihenemise (kompakteerumise) mõju, mis on üks levinumaid ja olulisemaid tuuleparkide rajamisega kaasnevaid negatiivseid mõjusid. Raske ehitustehnika (kraanad, betooniveokid, detailide transport) liikumine tihendab pinnast mitte ainult ehitusplatsil ja teedel, vaid ka laiemal ümbritseval alal. Pinnase tihenemine: • Halvendab oluliselt pinnase veejuhtivust, mis suurendab pinnavee äravoolu ja erosiooniohtu. • Rikutakse mulla struktuur, mis takistab taimede juurte arengut ja vähendab põllumaa viljakust. • Kahjustab mulla elustikku ja bioloogilist aktiivsust. • Ettepanek: KSH keskkonnameetmete hulka tuleks lisada nõue koostada pinnase tihendamise vältimise ja leevendamise kava. See kava peaks sisaldama: ○ Ehitusaegsete liikumisteede täpset planeerimist ja märgistamist. ○ Vajadusel pinnast kaitsvate mattide või muude tehnoloogiate kasutamist ajutistel liikumisteedel. ○ Meetmeid tihenunud pinnase kobestamiseks pärast ehitustööde lõppu (nt sügavkobestamine) aladel, mis on jäänud väljapoole püsirajatisi. 2. Tähelepanek: Kasvupinnase käitlemise detailsus puudub Aruanne mainib korrektselt, et kooritav kasvupinnas tuleb taaskasutada. Samas puudub igasugune nõue selle kohta, <i>kuidas</i> seda tuleb teha. Valesti ladustatud (nt liiga kõrgetes ja tihedates hunnikutes) kasvupinnas kaotab kiiresti oma bioloogilise aktiivsuse (mikroorganismid surevad) ja struktuuri, muutudes sisuliselt viljatuks mullaks. • Ettepanek: Keskkonnameetmeid tuleks täpsustada ja nõuda kasvupinnase käitlemise kava koostamist. See peaks sätestama reeglid kasvupinnase eraldi koorimiseks, ajutiseks ladustamiseks (nt hunnikute maksimaalne kõrgus ja ladustusperioodi pikkus) ning laotamiseks ja heakorrastamiseks, et tagada selle elujõulisuse maksimaalne säilimine. 3. Tähelepanek: Pikaajalise reostusriski käsitlemata jätmine Peatükk 4.5 ei käsitle pikaajalist ehk tuulepargi tööaegset pinnase reostuse riski, mis võib tuleneda näiteks tuuliku gondlist lekkivatest õlidest või hüdraulikavedelikest. Kuigi see risk on väike, on see olemas ja pika perioodi jooksul võib lokaalne reostus kuhjuda. • Ettepanek: Järelevõetavate meetmete hulka võiks kaaluda lisada nõude perioodiliseks pinnaseproovide võtmiseks tuulikute planeerimisala eri punkidelt (nt iga 2 aasta tagant), et kontrollida võimalikku raskemetallide kui süsivesikute ja muude kemikaalide reostust ja tagada probleemide varajane avastamine.	KSH aruannet täiendatakse tuues välja ka pinnase tihendamise mõju. Leevendavad meetmed antud mõjuaspektis nähakse ette kui esineb võimalus olulise ebasoodsa mõju avaldamiseks tundlikele taimekooslustele, mida pinnase tihendamine võiks mõjutada. Selgitame, et ehitusjäätmete käitlus tuleb korraldada vastavalt jäätmeseaduse ja Kehtna valla jäätmehoolduseeskirja nõuetele. Antud ala puhul ei ole tuvastatud mõjusid mille tõttu tuleks ehitustegevusel tekkiva pinnase käitlemisele kehtestada erinõudeid. Tuuleparkides esineb pinnase reostusrisk avariilukordades. Tuulikute tavapärasel käitamisel ei esine saasteainete juhtimist pinnasesse. KSH aruandes soovitatavad keskkonnaseire meetmed peavad olema proportsionaalsed võimalike mõjudega. Eelneva alusel ei esine vajadust perioodilise pinnase seire nõude kehtestamiseks. Mikroklimaatilisi muutusi on käsitletud KSH ptk 4.10.3. Lähtudes teemavaldkonna osas laekunud ettepanekutest täiendatakse antud peatükki ning lisatakse täiendavalt info ka teadaolevate mõjude osas tuulikute mikroklimaatiliste mõjude osas taimestikule.

Esitatud arvamus	Seisukoht
4. Tähelepanek: Mõju ümbritsevate põllumaade mikrokliimale Rahvusvahelises kirjanduses on käsitletud ka tuulikute mõju lokaalsele mikrokliimale (muutused õhuvooludes, temperatuuris ja niiskuses), mis võib mõjutada ka ümbritsevate põllumaade niiskusrežiimi ja seeläbi saagikust. KSH seda aspekti ei analüüsi. Ettepanek: Kuigi selle mõju täpne kvantifitseerimine on keeruline, võiks KSH teadmiste lünkade kirjelduses mainida, et tuulikutel võib olla kaudne mõju ümbritsevate põllumaade mikrokliimale ja niiskustingimustele, mis on pikaajalise seire objekt.	
4.6.2.2 Varjutuse esinemine ja mõju Selgitada täpsemalt see, kuidas antud meetoodika toimib. Võrdlesin varasemat tööd Kehtna varjutusega ning see tekitas küsimusi, kuidas nii palju võivad tulemused ja varjude kuju erineda. Allikas: Wind turbine noise and shadow flicker: case study of Aseri wind Farm, Piret Toonpere.	Varjutuse arvutuse meetoodikat on detailselt kirjeldatud nt kasutatud tarkvara WindPro kasutusjuhendis https://help.emd.dk/knowledgebase/content/windPRO4.1/c6-UK_windPRO4.1-Environment.html#pf5c Varjutuse kestvuse arvutuses mängivad rolli tuuliku mõõtmed ja kliimaatilisi tingimusi arvestava arvutuse juures ka vastavad kasutatud andmed. 15 aastaga on kavandatavate tuulikute mõõtmed oluliselt muutunud, samuti täpsustunud seoses parema kättesaadavusega kliimaatilised andmed, mida on võimalik arvutustes kasutada ja ka vastava modelleerimistarkvara puhul on toimunud arendusi. Varjutuse kohta on juba planeeringu seletuskirjas kajastatud tingimustena nõue, et häirivat varjutust (st kliimatingimusi arvestavalt üle 8 h varjutust summaarselt aastas või üle 30 minuti päevas) tuleb elamualadel vältida. Häirival tasemel varjutust on lubatud elamualal tekitada ainult varjutustundliku ala omaniku nõusolekul. Häirival tasemel varjutuse esinemisel tuleb kavandada häiriva varjutuse vältimise meetmed või seada elamu suhtes varjutuse talumise servituut. Selgitame, et servituut saab olla ainult notariaalne. Planeering seab juba häiriva varjutuse vältimise nõude ja ka meetmed mida tuleb järgida selle vältimiseks ning planeeringu ptk 4 on seatud ka seire nõue. Seega puudub vajadus antud küsimust täiendavalt reguleerida.

T4 tuulepargi detailplaneeringu eskiis ja keskkonnamõju strateegilise hindamise aruande eelnõu. Laekunud arvamused ja valla seisukoht arvamuse osas

Esitatud arvamus	Seisukoht
 Ettepanekud seoses varjutusega 1. Kohustus paigaldada automaatne seiskamissüsteemi ja auditeerimine: Tuleb tagada, et igale tuulikule paigaldatakse automaatne varjutuse jälgimis- ja seiskamissüsteem (curtailment plan). Ettepanek oleks nõuda arendajalt süsteemi logide perioodilist esitamist vallavalitsusele, et tõendada normide (8 tundi/aastas, 30 min/päevas) täitmist.	

Esitatud arvamus	Seisukoht
2. Sõlmida notariaalsed kokkulepped: Elamute puhul, kus varjutuse tase võib normi ületada, tuleb sõlmida omanikega kirjalik ja notariaalne nõusolek või seada vastav servituut. See välistab hilisemad vaidlused. 3. Kompenseeriv haljastus: Elamute puhul, mida mõjutab oluline maastikuvaate muutus, võiks arendaja kohustuseks seada kompenseeriva kõrghaljastuse rajamise koostöös maaomanikuga, et vähendada otsenähtavust. Kõrghaljastus kohe istutada, mitte et peaks ootama aastaid enne kui see piisavalt kõrgeks kasvaks. Kõrghaljastus peab maaomaniku nõustumisel olema igihaljas ehk lehtpuud ei ole sobilikud.	
4.3.1 Mõju taimestikule Taimestiku protsess tugineb fundamentaalselt puudulikule alusuuringule, mille vigu ei ole märganud ei KSH koostaja ega ka järelevalvet teostav Keskkonnaamet. 1. Probleemi tuum: Kehtetu taimestiku alusuuring (KSH lisa 4) Kogu KSH aruande taimestiku osa ja sellele tuginevad järeldused on ebausaldusväärsed, kuna alusuuringus on tuvastatavad nii faktilised vead kui ka rängad metodoloogilised puudused. • Fundamentaalsed vead dokumentatsioonis: Uuringu aluseks olev andmetabel on otseses vastuolus ametlike aruannetega. Kõige olulisem viga on asukohanimede süsteemne lahknevus – aruannetes kasutatud nimed (Hiie, Pae, Lau) ei vasta andmetabelis kasutatud nimedele (Lelle, Karitsa, Lau), mis muudab andmete seostamise konkreetsete planeeringualadega võimalikuks ja kontrollimatuks. Lisaks on aruandluses ebatäpsusi välitööde kuupäevade osas. Kui KSHs on välja toodud, et välitöö periood on 05-06 juuni 2024 ning 16-17 ja 23. Juuli, siis tegelikkuses oli kuupäevad 05-07 juuni ja 16-17 ja 23. juuli. Lisaks toon välja, et isegi KSH lisa 4 on tehtud viga- T1 Pae ja T2 Lau on aetud segamini ning seda eksliku dokumentatsiooni tõttu (joonis 1). • Metodoloogilised puudused: Uuringu teostus ei vasta heale tavale. Vale ajastus (ainult juuni-juuli) jättis katmata kevadise ja sügisese vegetatsiooniperioodi, mistõttu jäi suur osa elurikkusest (sh kaitsealused liigid) paratamatult märkamata. Ebareaalne töömaht ja ebapädeva personali kaasamine seavad kahtluse alla andmete kvaliteedi. Lisaks on kasutatud standarditele mittevastavat subjektiivset hindamismetoodikat, mis on viinud loodusväärtuste alahindamiseni. • Luule-Mari Meriste ei tuvastanud juulikuus hilissuvel õitsvaid taimi. Raske oli aru saada, mida mis perioodil leiti kuna mõlemad uurijad lisasid samasse tabeli asukohta oma leide. 2. Järelevalve süsteemne rike: Osapoolte vastutus ja tegematajätmised Probleem ei ole ainult ühes puudulikus uuringus, vaid selles, et ükski järelevalveorganisatsioon ei ole oma kohustusi täielikult täitnud.	Selgitame, et taimestiku uuring teostati kahekordse välitööna juunis ja juulis. Selline ajaline valik võimaldab kaardistada Eesti looduses esinevaid varasemaid ja hilisemaid õitsejaid. Tegu on igati tavapärasele taimestiku välitööde teostamise ajale vastava inventeerimisajaga. Uuringut läbi viinud Nordic Botanical OÜ on pikaajalise loodusväärtuste kaitse korraldamise ning inventeerimise kogemusega ettevõtte. Taimestiku inventuuri viisid läbi bioloogid Mart Meriste ja Triin Lepik. Inventeeritava ala eraldiste taimekoosluste kirjeldus koostati põhiosas esimesel inventeerimiskorral. Kaitsealuste liikide leiukohtade leidmiseks teostasid kordusülevaatuse Mart Meriste ja Luule-Mari Meriste. Uuringu läbiviija kinnitusele on Luule-Mari Meriste botaanilised teadmised piisavad kaitsealuste taimeliikide kasvukohtade kaardistamiseks. Lisaks töötas isik välitöödel bioloog Mart Meriste järelevalve all. KSH juhteksperdi hinnangul võib taimestiku uuringu tulemusi pidada igati ootuspäraseks, sh võrreldavaks teiste samalaadsete tööde tulemustega ning uuringu kvaliteeti heaks ja piisavaks planeeringuga kavandatavate tegevuste mõjude hindamiseks. Taimestiku uuringu andmestik on vormistatud ruumiandmetena, mis võimaldab igati töö tulemusi seostada nende asukohaga. Eelneva alusel ei näe vallavalitsus vajadust uue taimestiku inventuuri teostamiseks. Arvestatakse Keskkonnaameti poolset nõuet ehitusaladel detailsema kaitsealuste taimede inventuuri teostamiseks ehitusloa taotluse esitamise ajaks.

Esitatud arvamus	Seisukoht																																								
KSH koostaja (LEMMA OÜ): KSH läbiviija peamine vastutus on tagada hindamise kvaliteet ja kontrollida alusuuringute usaldusväärsust. Nad on ilmselgelt vigase ja vastuolulise uuringu kriitikavabalt aktsepteerinud ning väitnud oma aruandes, et "olulisi raskusi... ei esinenud". See on selge hoolsuskohustuse rikkumine. teised alad aga pigem metsased (vt joonis 1). Erinevad metsad moodustasid ligi poole uuringualast. Peamiselt oli tegemist eri vanuses majandatavate metsadega. Metsadest eraldati kaardistamisel noorendikud ja raiesmikud, mis päris looduskooslustena ei talitle ega ole seetõttu käsitletavad metsadena. Metsadeks arvati aga noored metsad, mille alustaimestik oli juba metsailmeline. Väga suur osa metsadest oli hiljuti raiutud ja üle veerandi kõigist aladest moodustasid raiesmikud. Kui välja arvata väikesed tugevalt degradeerunud laigukesed, siis looduskaitselises mõttes väärtuslikke pärandniite alalt ei leitud. Niitudena klassifitseeriti siiski püsirohumaad, mis olid taimestikuliselt niiduilmelised ja mille viimasest ülesharimisest oli eeldatavalt möödunud vähemalt 40 aastat. Alad, mis olid eeldatavalt üles haritud vähem kui 5 aastat tagasi, liigitati põldudeks, alad mille harimisest oli möödunud rohkem aega, söötideks. Soid leiti arvestataval hulgal vaid T4 Hiie alalt. See ala oli ka kõige suurem ja maastikuliselt juba seetõttu Joonis 1 T1 Pae ja T2 Lau on aetud segamini <table><caption>Joonis 1: Uuringualade jaotus kõlvikuteks</caption><thead><tr><th>Uuringuala</th><th>Mets</th><th>Raiesmik</th><th>Põld</th><th>Noorendik</th><th>Niit</th><th>Soo</th><th>Sööt</th></tr></thead><tbody><tr><td>Kogu</td><td>52%</td><td>27%</td><td>8%</td><td>8%</td><td>3%</td><td>2%</td><td>1%</td></tr><tr><td>T1 Pae</td><td>~45%</td><td>~35%</td><td>~10%</td><td>~5%</td><td>~1%</td><td>~1%</td><td>~1%</td></tr><tr><td>T2 Lau</td><td>~35%</td><td>~45%</td><td>~10%</td><td>~5%</td><td>~1%</td><td>~1%</td><td>~1%</td></tr><tr><td>T4 Hiie</td><td>~45%</td><td>~35%</td><td>~10%</td><td>~5%</td><td>~1%</td><td>~1%</td><td>~1%</td></tr></tbody></table> Joonis 1: Uuringualade jaotus kõlvikuteks. Ülal kõigi uuringualade summeeritud andmed, all iga uuringuala eraldi.	Uuringuala	Mets	Raiesmik	Põld	Noorendik	Niit	Soo	Sööt	Kogu	52%	27%	8%	8%	3%	2%	1%	T1 Pae	~45%	~35%	~10%	~5%	~1%	~1%	~1%	T2 Lau	~35%	~45%	~10%	~5%	~1%	~1%	~1%	T4 Hiie	~45%	~35%	~10%	~5%	~1%	~1%	~1%	
Uuringuala	Mets	Raiesmik	Põld	Noorendik	Niit	Soo	Sööt																																		
Kogu	52%	27%	8%	8%	3%	2%	1%																																		
T1 Pae	~45%	~35%	~10%	~5%	~1%	~1%	~1%																																		
T2 Lau	~35%	~45%	~10%	~5%	~1%	~1%	~1%																																		
T4 Hiie	~45%	~35%	~10%	~5%	~1%	~1%	~1%																																		
Keskkonnaamet: Kuigi Keskkonnaameti tagasiside on mitmes punktis asjakohaselt kriitiline, teevad nad ühe põhimõttelise vea: nad ei sea kahtluse alla alusuuringu enda kehtivust. Nad aktsepteerivad selle puudulikkust ja lepivad KSH-s pakutud näilise lahendusega – tehnilise "kordusinventuuriga" ehitusloa etapis. Sellega legitimeerivad nad vigasele vundamendile rajatud protsessi jätkumise, selle asemel, et nõuda ainsat õiget lahendust: uut ja korrektset alusuuringut enne planeeringu kehtestamist. Vald (Kehtna Vallavalitsus): Vald kui planeeringu korraldaja vastutab kogu protsessi läbi-paistvuse ja seaduslikkuse eest. Avalikule väljapanekule suunati materjalid, mis olid sisemiselt vastuolulised (nt asukohanimed), mis näitab puudulikku kvaliteedikontrolli ja kahjustab ava-likkuse sisulise kaasamise põhimõtet.																																									

Esitatud arvamus	Seisukoht
3. Vigane lahendus ja selle ohud: "Kordusinventuur" ja ümberasustamine Keskonnaameti aktsepteeritud ja KSH-s pakutud lahendus – teostada hilisemas etapis "kordusinventuur" ja vajadusel taimed ümber asustada – on eksitav ja ohtlik. • See ei lahenda probleemi: Protseduur tegeleb tagajärje, mitte põhjusega. See keskendub vaid juba leitud isendite asukoha täpsustamisele, ignoreerides täielikult kõiki liike, mis esialgse uuringu käigus avastamata jäid. • See taandab looduskaitse tehniliseks ülesandeks: Looduskaitse eesmärk on elupaikade säilitamine, mitte üksikute taimede päästmine ekskavaatori eest. Ümberasustamine on erandlik meede, mitte standardlahendus, eriti arvestades, et paljusid liike (seened, orhideed) ei saagi edukalt ümber asustada. Esitatud materjalide põhjal on tegemist süsteemse rikkega, kus vigane alusuuring on läbinud mitu kontrollitasandit. Protsessi jätkamine praegusel kujul ei ole õiguslikult ega sisuliselt korrektne. Ainus lahendus on tunnistada alusuuring kehtetuks ning nõuda uue, sõltumatu ja standarditele vastava uuringu läbiviimist. I osa: Põhinõudmised seoses kehtetu uuringuga 1. Tunnistada kehtetuks OÜ Nordic Botanical koostatud „Kehtna valla taastuvenegiaparkide arendusalade taimestiku uuring“ (KSH aruande lisa 4). ○ Põhjendus: Uuring on kehtetu, kuna see sisaldab fundamentaalseid ja kontrollitavaid andmevigu (süsteemne lahknevus asukohanimedes aruande ja andmetabeli vahel), on läbi viidud metodoloogiliselt valesti (vale ajastus, ebapädev personal, standarditele mittevastav hindamissüsteem) ning on tõestatult mittetäielik. 2. Tunnistada ebapiisavaks KSH aruande taimestikku ja elurikkust käsitlev osa (ptk 4.3.1) ja sellega seotud järeldused. ○ Põhjendus: Kui alusuuring on kehtetu, on ka sellele tuginev mõjude hinnang, alternatiivide võrdlus ning leevendusmeetmete kava väärtusetud ja eksitavad. 3. Peatada detailplaneeringu ja KSH menetlus praegusel kujul. ○ Põhjendus: Menetluse jätkamine vigastel ja ebapiisavatel andmetel on seadusevastane ning ei võimalda langetada kaalutletud ja keskkonda säästvate otsust. II osa: Nõudmised uuele ja korrektsele taimestiku kordusuuringule Nõuame uue taimestiku alusuuringu tellimist, mis peab vastama järgmistele tingimustele, et seda saaks pidada usaldusväärseks: 4. Sõltumatus ja kompetents: Uuringu peab läbi viima sõltumatu ja laitmatu reputatsiooniga ekspert, kellel on tõendatud erialane pädevus ja varasem kogemus Eesti taimkatte ja	

Esitatud arvamus	Seisukoht
elupaikade kaardistamisel. Uuringu läbiviimisse ei tohi olla kaasatud isikuid, kellel puudub vastav kvalifikatsioon. 5. Metoodika vastavus standarditele: Uus uuring peab olema läbi viidud vastavalt Eestis kehtivatele ja üldtunnustatud metsa-, soo- ja poollooduslike koosluste inventeerimise juhenditele. Elupaikade väärtuse ja esinduslikkuse hindamisel tuleb kasutada standardset A-C skaalat. 6. Täisväärtuslik ajaline katvus: Välitööd peavad katma kogu vegetatsiooniperioodi, et tagada erinevate fenoloogiliste aspektidega liikide (sh kevadised orhideed, sügisesed seemned) avastamine. See eeldab korduvaid külastusi kevadel (aprill-mai), suvel (juuni-juuli) ja hilissuvel/sügisel (august-september). 7. Põhjalikkus ja detailsus: Uuringu tulemused peavad olema esitatud detailselt ja kontrollitavalt, sh: ○ täielikud liiginimekirjad iga uuritud ala kohta; ○ kaitsealuste liikide populatsioonide suurushinnangud ja täpne levik; ○ elupaikade täpsed piirid, mis on kaardistatud kohapeal, mitte "ligikaudselt" tuletatud. III osa: Nõudmised edasisele menetlusele Lähtudes eeltoodud põhimõttelistest ja süsteemsetest puudustest, mis on seotud nii alusuuringu kvaliteedi, andmete usaldusväärsuse kui ka järelevalveorganite tegematajätmistega, teen Kehtna Vallavolikogule ja Vallavalitsusele ettepaneku: 8. Mitte vastu võtta Hiie taastuvenergiapargi T4 detailplaneeringut ja KSH aruannet praegusel kujul ning mitte suunata neid edasisse menetlusse. 9. Nõuda arendajalt ja KSH koostajalt uue, sõltumatu ja standarditele vastava taimeistiku alusuuringu tellimist vastavalt meie poolt varasemalt esitatud kriteeriumitele (sh ajaline katvus, metoodika vastavus, pädevad teostajad). 10. Pärast uue ja usaldusväärse alusuuringu valmimist tuleb koostada uus ja täiendatud KSH aruanne, mis põhineb korrektsetel andmetel. 11. Uus ja parandatud detailplaneeringu eskiis ning KSH aruanne tuleb suunata uuele avalikule väljapanekule, et tagada avalikkuse õigus olla kaasatud sisulisse arutellu, mis põhineb adekvaatsel informatsioonil. Alles pärast nende sammude korrektset läbimist on võimalik kaaluda detailplaneeringu vastuvõtmist volikogus. Menetluse jätkamine praegusel vigasel alusel on vastuolus planeerimiseaduse ja keskkonnamõju hindamise hea tavaga ning riivab avalikkuse õigustatud ootust läbipaistvale ja seaduslike protsessidele.	

Esitatud arvamus	Seisukoht
Linnustik Probleemid ja ettepanekud seoses linnustiku uuringuga 1. Ebapiisav katvus ja punktide tihedus metsamaastikus: • Probleem: Uuringuala 81% moodustab metsamaa, kuid vaatluspunktide nähtavus oli kohati vaid 0,5 km. Metoodika nõuab, et ükski planeeringuala piirkond ei jääks vaatluspunktidest kaugemale kui 2 km. See viitab, et suur osa metsaalast jäi tegelikult efektiivse vaatlusalata, mistõttu ei saa olla kindel I ja II kaitsekategooria liikide puudumises ka puhvertsoonis. Kulliliste tiirlemist ei olnud ala kaugemates servades näha. • Ettepanek: Tulevasteks uuringuteks on hädavajalik oluliselt suurendada punktvaatluspunktide arvu metsamaastikus, paigutades need piisavalt tihedalt, et tagada tegelik efektiivne katvus (nt iga 0,5-1 km tagant) ja vältida "valgeid laike" uuringualal. 2. Uuringu kestvuse ebapiisavus: • Probleem: Uuring viidi läbi vaid ühe aasta jooksul (2024. aasta kevad, suvi, sügis). Metoodika soovib eeluuringu kestvuseks aga "vähemalt üks aasta, soovitatult kaks aastat". Üks aasta ei pruugi tabada liikide arvukuse ja käitumise aastatevahelist varieeruvust, mis on eriti oluline haruldasemate ja ohustatud liikide (nt must-toonekurg, metsised) puhul. • Ettepanek: Edaspidi tuleks linnustiku-uuringud planeerida vähemalt kahele järjestikusele aastale, et koguda usaldusväärsemaid andmeid ja arvestada aastatevahelise varieeruvusega. 3. Radaruuringu puudumine: • Probleem: Metoodika kohaselt on radaruuring kohustuslik, kui "tuuleparki kavandatakse haneliste, luikede või sookure kõrge lennusagedusega siirdekoriidori toitumis- ja puhke- või ööbimispaikade vahele". Kehtna TU4 aruandes tuvastati haneliste ränne, kus "üle 80% hanedest lendab tuugenite rootori kõrgusel". See on selge riskifaktor, mis peaks eeldama radaruuringu läbiviimist, kuid seda ei tehtud. Lisaks on ka muid rändlinde nagu sookured, keda peaks vaatlema. • Ettepanek: Lisauuringu puhul tuleks radaruuring kindlasti kaasata metoodikasse, eriti kui tuvastatakse kõrge lennusagedusega rändlindude ränne tuulikute potentsiaalses mõjukõrguses. 4. Puhveralade ja tsoonide alahindamine I ja II kaitsekategooria liikide puhul: • Must-toonekurg: Aruanne soovib must-toonekure pesapaiga KLO9130908 kaitseks vaid 3 km raadiusega tsooni 1. See on oluliselt väiksem kui EOÜ analüüsis soovitatud 4,8 km (tsoon 1) ja 14 km (tsoon 3), kus tuleb uurida potentsiaalseid toitumisalasid. Kuigi aruanne põhjendab seda pesa "uudsusega" ja teiste pesapaikade olemasoluga, on see vastuolus liigi kriitilise seisundiga Eestis.	Linnustiku uuringu osas selgitame, et uuring on läbi viidud vastavalt KSH programmis esitatud uuringu metoodika kirjeldusele. Uuringu kestvus ja metoodika vastab Eestis käesoleval ajal rakendatavale tuuleparkide eeluuringu metoodikale, kõrvalekaldeid on uuringu seletuskirjas põhjendatud (https://www.keskkonnaamet.ee/sites/default/files/documents/2025-02/Tuuleparkide%20elustiku-uuringute%20metoodika%20ja%20j%C3%A4relseire%20miinimumnC3%B5uded_6.02.25.pdf). Uuringu õhuruumi vaatlustega kaeti üle poole uuringualast, uuring viidi läbi ühte hooaega hõlmavana ja kuna tegu ei ole rannikualaga ega haneliste, luikede või sookurgede siirdekoriidori alaga siis radaruuringu läbiviimise vajadus puudus. Uuringu kordamiseks vajadus puudub. Must-toonekure pesitusalaadega on planeeringu koostamisel arvestatud, sh on oluliselt vähendatud tuulepargi ulatust, jättes ära huvitatud isiku poolt soovitud lõunapoolsed tuulikute positsioonid, mis paiknevad must-toonekure elupaigale kõige lähemal ja mille puhul võiks teoreetiliselt esineda must-toonekure elupaiga häirimine. Linnustiku uuringu läbiviimisel on analüüsitud nii piirkonnas elutsevate saatjaga lindude andmeid kui hinnatud planeeringualale jäävate veekogude väärtust must-toonekure toitumisaaladena. Selgitame, et maismaalinnustiku analüüsis esitatud puhveralade suurused on soovituslikud ja vajavad igakordset kohapealsete olude analüüsi täpsustamiseks puhvri vajadus ja ulatus. Planeeringulahenduse koostamisel on arvestatud linnustiku uurimisväljatoodud tsoneeringut ja välditud tuulikute kavandamist planeeringuala osadesse, kus see linnustiku ekspertide hinnangul põhjustaks olulist ebasoodsat mõju. Kohustuslike leevendusmeetmetena (planeeringus tingimustena) on välja pakutud ainult meetmed, mis on rakendatavad. Lisaks on esitatud soovituslikud meetmed, mille osas on vajadusel ka märgitud nende rakendamise piirangud. KSH aruannet täiendatakse, tuues selgemalt välja eri keskkonnanõuadele täiendatakse koostöö avaldada võivad teised

Esitatud arvamus	Seisukoht
• Risupesade otsing ja metsa vanus: Metoodika miinimumnõue risupesade otsimiseks vaid 500 m puhvris ja vähemalt 60-aastasest metsas on kriitiliselt ebapiisav. See jätab suure osa potentsiaalsetest pesitsusaladest katmata, eriti arvestades, et näiteks väike-konnakotka puhul võib negatiivne mõju ulatuda kuni 6 km kaugusele tuulikutest. • Ettepanek: Tsoonide ja puhveralade määramisel tuleb lähtuda ohustatud liikide tegelikest elupaigavajadustest ja mõjuraadiustest, mitte pelgalt miinimumnõuetest või praktilistest kaalutlustest. Must-toonekure puhul tuleks järgida EOÜ analüüsi soovitusi (vähemalt 4,8 km keelutsoon ja 14 km uurimisala) 5. Leevendusmeetmete rakendatavuse ebaselgus: • Probleem: Kuigi aruanne pakub leevendusmeetmena tuulikute seiskamist haneliste mass-rändel, tunnistab see ise, et meede ei ole praegu teostatav lennuohutuse regulatsiooni tõttu ja eeldab uute seire- ja teavitussüsteemide teket. See teeb meetme usaldusväärsuse ja rakendatavuse ebakindlaks. • Ettepanek: Leevendusmeetmeteks tuleks pakkuda välja eelkõige need, mis on tegelikult ja koheselt rakendatavad vastavalt kehtivale regulatsioonile ja tehnoloogiatele. Tuleviku lahendused peaksid olema selgelt eristatud ja nende rakendamise eeltingimused ja vastutused täpsustatud. 6. Puudulik kumulatiivse mõju hindamine: • Probleem: Aruanne ei käsitle süvitsi kumulatiivse mõju hindamist, kuigi see on kriitilise tähtsusega aspekt tuuleparkide mõjude hindamisel laiemal tasandil, eriti Eestile, kus planeeritakse mitmeid tuuleparke. • Ettepanek: Lõpparuandesse tuleks lisada põhjalik kumulatiivse mõju analüüs, mis võtab arvesse kõiki piirkonna olemasolevaid ja planeeritud tuuleparke ning nende mõju linnustikule asurkonna tasemel, mitte ainult kaljukotkale. 7. Punktvaatlused puudulikud • Probleem: Mitte ühelgi aastaajal ei täidetud keskkonnaameti poolt miinimumnõuetele punktvaatluste osas. Kevadel oli 32.5tundi, suvel 17 tundi ja sügisel 35 tundi. Igas aastaajas oli puudulik. • Ettepanek: Korraldada täiendav uuring ning lisaks uus linnustikuuuring siis juba rohkemate punktvaatlustega vastavalt metsamaaga arvestades. Vastavas põhi punktvaatluskohas ei saanud kindlasti märgata piisavalt linde kuna mets takistab vaatlust. Väike-konnakotkas Kehtna T4 tuulepargi detailplaneering (DP) ja keskkonnamõju strateegilise hindamise (KSH) aruanne	arendused ja koosmõju iseloom. Selgitame, et koosmõju saab avalduda eeskätt juhul kui mitu erinevat arendust mõjutavad sama keskkonnakomponenti. Antud juhul linnustiku puhul tuvas-tati sellise mõju esinemise võimalus Keava rabas pesitseva kalju-kota puhul. Teiste linnuliikide puhul ei tuvastatud koosmõju esi-nemise võimalust. Antud asjaolu tuuakse KSH aruandes selgemalt välja. Alal on vaadeldud linnustiku uuringu käigus väike-konnakotkast kahel korral: 7.08 väike-konnakotkast ala põhja osast üle lenda-mas lääne suunas (konnakotka lennusuund ühtis viljapõlluga, kus toimus vilja koristamine) ja 30.08 vaadeldi konnakotkast uurin-gualast loodesuunas alast väljas tiirlemas. Punktvaatluse punktid paiknesid võimalike konnakotkaste toitumisaladel, sealjuures punkt 1a uuringuala kõige potentsiaalsemal toitumisalal. Uuringu käigus ei tuvastatud planeeringuala õhuruumis konnakotkaste re-gulaarset õhuruumi kasutust, mis eeldaks meetmete rakendamist. Arvestades konnakotkaste tavapärase elupaigakasutust ja nende territooriumite vahelisi vahekaugusi on linnustiku uuringus enne-tavalt ette nähtud võimalus, et planeeringualast loodes esineb konnakotkale sobilik elupaik ning sellest nähtuvalt on meetmena seatud tingimuseks juhtimissüsteemide valmidus. Väike-konna-kotka seni teadmata pesa registreerimisel planeeringualast 2 km raadiuses konsulteeritakse täiendavalt nii ornitoloogide kui Kes-konnaametiga leidmaks liigi kaitset tagav planeeringulahendus. Linnuliigi lähenemisel tuuliku pöörlemist aeglustavate süsteemide „nägemiskaugus“ ja tööpõhimõtte sõltub süsteemist ning valitakse üldjuhul kaitsta soovitava liigi spetsiifikat (sh lennu kiirust) ning tuuliku mudelit arvestades. Tuuliku tavapärane peatumine täis-pööretel töötamisel võtab aega 30-40 s. Tuulikute sertifikaatide teemal selgitame, et planeering ei määra tuuliku mudelit, vaid ehitusalad ja tingimused. Seega ei esitata planeeringu materjalide hulgas ka tuulikute sertifikaate. Juhul kui esineb huvi tuulikute tehniliste andmete osas, siis on asjakohane

Esitatud arvamus	Seisukoht
sisaldavad tõsist puudujääki seoses I kaitsekategooria liigi, väike-konnakotka (<i>Clanga pomarina</i>), võimaliku pesitsusterritooriumi käsitlemisega Kärpla küla piirkonnas. Tuvastatud puudused ja vastuolud Planeeringu seletuskiri ning KSH aruanne viitavad ise, et arendusalast loodes, Kärpla külas, „pesitseb arvatavasti konnakotkas“. Samuti kinnitab linnustiku-uuring liigi vaatlusi just selles piirkonnas. Ometigi on jäetud tegemata sihipärane eksperthinnang, mis tuvastaks võimaliku pesa täpse asukoha ja hindaks väike-konnakotka elupaiga kasutust enne planeeringu kehtestamist. Selle asemel pakub arendaja välja tingimusliku leevendusmeetme: juhul kui pesa leitakse alles ehitusloa menetluse käigus, siis paigaldatakse videoseire ja kaalutakse tuulikute seiskamist. Selline "ootame ja vaatame" lähenemine on otseses vastuolus: • Keskkonnamõju hindamise põhimõtetega – olulised otsused tehakse ilma piisava ja asjakohase teabeta. • „Tuuleparkide elustiku-uuringute metoodika ja järeelseire miinimumnõuetega“ – mis näevad ette, et pesade otsingut tuleb teha vähemalt 500 m raadiuses ning vajadusel ka laiemalt vastavalt liikide liikumisele ja vaatluste tulemustele. • Kehtna valla üldplaneeringuga – mis seab tingimuseks teadaolevate kaitstavate liikide elupaikade arvestamise ja puhervööndite tagamise. Väike-konnakotka puhul on eksperthinnanguline puhervööndi vajadus vähemalt 2 km pesa ümber, kuhu ei tohiks tuulikuid rajada. Praegune planeering ei välista tuulikute ehitamist sellesse tsooni, vaid lubab neid ehitada lootuses, et vajadusel hakatakse neid hiljem seiskama. See on vastuolus loogika ja planeerimispraktikaga – ohtude ennetamise asemel neid tekitatakse ja püütakse hiljem hallata. Täiendavad metodoloogilised probleemid • Uuringute läbipaistmatus: KSH aruanne ega linnustiku-uuring ei selgita piisavalt, millises ulatuses ja millise põhjalikkusega uuriti arendusala loodenurka, kuhu pesitsust kahtlustatakse. Pole teada, kas punktvaatlused hõlmasid piisavas mahu seda piirkonda ega kas sealt oleks saanud pesa tuvastada. • Hea uurimistava eiramine: Korduvad liigi vaatlused loodenurgas viitavad võimaliku pesa olemasolule. Sellele ei ole järgnud sihipärast tegevust, et pesa leida. Tegemist on selge metoodilise puudujäägiga. • Ettevaatuspõhimõtte rikkumine: Kuna on tõenäoline, et pesa asub tuulikute vahetus läheduses, tuleks ala hoida tuuleenergeetikast vabana. Tegelikult on planeering suunatud vastu pidisele – esialgu ehitatakse ja alles seejärel vaadatakse, kas tekib probleem.	pöörduda tuulikute tootjate poole. Igal EL-is turule tuleval või kasutusele võetaval tuulikul (nagu kõigil masinatel) peab olema kehivatele nõuetele vastav CE-märgis. Linnustiku uuringu andmete osas edastab vallavalitsus teile uuringu täiversiooni juhtides tähelepanu selle kasutamise looduskaitseseadusest tulenevatele piirangutele. Selgitame, et linnustiku uuringutes vormistatakse vaatlustulemused valdavalt ruumiandmetena, seega ei kajastu kõik detailid aruande tekstiversioonis. Punktvaatluste ajad on vastava vaatluse juures ruumiandmete kihil. Uuringuala vaatluspunktide valikut ja õhuruumi katvust punktvaatlustega on uuringuaruandes käsitletud. Edastatud 24.07.2025 kirjaga 7-6/2023/1740-122 Selgitame, et vastavalt keskkonnamõju hindamise ja keskkonnamõju juhtimissüsteemi seadusele kontrollivad eksperdirühma koosseisu piisavust otsustaja ja asjaomased asutused ning ekspertrühma moodustamine on juhteksperdi ülesanne. Ekspertrühma erialase pädevuse kontrolli teostamine ei ole planeeringumenetlusse kaasaatavate pädevuses.

Esitatud arvamus	Seisukoht
Ornitoloogiline kommentaar Marko Mägi: "See on küll sootuks teine teema, kuid vastan siiski. 500m on see ala, kus tuleb kindlasti veenduda, et pesi ei ole, kuid lisaks tuleb teha ka punktvaatlused, kus registreeritakse lindude liikumine ala kohal. See on oluline vihje, et läheduses võib veel pesi olla ja võimalikud asukohad tuleb läbi vaadata. Nagu öeldud- see on miinimum, mis tuleb kindlasti teha, kuid kui andmed viitavad, et tuleb rohkem teha, siis tulebki rohkem teha." Mina loen sellest kommentaarist välja, et kui andmed viitavad, oleks tulnud rohkem teha kui linnustiku-uuringus tehti. Kahtlus konnakotka pesast on ka seletuskirjas olemas, kuid kui kahe kilomeetri sees asuvad tuulikud, on ette nähtud vaid kaamerasüsteemid. Tuulik ei saa koheselt peatuda- mehhanism ei pea vastu ning selline pidardamine ka väidetavalt on garantiitingimustes sees kui kiiresti tohib pidurdada. Ettepanekud olukorra parandamiseks 1. Nõuda viivitamatut sihipärast linnustiku- ja elupaigauuringut Kärpla küla piirkonnas, et tuvastada väike-konnakotka võimalik pesa, toitumisalad ja lennukoridorid. See peab toimuma enne detailplaneeringu vastuvõtmist ja kaasama vastava kompetentsiga kotkaekspertide. Vastav informatsioon väike-konnakotka pesitsusest 2025a sai lisaks antud KSH teostajale koos vallavolikogu ja vallavalitsusele 17.06.2025. 2. Planeeringu muutmine lähtuvalt uuringutulemustest. Kui pesa leitakse ja see jääb planeeritavatele tuulikutele lähemale kui 2 km, tuleb vastavad tuulikud planeeringust välja jätta. Sellest ei piisa, et hiljem rakendatakse seiskamisprotokolle – konflikt tuleb ennetada. 3. Konkreetsete ja tingimusteta leevendusmeetmete sätestamine planeeringus. Mitte ainult "valmidus" seiresüsteemideks, vaid vajadusel tuulikute asukohtade muutmine või eemaldamine ja selged reeglid käitumiseks olukorras, kus kaitstav liik on ohus. 4. Tuua välja täpselt, kuidas erinevate tootjate puhul on kirja pandud, kui kiiresti on võimalik tuulik ohu korral seisata või mis on vastuvõetav tuuliku laba kiirus. Kaitsealused linnud lendavad kiiresti ning see annab väikese aja kaameraga registreerimiseks ning tuuliku pidurdamiseks. 5. Palun esitada ka kõik võimalike tuulikute sertifikaadid, mis sobiksid Kehtna Hiie taastuenergiaparki. CE märgis. On lubamatu teha nii kaalukaid otsuseid puuduliku teabe põhjal ja lükata I kaitsekategooria liigiga seotud riskide maandamine tulevikku. Must-toonekurg Detailplaneeringu lahenduse vastuolu Euroopa Liidu Elupaikade direktiivi rangete kaitsenõuetega (viide KSH ptk 4.3.2)	

Esitatud arvamus	Seisukoht
Esitatud detailplaneeringu lahendus, isegi vähendatud mahus alternatiiv II, on otseses vastuolus Euroopa Liidu loodusdirektiivi (92/43/EMÜ) artikli 12 sätetega, mis nõuavad I kaitsekategooria liigi, must-toonekure, ranget kaitset. 1. Direktiivi artikli 12 rikkumine: Direktiiv keelab igasuguse must-toonekure tahtliku häirimise pesitsusajal ning tema pesitsus- ja puhkepaikade kahjustamise või hävitamise. Suure tööstusliku tuulepargi rajamine vaid 1,4 km kaugusele teadaolevast püsielupaigast on vaieldamatult tegevus, mis põhjustab pikaajalist ja olulist häiringut ning kahjustab pesaümbruse elupaiga kvaliteeti, muutes selle liigile sobimatuks. 2. KSH aruande ebapiisav ja ekslik järeldus: KSH aruanne on ekslikult keskendunud ainult toitumisaladele, ignoreerides täielikult häirimise ja elupaiga kvaliteedi languse mõistet, mis on direktiivi kohaselt samuti keelatud. Järeldus, et mõju on aktsepteeritav, kuna arendusalal ei asu esmatähtsaid toitumisveekogusid, on pealiskaudne ja juriidiliselt väär 3. Detailplaneeringu seletuskirjas on kirjas soovituslik meede rakendada kas leevendus-või hüvitusmeetodina loodusväärtuste seisundi parandamiseks järgmist tegevust: viia läbi 15 km raadiuses olevate oluliste, kuid maaparanduse käigus tugevalt muudetud toitumisveekogude ülemjooksudel nende veekogude inventuur, koostatakse meetmekava nende seisundi parandamiseks, kooskõlastatakse see Keskkonnaametiga ja viiakse see kava ellu vähemal ühel olulisel vooluveekogul; See on soovitusena kirja pandud. See peab olema sellisel juhul kohustuslik meede. Ettepanekud seoses must-toonekurega 1. Nõuan must-toonekure kaitseks vähemalt 4,8 km puhvervööndi rakendamist. Must-toonekurele vajalik tuugenite välistamisala (tsoon 1) on 4,8 km ja lisauuringuid nõudev ala (Üle-eestiline maismaalinnustiku analüüs). Ebasoodsas seisundis. Olulised nii pesitsus- kui toitumisalad ja nende vahelised koridorid. Eestis on käesoleva uuringu raames analüüsitud kõigi siin pesitsenud saatjatega must-toonekurgede andmed (Lisa 6 tabelid L6.5., L6.6.). Selle kohaselt on kõigi andmete mediaanina 50% kodupiirkonnast 4,8 km ja 70% kodupiirkonnast 7,5 km raadiuses ümber pesa. Tuulepark halvendab must-toonekure pesitsusala ning see on Direktiivi artikli 12 rikkumine: Direktiiv keelab igasuguse must-toonekure tahtliku häirimise pesitsusajal ning tema pesitsus- ja puhkepaikade kahjustamise või hävitamise. 2. Tunnistada KSH aruande ja Keskkonnaameti seisukoht ebapiisavaks. See ettepanek tugineb EL-i Elupaikade direktiivi (92/43/EMÜ) artiklile 12, mis nõuab I kaitsekategooria liigi ranget kaitset, sh igasuguse tahtliku häirimise ja pesitsuspaikade kahjustamise keeldu. KSH aruanne ja Keskkonnaameti seisukoht on ekslikult keskendunud ainult toitumisaladele,	

Esitatud arvamus	Seisukoht
ignoreerides täielikult pesa lähedusest tulenevat otsest häiringut (müra, visuaalne mõju) ja elupaiga kvaliteedi langust, mis on samuti direktiiviga keelatud. 3. Nõuan planeeringu peatamist või olulist muutmist. See ettepanek tugineb eelnevale kahele punktile. Kuna isegi vähendatud alternatiiv II tuulikud jäävad üldplaneeringuga nõutavast 5 km puhvervööndist sissepoole ja tekitavad seadusega keelatud häiringut, tuleb detailplaneeringu koostamine antud asukohas lõpetada või leida lahendus, mis viib kõik tuulikud välja-poole nõutavat puhvervööndit. 4. Nõuan ennetavate, mitte tagajärgedega tegelevate meetmete rakendamist. Keskkonnaameti pakutud lahendus tuulikud tulevikus peatada, <i>kui</i> lind pesa taasasustab, on tagajärgedega tegelemine. See ettepanek tugineb ettevaatuspõhimõttele, mille kohaselt peab planeerimise eesmärk olema ennetada olukorda, kus lind pesapaiga üldse hülgab, mitte loota hilisemale reageerimisele. 5. Nõuan seletust, miks on must-toonekure 3km piirjoone juures hammas, mis paikneb tuulikukohal, jättes selle napilt 3km puhveralast välja. Lisanduvad tähepanekud ja ettepanekud seoses linnustiku-uuringuga Lisaks eelnevatele puudustele on linnustiku-uuringu andmete esitusviis läbipaistmatu ja ei võimalda tulemuste sõltumatut kontrolli. • Probleem: Linnustiku-uuringu lisadest ja KSH aruandest ei ole võimalik selgelt ja üheselt tuvastada, millisel kuupäeval ja kellaajal teostati vaatlusi millisest konkreetsest punktist. Esitatud on küll vaatluspunktide kaart ja eraldi tabelid vaatlustulemustega, kuid puudub seos, mis võimaldaks kindlaks teha, millises punktis millal vaadeldi. Ei ole kindel, kuid palju uuriti lõunapoolses tugipunktis ning kui palju kagupoolses tugipunktis. Eeldan, et tugipunkt1 on Punkt 1a? Tugipunktide vaatlusraadius oli vaid 0,5km ehk kesise nähtavusega. See puudus on eriti oluline arendusala loodenurga puhul, kus on tuvastatud I kaitsekategooria liigi, väike-konnakotka, vaatlused. Puudub igasugune võimalus kontrollida. Selline andmete esitusviis muudab uuringu tulemused kontrollimatuks ja ei vasta teadusliku töö läbipaistvuse ja korrektsuse nõuetele. See tekitab põhjendatud kahtluse, et uuringu metoodikat ei ole järgitud piisava hoolsusega. Ettepanek: Palun saata emailile maiuild90@gmail.com kogu linnustiku uuringu andmed, mis kogu Midge OÜ poolt. Soovi tutvuda antud uuringuga täpsemalt. Palun lisaks tuua välja täpselt, välitöö ekspertide kogemus seoses linnustiku-uuringutega. Välitööd teostasid välitöö eksperdid Anneli Albert (AA), Liisi Peets (LP), Arpo Eismann (AE), Maria-Eliise Metsis (MM), Meelis Orusalu (MO).	

Esitatud arvamus	Seisukoht
Aruande koostas Liisi Peets- hetkel on arusaamatu, kui kaua otsiti risupesasid ning mis alasid punktvaatlustes uuriti. Tuua välja, kas punktvaatluste ajamahud olid vastavuses tuuleparkide miinimumnõuetega. Kas punktvaatluste asukohad on vastavuses tuuleparkide miinimumnõuetega seoses vaatlusala katmise kui ka punktvaatluse nähtavuse osas?	
Avalik arutelu Esitan käesolevaga ettepaneku seoses Kehtna valla tuuleenergia arendusala T4 detailplaneeringu (DP) ja selle keskkonnamõju strateegilise hindamise (KSH) aruande eelnõu avaliku aruteluga, mis on planeeritud toimuma 31. juulil 2025 kell 17.00–19.00 Kehtna Põhikooli saalis. Lähtudes planeeringu mahust ja selle potentsiaalsest mõjust kohalikule kogukonnale ning elukeskkonnale, leian, et üks kahetunnine avalik arutelu ei ole piisav, et tagada sisukas kaasamine ja kõigi oluliste küsimuste ammendav käsitlemine. Põhjendused: Planeeringu suur maht ja oluline ruumiline mõju: Kavandatav planeeringuala on ligikaudu 612 hektarit. Tuulepargi rajamine on olemuselt olulise ruumilise mõjuga tegevus, mis mõjutab pikaajaliselt ja pöördumatult piirkonna maastikupilti, looduskeskkonda, müra- ja valgusreostuse taset ning seeläbi paljude inimeste elukvaliteeti ja kinnisvara väärtust. Nii mas- taapse projekti puhul on avalikkuse huvi ja küsimuste hulk prognoositavalt väga suur. Arutelu ajaline piiratus: Kahetunnine arutelu (120 minutit) on ebapiisav aeg, et põhjalikult läbi arutada nii kompleksne teema. Arutelu peab mahutama arendaja ja KSH koostaja ettekanded, vallavalitsuse selgitused ning andma seejärel sõna kõigile kohalviibijatele küsimuste esitamiseks ja arvamuste avaldamiseks. On ilmne, et ajasurve tingimustes ei ole võimalik süveneda detailidesse ega pidada konstruktiivset diskussiooni, mis võib tekitada kogukonnas pingeid ja tunde, et nende muresid ei võeta kuulda. Kõigi huviliste osalemise tagamine: Ühe konkreetse toimumisajaga arutelu ei pruugi sobida kõigile, keda teema puudutab, nende töökohustuste või muude toimetuste tõttu. Mitme arutelu korraldamine erinevatel aegadel annaks suuremale hulgale inimestele võimaluse protsessis osaleda. Ettepanekud: Tulenevalt ülaltoodust teeme ettepaneku muuta avaliku arutelu korraldust järgmiselt: Pikendada 31. juulil 2025 toimuva arutelu kestust vähemalt nelja tunnini, et tagada piisav aeg nii ettekanneteks kui ka põhjalikuks aruteluks ja küsimustele vastamiseks. Toon eeskujuks Märjamaa valla, mis tegi kaks avaliku arutelu. Õhtuse arutelu aeg oli üle 4 tunni. Seoses varasemate Kehtna valla koosolekutega ei saa väita, et puudub huvi.	Täname ettepaneku eest. Mõistame, et tuuleenergia arendusala planeering puudutab paljusid inimesi erinevalt ning mitte kõigi vastuvõtuvõime ja võimalused osaleda ei ole ühesugused. Kaasamine ja selgitamine on selle protsessi oluline osa. Teie ettepanek arutelu kestuse ja vormi kohta on kaalumist väärt. Praegune avalik arutelu toimub 31. juulil kell 17.00–19.00 Kehtna Põhikooli saalis. Järeldused ja võimalikud otsused lisaarutelude või täiendavate selgituste vajaduse kohta tehakse pärast selle arutelu toimumist. Vajadusel teavitatakse kõiki osapooli täiendavalt ja aegsasti. Meie eesmärk on tagada arusaadav, avatud ja sisuline dialoog.

Esitatud arvamus	Seisukoht
Märjamaa valla tuuleparkide eriplaneeringu LS ja KSH programmi avalik arutelu Märjamaa Rahvamajas 2. Korraldada vähemalt üks täiendav avalik arutelu teisel kuupäeval ja kellaajal. See tagaks, et ka need, kes esimesel arutelul osaleda ei saa, omavad võimalust oma arvamust avaldada ja küsimusi esitada. 3. Kaaluda täiendava arutelu korraldamist planeeringualale lähemal asuvas kogukonnakeskuses või rahvamajas (näiteks Lelles), et muuta osalemine mugavamaks just nende külade elanikele, keda planeering kõige otsesemalt mõjutab. Nende ettepanekutega arvestamine aitab kaasa avatumale, läbipaistvamale ja kaasavamale planeerimisprotsessile.	
Planeeringu dokumendid Vastavalt avaliku teabe seaduse (AvTS) §-le 6 ja §-le 14 palun väljastada mulle teavet ja koopiad dokumentidest, mis on seotud Hiie taastusenergiapargi planeerimismenetlusega, kuid ei kuulu avalikule väljapanekule esitatud materjalide hulka. Soovin tutvuda järgmiste dokumentidega: 2.1. Kõik planeeringu koostamise, rahastamise ja elluviimisega seotud lepingud (sh halduslepingud), mis on sõlmitud kohaliku omavalitsuse ja huvitatud isikute vahel. 2.2. Planeeringu koostamise aluseks olevad eksperthinnangud, analüüsid, uuringud ja muud tellitud tööd, mis ei sisaldu avalikule väljapanekule esitatud dokumentide hulgas. Kui need ei ole veel valmis, siis nimekiri endest töödest koos lähteseisukohtadega kui need on kirja pandud. 2.3. Ametlik kirjavahetus, mis on toimunud planeeringu algatamisest huvitatud isikute ja kohaliku omavalitsuse vahel alates planeeringu algatamise ettepanekust kuni tänaseni. 2.4. Planeeringu koostamise käigus koostatud asutusesised protokollid, arvamused ja otsused, mis selgitavad planeeringulahenduse valikuid ja alternatiivide kaalumist. 2.5. Muud asjassepuutuvad dokumendid, mis on vajalikud planeeringulahendusest ja selle mõjudest täieliku ülevaate saamiseks. Palun saata nõutavad dokumendid ja teave elektrooniliselt minu e-posti aadressile maiuuld90@gmail.com Juhul kui te keeldute mõne dokumendi väljastamisest osaliselt või täielikult, palun põhjendada keeldumist kirjalikult, viidates konkreetsele seaduses sätestatud alusele vastavalt AvTS § 23 lõikele 2. Kuna Kehtna valla ei ole ühtselt kõike dokumendiregistrisse pandud, teen ka ettepaneku korrastada ka dokumendiregister. Näiteks Lääneranna Vallavalitsusel on eeskujulik dokumendiregister: Eriplaneeringu toimik dokumendiregistris	2.1 Planeeringu koostamiseks läbiviidud hange ja sellega seonduv hankeleping on kättesaadav riigihangete registrist https://riigihanked.riik.ee/rhr-web/#/procurement/7108292/general-info 2.2. Planeeringu ja KSH eelnõu koostamiseks koostatud uurinud on esitatud avalikustamisel olnud materjalide hulgas. Eksperthinnangud ja analüüsid on esitatud KSH aruandes vastavas mõjuhindangu osas. Täiendavalt on teostatud liiklussageduse mõõdistamine planeeringuala läbival teel, mille andmed on kajastatud KSH aruandes. Vallavalitsusel on lisaks kavas tellida sotsiaal-majandusliku mõju analüüs, antud uuringu läheteülesanne on koostamisel ja vastava uuringu valmimisel see avalikustatakse. 2.3. Avalikustatud ametlikud kirjad, sh kirjavahetus huvitatud isikute ja kohaliku omavalitsuse vahel, on kättesaadavad dokumendiregistri kaudu. Täpsustame, et käesoleva detailplaneeringu menetluse raames on kirjavahetus huvitatud isikutega seni olnud tagasihoidlik. 2.4. Planeeringu koostamise käigus võidakse kasutada ja luua asutusesiseid tööalaseks kasutamiseks mõeldud materjale, mis ei pruugi oma sisult ega vormilt kvalifitseeruda avalikustamisele kuuluva teabena. Pidevat tööprotsessi ei dokumenteerita formaalselt ega täielikult. Planeeringulahenduse kaalutlused, valikud ja põhjendused kajastuvad avalikustatud

Esitatud arvamus	Seisukoht
	planeeringumaterjalides, mis on koostatud nn lõppdokumendina ja on kõigile kättesaadavad. 2.5. Selgitame, et planeeringulahendus määratakse planeeringu seletuskirja ja joonistega, mis on kehtestatav dokument.
4.7 Mõju maastikule, sh visuaalne mõju Visuaalse mõju hindamine põhineb kallutatud ja puudulikel andmetel Probleem: Peatükk esitab järeldused, justkui oleksid need tehtud objektiivse analüüsi põhjal, kuid andmed ise (visualisatsioonid) on valitud näitama mõju võimalikult väiksena- kasutatud ainult suviseid, uduvinega vaateid. Mõju: Otsustajatele (vallavolikogu) ja avalikkusele antakse vale ettekujutus. Kui KSH aruanne järel- dab nende piltide põhjal, et visuaalne mõju on "keskmine" või "talutav", siis on see järeldus tehtud ebaadekvaatsel alusel. Tegelik, aastaringiselt tajutav mõju on oluliselt suurem. Kultuuripärandi mõju on käsitletud liiga kitsalt Peatükis keskendutakse peamiselt küsimusele, kas tuulikud on mõnelt kultuurimälestiselt või pärandkultuuri objektilt otse nähtavad. See on liiga lihtsustatud lähenemine. • Probleem: Mõju kultuuripärandile ei ole pelgalt "nähtavuse" küsimus. Eriti oluline on ajaloolise maastiku ja vaateväljade säilimine. Vanade talukohtade, ajalooliste teede või pühapaikade väärtus seisneb nende autentses keskkonnas ja seoses ümbritseva maastikuga. 280-meetriste tööstuslike ehitiste lisamine sellesse vaatevälja devalveerib ja rikub pärandi ajaloolist konteksti, isegi kui tuulikud asuvad mitme kilomeetri kaugusel. • Mõju: KSH ei hinda tegelikku mõju pärandi väärtusele, vaid teeb ainult tehnilise "nähtavusanalüüsi". See alahindab oluliselt kaudset mõju, mis rikub meie pärandi tunnetuslikku ja ajaloolist väärtust. 3. Pakutud leevendusmeetmed on ebaproportsionaalselt nõrgad Peatükis pakutakse visuaalse mõju leevendamiseks standardseid, kuid antud olukorras peaaegu kasutuid meetmeid. • Probleem: Meetmed nagu "mittepeegelduva helehalli värvi kasutamine" on 280-meetrise liikuva kolossi puhul kosmeetilised ja marginaalse tähtsusega. Ükski värvitoon ei muuda selle suurusega ehitist märkamatuks. Ka puude istutamine ei varja ealeski nii kõrgeid objekte-eriti lehtpuud, mida visuaalides on kasutatud. Kui inimese vaatekõrgusel ei ole tuulikuid näha, siis teisel või kõrgemal koorusel on tuulikud ikka nähtavad. • Mõju: Ainus reaalne ja efektiivne leevendusmeede visuaalse ja maastikulise mõju vähendamiseks on tuulikute asukoha muutmise või arvu vähendamine. KSH aruanne väldib	Planeeringu lisana esitatud tuulepargi visualiseeringud on koostatud valdavalt kevad-sügis-talvisel perioodil hea nähtavusega tingimustes. Planeeringule ei ole visualiseeringuna lisatud ühtegi suvisest uduvinega vaadet. Seega visualiseeringute ümbertegemise vajadus puudub. Küll aga koostatakse arvestades laekunud ettepanekuid täiendavaid visualiseeringuid kohaliku kogukonna poolt väljatoodud huvikohtadest. Kultuuripärandile avalduva visuaalse mõju osas tehakse koostööd Muinsuskaitseametiga ning järgitakse nendepoolseid ettepanekuid kultuuriväärtuste käsitlemise osas. Ettepanekut öövaadete koostamiseks ei arvestata. Tegu oleks väga väheinformatiivsete piltidega. Kuna lennuohutustulede kasutamise vajadus tuleneb lennuohutuse nõuetest, siis ei ole võimalik ka planeeringus lahendusest kuidagi täiendavalt lennuohutustuledega arvestada.

Esitatud arvamus	Seisukoht
selle käsitlemist peamise leevendusmeetmena, jättes mulje, et probleem on lahendatav vältimiseks. Ettepanek: KSH aruannet tuleb täiendada uute, objektiivsete visualiseeringutega, mis näitavad tuulikute mõju erinevates ja realistlikes tingimustes. Visualiseeringud peavad kajastama järgmiseid olukordi: Selge ilmaga ja lehtedeta periood: Vaated peavad olema tehtud maksimaalse nähtavusega selgel sügispäeval, mil puudel puuduvad lehed, et näidata tuulikute mõju maastikule ilma loodusliku varjestuseta. Öine ja hämarikuaegne vaade: Tuleb lisada visualiseeringud, mis näitavad olukorda öösel ja hämarikus, kui tuulikutel põlevad punased lennuohutustuled. Need peavad adekvaatselt kujutama tulede visuaalset mõju ja domineerimist öises maastikupildis ning nende potentsiaalset häirivat mõju elanikele.	
Kehtna Vallavalitsuse süsteemne hoolsuskohustuse rikkumine ja avalikkuse ignoreerimine Lisan oma vastuväidetele põhimõttelise märkuse Kehtna Vallavalitsuse halduspraktika kohta, mis on vastuolus hea halduse tava ja seadustega ning kahjustab usaldust kohaliku omavalitsuse vastu. Olen korduvalt pöördunud Kehtna Vallavalitsuse poole kirjalike päringutega seoses tuuleparkide planeerimismenetlusega. Mitmete neist pöördumistest, näiteks minu 19. märtsi 2025 kirjale, on jäetud seaduses ettenähtud tähtaja jooksul vastamata. Selline tegevus, mille tagajärjeks on kirjalike, juriidiliselt siduvate seisukohtade andmise vältimine, piirab kodanike seaduslikku õigust saada teavet ja osaleda menetluses. See on hea halduse tava ränk rikkumine. Ettepanek: Nõuan, et Kehtna Vallavalitsus lõpetaks kodanike kirjalike pöördumiste ignoreerimise ja täidaks oma seadusest tulenevat kohustust vastata kõikidele päringutele õigeaegselt ja sisuliselt. Ühtlasi palun Kehtna Vallavalikogul anda hinnang vallavalitsuse tegevusele ja tagada, et valla halduspraktika oleks edaspidi seaduslik, läbipaistev ja kodanikke austav. Usaldusväärne ja avatud suhtlus on iga demokraatliku planeerimisprotsessi aluseks.	Kehtna Vallavalitsus lähtub oma tegevuses heast haldustavast ning avalikkuse kaasamine ja informeerimine on meie jaoks oluline osa planeerimisprotsessidest. Kodanike õigus saada teavet on meile oluline, seda loomulikult proportsionaalses ja mõistlikus määras. Viitame oma pöördumises 19. märtsi 2025 kirjale. Täpsustame, samas küsimuses on teile vastatud juba 18.03.2025 vastusega nr 7-6/2025/446-1, kuid on mõistatav, et see vastus ei rahuldanud teid sisuliselt. Juhime tähelepanu, et paljude pöördumiste puhul on vastused antud, kuid esineda võib ka tehnilisi või sisulisi ebatäpsusi, mis on parandatavad. Selgitame, et planeeringu menetlust viiakse läbi vastavalt planeerimiseseaduse nõuetele. Planeeringu koostamisel toimub planeeringumaterjalide koostamine vastavalt poolte vahel sõlmitud töövõtulepingu tingimustele ning Kehtna vallavalitsusel ja ka töölepingu täitjal ei ole võimalik edastada andmeid enne kui vastav tööetapp on valminud.
Kehtna Vallavalitsuse läbipaistmatu menetluspraktika ja arendaja huvide eelistamine	Valla elaniku taotlus on lahendatud (projekteerimistingimuste taotlus) on lahendatud 27.06.2025, projekteerimistingimused on

Esitatud arvamus	Seisukoht
Lisaks KSH aruande ja planeeringu sisulistele puudustele juhin tähelepanu Kehtna Vallavalitsuse 11802/05826 süsteemsele probleemile planeerimismenetluste läbipaistval ja õiglasel korraldamisel, mis riivab otseselt vallakodanike õigusi ja seab kahtluse alla valla erapooletuse. On ilmnunud konkreetne juhtum, kus vallaelanik on esitanud korrektset ja aegsasti taotluse oma kinnistule elamu ehitamiseks. Hoolimata sellest, et seadusest tulenev vastamistähtaeg (30 päeva) on möödunud, ei ole vald taotlust sisuliselt menetlenud. Samal ajal on tuulepargi arendajal lastud planeerida tuulikuid, arvestamata selle kodaniku seaduslikku ootust ja juba algatatud menetlust. Arendaja sai kodaniku ehitussoovist teada alles 17. juuni 2025 koosolekul, mis kinnitab vallasisesel infoliikumise ja menetluste kooskõlastamise täielikku puudumist. Selline tegevus on lubamatu. Selle tagajärjeks on olukord, kus kodaniku seaduslik taotlus on jäetud tähelepanuta ning faktiliselt on eelistatud suurettevõttest arendaja huve. Selline praktika viitab kas: Haldussuutmatusele: Vald ei suuda hallata paralleelselt toimuvaid menetlusi ega tagada seaduses sätestatud tähtaegadest kinnipidamist. Arendaja huvide teadlikule eelistamisele: Kodaniku taotluse menetlemisega viivitamine on teadlik valik, et mitte takistada tuulepargi arendaja soove. Ettepanek: Nõuan, et Kehtna Vallavalitsus lõpetaks kodanike seaduslike taotluste ignoreerimise. Ühtlasi palun Kehtna Vallavolikogul algatada kontroll valla ehitus- ja planeerimistegevuse seaduslikkuse ja läbipaistvuse üle, et selgitada välja, miks kodaniku taotlus on jäänud õigeaegse menetlemiseta. On lubamatu, et tuulepargi planeeringu varjus rikutakse teiste maaomanike seaduslikke õigusi ja ootusi. Enne tuulepargi planeeringuga edasi liikumist tuleb tagada, et kõik varasemalt esitatud ehitussoovid ja taotlused on seaduspäraselt ja õiglaselt lahendatud. Kui volikogu seda kontrolli ei teosta, aktsepteerib ta vallavalitsuse seadust eiravat ja kodanike huve kahjustavat praktikat.	väljastatud, kahjuks ei ole võimalik Teile kirjeldada kõiki nüansse seondult taotlusega ja taotleja soovidega, kuna tegemist on ka isikuandmetega. Kehtna Vallavalitsus järgib projekteerimistingimuste taotlemisel kehtivaid nõudeid. Laekunud taotluste menetlusel täpsustatakse taotluse esitajaga vajadusel andmeid, millele järgneb projekteerimistingimuste väljastamine kui selleks ei esine välistavaid asjaolusid. Kolmandate osapoolte kaasamist projekteerimistingimuste taotluse menetlusse teostatakse juhul kui selleks esineb vastav õiguslik alus. Arendajate huve ei ole eelistatud! Mõistame muret ehitus- ja planeerimistegevuse õiguspärasuse üle. Kehtna Vallavalitsus lähtub oma töös seadustest ja heast haldustavast ning eesmärk on tagada kõigi maaomanike võrdne kohtlemine. Tunnistame ausalt, võib esineda üksikuid puudujääke – kas viivituste, tehniliste eksimuste või infovahetuse ebatäpsuste kujul. Selliseid olukordi ei saa eitada ega ilustada – eksimine on võimalik, eriti olukorras, kus menetletavate juhtumite maht ja keerukus on ajas kasvanud. Tähtis on, et ilmnunud vead on parandatavad ning vallavalitsus on valmis nendega sisuliselt tegelema. Volikogu tegevus ja pädevus on vallavalitsusest eraldiseisev. Hetkel ei lahenda volikogu üksikute juhtumite menetluslikke küsimusi. Samas – kui vallavolikogu leiab, et vaja on sisulist järelevalvet, on see volikogu õigus. Planeeringute puhul, sh T4 tuulepargi menetluses, lähtutakse kehtivast korrast. Erinevate planeeringute ja menetlustega ei tohi ega saa tekitada ebaõiglust teiste suhtes.
Müra ja infraheli "Aastal 2021. a meditsiiniajakirjas ASU (Arbeitsmedizin Sozialmedizin Umweltmedizin) avaldatud teadusartiklis "Infrasound from technical installations: Scientific basis for an assessment of health risks" on viidatud Soome valitsuse tellitud uuringule, mille käigus	Selgitame, et müra mõju hindamisel ning seiretingimuste seadmisel on järgitud Kliimaministeeriumi tellimusel 2025 a koostatud juhendmaterjali. Detailplaneeringu ja KSH koostamise käigus on tutvutud mitmete teadusuuringutega ja ei ole esinenud veenvaid

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
teaduskonsortsium jõudis järeldusele, et tuulegeneraatoritest eralduv infraheli ei ole põhjuseks terviseprobleemidele, millest mitmete tuuleparkide ümbruses, umbes 2,5 km raadiuses elavad inimesed teatasid. Artiklis on toodud välja, et 2020.a Soome uuringus mõõdeti infraheli sagedusi ka alla 8 Hz, kuid seda tehti kolmandiku oktavi spektritena (terssiriba). Need spektrid koosnevad keskmistatud helirõhu väärtustest kindlaksmääratud sagedusvahemikes, mis katavad ühe kolmandiku oktavist. Keskmistamise tõttu on tuulegeneraatoritest pärinevate helirõhu järskude impulsside, mis tekivad iseloomulikes sagedustes ja sõltuvad tuulikute pöörlemiskiirusest, mõju mõõtmistulemustele vähene (ei registreeri). Selle tulemusel „siluti“ ära signatuur, mis on tervise mõjude seisukohalt tõenäoliselt kõige olulisem. Kirjeldatud on amplituudmodulatsiooniga mitteamvestamist." Wissenschaftliche Grundlagen für eine Bewertung gesundheitlicher Risiken - Infraschall aus technischen Anlagen Metsümisejatele Lätis avaldas tuugenijaama käivitamine 400m kaugusel farmist fataalset mõju: "2004. aastal asutati Lätis, Alsunga piirkonnas metsümisejate (Marmota monax) kasvandust – toodi Tataradest 12 loomakest (6 paari). Need paljunesid tublisti, poegi müüdi loomaiale ja teistele huvilistele. 2012. aasta juunis hakkas töötama kasvandusest teisel pool teed (umbes 400 m kaugusel) paigaldatud 8 tuugenit võimsusega 0,25 MW tk. Esimesel aastal pärast tuugenite käivitamist kasvanduse perenaine mingit muutust ei täheldanud, kuid teisel aastal kadus sündimus, ainult üks emastest sai kaks poega. Aasta hiljem ilmnas loomaksetele esimene nahavähi juhtum. Hiljem esines loomadel vähki ka mujal – emastele emakas ja isastele uriinteedes. Kuigi metümisejad elavad 15 aastat siin kasvanduses nad haigestusid ja surid palju varem. Kuna kohapeal loomad enam ei paljunenud, tuli loomi juurde osta mujalt – inimeselt, kellele kasvanduse perenaine oli mitme aasta eest ise loomaksi müünud ja kus need olid tublisti paljunenud. Esimesel aastal mujalt toodud emastel kõigil olid pojad, kuid aasta hiljem (aastal, mil lugu on kirja pandud) vaid ühel emastest, kusjuures teine emastest oli juba surnud." Annus, mida neile katsealustele esitati „tuulegeneraatori infrahelisignaali simuleerimisena“, seati kahtluse alla ning selle selgitamiseks toimus kirjavahetus artikli kaasautori R. Toniniga (mais 2023), et täpsustada, mida mõeldi „simuleeritud tuulegeneraatori infraheli“ all. Kahetsusväärsest hinnati R. Tonini poolt esitatud materjali ebapiisavaks, kui eesmärgiks oli „tuulegeneraatori infrahelisignaali simuleerimine“. Simuleerimiseks kasutatud akustiline muster oli saehammasprofiiliga, mitte lühikeste impulssidega, nagu tuulegeneraatori	tõendeid, et tuulegeneraatorite infraheliga kokkupuude võiks põhjustada kahjulikke tervise mõjusid heli sagedustel ja tasemetel, mis esinevad tuuleparkide lähedal asuvates müratundlikes kohtades. Ka Terviseamet on märkinud, et senised teadusuuringud ei ole kinnitanud tuulikute infrahelist põhjustatud tõsiseid terviseriske (viide https://www.terviseamet.ee/tuulepargid). Eestis ja teistes Euroopa riikides ei peeta infraheli terviseohtlikuks kui planeeringus järgitakse kehtivaid norme. Kliimaministeeriumi kinnitusele on nende tellimisel Tartu Ülikool koostamas teaduskirjanduse põhjalikku ülevaadet tuulikute müra (sh infraheli) käsitlemise osas uusimas teaduskirjanduses. Antud töö peaks eeldatavalt valmima 2025 suvel. Selle avaldamisel võtab Kehtna Vallavalitus planeeringu edasisel menetlusel arvesse ka antud uuringu tulemusi. Olemasoleva info alusel puudub vajadus tuulepargile helirõhutamete püsiseire nõude seadmiseks. Puudub alus hinnata, et antud tuulepargi alal esineks vajadus oluliselt karmimateks seirenõueteks kui on tuuleparkide (ja teiste keskkonnamüra allikate) osas Eesti ja rahvusvaheline müraseire praktika.

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
amplituudmodulatsiooniga signaal (WTAS). Saehammaslaine iseloomustub järsu alguse, aeglase vaibumise ja lokaalse õhu võnkumisega. WTAS-il on aga kiire algus ja vaibumine ning see „pumpab õhku“ (nagu on väitnud dr Stephan Kaula, Saksamaa), mitte lihtsalt ei põhjusta lokaalseid võnkeid, mida tavaliselt täheldatakse õhus levivate akustiliste nähtuste puhul. Kõike eelnevat arvesse võttes oli „annus“ valesti määratletud ja seega jääb see teadmata suuruseks. Tõepoolest, on kiiduväärt, mida autorid selles uuringus püüdsid saavutada, kuid samas on ka kahetsusväärne, et hästi väljakujunenud teaduslikul meetodil põhinevaid nõuetekohaseid protseduure ei järgitud. Selles töös kasutatud metoodika peegeldab alla teadusliku uurimistöö tavapärase taseme jäävaid praktikaid. Marshalli jt. poolt selle uuringu läbiviimiseks tehtud pingutused on vaielamatult kiiduväärt (eriti arvestades Austraalia NHMRC seisukohta), kuigi teaduslikult, meditsiiniteaduste ja annus-vastuse seoste kontekstis, on selle tulemused ebaolulised.	

Esitatud arvamus	Seisukoht
Laboris kasutatakse tavaliselt salvestatud või sünteetilist infraheli, mida taasesitatakse kõlarite kaudu. See ei suuda reproduktsiooni täpsusega edasi anda teravaid impulsse ja harmoonilisi piike, mis tekivad reaalses tuulepargis (Simulated infrasound). (PDF) Title: The effects of 3 days of simulated wind farm infrasound, sham infrasound and 12.2 Simulated infrasound waveform and sham infrasound The infrasound attributable to wind turbines will be simulated using a 0.8 Hz trapezoidal-shaped waveform with 16 harmonics (Figure 3). Conventional audio systems are not capable of generating sound levels at 0.8 Hz. Therefore, a purpose built apparatus will be utilised (Figure 3). <i>Simulated infrasound</i> traffic noise on health: A laboratory-based randomised, 3 way cross over study Short title: Laboratory-based effects of infrasound Co-Principal Investigators Tuulepargi infraseen mõjutab nii õhku kui ka ehitisi ja pinnast – tekib struktuuriline vibratsioon, mida labor ei suuda jälgendada. Uuring: Sust. Cities and Society 2023 artikkel selgitab, kuidas infraseen vuueldub hoone struktuuridega ja põhjustab elukeskkonnas tajutavat vibratsiooni Wind turbine infrasound: Phenomenology and effect on people - ScienceDirect	

Esitatud arvamus	Seisukoht
Reaalsete tuuleturbiinide fundamentaalsagedus võib olla ~0,5–0,8 Hz, kuid labor ning kõlarid ei suuda seda piisava tugevusega toetada. Sellist mõõteseadeldist ei pidavat saama ka Eestis suuta kalibreerida ega saama taadeldud. Reaalne tuuleinfrasoon on dünaamiline – sõltub tuule kiirusest, suunast, maastikust, temperatuurikihist ja turbini pöörlemisest. Labor peaks kasutama staatilist või kunstlikult modulaarse mustriga signaali. Uuring: EHP meta-analüüs ja MDPI review rõhutavad, et amplituudimodulatsioon (AM) on tuulepargi müras oluline annoyance-efekte mõjutav tegur Arvestades Saarde ja Sopi-Tootsi kohalike inimeste kaebuseid, siis ma julgen väita, et infraheliil on inimestele mõju ka siis kui kõik jäävad allapoole sihtnormi 40dBA kuna tuulik tekitab spetsiifilists signatuuri, mida antud juhul praegune seadusandlus ei saa mõõta kuna kõik ISO standardid on vastavalt 1/3 oktaavi skaalal ehk siis tuulikute implussheli lihtsalt ei tule nende mõõtmistega välja. Näen ka soovimatust probleemiga tegeleda nii Eestis kui välismaal- riikides üle maailma on inimeesed andnud teada samadest probleemidest. Ka käinud teema läbi Euroopa Parlamendist. Hearing in the European Parliament with demands for rules for noise from wind energy plants Motvind Sverige Sõltumatu müra ja infraheli seiresüsteemi loomise ning vastutuse mehhanismi kehtestamine KSH aruande mürapeatükk (ptk 4.6.1) tugineb eranditult teoreetilisele modelleerimisele. Selleks, et tagada elanike tervis ja heaolu, vältida tulevase vaidluse ning luua läbipaistev ja usaldusväärne kontrollimehhanism, ei saa piirduda ainult teoreetiliste arvutustega. Ettepanekud: Nõuan, et detailplaneeringu seletuskirja lisataks arendajale siduv kohustus luua ja finantseerida mitmeetapiline, sõltumatu ja läbipaistev müra seiresüsteem. 1. Sõltumatu baastaseme mõõdistuse (elseire) läbiviimine: • Enne ehituslubade väljastamist ja ehitustegevuse algust on arendaja kohustatud tellima ja finantseerima tervikliku müra foonitaseme uuringu kõigis potentsiaalselt mõjutatud elamutes ja müratundlikes asukohtades tuulikute planeeritavatest asukohtadest kuni 3 km raadiuses. • Uuring peab hõlmama nii kuuldava heli (dBA), madalsagedusliku müra (dBC/dBZ) kui ka infraheli (DBG) mõõtmisi.	

Esitatud arvamus	Seisukoht
- Uuringu läbiviija peab olema sõltumatu, akrediteeritud ja mõlemale osapoolle (kogukonna esindajad ja arendaja) aktsepteeritav ekspert. Uuringu meetoodika ja mõõtepunktide asukohtad tuleb eelnevalt kooskõlastada kogukonna esindajatega. - Uuringu tulemused (baastaseme andmed) tuleb esitada nii vallavalitsusele kui ka kogukonna esindajatele ning need peavad olema aluseks hilisemale järelseirele. 2. Püsiva ja läbipaistva järelseiresüsteemi paigaldamine: - Arendaja on kohustatud oma kulul paigaldama tuulepargi tööle hakkamisel kokkulepitud asukohtadesse püsivad müra seirejaamad, mis mõõdavad reaajas pidevalt nii kuuldavat heli, madalsageduslikku müra kui ka infraheli. - Seiresüsteemi andmetele peab olema pidev ja reaajas ligipääs nii vallavalitsusel kui ka kogukonna poolt määratud sõltumatul eksperdil või usaldusisikul. See välistab andmetega manipuleerimise. - Kõik kogutud seireandmed tuleb turvaliselt arhiveerida ja säilitada kogu tuulepargi eluea jooksul, et tagada andmete võrreldavus ajas. - Lihtsam ja kiirem kontroll- terviseamet ei pea esmaseks kontrolliks algatama järelvalvemenetlust, vaid probleemi korral peab kiiresti saama vastuse, kas müra ületas sihtnormi või ületas piirnormi. 3. Selge vastutuse ja tegevuskava mehhanismi kehtestamine: - Detailplaneeringu seletuskirja tuleb lisada tingimus: "Juhul, kui püsiseire käigus tuvastatakse kehtestatud müra piir- või sihtväärtuste ületamine või oluline ja pikaajaline mürafooni tõus võrreldes baastasemega, mis põhjustab elanikele põhjendatud häiringuid, on arendaja kohustatud viivitamatult rakendama täiendavaid leevendusmeetmeid (sh tuulikute töörežiimi piiramine või peatamine), et viia müratase tagasi aktsepteeritavale tasemele." Sellise süsteemi loomine on ainus viis tagada, et arendaja müraalased lubadused vastavad ka tegelikkusele. See maandab riske nii kogukonna, valla kui ka arendaja enda jaoks, luues selge ja objektiivse aluse võimalike tulevaste probleemide lahendamiseks.	
Müra modelleerimine Müra modelleerimise meetoodika ebapiisavus ja kaasaegse tehnoloogia kasutamise nõue KSH aruandes on müra mõjude hindamiseks kasutatud standardit ISO 9613-2, mis on tänapäevaste, ligi 300 meetri kõrguste tuulikute müra hindamiseks vananenud ja ebatäpne. Mitmed uuringud on kinnitanud, et see standard ei arvesta piisavalt keeruliste ilmastikutingimuste ja maastiku mõjuga ning võib seetõttu anda ekslikke ja tegelikkusest oluliselt madalamaid müratasemeid.	Selgitame, et müra mõju hindamisel on järgitud Kliimaministeeriumi tellimusel 2025 a koostatud juhendmaterjali, mis näeb ette tuulikute müra arvutusliku hindamise puhul ISO 9613-2 standardi järgimist. Maailmas on mitmeid erinevaid müra arvutusliku hindamise standardeid/mudeleid, mille rakendamine reguleeritakse üldjuhul riiklikul tasandil tagamaks võrreldavaid hinnanguid. SoundSim360 arvutusmudeli kasutust Eesti vastava valdkonna

Esitatud arvamus	Seisukoht
Arvestades müra kui ühte olulisemat ja kohalikku kogukonda enim häirivat tegurit, ei ole sellise ebatäpse meetodika kasutamine aktsepteeritav. Ettepanekud: 1. Nõuan, et KSH aruande müra modelleerimine teostataks uuesti, kasutades parimat võimalikku ja kaasaegset tehnoloogiat. Selleks tuleks olemasoleva mudeli (WindPRO) asemel või sellele lisaks kasutada Rootsisis Uppsala Ülikoolis välja töötatud spetsiaalset tuuleparkide müra simulatsiooni tarkvara SoundSim360. SoundSim360 on teadusmahukas tööriist, mis on loodud spetsiaalselt tuuleparkide keeruliste müramõjude hindamiseks. See suudab, erinevalt praegu kasutatud meetodist, täpselt modelleerida: • Madalsageduslikku müra ja infraheli, mis on elanike häiringu peamine allikas. • Müra levikut reaalsel maastikul, arvestades topograafiat, hooneid ja muutuvaid ilmastikutingimusi. Müra taset siseruumides, arvestades heli levikut läbi seinte.	Õigusaktid ega juhendamaterjalid ei soovita ning seega seda ka ei kasutata.
Süsinikujälje arvutamine Ettepanek: Nõuda tuulepargi süsinikujälje arvutuste korrigeerimist vastavalt kehtivatele standarditele Põhjendus: KSH aruande peatükis 4.10.2 esitatud tuulepargi (TP) süsinikujälje arvutused on läbi viidud valel meetodikal ja on seetõttu oluliselt puudulikud, näidates tuulepargi keskkonnakoormust tegelikusest oluliselt väiksemana. 1. Vale meetodika ja kohustuslike standardite eiramine: Põhimõttelise veana on arvutustest välja jäetud kogu tuulepargi ehitusperioodi jooksul tekkiv süsinikuheide. Vastavalt Euroopa Liidu direktiivile 2018/2001, kasvuhoonegaaside protokoll (GHG Protocol) juhenditele ning eelkõige rahvusvahelisele standardile ISO 14064, on ehitusperioodi heitmete arvesse võtmine olulise keskkonnamõjuga projektide puhul kohustuslik. Praegune käsitus, mis arvestab vaid metsa raadamisest ja SF6 heitmest tuleneva mõjuga, eirab neid nõudeid. 2. Ehitusperioodi mõju alahindamine: Arvestamata on jäetud massiivne CO₂ heide, mis kaasneb ehitustegevusega. See hõlmab muuhulgas emissioone, mis on seotud: ○ Transport: Ainuüksi täitematerjalide vedu (hinnanguliselt vähemalt 20 000 reisi), lisaks tuulikute komponentide (labad, tornid, gondlid) transport. ○ Materjalitootmine: Suuremahuline betooni tootmine vundamentide jaoks. ○ Ehitustööd: Pinnase teisaldamine, teede ja platside rajamine ning muu ehitustehnika töö.	Selgitame, et süsinikujalajälje hindamisel on järgitud KSH programmis ettenähtud hindamismetoodikat. Mõju hindamisel lähtutakse juhendist „<i>EIB Project Carbon Footprint Methodologies Methodologies for the assessment of project greenhouse gas emissions and emission variations</i>“ ning leitakse tuulepargi rajamise ja kasutamisega kaasnev hinnanguline kasvuhoonegaaside heide CO₂ ekvivalendina. Arvestatakse lisaks ka maakasutuse muutusega kaasnevat CO₂ sidumise muutust ning taastuvenergia tootmisega kaasnevat CO₂ ekv heitkoguse vähendamist. Meetodika valik tuleneb Euroopa Komisjoni teatisest — Taristu kliimakindluse tagamise tehnilised suunised aastateks 2021–2027. Ligikaudselt on ehitusetapi kasvuhoonegaaside heide projekti jalajälje hindamisel arvestatud, sest kasutatud on CO₂ekv heitetegurit, mis on arvestatud tavapärase tuulepargi rajamisel, sh arvestab materjalide transporti jm ehitusetapi kasvuhoonegaaside heiteallikaid. Detailne elutsükli hinnang, millest KSH aruande koostamisel on lähtutud, on kättesaadav https://www.vestas.com/content/dam/vestas-com/global/en/sustainability/reports-and-ratings/lcas/LCA%20of%20Electricity%20Production%20from%20an%20onshore%20EnVentus%20V162-6.2.pdf.coredownload.inline.pdf

Esitatud arvamus	Seisukoht
○ Kaudsed mõjud: Täitematerjalide maardlate ammendumine ja sellega seotud keskkonnamõju. 3. Vastuolu KSH enda allikatega: On eriti tähelepanuväärne, et isegi KSH koostaja enda viidatud dokument – EIB Grupi Kliimapanga tegevuskava 2021–2025 – nõuab projekti süsinikujälje arvutamisel kogu ehituse perioodil tekkiva CO2 emissiooniga arvestamist. KSH aruanne on seega vastuolus isegi omaenda allikmaterjali põhimõtetega. Ettepanek: Käesolevaga nõuan, et tuulepargi süsinikujälje arvutused tehtaks uuesti, lähtudes korrektsest ja rahvusvaheliselt tunnustatud metoodikast. 1. Arvutused tuleb läbi viia vastavuses standardiga ISO 14064, arvestades kasvuhoonegaaside protokoll (GHG Protocol) põhimõtteid. 2. Uus analüüs peab hõlmama kõiki olulisi kasvuhoonegaaside heiteid projekti elutsükli ehitusetapist (nn <i>embodied carbon</i>), sealhulgas toorainete hankimine, materjalide transport, ehitustööd ja taristu rajamine. KSH aruannet tuleb täiendada korrektsete ja täielike arvutustulemustega ning nendest tulenevate järeldustega enne planeeringumenetlusega edasi liikumist.	
Koosmõjude ja transpordi mõjude ebapiisav hindamine (viide KSH ptk 4.12.3 ja 4.14) KSH aruanne on jätnud täielikult hindamata kavandatava tuulepargi ehitusega kaasneva transpordi tegeliku mahu, selle mõju kohalikule teedevõrgule ning kriitilise tähtsusega koosmõju Rail Baltica ehitusega. Aruandes piirdatakse vaid üldise tõdemusega, et teemat tuleb lahendada tulevikus. See ei ole piisav. 1. Ehitusmahtude ja liikluskoormuse alahindamine: ○ KSH aruande enda andmetel on tuulepargi rajamiseks vaja transportida vähemalt 200 000 tonni põhimaterjale (killustik, liiv, betoon). See tähendab vähemalt 20 000 edasi-tagasi veokireisi läbi meie valla teede. ○ Aruandes puudub igasugune analüüs selle kohta, millist mõju avaldab selline ekstreemne liikluskoormus kohalikele teedele, millest paljudele kehtivad massipiirangud ja mis ei ole projekteeritud sellist koormust taluma. 2. Koosmõju Rail Balticaga on täielikult hindamata: ○ T4 tuulepark asub Rail Baltica trassist vähem kui 5 km kaugusel. Mõlema suurprojekti ehitus vajab tohututes kogustes samu maavarasid (killustik, liiv) samast piirkonnast. ○ KSH aruanne ei käsitle sõnagagi, kuidas see kumulatiivne nõudlus mõjutab piirkonna maavarade varustuskindlust, vajadust avada uusi karjääre ja milline on kahe	KSH aruandes täiendatakse ehitusaegse liiklusega kaasneva mõjude hinnangut, sh lisatakse põhimõttelised meetmete soovitusel projekteerimise staadiumisse ehitusaegse liiklusega kaasnevate mõjude leevendamiseks. Selgitame siiski, et ehitusaegset liikluskorraldust ei määrata detailplaneeringuga. Liikluskorralduse küsimused lahendatakse ehitusprojekti. Sellest lähtuvalt ei ole asjakohane ega võimalik detailplaneeringu KSH aruandes ka teede kandevõime, kiiruspiirangu ja liiklusohutuse lahendusi detailselt käsitleda. Transpordiameti avaldatud info kohased olemasolevad eriveoteede koridorid tuulepargini ei vii ning planeeringu seletuskirja joonis 1-l esitatud marsruutidest tuleb veoste täpsemate tehniliste parameetrite alusel valida sobilikum ning kohandada see suurveoste transportimiseks. Planeeringus on esitatud kaks võimalikku tee koridori, täpne juurdepääsutee lahendus eriveoteelt tuleb esitada projekteerimisel. Planeeringu edasisel koostamisel kaalutakse lähtuvalt laekunud ettepanekutest Kalbu küla

Esitatud arvamus	Seisukoht
suurprojekti ehitusvedude koosmõju kohalikule teedevõrgule ja elukeskkonnale. See on oluline ja vastutustundetu tegematajätmine. Ettepanekud: Nõuan põhjaliku transpordimõjude analüüsi lisamist KSH aruandesse. Analüüs peab sisaldama: Konkreetsed veomarsruute ja hinnangut nende sobivuse kohta. Hinnangut mõjudele kohalikule teedevõrgule ja tegevuskava teede remondiks ja taastamiseks, mis peab olema kooskõlastatud Transpordiameti ja teiste teeomanikega. Põhjalikku koosmõjude analüüsi Rail Baltica ehitusega, mis käsitleb nii transpordikoormust kui ka kumulatiivset survet piirkonna maavaradele. Nõuan, et enne detailplaneeringu vastuvõtmist oleksid olemas esialgsed kokkulepped teeomanikega (sh naabervaldadega) teede kasutamise ja taastamise kohta. Ei ole aktsepteeritav lükata neid küsimusi tulevikku, jättes riskid ja kulud kohaliku kogukonna kanda.	läbiva Lokuta-Kehtna tee osas planeeringus antud juurdepääsutee välistamist ehitusmaterjalide ja suurveoste veoteena. Selgitame, et kui tuulepargi rajamiseks esineb vajadus ligipääsuteede kandevõime tõstmiseks vms ümberehitamiseks siis teostatakse seda huvitatud isiku rahastamisel koostöös tee omanikuga. Maavararessurssi varustuskindluse analüüs on esitatud KSH ptk 4.8.2. KSH aruande vastavat osa täiendatakse esitades hinnang ka varustuskindlusele arvestades RB-le läbiviidud varustuskindluse analüüsil tulemusi ja selles kavandatud meetmetega.
Tuulikute tehniliste parameetrite ebaselgus ja selle mõju KSH usaldusväärsusele KSH aruandes ja detailplaneeringu seletuskirjas puudub selge ja koondatud ülevaade kõikidest maksimaalsetest tehnilistest näitajatest, mille alusel on keskkonnamõjusid hinnatud. See muudab esitatud mõjuhindangud, eriti müra osas, kontrollimatuks ja ebausaldusväärseks. Gondli kõrguse ja muude parameetrite määramatus: - KSH aruandes (ptk 4.6.1.3) on küll esitatud tuuliku maksimaalne helivõimsustase, kuid ei ole fikseeritud maksimaalset gondli kõrgust, millelt see müra levima hakkab. Heli levik ja selle tase maapinnal sõltub oluliselt müraallika kõrgusest. On suur vahe, kas müraallikas asub 100 või 200 meetri kõrgusel. - Sama ebaselgus puudutab ka teisi parameetreid (nt tiiviku diameeter, torni kõrgus), mida on käsitletud eraldi, kuid mis peaksid moodustama ühtse, maksimaalseid näitajaid koondava terviku. Hinnangute kontrollimatuse risk: - Ilma selgelt fikseeritud tehniliste parameetriteta ei ole võimalik sõltumatult kontrollida, kas esitatud müra- ja varjutusmudelid on korrektsed. See loob olukorra, kus avalikkus ja otsustajad peavad pimesi usaldama konsultandi arvutusi, mille aluseks olevaid andmeid ei ole täielikult avalikustatud. Ettepanekud:	Selgitame, et kasutatud parameetrid on esitatud vastav mõju hinnangu metoodika peatükis, kus vastav parameeter mõju hindamise tulemit mõjutab. Selgema arusaama huvides lisame koondtabeli tuuliku hinnatud maksimaalparameetrite osas ptk 2-te. Selgitame, et planeeringus kehtestatakse ehituslikud maksimaalsed lubatavad näitajad. Nende ületamine ei ole lubatav. Tegu on planeeringu elementaarse põhimõttega, mille täiendav lisamine planeeringusse vajalik ei ole.

Esitatud arvamus	Seisukoht
1. Nõuan, et detailplaneeringu seletuskirja lisataks eraldi peatükk või tabel, mis koondab kõikide tuulikute lubatavad tehnilised maksimaalsed näitajad, mille alusel on keskkonnamõjud hinnatud. See peab sisaldama vähemalt järgmisi andmeid: ○ Maksimaalne tipu kõrgus (absoluutkõrgusena). ○ Maksimaalne gondli kõrgus maapinnast. ○ Maksimaalne tiiviku diameeter. ○ Maksimaalne helivõimsustase koos sagedusjaotusega. ○ Muud olulised tehnilised andmed, mis mõjutavad keskkonda. 2. Nõuan, et teostataks kontroll, kas kõik mõjud on hinnatud maksimaalsete parameetrite alusel. Juhul, kui mõni keskkonnamõju (näiteks mõju taimestikule või visuaalne mõju) on hinnatud madalamate või ebaselgete näitajate alusel, tuleb vastav mõjuhindamine läbi viia uuesti, lähtudes maksimaalsetest parameetritest. 3. Nõuan, et seletuskirja lisataks siduv tingimus: "Käesolevas detailplaneeringus fikseeritud tuulikute tehnilised maksimaalsed näitajad on arendajale siduvad. Juhul, kui arendaja soovib ehitusprojekti staadiumis kasutada tuulikuid, mille ükskõik milline tehniline parameeter ületab planeeringus kehtestatud maksimaalse näitaja, on tegemist detailplaneeringu olulise muutmisega ning see eeldab uue detailplaneeringu ja KSH menetluse algatamist."	
Tuulepargi ebapiisav sotsiaal-majanduslik analüüs ja majanduslik kahjulikkus Kehtna vallale Esitatud KSH aruandes (ptk 4.6.5) ja detailplaneeringus puudub objektiivne ja terviklik sotsiaal-majanduslik analüüs, mis kaaluks tasakaalustatult projektiga kaasnevaid tulusid ja kulusid Kehtna valla ja selle elanike jaoks. Esitatud andmete põhjal on ilmne, et tegemist on valla jaoks majanduslikult kahjuliku ja kõrge riskitasemega projektiga. 1. Tühine majanduslik kasu võrreldes varjatud kuludega: • KSH aruande enda tabeli 39 kohaselt on Kehtna valla oodatav tulu tuulepargi alternatiiv II puhul vaid 63 000 eurot aastas, mis moodustab valla eelarvest alla 0,4%. See marginaalne tulu ei kaalu üles projektiga kaasnevaid reaalseid ja potentsiaalseid kulusid, mida KSH ei ole hinnanud: ○ Kinnisvara väärtuse langus: Sajad majapidamised kuni 3-4 km raadiuses kannatavad tõenäoliselt kinnisvara väärtuse languse all, mis on otsene rahaline kahju vallaelanikele. ○ Administratiivsed kulud vallale: Vald peab hakkama tegelema elanike kaebustega (müra, vari, tervisemured), korraldama järelseiret ja vaidlema arendajaga tingimuste täitmise üle, mis on valla jaoks otsene kulu.	Sotsiaal-majanduslike mõjude osas selgitame, et Vallavalitusel on samas kavas tellida täiendavalt sotsiaal-majanduslike mõjude analüüs saamaks paremat ülevaadet planeeringu võimalikest sotsiaal-majanduslikest mõjudest. Selleks, et asjakohaselt võimalikke sotsiaal-majanduslike mõjusid hinnata, on vajalik võimalikult täpselt teada ka võimalikku tuuleparkide suurust. Sellest lähtuvalt ei ole soovitud analüüsi tellida enne KSH eelnõu valmimist ja eskiislahendusele arvamuste kogumist. Sotsiaal-majanduslike mõjude analüüsi valmimisel antakse sellest teada ning korraldatakse ka selle avalikustamine. Juuli 2025 seisuga on sotsiaal-majandusliku mõjuanalüüsi lähteülesanne ettevalmistamisel. Selgitame, et tuuleparkide osas on Eestis kehtestatud keskkonnanäiringu tasude regulatsioon Keskkonnatasude seaduses. Tuuleparkidele tagatisfondi nõuet (sarnast nagu nt jäätmeäitluses) Eesti õigusaktides kehtestatud ei ole ning Kehtna vallavalitsusel puudub õigus sellise tagatisfondi nõude kehtestamiseks.

Esitatud arvamus	Seisukoht
○ Potentsiaalsed kulud kahjude hüvitamisel: Nagu on selgunud, ei ole KSH-s hinnatud riske seoses näiteks erakaevude vee kvaliteedi või tasemega. Nende probleemide tekkimisel võib vastutus ja kulud langeda vallale. ○ Lisaks ähvardavad kohalikud kohalikust omavalitsusest mujale valda kolida protestiks. Kui palju see viib raha välja KOV eelarvest? Seda saavad teha nii mõjula inimesed kui ka teised vallakodanikud, kes ei ole rahul antud olukorraga. 2. Tulude-kulude bilansi puudumine: Hea planeerimistava kohaselt peaks KSH sisaldama reaalsel tulude-kulude analüüsi, mis arvestaks kõiki aspekte. Praegune KSH keskendub ainult arendaja ja riigi vaatenurgast positiivsele (roheenergia tootmine), kuid ignoreerib täielikult kohalikul tasandil tekkinud majanduslikke ja sotsiaalseid kulusid. 3. Vastutuse ja riskide jäämine valla ja kogukonna kanda: Tegemist on kohaliku omavalitsuse detailplaneeringuga, mitte riigi eriplaneeringuga. See tähendab, et: • Vald kannab lõplikku vastutust planeeringu kehtestamise ja ehitusloa andmisega kaasnevate tagajärgede eest. • Riigipoolset hüvitusmehhanismi võimalike kahjude katteks ei ole ette nähtud. • Arendajalt kahjude hüvitamise nõudmine ilma selgete, planeeringus fikseeritud mehhanismideta tähendab suure tõenäosusega pikka, kulukat ja ebakindla tulemusega kohtuteed üksikisikute jaoks. Ettepanekud: 1. Nõuan, et enne detailplaneeringu vastuvõtmist tellitaks sõltumatu ja põhjalik sotsiaalmajanduslik tasuvusanalüüs Kehtna valla vaatenurgast. Analüüs peab hindama rahalises vääringus nii planeeringu tulusid kui ka kõiki potentsiaalseid kulusid, sh mõju kinnisvara väärtusele, valla administratiivset koormust ja muid sotsiaalseid kulusid. Küsima sisendit selle kohta kogukonnalt. Saatsin kirja tuulealade sotsiaalmajandusliku analüüsi (SMA) lähteülesannete kohta ja ettepanekute tegemise võimaluse kohta 5. Märtsil, kuid ei ole saanud siiani vastust (26.06.2025). 2. Nõuan, et detailplaneeringusse lisataks arendajale siduv kohustus luua tagatisfond või esitada pangagarantii, mis kataks potentsiaalsed kahjud erakinnistutele (nt kaevude rikked, tõendatud kinnisvara väärtuse langus), et maandada riske nii vallale kui ka elanikele. Ilma sellise analüüsi ja garantiideta on tegemist projektiga, kus arendaja saab kasumi, kuid Kehtna vald ja selle elanikud kannavad kulud ja riskid. Sellise planeeringu kehtestamine oleks valla ja selle elanike suhtes vastutustundetu.	

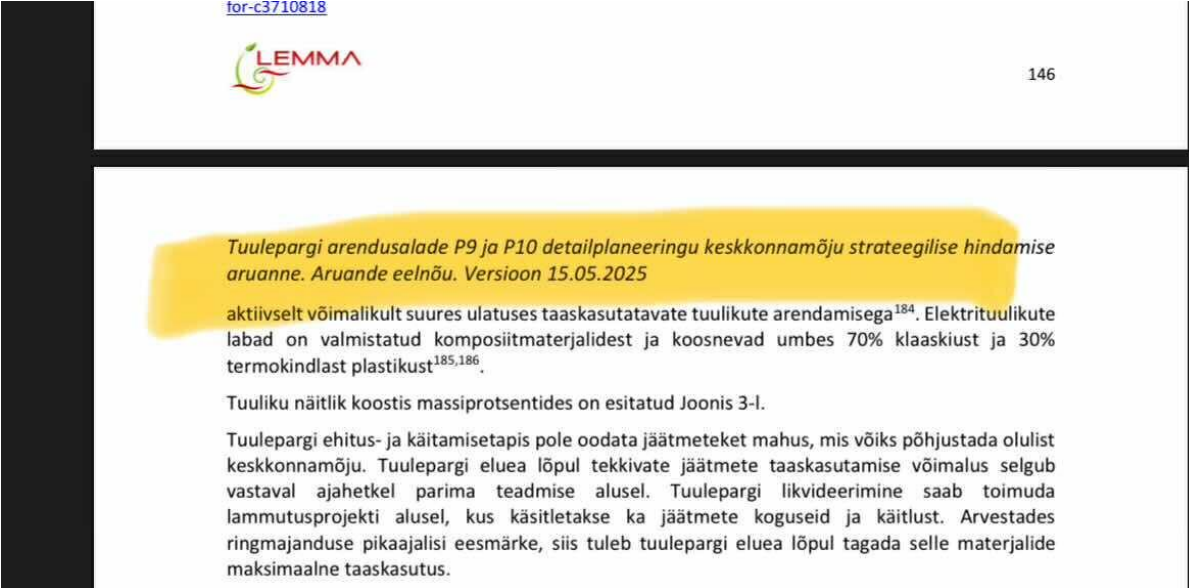
Esitatud arvamus	Seisukoht
Detailplaneeringu ja keskkonnamõju strateegilise hindamise algatamine välja toodud punktid ning nende käsitlemine Detailplaneeringu algatamisel on kirjas: „Kehtna valla 20.06.2023 kehtestatud üldplaneeringu alusel tuleb tuuleenergia arenguala T4 puhul detailplaneeringu KSH mõjude hindamisel erilist tähelepanu pöörata: 1) võimalikule mõjule must-toonekurele: välja tuleb selgitada liigi (potentsiaalne) elupaigakasutus ja võimalik mõju liigile. Tuulepargi rajamine ei tohi halvendada must-toonekure, kui ebasoodsas seisundis oleva liigi, elupaiga seisundit; 1) võimalikule metsiste elupaikade vahelisele liikumisele ja sellega seonduvalt võivad tuulepargi rajamisel esineda mõjud elupaikade sidususele; 2) võimalikele soolindude pesitsuselupaikade ja toitumisalade olemasolule ja hinnata mõju soolindudele ning kavandada asjakohased meetmed olulise mõju vältimiseks; 3) võimalikele tedre elupaikade olemasolule ja hinnata mõju tedre elupaikadele ning kavandada asjakohased meetmed olulise mõju vältimiseks.“ 1. Nõue otsuses: "välja tuleb selgitada liigi (potentsiaalne) elupaigakasutus ja võimalik mõju liigile. Tuulepargi rajamine ei tohi halvendada must-toonekure, kui ebasoodsas seisundis oleva liigi, elupaiga seisundit". Kas on täidetud? Formaalselt jah, sisuliselt EI. • KSH aruande sisu: Aruanne tunnistab Vastja pesa lähedust (1,4 km), kuid keskendub ekslikult ainult toitumisaladele, väites, et kuna arendusalal neid pole, on mõju aktsepteeritav. • Probleem: See on otseses vastuolus üldplaneeringu endaga, mis nõuab liigile vähemalt 5 km puhvervööndit. Samuti ignoreeritakse täielikult pesa lähedusest tulenevat häiringut, mis on EL-i Elupaikade direktiivi rikkumine. Seega, kuigi teemat on mainitud, on järeldused vastuolus planeeringu ja seaduse mõttega. 2. Mõju metsiste elupaikade vahelisele liikumisele • Nõue otsuses: Hinnata mõju "metsiste elupaikade vahelisele liikumisele ja ... elupaikade sidususele". • Kas on täidetud? Jah, osaliselt. • KSH aruande sisu: Aruanne tunnistab, et eriti alternatiiv I korral on mõju metsise liikumiskoridorile "möödukas negatiivne". Leevendusmeetmena pakutaksegi välja alternatiiv II, mis viib tuulikud sellest koridorist kaugemale. • Probleem: Kuigi mõju on tuvastatud ja leevendusmeede pakutud, on ka alternatiiv II puhul tegemist siiski suure tööstusrajatisega keset metsamassiivi. Puudub põhjalikum analüüs,	Teie poolt viidatud KSH aruandes esitatud mõjuhinnangud vaadatakse üle ning vajadusel täpsustatakse sõnastusi tuues selgemalt välja antud liikide mõjuhinnangud.

Esitatud arvamus	Seisukoht
kuidas ka vähendatud tuulepark pikas perspektiivis metsise kui häiringutundliku liigi käitumist mõjutab. Hinnang on pigem pealiskaudne. 3. Mõju soolindudele - Nõue otsuses: "välja selgitada ... soolindude pesitsus- ja toitumisalade olemasolu ja hinnata mõju soolindudele". - Kas on täidetud? Ei, ebapiisavalt. - KSH aruande sisu: Soolinde (nt rüüt, mudatilder) on mainitud ainult Kõnnumaa-Väätsa Natura ala kontekstis, väites, et kuna ala jääb piisavalt kaugele, siis mõju puudub. - Probleem: Puudub igasugune analüüs selle kohta, kas planeeringualal endal või selle vahetus läheduses (nt Lelle raba servaaladel) esineb soolindudele sobivaid elupaiku. Uuring on piirdunud vaid formaalse Natura hindamisega, kuid jätnud tegemata asukohapõhise inventuuri, mida algatamise otsus tegelikult nõudis. 4. Nõue otsuses: "välja selgitada ... tedre elupaikade olemasolu ja hinnata mõju tedre elupaikadele". Kas on täidetud? Jah, see punkt on kõige korrektsemalt täidetud. KSH aruande sisu: Aruanne on tuvastanud tedre elupaikade (sh mängupaiga) olemasolu Lelle raba servas, arendusala vahetus läheduses. On selgelt välja toodud, et alternatiiv I avaldaks neile olulist negatiivset mõju. Leevendusmeetmena on pakutud alternatiivi II, mis jätab tuulikute ja elupaiga vahel piisava puhvri.	
KSH ja detailplaneeringu mittevastavus algatamise otsuse eesmärkidele Detailplaneeringu algatamise otsusega (Kehtna Vallavolikogu 18.10.2023 otsus nr 1-2/119) seati planeeringu eesmärgiks lisaks tuulikutele kavandada ka päikesepark ja elektrienergiasalvesti ning lahendada tehnovõrkude ja juurdepääsude küsimused. Esitatud KSH aruanne ja detailplaneeringu eelnõu ei ole seda ülesannet täitnud. - Päikesepargi ja energiasalvesti mõjud on täielikult hindamata: KSH aruanne keskendub eranditult tuulikutele. Puudub igasugune analüüs päikesepargi ja energiasalvesti spetsiifiliste mõjude kohta, sh nende visuaalne mõju, mõju elurikkusele (elupaikade kadu), materjalimahus ja ohutusriskid (nt tuleoht). See on oluline puudus, kuna planeeringuga antakse ehitusõigus ka nendele rajatistele. - Tehnovõrkude ja planeeringuala laiendamise mõjud on ebaselged: Algatamise otsus näeb ette võimaluse laiendada planeeringuala tehnovõrkude rajamiseks. KSH-s ja planeeringu eelnõus puudub aga analüüs, kuhu need võrgud võiksid laieneda ja milliseid kinnistuid see puudutaks. See jätab maaomanikud õiguslikku ebakindlusesse. Ettepanekud:	Selgitame, et planeeringulahendus ei kavanda päikeseparki. Sellest lähtuvalt KSH aruanne ka vastava rajatise mõjusid ei käsitle. KSH aruannet täiendatakse akupanga rajamisega kaasnevate avariolukordade käsitlemisega. Samuti lisatakse ülevaade akupanga jäätmetekke käsitlemisest. Selgitame, et mõjude hindamine on võimalik teostada täpsusastmes, milleks on hinnatav strateegiline dokument. Kuna akutehnoloogial töötava salvestusjaama puhul ei määrata detailplaneeringus kasutatavaid seadmeid, siis detailset müra hinnangut ei ole võimalik teostada. Sellest lähtuvalt on KSH aruandes akupanga müra hinnatud indikatiivselt ning nähtud ette täiendavad meetmed (sh täpsustav mürahinnang) juhul kui seadmed rajatakse. KSH aruannet seega täpsustatakse akupanga rajamisega kaasneva mõjude hinnanguga tuginedes analoogsete seadmete andmetele. Akupankade/salvestusjaamade rajamine on Eestis senini toimunud projekteerimistingimuste alusel.

Esitatud arvamus	Seisukoht
1. Nõuan, et KSH aruannet täiendataks põhjaliku mõjude analüüsiga päikesepargi ja energiasalvesti rajamise kohta. Enne, kui nendele objektidele ehitusõigust antakse, peab olema läbi viidud nende spetsiifiliste keskkonnamõjude hindamine. Nõuan, et detailplaneeringu lahenduses näidataks ära tehnovõrkude ja juurdepääsuteede esialgsed koridorid.	Tegu ei ole objektidega mille rajamiseks oleks peetud vajalikuks keskkonnamõju hindamiste läbiviimist, seega üldjuhul ei peeta akupanku olulise keskkonnamõjuga objektideks. Eelnevast lähtuvalt ei ole antud juhul ka akupanga võimalike mõjude hindamine samamahuline tuulepargi, kui olulist keskkonnamõju avaldava objekti, mõjude hindamisega. Planeeringu eskiislahenduse etapis ei ole tuvastatud vajadust planeeringuala muuta. Kui vastav vajadus tekib, siis seda planeeringu edasise menetluse käigus tehakse.
Transpordiamet Detailplaneeringu vastuolu Transpordiameti nõuete ja liiklusohutuse põhimõtetega Esitatud detailplaneeringu eelnõu on olulises vastuolus Transpordiameti poolt kehtestatud nõuete ja juhenditega ning ignoreerib süsteemselt transpordi ja liiklusohutusega seotud riske. Transpordiamet on oma 02.06.2025 kirjas nr 7.2-1/25/23613-6 toonud välja mitmeid olulisi puudusi, mis kinnitavad, et planeering on praegusel kujul vastuvõetamatu. 1. Juurdepääsuteede ja ristmike lahendamata jätmine: • Transpordiameti nõue: Amet nõuab selgelt, et planeeringus tuleb näidata juurdepääsuteede asukohad kuni riigiteedeni ning lahendada riigiteede ristmike ümberehitus, arvestades eriveoste ja ehitusaegse transpordi mahtu. • Planeeringu puudus: Praegune planeeringu eelnõu ja KSH aruanne seda nõuet ei täida. Transpordiga seotud probleemide lahendamine on lükatud ebaselgesse tulevikku, jättes hindamata nii kulud, liikluskorralduse muudatused kui ka mõju kohalikele elanikele. 2. Liiklusohutuse riskide ignoreerimine: • Transpordiameti nõue: Amet juhib tähelepanu, et planeeringust ei ole võimalik välja lugeda tuulikute kaugust riigiteest, mistõttu ei saa nad hinnata vastavust kehtivatele normidele ja juhendile "Tee ja tuulikud". • Planeeringu puudus: See näitab, et planeeringu koostamisel on teadlikult ignoreeritud riiklikku juhendit, mis reguleerib tuulikute paigutamist teede lähedusse eesmärgiga vältida ohtusid (nt jääheide, varjutus, liiklejate tähelepanu hajutamine). 3. Arendaja vastutuse ebaselgus: • Transpordiameti nõue: Amet rõhutab, et arendusega seotud teede ja ristmike ehitamise eest vastutab arendaja ning Transpordiamet nende kulude katmisel ei osale.	TRAM spetsialistiga tehakse edasisel planeerimisel TRAMi poolt eskiisi avalikul väljapanekul märgitud punktide osas täiendavalt koostööd. Planeeringu seletuskirjas täiendatakse elluviimise osa, et oleksid täidetud TRAM soovid. TRAM-il on planeeringu koostöö tegijana ka planeeringu kooskõlastamise ülesanne ning seda ka TRAM-iga tehakse kui planeeringu koostamine jõuab vastavasse etappi. Planeeringu koostamisel on järgitud Tee projekteerimismõnides esitatud tuulikute ja avaliku tee vahelise kauguse nõudeid. Arendusega seotud teede ja ristmike ehitamise eest arendaja poolne vajalike tööde finantseerimise kohustus on tavapärane põhimõte ja see lisatakse planeeringusse.

Esitatud arvamus	Seisukoht
• Planeeringu puudus: Praeguses planeeringus puudub selge kava ja arendaja siduv kohustus nende tööde teostamiseks ja finantseerimiseks, mis jätab olulised kulud ja riskid lahtiseks. Ettepanekud: 1. Nõuan, et detailplaneeringu menetlus peatataks, kuni kõik Transpordiameti 02.06.2025 kirjas esitatud nõuded on täidetud. See tähendab, et planeeringut tuleb täiendada konkreetse transpordilahendusega, mis sisaldab: ○ Juurdepääsuteede ja põhiveoste marsruutide näitamist. ○ Riigiteede ristmike ümberehituse projektlahendusi. ○ Hinnangut mõjudele, mis kaasnevad ehitusaegse transpordiga. ○ Kinnitust, et on arvestatud juhendi "Tee ja tuulikud" nõuetega. 2. Nõuan, et parandatud ja täiendatud transpordilahendus koos selle mõjude hinnanguga suunataks uuele avalikule väljapanekule, et tagada avalikkuse ja teiste osapoolte võimalus anda oma seisukoht tervikliku ja nõuetele vastava lahenduse kohta. On lubamatu menetleda planeeringut, mis ignoreerib riikliku erialaasutuse otseseid nõudeid ja seab ohtu liiklusohutuse ning jätab olulised sotsiaal-majanduslikud mõjud hindamata.	
Detailplaneeringu seletuskirja tuginemine olematule dokumendile ja faktivead Lisaks varasemalt välja toodud puudustele on detailplaneeringu seletuskiri mitmes kohas sisuliselt vigane ja tugineb dokumentidele, mida antud menetluse puhul ei eksisteeri. See näitab planeeringu koostaja äärmist lohakust ja seab kahtluse alla kogu dokumendi usaldusväärsuse. • Faktiline viga: Detailplaneeringu seletuskirja punktis "3.3 Liikluskorralduse põhimõtete määramine" on kirjas: "Eriplaneeringus on esitatud kaks võimalikku tee koridori...". • Probleem: Kehtna valla Hiie taastuvenegiapargi planeerimisel ei ole tegemist eriplaneeringuga, vaid üldplaneeringu alusel koostatava detailplaneeringuga. Viide olematule eriplaneeringule on otsene faktiviga, mis on tõenäoliselt tekkinud teksti kopeerimisel mõnest teisest projektist. Ettepanek: Nõuan, et detailplaneeringu seletuskiri vaadataks kriitiliselt üle ja parandataks kõik faktivead ning viited olematutele dokumentidele. Praegusel kujul on seletuskiri eksitav ja juriidiliselt küsitav, kuna selle lahendused (antud juhul juurdepääsuteed) põhinevad fiktiivsel alusel. See on järjekordne tõend, et esitatud planeeringumaterjalid on koostatud ebaprofessionaalselt ja pealiskaudselt ning ei saa olla aluseks nii kaaluka otsuse tegemisel.	Nii planeeringu seletuskiri kui ka KSH aruanne vaadatakse dokumentide edasisel koostamisel kriitiliselt üle ja püütakse kõrvaldada kõik kirja, viite ja faktivead. Täname vastavale ebatäpsusele tähelepanu juhtimast. Planeeringu menetlusprotsessi eesmärk ongi eri osapoolte koostöös saavutada võimalikult kvaliteetne planeeringulahendus.
Dokumendiregister Dokumendiregistri haldamise läbipaistmatus ja hea halduse tava rikkumine Juhin tähelepanu Kehtna Vallavalitsuse problemaatilisele praktikale valla dokumendiregistri haldamisel, mis on vastuolus hea halduse tava ning avalikkuse teavitamise ja kaasamise põhimõtetega.	Kehtna Vallavalitsus kinnitab, et läbipaistev ja hästi korraldatud dokumendiregister on oluline osa heast halduse tavast, eriti kui tegemist on avalikkust puudutavate protsessidega, nagu näiteks planeerimine.

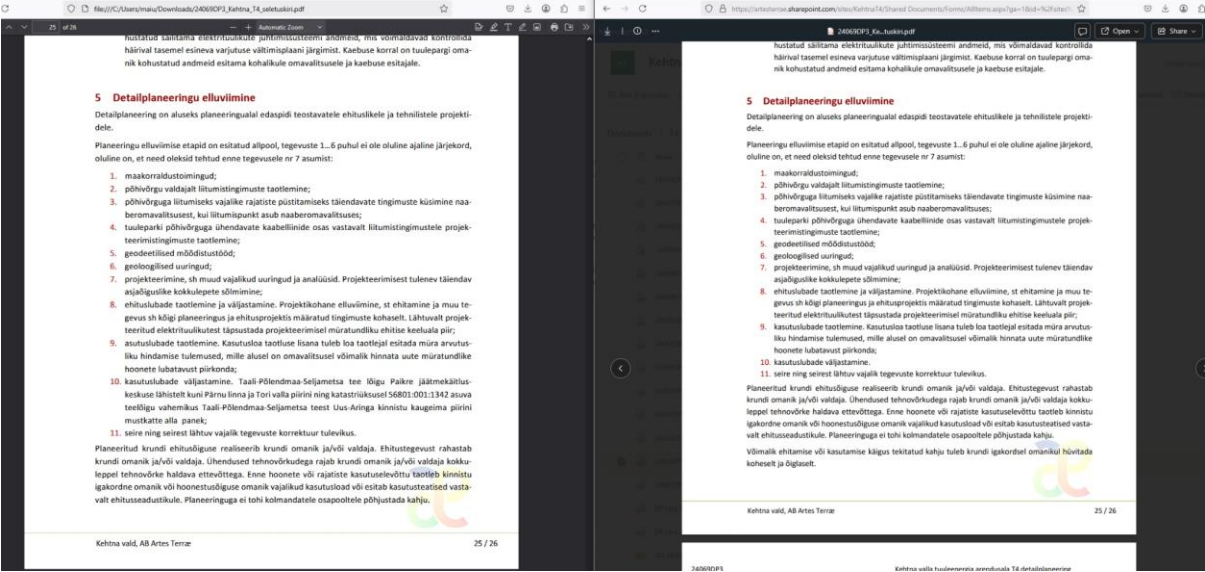
Esitatud arvamus	Seisukoht
On ilmnenud, et vallale saadetud kodanike kirjade pealkirju muudetakse dokumendiregistris meelevaldselt üldiseks "Kodaniku pöördumiseks" (nt dokument nr 7-6/2023/1740-89). Selline tegevus: Rikub läbipaistvuse põhimõtet, muutes konkreetsete teemade kohta info leidmise dokumendiregistrist põhjendamatult keeruliseks nii avalikkusele kui ka menetluse teistele osapooltele. On vastuolus hea halduse tavaga, kuna see näitab lugupidamatust pöörduja suhtes ja jätab mulje, et pöördumiste tegelikku sisu soovitakse varjata või pisendada. Kahjustab õiguskindlust, kuna see muudab hilisema viitamise konkreetsetele pöördumistele ja nende sisule raskemaks. Ettepanek: Nõuan, et Kehtna Vallavalitsus lõpetaks kodanike pöördumiste pealkirjade meelevaldse muutmise ja tagaks dokumendiregistri haldamisel seaduslikkuse ning hea tava järgimise. Dokumentide pealkirjad peavad kajastama nende tegelikku sisu, et tagada menetluse läbipaistvus ja vastavus avaliku teabe seaduse mõttele. Dokumendiregistri haldamise läbipaistmatus ja kodanike pöördumiste põhjendamatuse salastamine Juhin tähelepanu Kehtna Vallavalitsuse süsteemsele ja seadusevastasele praktikale kodanike pöördumiste sisu varjamisel valla dokumendiregistris. On ilmnenud, et vallale saadetud kirjade pealkirju muudetakse meelevaldselt üldiseks "Kodaniku pöördumiseks" ning kogu kirja sisu tunnistatakse asutusesiseseks kasutamiseks, viidates Avaliku Teabe Seaduse (AvTS) § 35 lõike 1 punktile 12. See praktika on lubamatu ning rikub avalikkuse teavitamise ja hea halduse tava põhimõtteid mitmel põhjusel: Avaliku Teabe Seaduse eesmärgi eiramine: Kirjade sisu, mis käsitleb avalikku planeerimis-menetlust, ei ole olemuselt eraeluline teave. Selle täielik salastamine takistab avalikkusel saamast ülevaadet esitatud arvamustest ja vastuväidetest, mis on demokraatliku protsessi oluline osa. Proportsionaalsuse põhimõtte rikkumine: Isegi kui kiri sisaldab isikuandmeid, kohustab seadus piirama juurdepääsu ainult sellele osale teabest, mis on vajalik eraelu kaitseks. Korrektne ja seaduslik praktika oleks redigeerida dokumendist ainult isikuandmed (nimi, kontaktid) ja jätta ülejäänud tekst avalikuks. Ettepanek: Nõuan, et Kehtna Vallavalitsus lõpetaks kodanike pöördumiste sisu põhjendamatuse salastamise ja tagaks dokumendiregistri haldamisel seaduslikkuse ning hea tava järgimise. Palun viia valla dokumendiregistri praktika kooskõlla Avaliku Teabe Seadusega, tehes edaspidi avalikuks kõik planeeringutega seotud pöördumised, redigeerides neist vajadusel ainult isikuandmeid.	Tunnistame, et dokumendiregistri praktiline toimimine ei ole kõikides osades ideaalne, ning töö käigus võib esineda üldistusi või ebajärjekindlust. Süsteemi saab eeldatavasti muuta paremini toimivaks ja kasutajasõbralikumaks. Pealkirjade üldistamine („Kodaniku pöördumine“) on mitmel juhul tingitud andmekaitse kaalutlustest, süsteemi tehnilistest piirangustest või soovist vältida isikuandmete tahtmatut avaldamist registrivaates. Samas nõustume, et pealkiri peaks võimalusel viitama dokumendi sisule, ning seda praktikat tuleb edaspidi korrastada ja ühtlustada. Juurdepääsupiirangute rakendamisel lähtutakse eesmärgist kaitsta eraelu puutumatust. Samas tuleb järgida reeglipärasuse ja proportsionaalsuse põhimõtet – piirang peab hõlmama asjakohast osa infost. Asjakohases osas tuleb tagada dokumentide nähtavus ja kättesaadavus. Märkus kuupäevaga 26.06.2026 – viide sellele, et Muinsuskaitseameti kiri seoses T4 tuulealaga ei ole dokumendiregistris nähtav, kontrollitakse eraldi. Kui dokument ei ole õigesti avalikustatud ja sellele ei pääse ligi, kuid see peaks olema avalik, siis see avalikustatakse. Teostatud kontroll näitas, et dokument on avalik. Soov tutvuda teiste omavalitsuste praktikatega (nt Lääneranna vald) on asjakohane ning seda tehakse jooksvalt. Samas tuleb arvestada, et dokumendihaldussüsteemid on erinevad ja kõik soovitud lahendused ei pruugi olla tehniliselt kohe rakendatavad. Tulevikus võivad tehisintellekti põhised lahendused aidata paremini hallata mahukaid ja avalikkuse jaoks olulisi dokumentide kogumeid. Kehtna Vallavalitsus töötab selle nimel, et dokumendiregistri toimiks kodanikule kättesaadavalt, samas esineb ka nn piiravaid tehnilisi väljakutseid.

Esitatud arvamus	Seisukoht
Ettepanek: Võtta eeskuju teiste omavalitsuste heast praktikast: Soovitan Kehtna vallas tutvuda teiste omavalitsuste (nt Lääneranna vald) dokumendiregistri haldamise praktikaga ja viia oma tegevus kooskõlla hea halduse tava ja maksimaalse avalikkuse kaasamise põhimõtetega. Märkus kuupäevaga 26.06.2026- dokumendiregistrist ei saa isegi vaadata, mida Muinsuskaitseamet saatis seoses T4 tuulealaga- Kehtna Vald Läbipaistev ja aus asjaajamine on vähim, mida kogukond saab oma omavalitsuselt oodata, eriti nii olulise ja laia mõjuga planeeringu puhul.	
KSH aruanne- Tsitaat leheküljelt 77. Kopeerimine 2. KSH aruanne Lehekülgedel 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172 ja 173 on viidatud "Tuulepargi arendusalade P9 ja P10 detailplaneeringu keskkonnamõju strateegilise hindamise aruandele" for-c3710818 Tuulepargi arendusalade P9 ja P10 detailplaneeringu keskkonnamõju strateegilise hindamise aruanne. Aruande eelnõu. Versioon 15.05.2025 aktiivselt võimalikult suures ulatuses taaskasutatavate tuulikute arendamisega¹⁸⁴. Elektrituulikute labad on valmistatud komposiitmaterjalidest ja koosnevad umbes 70% klaaskiust ja 30% termokindlast plastikust^{185,186}. Tuuliku näitlik koostis massiprotsentides on esitatud Joonis 3-l. Tuulepargi ehitus- ja käitamisetapis pole oodata jäätmeteket mahus, mis võiks põhjustada olulist keskkonnamõju. Tuulepargi eluea lõpul tekkivate jäätmete taaskasutamise võimalus selgub vastaval ajahetkel parima teadmise alusel. Tuulepargi likvideerimine saab toimuda lammutusprojekti alusel, kus käsitletakse ka jäätmete koguseid ja käitlust. Arvestades ringmajanduse pikaajalisi eesmäärke, siis tuleb tuulepargi eluea lõpul tagada selle materjaliide maksimaalne taaskasutus. See on selge märk, et suur osa dokumendi sisust on kopeeritud teisest, Pärnu maakonna tuuleparkide (P9 ja P10 alad) aruandest, ning päiseid ei ole korrigeeritud. 3. Sisevastuolud dokumendi versioonides Dokumendis on märgata ka väiksemaid, kuid siiski olulisi vastuolusid versiooninumbrites ja kuupäevades:	Nii planeeringu seletuskiri kui ka KSH aruanne vaadatakse dokumentide edasisel koostamisel kriitiliselt üle ja püütakse kõrvaldada kõik kirja, viite, küljendus ja faktevad. Täname vastavatele ebatäpsusetele tähelepanu juhtimast. Dokumentide avalikustamise osas märgime, et väljapaneku käigus tuvastati planeeringu seletuskirjas ilmne ebatäpsus, mis seletuskirjast eemaldati. Antud asjaolu ei muuda avalikustamisel olevate dokumentide olulist sisu ja planeeringulahendust. Sellest lähtuvalt eskiislahenduse väljapaneku kordamiseks vajadus puudub. Küll aga esineb planeeringu edasisel koostamisel veel mitmeid võimalusi materjalidega tutvuda ja oma seisukohti esitada.

Esitatud arvamus	Seisukoht
• Enamiku lehekülgede päises on märgitud "Versioon: 13.04.2025" . • Leheküljel 2 on aga "Töö versioon: 15.05.2025" . See viitab hooletule toimetamisele ja erinevate dokumendipõhjade või versioonide segamini ajamisele. 4. Vastuoluline varjutuse analüüs ja järeldused Aruandes on selge vastuolu varjutuse (liikuvate varjude) analüüsi tulemuste vahel tekstis ja tabelis. • Tekstis (ptk 4.6.2.2, lk 101) on kirjas: <i>Varjutuse hindamisest ilmnes, et väljatöötatud tuulikute arvu ja paiknemise korral on varjutuse häiringutaseme (kliimatingimusi arvestades 8 h/a) ületamist oodata alternatiiv I korral kokku 17 elamualal (...) ja alternatiiv II korral 11 elamualal</i> • Kokkuvõttes (lk 8) on aga toodud täiesti teised numbrid: <i>Varjutuse hindamisest ilmnes, et väljatöötatud tuulikute arvu ja paiknemise korral on varjutuse häiringutaseme (kliimatingimusi arvestades 8 h/a) ületamist oodata alternatiiv I korral kokku 9 elamualal (...) ja alternatiiv II korral 12 elamualal</i> Need andmed on omavahel otseses vastuolus. See näitab, et kokkuvõtet ja põhiosa ei ole omavahel sünkroniseeritud ning vähemalt üks neist pärineb tõenäoliselt mõnest varasemast versioonist või hoopis teisest dokumendist 5. Ebakõlad tuulikute parameetrites ja modelleerimises Kuigi enamik aruandest viitab Vestas V162 või V172 tuulikutele, mille tipukõrgus on kuni 280 m, on mitmes kohas kasutatud modelleerimisel ja arvutustel teisi andmeid, mis tekitab segadust. • Haneliste hukkmisriski arvutus (ptk 4.3.2.5, lk 48): Mudelis on alternatiiv I puhul kasutatud tuuliku rootori diameetrit 150 m. Mujal aruandes räägitakse aga kuni 175 m diameetrist. • Varjutuse analüüs (ptk 4.7.4, lk 137): Fotomontaažide kirjelduses on mainitud, et analüüsi aluseks olevad tuulikud on D172 H194 (172 m diameeter, 194 m torni kõrgus). See on küll kooskõlas üldise kirjeldusega, kuid näiteks eelmainitud hukkmisriski arvutustes kasutati teisi andmeid. Oluline menetlusviga seoses avalikustatud dokumentide muutmisega avaliku väljapaneku ajal Käesolevaga juhin tähelepanu äärmiselt tõsisele menetlusveale, mis on toimunud Kehtna T4 detailplaneeringu ja KSH aruande avaliku väljapaneku käigus ning mis rikub rängalt Planeerimisseaduses sätestatud avalikkuse kaasamise, läbipaistvuse ja õiguskindluse põhimõtteid. On ilmnenu, et avalikule väljapanekule suunatud detailplaneeringu seletuskirja, mis on tulevikus arendajale siduvaks dokumendiks, on avaliku väljapaneku perioodi kestel (pärast 19. mail 2025) muudetud. Dokumendi metaandmetest on näha, et muudatuse tegi Jürgen Vahtra 26. mail 2025, kuid dokumendi enda kuupäev (14.05.2025) ja versioonitähis on jäetud muutmata, varjates sellega	

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
tehtud muudatusi. Muudatusi on näha alloleval dokumenditide võrdluses. Õige oleks olnud peale avaliku väljapaneku parandada vead ära. See tegevus on lubamatu ja kujutab endast olulist menetlusviga järgmistel põhjustel: 1. Avaliku väljapaneku põhimõtte rikkumine: Avaliku väljapaneku eesmärk on anda kõigile osapooltele võimalus tutvuda ühe ja sama, fikseeritud dokumendiga. Dokumendi muutmine selle protsessi käigus tähendab, et puudub ühtne dokument, mille kohta arvamust avaldada. Inimesed, kes tutvusid dokumendiga enne 26. maid, ja need, kes tegid seda hiljem, on näinud erineva sisuga dokumente. 2. Hea halduse tava ja läbipaistvuse eiramine: Ametlike dokumentide muutmine ilma kuupäeva ja versiooninumbrit uuendamata ning sellest avalikkust teavitamata on teadlik katse muudatusi varjata. See on läbipaistvuse põhimõtte ränk rikkumine. 3. Õiguskindluse ja võrdse kohtlemise rikkumine: Menetlusosalistel peab olema juurdepääs samale informatsioonile. Kui ringluses on sama nime ja kuupäevaga dokumendist mitu erinevat versiooni, on võrdse kohtlemise põhimõtte rikutud. Ettepanek: Nõuan, et tunnistataks kehtetuks kogu senine Kehtna T4 detailplaneeringu ja KSH aruande eelnõu avalik väljapanek, kuna selle käigus on rikutud olulisi menetlusnõudeid ja eksitatud avalikkust. Korrigeeritud ja lõplikult kooskõlastatud detailplaneeringu seletuskiri ja KSH aruanne tuleb suunata uuele, seadusekohaselt välja kuulutatud avalikule väljapanekule. Ainult nii on võimalik tagada kõigile osapooltele võrdne ja läbipaistev võimalus arvamuse avaldamiseks ning taastada usaldus planeerimismenetluse vastu.	

T4 tuulepargi detailplaneeringu eskiis ja keskkonnamõju strateegilise hindamise aruande eelnõu. Laekunud arvamused ja valla seisukoht arvamuse osas

Esitatud arvamus	Seisukoht
 <i>Muudatused detailplaneeringu seletuskirjas</i>	

Documents > T4 ühiskaust > 2505_T4DP Name Modified Modified By 24069DP3_Kehtna_T4_Pos3_p... ... May 13 Heiki Kalberg 24069DP3_Kehtna_T4_Pos4_p6hijoonis.... May 13 Heiki Kalberg 24069DP3_Kehtna_T4_Pos5_Pos13_p6hi... May 13 Heiki Kalberg 24069DP3_Kehtna_T4_Pos6_p6hijoonis.... May 13 Heiki Kalberg 24069DP3_Kehtna_T4_Pos7_11_14_p6hij... May 13 Heiki Kalberg 24069DP3_Kehtna_T4_Pos8_p6hijoonis.... May 13 Heiki Kalberg 24069DP3_Kehtna_T4_Pos9_p6hijoonis.... May 13 Heiki Kalberg 24069DP3_Kehtna_T4_seletus... ... May 26 Jürgen Vahtra 24069DP3_Kehtna_T4_Üldjoonis.pdf May 13 Heiki Kalberg Muudetud 26. mai Jürgen Vahtra poolt	Seisukoht
Menetlusedokumentide eemaldamine valla kodulehelt ja läbipaistvuse põhimõtte rikkumine Juhin tähelepanu Kehtna Vallavalitsuse lubamatule praktikale eemaldada poolelioleva planeerimismenetluse käigus valla kodulehelt olulisi menetlusedokumente, mis takistab protsessi jälgitavust ja rikub avalikkuse õigusi. On tuvastatud, et valla kodulehelt on eemaldatud Kehtna valla tuuleenergia arendusalade T1, T2 ja T4 detailplaneeringute lähteseisukohtade ja KSH programmi kavandi versioon (tähisega 5.07.2024), mis oli avalikustatud 2024. aasta juuli lõpus. See dokument on oluline osa planeerimismenetluse ajaloost ning sellele tuginedes on kodanikud ja asutused oma esmased seisukohad kujundanud. Selline tegevus on vastuolus hea halduse tava ja läbipaistvuse põhimõtetega, kuna: 1. See takistab menetluse ajaloo jälgimist ja ei võimalda võrrelda, kuidas planeeringu lähtekohtade on aja jooksul muutunud. 2. See piirab kodanike õigusi, kuna neil puudub juurdepääs dokumendile, mille kohta nad on oma arvamuse esitanud. 3. See tekitab põhjendatud kahtluse, et vald üritab varjata varasemaid seisukohti või vältida ebamugavaid küsimusi.	Selgitame, et vananenud dokumendiversioon peeti otstarbekaks eemaldada tagamaks planeeringumaterjalide parem jälgitavus. Sama dokumendi eri versioonide paljusid tekitab veebilehe kasutaja jaoks segadust. Planeeringu ja KSH aruande koostamise aluseks on lõplik valla veebilehel avaldatud lähteseisukohtade ja KSH programmi dokument, mis on ka valla veebilehel kättesaadav.

Esitatud arvamus	Seisukoht
Palun selgitage, miks see dokument eemaldati, kirjavahetus selle kohta ning selgitada kas dokumendi eemaldamine on ikka vastavuses seadusega. Eldan pikemat vastust, mis seadustele see selgitus põhineb, mitte ainult lakoonilist vastust, et see on vastavuses seadusega. Kas arutelu oli ka salvestatud dokumendiregistris.	
X: Tuulikute ebapiisav vahekaugus ja "mõjusaba efekti" ignoreerimine KSH aruande peatükis 2.5.1 on tuulikute vahekauguse teemat käsitletud pealiskaudselt ja mittesiduvalt, mis seab kahtluse alla nii tuulepargi tegeliku efektiivsuse kui ka selle pikaajalise vastupidavuse. 1. Probleem: Miinimumnõude esitamine piisava lahendusega • KSH seisukoht: Aruandes on kirjas: "Üldjuhul ei paigutata tuulikuid teineteisele lähemale kui 3 korda rootori diameeter. Valdavas tuulte suunas on soovitav suurem vahemaa." • Tegelikkus: 3D (kolm rootori diameetrit) on absoluutne miinimum, et vältida tuulikute otsest kahjustumist, kuid see ei ole kaugeltki piisav, et tagada pargi optimaalne ja majanduslikult tasuv töö. See miinimumnõue ei arvesta piisavalt nn mõjusaba efektiga (wake effect). 3D reegel on ka kirja pandud Üldplaneeringu KSH-s. 2. Mõjusaba efekti ja selle tagajärgede ignoreerimine: • Teaduslik taust: Teadusuuringud (nt "Review on the wind turbine wake effect and its mitigation strategies", 2021) kinnitavad, et iga tuuliku taha tekib turbulentsne ja aeglasema kiirusega õhuvool (mõjusaba), mis võib ulatuda kilomeetrite kaugusele. • Negatiivsed tagajärjed: Kui tuulikud on paigutatud liiga tihedalt (eriti valitsevate tuulte suunas), siis: ○ Väheneb energiatoodang: Tagumised tuulikud toodavad oluliselt vähem energiat, kuna nad töötavad eesmistest tuulikute "tuulevarjus". ○ Suureneb kulumine ja rikked: Tagumised tuulikud peavad töötama ebaühtlases ja turbulentses õhuvoolus, mis suurendab nende labade ja mehaaniliste osade koorumist ja vähendab nende eluiga. Ettepanek: Nõuan, et detailplaneeringu seletuskirjas kehtestataks tuulikute vahekaugusele konkreetsed ja teaduspõhised miinimumnõuded, mis arvestavad mõjusaba efektiga ja tagavad tuulepargi optimaalse töö. 1. Nõuan siduva miinimumkauguse kehtestamist: Seletuskirja tuleb lisada tingimus: "Tagamaks tuulepargi efektiivsust ja vähendamaks turbulentsist tulenevat kulumist, peab tuulikute omavaheline kaugus valitsevate tuulte suunas (edela- ja läänesuund ning ka kagusuunal) olema vähemalt 5 kuni 9 korda rootori diameeter (5D-9D). Ristisuunas peab minimaalne vahekaugus olema vähemalt 3 korda rootori diameeter (3D)."	Täpne tuuliku mudel (sh optimaalne rootori diameeter) selgub tuulepargi projekteerimisel, millele eelneb vähemalt üks aasta kestev kohapealne tuule mõõtmine. Eraldi tootluse arvutusi eri rootori diameetriga tuulikutele planeeringu koostamisel koostatud ei ole. Tootluse hindamine (arvestades nii tuuleolusid, tuulikute paiknemist kui ka planeeringust tulenevaid võimalikke tööajapiiranguid) on osa tuulepargi rajamise finantsanalüüsist. Tuulepargi rajamise finantsanalüüs koostatakse sarnaselt teistele äriprojektidele vastava arendaja poolt ning on aluseks investeerimisotsuste tegemisel. Planeeringulahenduse koostamisel on tuulikute omavahelise vahekauguse osas lähtutud huvitatud isikute poolt soovitud vahekaugustest, mis nende hinnangul võimaldavad alale kaasaegseid elektrituulikuid rajada tagades tuulikute omavahelise varjestamise (wake effect) piisavalt väikse mõju elektritootangu vähenemisele.

Esitatud arvamus	Seisukoht
See nõue ei ole mitte ainult keskkonnakaitseliselt oluline (tagades, et park on võimalikult efektiivne ja selle negatiivsed mõjud on õigustatud maksimaalse võimaliku energiatoodanguga), vaid on ka arendaja enda pikaajalistes majanduslikes huvides, tagades tuulikute pikema eluea ja stabiils-ema toodangu. Antud juhul ei tundu praegune tuulikute asetus olema majanduslik kasulik. Palun seda kommenteerida ka arendajatel, vallavalitsusel, KSH teostajal kui ka planeerijal, miks on antud vahemaad valitud	
19 Erasisik M. L., 7-6/2023/1740-102	
Euroopa Liidu taastuvaenergia direktiivi järgi ei tohiks tuulikualasid ehitada metsamaade ja loodusväärtuslikele aladele. T4 tuulepargi alternatiiv I jääks metsaalale 22 -st tuulikust 19 ja alternatiiv II korral 12-st tuulikust 10. Miks on Kehtna vald vastupidiselt Euroopa Liidu taastuvenergia direktiivile otsustanud rajada tuulepargid just valdavalt metsaaladele?	Selgitame, et Kehtna Vallavalitsus lähtub detailplaneeringu menetluses kehtivast seadusandlusest. Kehtna Vallavalitsuse pädevusse ei kuulu EL direktiivide ülevõtmine Eesti õigusruumi ning keskkonnavalitsuseid direktiive puudutavate küsimustega soovime pöörduda Kliimaministeeriumi poole. Kliimaministeeriumi poolt jagatud info alusel lähtub Eesti taastuvenergia arendamisel taastuvenergia direktiivist. Direktiivi eesmärk on kõigi taastuvenergiaprojektide menetlusi kiirendada. Kui planeeritav tuulepark juhtub asuma sellises kohas, kus mõju looduskeskkonnale on väike, saab sellise projektiga edasi liikuda veelgi kiiremini. Sellised alad loetakse eelnõu kontekstis eelisarendusalaks ja neile kehtivad nõutavareeglitest veelgi kiiremad ja lihtsamad menetlusreeglid. Direktiiv soosib selliste alade ehk eelisarendusalade kasutamist, kuid ei välista taastuvenergia projekte muudes piirkondades. Tuulepargi planeeringut saab kehtestada ja tegevusluba välja anda ka siis, kui ala ei vasta eelisarendusala tingimustele. Direktiivi eesmärk on taastuvenergia arendusi kiirendada, tehes erisusi ka senisest väga piiravatest loodusdirektiivi sätetest. Direktiivi eesmärk ei ole suunata tuuleparke üksnes tehis-, tööstuslikele või väheväärtuslikele aladele. Kehtna vald planeerib tuulikuid asukohta, kuhu on neid võimalik planeerida tulenevalt keskkonnakaitselise ja rahvatervise kaitse tagamise põhimõtetest.
Milliseid alternatiivseid tuuleparkide asukohavalikuid Kehtna vallas olete lisaks analüüsinud? Palun infot nende alade kohta kaardil ja analüüsi tulemusi, millega need on välistatud.	Kehtna valla potentsiaalsed tuulepargialad on valitud välja Kehtna valla üldplaneeringu (kehtestatud Kehtna Vallavolikogu 20.06.2023. a otsusega nr 1-2/91) raames. Info analüüsi kohta on leitav Kehtna valla üldplaneeringu KSH lisast 2 (

Esitatud arvamus	Seisukoht
	https://atp.amphora.ee/kehtnavv/in-dex.aspx?o=106&o2=242159&u=-1&hdr=hp&dscdex=1&sbr=all&tbs=all&dt=&sbrq=%C3%BCIdpla-neering&itm=335900&clr=history&pageSize=20&page=1 .
Mitu hektarit metsa tuleb maha võtta alternatiiv I ja alternatiiv II tuulepargi rajamisel?	Alternatiiv I puhul on raadatava metsa ulatus u 23 ha ja alternatiiv II korral u 13 ha (KSH aruande ptk 4.3.1.3).
Kuhu on planeeritud rohealade puhvertsoonid? Mitu hektarit? Palun kaardil näidatuna! Kes vastutab ja kinnitab, et need puhvertsoonid ka jääksid puhvertsoonideks, mitte ei võetaks hiljem samuti tuulikupargi alaks?	Planeeringu eskiislahendus on kättesaadav kaardirakendusest https://portal.giscloud.com/map/2939678/kehtna-t4-arendusala-tuulepargi-detailplaneering-eskiislahendus Selgitame, et detailplaneering määrab planeeringualal ehitusõiguse. Planeeringu kehtestamisel on võimalik planeeringuala piires rakendada üksnes planeeringuga ettenähtud ehitusõigust. Sellest lähtuvalt ei ole võimalik planeeringualale kavandada rohkem või teistesse kohtadesse tuulikuid kui see planeeringus ette nähakse. Planeeringualale jäävad alad, kuhu planeeringus ehitusõigust ei kavandata, säilivad maatulundusmaana (vastavalt metsa- või põllumaana) ning neile ehitada võimalik ei ole. Eeldame, et puhvertsooni all mõistate planeeringus määratud raadamise leevendusala. Selgitame, et raadamisega kaasneva mõju leevendamiseks vajalikku ala ei ole planeeringu eskiislahenduses asukohana määratud. Kuna leevendusala suurus sõltub raadatavast alast, siis tuleb selle suurus määrata tuulepargi projekteerimisel koos projektlahendusega. Vallavalitusele tuleb koos ehitusloa taotlusega esitada ka vastava maaomaniku, kelle maale leevendusala tuleb, nõusolek leevendusala tegemiseks ja metsa majandamiseks vastaval viisil.
T4 tuulepargi rajamisel on KSH-ga ette nähtud mitmeid nõudeid ja soovitusi. Kes vastutab ja, millises mahus, kui neid eiratakse? Palun valdkondade kaupa isikud, ettevõtted jne.!	Vastavalt planeerimisseaduse § 124 lõikele 10 on detailplaneeringu korral detailplaneeringu korraldaja kohalik omavalitsus, mistõttu vastutab kohalik omavalitsus planeerimismenetluse seadusliku ja nõuetekohase läbiviimise eest. Muuhulgas kohustub kohalik omavalitsuse üksus kaardistama keskkonnamõju strateegilise hindamise kaudu kõik potentsiaalsed riskid ning sätestama meetmed, et võimalikke negatiivseid mõjusid ennetada või vähendada. Kui planeerimismenetluse lõpuks on tuvastatud, et

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
	planeeringualale on võimalik rajada teatud tingimustel tuulepark, siis kehtestatakse planeering volikogu otsusega. Planeeringu elluviijaks pärast planeerinu kehtestamist on planeeringust huvitatud isik ehk arendaja ning seetõttu vastutab alates planeeringu sisulisest elluviimisest alates planeeringuga võimalike kahjude tekkimisest arendaja. Arendaja vastutab ka planeeringus sätestatud tingimuste järgimise eest. Planeeringu tingimused on arenduse realiseerumisel järgimiseks kohustuslikud. Arendaja vastutus tuulepargi ehitamisel ja käitamisel tuleneb erinevatest seadustest, kuid esile võib tuua keskkonnaseadustiku üldosa seaduse § 16, mille kohaselt on arendaja kohustatud rakendama vajalikke meetmeid keskkonnaohu vältimiseks ja asjakohaseid ettevaatusmeetmeid keskkonnariski vähendamiseks. Kui arendaja vastavat kohustust rikub, vastutab arendaja keskkonnavastutuse seaduse alusel. Samuti on arendaja vastutus reguleeritud võlaõigusseadusega, mistõttu kui arendaja tegevusest tekib kahju kolmandatele isikutele (nt kahju tervisele või omandile), võib kõne alla tulla arendaja vastutus võlaõigusseaduse § 1043, § 1045 alusel, samuti võlaõigusseaduse § 1056 alusel.
Kui keskkonnamõju on hinnatud puudulikult ja hukuvad ohustatud liigid, siis kes vastutab ja, kuidas see mõju loodusele kompenseeritakse? Kas sel juhul tuulikud demonteeritakse? Kelle kuludega ja, kuidas toimub nende utiliseerimine?	Linnustiku ja nakkhiirte osas on planeeringus seatud järelseire kohustus. Järelseire teostamine on planeeringu elluviijale kohustuslik. Järelseire tulemused esitatakse kohalikule omavalitsusele ja Keskkonnaametile. Kui järelseire alusel tuvastatakse oluline ebasoodne mõju liigile, siis töötatakse välja vastav mõju leevendamise või hüvitise kava. Läbiviidava seire tulemustest lähtudes on võimalik tuulepargile antavaid tegevuslubasid muuta või neile lisatingimusi seada. Senine maailmapraktika ei näita, et tuuleparkide puhul esineks vajadus tuulikuid linnustiku või nakkhiirte seire tulemuste alusel demonteerida. Võimaliku kokkupõrkeriski vähendamiseks on mitmeid tehnilisi ja tööajalisi meetmeid. Selgitame, et igasugused jäätmed, mis tekivad tuulepargi ehitustegevusel, tuulepargi kasutamisel ja elektriijaama eluea lõpul selle lammutamisel, tuleb käidelda vastavalt vastaval ajahetkel

Esitatud arvamus	Seisukoht
	kehtivatele jäätmekäitlusnõuetele. Jäätmekäitluse kulud kannab jäätmete tekitaja. Kavandatava tuulepargi jäätmetekke küsimusi on analüüsitud planeeringu KSH ptk 4.9. Laiemalt tuuleparkide jäätmetekke ja labade taaskasutusvõimaluste osas leib infot https://keskkonnaportaal.ee/et/teemad/taastuenergia/taastuenergia-kkk#Missaabpaikesepaneelidestjatuulikuteestparastkasutuseloppu?
Kui tuulik süttib põlema ja tuletõrje ei suuda metsasel alal tulekahju hallata ja see levib naaberkinnistutele, siis kes vastutab ja korvab kahju?	Vastutust teisele isikule põhjustatud kahju osas reguleerib võlaõigusseadus. Kui tulekahju puhkes kellegi hooletuse (süü vormina hoolsuskohustuse rikkumine) tõttu, vastutab see isik üldjuhul täies ulatuses teistele tekkinud kahju eest. Lisaks reguleerib tuleohutust tuleohutuse seadus, mis näeb ette kohustuse ennetada tulekahju ja rakendada ohutusmeetmeid; reeglite rikkumine võib lisaks tsiviilvastutusele tuua väärteo- või kriminaalkaristuse.
Kes vastutab ja, millises mahus, kui tuulepark langetab lähedal asuvate kinnistute hindu? Kas see hinna vahe müügi korral kompenseeritakse?	Selgitame, et Eestis ei esine kinnisvara hinna muutusest tulenevat kompenseerimismehhanismi ei tuuleparkide ega teiste arendustegevuste puhul. Otsene rahaline hüvitis keskkonnamõjuarvutuse tasumise eest on määratud keskkonnatasude seaduse alusel, https://www.riigiteataja.ee/akt/108072025045. Selle alusel maksatakse tasu, mille kohta on näitlik materjal https://keskkonnaportaal.ee/et/teemad/taastuenergia/tuuleenergia/tuulikutasud. Tasu oleneb eelkõige elektri hinnast ja tuulepargis toodetavast elektri kogusest. Lisaks on võimalikud täiendavalt ka eraldi kokkulepped arendajate ja elanike vahel (need lepatakse kokku konkreetset arendaja ja elanike vahel), kuid nende kokkuleppimiseni on võimalik jõuda siis, kui arendajal on selgus tuulikute rajamise tingimuse üle ehk planeering on vastu võetud.
Palun lisa tähelepanu, et musta toonekure elupaigast lähemale kui 4,8km ei tohi tuuleparki rajada ja see 4,8km on ka vähendatud vahemik, kuhu on mööndustega jõutud. Musta toonekure puhul tuleb arvestada kaitse alla ka see pesapaik, mida ta hetkel ei kasuta. „Lisaks on tähelepanuväärne, et TU4 uuringualast 1,4 km edela pool paikneb must-toonekure pesapaik (KLO9130908), mille saatjaga lind ehitas 2022. aastal. Seda pesa on saatjaga must[1]toonekurg ka 2024. aastal külastanud, kuid ei pesitse selles pesas.“	Selgitame, et 4,8 km puhverala on üle-eestilisest maismaalinnustiku analüüsist tulenev soovituslik väärtus, mille täpsustamine toimub kohapõhiste linnustiku uuringutega. Must-toonekure pesitusala on planeeringu koostamisel arvestatud, sh on oluliselt vähendatud tuulepargi ulatust, jättes ära huvitatud isiku poolt soovitud lõunapoolsed tuulikute positsioonid, mis paiknevad

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
	must-toonekure elupaigale kõige lähemal. Linnustiku uuringu läbi viimisel on analüüsitud nii piirkonnas elutsevate saatjaga lindude andmeid kui hinnatud planeeringualale jäävate veekogude väärtust must-toonekure toitumisaladena.
Miks on võetud aluseks, et tiheasustuses, kus on suurem osa elektritarbijaid, jääb tuulepark 2km kaugusele ja hajaasustuses 1km kaugusele? Võrdse kohtlemise printsiipi arvestades ei tohiks siin teha eelist tiheasustuse alal elavatele inimestele! Või, kui 1km kaugusel ei ole müra, infraheli ja muud ohtu inimestele, siis miks tiheasustuse puhul tuuleparki ei võiks samuti 1km kaugusele rajada?	Selgitame, et Kehtna vallas on tuulepargi alade asukoha valik tehtud üldplaneeringuga, mis kehtestati 20.06.2023. T4 ala detailplaneering koostatakse üldplaneeringus määratud tuulealal. Üldplaneeringus tuulealade asukohavalikul ei rakendatud valiku kriteeriumil erisust tihe- ja hajaasustuse suhtes. Välistati kõik elu- ja ühiskondlikud hooned nii tihe- kui hajaasustuses 1 km puhvervööndiga kui ei esinenud elamu omaniku poolset tahteavaldust kavandada tuulikuid lähemale kui 1 km.
Hoonestusõiguseid maaomanike ja arendajate vahel hakati sõlmima juba 2021.a., detailplaneering kehtestati aga alles 20. juuni 2023.a. Kust ja, kelle käest said arendajad info, kellega kokkuleppeid sõlmida? Kas selline tegevus ei näita seda, et arendajatele on juba ette ära lubatud see tuulepark sinna rajada ja/või on valla töötajaid arendaja poolt lubatud premeerida ning läbi selle on ka mõjutatud KSH -d viima läbi nii, et see arendajale sobiks?	Kehtna valla üldplaneeringu koostamine oli avalik protsess. Üldplaneeringu lahendust, sh kavandatud tuuleparkide asukohavaliku alade infot avalikustati üldplaneeringu koostamise käigus ja see oli kõigile huvilistele, sh tuuleparkide arendamisest huvitatud isikutele kättesaadav. Lisaks suudavad ka arendajad ise analüüsida kaardiandmete alusel, millised alad üle Eesti on potentsiaalselt sobilikud alad tuuleparkide rajamiseks. Vastavaid analüüse on avaldanud ka Keskkonnaagentuur. Kuna tuuleparkide kavandamisel arvestatakse üle Eesti sarnaste kriteeriumitega, siis on tuuleparkide arendusest huvitatud isikutel võrdlemisi hästi teada kus Eestis üldse esineb alasid, kuhu põhimõtteliselt võib olla võimalik tuuleparke rajada. See kui arendaja alustab maakokkulepete sõlmimisega varakult, on arendaja poolne risk ning tuleb arvestada, et suur osas arendussoove erinevate kitsenduste tõttu ei realiseeru. Ka T4 alal on huvitatud isikute poolt soovitud 20nest tuuliku positsioonist eskiislahendusse jõudnud 12. Lõplik ehitusõigus selgub planeeringu kehtestamise ajahetkeks. Samas on ilmselge, et ilma maaomaniku nõusolekuta ei ole võimalik maaüksusele tuulikut kavandada ehk planeeringuala maaomanike nõusolekud on planeeringu koostamisel ja kehtestamisel vajalikud, kuid ei anna ehitusõiguse saamise garantiid.

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
Milliseid teid kasutatakse T4 tuulepargi rajamisel? Milliseid teid mööda viiakse kohale tuuliku osad? Kes vastutab teede olukorra eest ja teeb parandustöid?	Tuulepargi rajamisel kasutatav liiklusskeem määratakse tuulikute projekteerimisel ehitusprojekti osana. Planeeringus on määratud võimalikud eriveoste (st tuuliku suurte osade) veoteekond alates eriveoste transpordiks kohandatud riigiteedelt. Vastav joonis on planeeringu seletuskirja joonis 1 (lk 10). Riigiteede korrashoiu eest vastutab Transpordiamet, kohalike teede korrashoiu eest kohalik omavalitsus. Kui tuulepargi rajamisega kaasneb teede ümberehitamise (st tugevdamise, kurvide õg-vendamise vms) vajadus, siis sellised tööd rahastab tuulepargi arendaja tehes koostööd tee omanikuga. Ehitusprojekti koostamisel hinnatakse transpordiks kasutatavate teede seisundit ja nähaakse vajadusel ette ehitustööd teede vajaliku kandevõime või pöörderaadiuste tagamiseks.
Mis on kasud, mis Kehtna vald selle tuulepargi rajamisega saab? Millises väärtuses? Kuidas planeeritakse saadavad summad kasutada? Kas Kehtna vald on teinud kalkulatsiooni tulu ja kulu kohta, mis rajatav tuulepark kaasa toob võttes arvesse kogu tuulepargi eluiga tuulikute demonteerimist ja utiliseerimist? Soovin näha seda kalkulatsiooni!	Otsene rahaline hüvitis omavalitusele ja mõjuala elanikele on määratud keskkonnatasude seaduses https://www.riigiteataja.ee/akt/108072025045. Selle alusel makstakse tasu, mille kohta on näitlik materjal https://keskkonnaportaal.ee/et/teemad/taastuenergia/tuuleenergia/tuulikutasud. Tasu oleneb eelkõige elektri hinnast ja tuulepargis toodetavast elektri kogusest. Kehtna vallal ei ole koostatud kulu-tulu analüüsi tuulepargi rajamise kuludest-tuludest valla eelarve vaates. Selgitame, et Kehtna vald on antud juhul detailplaneeringu menetluse korraldaja. Tuulepargi rajamise finantsanalüüs koostatakse sarnaselt teistele äriprojektidele vastava arendaja poolt ning on aluseks investeerimisotsuste tegemisel. Kehtna Vallavalitsus ei ole tuulepargi arendaja. Sotsiaal-majanduslike mõjude osas selgitame, et Vallavalitusel on samas kavas tellida täiendavalt sotsiaal-majanduslike mõjude analüüs saamaks paremat ülevaadet planeeringu võimalikest sotsiaal-majanduslikest mõjudest. Selleks, et asjakohaselt võimalikke sotsiaal-majanduslike mõjusid hinnata, on vajalik võimalikult täpselt teada ka võimalikku tuuleparkide suurust. Sellest lähtuvalt ei ole

T4 tuulepargi detailplaneeringu eskiis ja keskkonnamõju strateegilise hindamise aruande eelnõu. Laekunud arvamused ja valla seisukoht arvamuse osas

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
	soovitud analüüsi tellida enne KSH eelnõu valmimist ja eskiislahendusele arvamuste kogumist. Sotsiaal-majanduslike mõjude analüüsi valmimisel antakse sellest teada ning korraldatakse ka selle avalikustamine. Juuli 2025 seisuga on sotsiaal-majandusliku mõjuanalüüsi lähteülesanne ettevalmistamisel.
Kuhu ladustatakse tuulikute utiliseerimisega tekkiv prügi?	Selgitame, et igasugused jäätmed, mis tekivad ehitustegevusel, tuulepargi kasutamisel ja elektriijaama eluea lõpul selle lammutamisel, tuleb käidelda vastavalt vastaval ajahetkel kehtivatele jäätme käitlusnõuetele. Kehtna vallas ei paikne ühtegi prügilat, seega jäätmete ladestamise võimalused Kehtna vallas puuduvad. Eestis paikenvate jäätmete ladestuskohtade info on leitav https://keskkonnaportaal.ee/et/teemad/jaatmed/ladestamine . Kavandatava tuulepargi jäätmetekke küsimusi on analüüsitud planeeringu KSH ptk 4.9. Laiemalt tuuleparkide jäätmetekke ja labade taaskasutusvõimaluste osas leib infot https://keskkonnaportaal.ee/et/teemad/taastuenergia/taastuenergia-kkk#Missaabpaikesepaneelidestjatuulikuteestparastkasutuseloppu ?
Mis kasu saavad kohalikud elanikud ja kinnisvara omanikud, kes jäävad tuulepargi mõjualasse?	Otsene rahaline hüvitis on määratud keskkonnatasude seaduse alusel, https://www.riigiteataja.ee/akt/108072025045 . Selle alusel makstakse tasu, mille kohta on näitlik materjal https://keskkonnaportaal.ee/et/teemad/taastuenergia/tuuleenergia/tuulikutasud . Tasu oleneb eelkõige elektri hinnast ja tuulepargis toodetavast elektri kogusest. Lisaks on võimalikud täiendavalt ka eraldi kokkulepped arendajate ja elanike vahel (need lepatakse kokku konkreetselt arendaja ja elanike vahel), kuid nende kokku leppimiseni on võimalik jõuda siis, kui arendajal on selgus tuulikute rajamise tingimuste üle ehk planeering on vastu võetud.
20 Erasisikud S., 7-6/2023/1740-103	
Kehtna valla tuuletööstuse T4 detailplaneeringu mõjude hindamise aruanne on esitatud internetis selliselt, et inimesed ei pääse seda lugema. Just sellisel kujul, nagu 1.8.2024 Inglistel T1 ja T2 tuuletööstusalade ettekandel selgus, et ka vallaametnik ei saa ettekannet tehtud, sest selle sisu ei avane mujal kui tema ametniku töölaual taga.	Selgitame, et avaliku väljapaneku alguses esines tehniline tõrge, mille tõttu ei olnud osa detailplaneeringu materjalidest vahetult ligipääsetavad. Tõrge kõrvaldati kohe pärast probleemi ilmnenemist, ning juurdepääs taastati.

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
Seega tuli käia tutvumas eelnõuga raamatukogus, kus eelnõu oli välja prindituna. Ehk oleks aidanud ametniku saadetud link, nagu Kehtna valla poolsalajaste, aga niinimetatud avalike dokumentide puhul varemgi on töötanud.	Lisame, et planeeringudokumentide või -rakenduste avamine sõltub osaliselt ka kasutaja kasutatavast programmist, veebibrauserist, seadmest ja turvaseadistustest. Seetõttu võivad teatud failid või veebipõhised lahendused avaneda korrektselt ainult kindlates keskkondades. Soovitame probleemide korral proovida ligipääsu mõne teise seadme või brauseri kaudu. Lisatud viide 1. augustil 2024 Inglisele toimunud T1 ja T2 tuulealade arutelule viitab aga hoopis teistsugusele juhtumile. Seal ei olnud probleem mitte failis või ettekandes, vaid valla üldplaneeringu veebipõhise rakenduse mitteavanemises – selle sisu ei olnud sel hetkel kohapeal kättesaadav, mistõttu ametnik ei saanud seda kasutada. Täpsustame, et muul ajal on see rakendus reeglina olnud kättesaadav, tegemist oli ajutise katkestusega. Juhul kui materjalide kättesaadavusega esineb mingeid probleeme, siis palume sellest kohe Vallavalitust informeerida, et saaksime vastavad probleemid kõrvaldada.
Aruandest selgub, et lähedal asuvate inimeste tervist ignoreeritakse, sest nendelt kirjaliku nõusoleku kättesaamise järel ei ole vaja ei valla ega arendaja arvates nende inimeste tervishoiunormidega enam arvestada. Normide käsitlemine on täiesti vale, sest tahetakse arvestada keskmiste tulemustega, selle asemel, et arvestada tegelike väärtustega niigi tavalisest mürast häirivama impulssmüra puhul. Aruandest selgub, et kui Põhjamaades vajab iga kuni 280 m tuugen u. 150 ha maad, siis Eestis plaanitakse panna nende mõjuala osaliselt naabruses olevatele maadele, kui aga tuugen ise on pigistatud selleks sobimatult väiksele maa-alale. Esimestes planeeringutes, mida kohalikele näidati, oli suur osa tuugenitest selleks planeeritud kruntide piiril ehk pooleks üle piiri. Normaalne oleks paigutada tuugenid nii, et majad oleksid väljaspool ka 35 dB vööndit, nii nagu tehakse Soomes ja Rootsis. Seal pannakse tuugenid vähemalt 2 km kaugusele majadest. Eestis, vastupidi, kogutakse tuuliku naabruses allkirju, et panna tuulikud kriitiliselt lähedale kruntidele, nii et mingid normid ei täitu. Eestis on tuugenite müra mõõtmisel jäetud teadlikult välja impulsi ja tonaalsuse korrektsioonid, mis lisaksid vähemalt 5 dB. Võib olla, et kunagi tulevikus tuleb juba sellelt pinnalt hakata piirama tuulikute tööd, et tervishoiunormid täituksid.	Selgitame, et tervise kaitseks kehtestatud normidega on vaja arvestada ja nendega arvestatakse planeeringus. Välisõhus leviva müra osas esinevad normtasemena piirväärtus ja sihtväärtus. Piirväärtuse, kui inimese tervise kaitseks kehtestatud väärtuse, ületamine ei ole lubatav planeeringu kohaselt ka vastava elamu omaniku tahteavalduse alusel. Sihtväärtus kohaldub uute müra-tundlike alade kavandamisel varem hoonestamata aladele ning seda on soovitatav rakendada tuuleparkide kavandamisel. Detailplaneeringus soovitakse määrata üldreeglina müra sihtväärtuse rakendamise nõue, kuid antakse võimalus elamu omaniku nõusolekul järgida piirväärtust. Müra hindamisel on planeeringu KSH aruandes lähtutud Kliimaministeeriumi tellimusel 2025. a valminud juhendmaterjalist, mis arvestab ka teiste riikide praktikaga antud valdkonnas. Juhendmaterjali koostamisel analüüsiti nii naaberriikide tuulikute müra alaseid normtasemeid kui hindamispraktikat ning anti soovitusel Eestis kasutatava hindamismetoodika osas. Juhendi koostamisel

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
Magamistoas peab müra olema alla 25 dB, see on Põhja-Euroopa norm. Eesti arvab kuuluvat Lääne-Euroopasse ja Põhja-Euroopasse ehk müra normid peaksid olema siin samad kui mujal Põhja-Euroopas. Madalsagedusliku müra mõju tervisele ei ole piisavalt teada. Isiklik kogemuski on, et kuuldav müra levib mere ääres ja avara väljal üle 30 km kaugusele tuugeni-test, mille kõrgus on vaid u. 100 m. Eestis on esitatud Terveisametile palju tuulikutega seitud tervisekaebusi. Näiteks Väike-Maarjas Aburi tuulertööstusest 2 km raadiuses on 2 aasta jooksul esinenud 2 südameoperatsiooni, ärevushäired, unehäired ja ühel juhul südame ootamatu seiskumine. Tuugenite torni kõrgus on seal 105 m ja koos rootoriga 145 m ehk u. 2 korda madalam kui Kehtna valda plaanitavad, rääkimata võimnsusest, mis on vaid 1,8 MW.	leiti, et Eestis kehtivad normid ja hindamispraktika on võrreldav teiste riikide praktikaga²⁰.
Varjutuse mõjuala on u. 3 km, ja ka seetõttu ei ole Põhjamaades võimalik ehitada sellise suurusega tuugeneid alla 2 km kaugusele majadest.	Selgitame, et varjutuse mõju on hinnatud ja käsitus esitatud KSH aruande ptk 4.6.2. Varjutuse mõjuala oleneb tuuliku paiknemisest elamuala suhtes ning on tulenevalt päikese langemise nurkadest eri ilmakaartes väga erineva ulatusega. Kuna Eestis ei ole varjutuse kestvus õigusaktidega reguleeritud, siis soovitakse varjutuse häiringutaseme normtase määrata detailplaneeringuga. Häiringutaseme väärtuse määramisel lähtutakse Kliimaministeeriumi tellimusel 2025. a valminud juhendmaterjalist. Häiringutase tuleb elamualadel tagada kui mõjutatud elamu omanik ei ole väljendanud häiringutaseme ületamise lubamise nõusolekut. Varjutuse häiringutase tuleb tagada kasutades selleks tuulikute juhtimissüsteemi vms meetmeid.
Nahkhiiri ei ilmselt loendatud tuugenaladel ja naabruses, muu hulgas naabruse majade läheduses, vaid arusaamatutes, võib-olla suvaliselt valitud paikades. Teati, millistes looduslikes piirkondades on nahkhiiri enam, aga loenduspaigad ei ilmselt vastanud arvukamatele vaid pigem hästi vähearvukatele kohtadele. Seepärast on saadud ka drastiliselt erinevaid tulemusi. Ja loendusaparaate on olnud vaid kaks!	Selgitame, et KSH alusuuringuna teostati nahkhiirte uuring, mille meetodika on põhjalikult selgitatud vastavas uuringuaruandes. Alal teostati uuring nii käsidetektoritega kui automaatdetektoritega. Uuringut viis läbi väga pikaajalise nahkhiirte uuringu kogemusega isik ning uuringu käigus tuvastati väga esinduslik ja keskeesti piirkonnas tavatult suur habelendlaste koondumiskoht. Tuvastatud habelendlaste koondumiskohaga on planeeringulahenduse koostamisel arvestatud, nagu ka väiksemate uuringu käigus

²⁰ <https://kliimaministeerium.ee/elurikkus-keskkonnakaitse/moju-hindamine-keskkonnale>

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
	tuvastatud koondumiskohtadega, kuhu tuulikuid ei ole planeeringulahenduses kavandatud.
Loodusvaatlusi on teinud alaealised, kellel ei ole loodusvaatlusteks sellekohast väljaõpet ega juriidiliselt täiskasvanu õigusi ega kohustusi.	Planeeringu alusuuringutes ei ole osalenud alaealised isikud. Eesti Vabariigis tohivad iseenesest töötada ka alaealised isikud. Teostatud alusuuringud on teostatud vastava erialaga igapäevaselt tegelevate ettevõtete poolt ning kõiki erialauuringuid on juhtinud kõrgharidusega spetsialistid, kes vastutavad vastava uuringu kvaliteetse läbiviimise eest. Erialauuringute töögruppides on kasutatud ka abistavaid töötajaid, kellel on oma tööülesannete täitmiseks piisavad teadmised.
Tuuletööstus ei tekita töökohti, välja arvatud ehitusfaasis, ja vaid juhul kui ehitajaid ei tooda sisse näiteks Poolast. See-eest tekitab tuuletööstus praeguste plaanide kohaselt subsideeritud kalli juhuenergia ja dubleeritavad energiatootmised. Sellises mastaabis projekti kohta on tuugernite puhul töökohtade loomine ja majanduslik efekt täiesti negatiivsed; peamised investeerijad on välismaised ja raha voolab suuremas osas Eestist välja. Kõik maksavad ühiselt kinni väikese seltskonna kasumit, maksjate hulgas on ka valla isevalitsejad ja vallavolinikud, kelle majanduslik huvi on maksta endile kõrgemaid palkasid ja preemiaid valla rahade ja rahva arvelt.	Selgitame, et kohaliku omavalitsuse pädevusse ei kuulu Eesti energiapoliitika kujundamine. Kohalik omavalitsus saab lähtuda kehtivatest õigusaktidest ja riigiasutuste suunistest. Energiamaajanduse korralduse seadus sätestab, et aastaks 2030 moodustab taastuvenergia vähemalt 65% riigisisest energia summaarsest lõpptarbimisest. Elektrienergia summaarsest lõpptarbimisest moodustab taastuvenergia vähemalt 100%. Sotsiaal-majanduslike mõjude osas selgitame, et Vallavalitusel on kavas tellida täiendavalt sotsiaal-majanduslike mõjude analüüs. Selleks, et asjakohaselt võimalikke sotsiaal-majanduslikke mõjusid hinnata, on vajalik võimalikult täpselt teada ka võimalikku tuuleparkide suurust. Sellest lähtuvalt ei ole soovitud analüüsi tellida enne KSH eelnõu valmimist ja eskiislahendusele arvamuste kogumist. Sotsiaal-majanduslike mõjude analüüsi valmimisel antakse sellest teada ning korraldatakse ka selle avalikustamine. Juuli 2025 seisuga on sotsiaal-majandusliku mõjuanalüüsi lähteülesanne ettevalmistamisel.
Mikroplasti teemat on aruandes praktiliselt ignoreeritud. Esitatud on absurdseid väiteid, nagu tuulikute hiigellabad ei lisaks mikroplasti kontsentratsiooni ümbruskonnas ja kui lisavad, siis laba kulumine võivat varieeruda 4666 korda!	Mikroplasti tekkest on antud ülevaade KSH aruande ptk 4.9. Lähitutud on antud teemavaldkonnas avaldatud teaduskirjanduse andmetest. Tõepoolest annavad eri uuringud antud valdkonnas väga erinevaid tulemusi.

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
Aruandes on praktiliselt ignoreeritud kemikaalide leket (mootoriõli jm) tuugenitest, samuti on vaid pindmiselt käsitletud põlenguid ja tuugenitega seotud muid ohuolukordasid.	Võimalike õlide lekke võimalikkusest on ülevaade antud KSH aruande ptk 4.13. Samas ptk-s on käsitletud ka võimalikke teisi avariiolekordi, mis tuuleparkide käitamisel võivad tekkida.
Mõju põhjaveele ja kaevude veele ei ole käsitletud piisava põhjalikkusega. Vesi on lisaks õhule tähtsaim resurss, mille kättesaadavus ja puhtus peab säiluma igas majapidamises.	Kuna antud teema (mõju põhjaveele, sh joogiveele) kohta on esitatud mitmeid küsimusi ja ettepanekuid, siis konsulteerib omavalitsus antud küsimuses täiendavalt valdkonnas pädevate asutustega (Eesti Geoloogiateenistus) ning kaalub täiendava ekspertarvamuse küsimist hindamaks tuulepargi võimalikku mõju põhjaveele, sh joogiveele.
Tähelepanuväärne on ka see, et valla 7 raamatukogust on Hiie juhuenergia tööstusparki praegune detailplaneeringu väljapanek vaid 2 raamatukogus, sealhulgas kogu energiakompleksist kõige kaugemas raamatukogus Järvakandis! Miks? Sest selline ongi olnud kogu planeeringuprotsess. Arutelud ja väljapanekud on olnud nii salajased ja kaugel, nii ära peidetud ja halval ajal, kui vald on vähegi saanud organiseeritud.	Palume edaspidi koheselt Vallavalitusele teada anda kui teil tekib probleeme elektrooniliste planeeringumaterjalide kättesaadavusega. Püüame igati võimalikud tehnilised probleemid lahendada ja tagada kõigile huvilistele materjalide kättesaadavuse võimalikult mugavalt. Kuna üldiselt on paberkandjal materjalidega tutvumise huvi vähenenud, siis materjalide väga laialdast printimist ning erinevatesse raamatukogudesse saatmist on asjakohane pigem vältida. Kogu asjakohase info, sh avalike arutelude toimumise kohta, leiab Kehtna valla kodulehelt. Avalik arutelu esitatud arvamuste üle toimub 31.07.2025 kell 17.00–19.00 Kehtna Põhikooli saalis .
21 Erasik T.J. , 7-6/2023/1740-104	
1. ÜRO Arhusi konventsioon näeb ette riigipoolse kohustuse tagada keskkonnainfo avaliku kättesaadavuse ja võimaluse inimestel kaasa rääkida ning osaleda otsustusprotsessis. Antud konventsiooni on rikutud, vallas asub 7 raamatukogu, kuid vaid kahes oli, liiga lühiajaliselt (1 kuu) eriplaneeringu väljapanek. Kusjuures Järvakandi RK on tuuletööstuse aladest kõige kaugemal. Eriplaneeringute, detailplaneeringute algatamine volikogu poolt oktoobris 2023 ei ole saanud rahva mandaati ja seda ei ole eelnevalt kuni 2024 novembri lõpuni (kohalikus ajalehes peamise infokandjana) absoluutselt avalikkusele tutvustatud. Osa ohualale jäävate kinnistute omanikest said info alles 2025 mais ja neid ei olnud seni pheski etapis kaasatud.Linnustiku uuringud algasid juba 2024 suvel.Kas on vallas infot, kui suur osa elanikkonnast ei ole interneti kasutajad? Kui paljudeni seni info täies mahus on jõudmata? Kehtna vald kohaliku infokandjana on läinud tõsisesse vastuollu Arhusi konventsiooni nõuetega, sest infot on pikka aega teadlikult varjatud ja salastatud. Elanikkonda ei ole nii mastaapse keskkonnanäringuga objektide osas algetappi kaasatud. Volikogu on rahva tagaselja algatanud detailplaneeringu, andes vastuargumentideks vaid sümbolse ajavahemiku, selgitamata välja, mis ilatuses on	Käesoleva T4 detailplaneeringu koostamine käib kooskõlas planeerimiseseadusega, mis on omakorda kooskõlas viidatud Arhusi konventsiooniga. Kehtna vald on avalikustamisel järginud planeerimiseseaduse nõudeid ning avaldanud täiendavalt infot antud teema kohta mitmel korral valla lehes. Planeeringuga seonduv info on kättesaadav valla kodulehelt. Planeeringu koostamisel olakse käesoleval ajal eelnõu etapis, seega on kõigil asjast huvitatutel jätkuvalt võimalik planeeringu koostamises kaasatud olla ja omapoolseid ettepanekuid esitada. Täpsustame, et Kehtna vallas ei ole käesoleval ajal menetluses ühtegi tuuleparke kavandavat eriplaneeringut. Kehtna vallas on tuuleparkide asukohavalik tehtud valla üldplaneeringu koostamisel.

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
valla elanikud informeeritud. Ettepanek on lõpetada kiiremas korras detailplaneeringute, eriplaneeringutega edasimineku ettevaatusprintsipi ja Arhusi konventsiooniga vastuolulise minemise tõttu. 2. Taimestiku uuringud kestsid juulis vaid 5 päeva, kevadtaimed, sügisseedes seega uurimata, kusjuures hindajaks Ala 4 osas mitte eriala spetsialist, vaid kaardistamine olevat osaliselt keskkooli õpilastele delegeeritud, üks neist Mart Meriste. Palun avalikku selgitust antud uuringi läbiviimise osas. Ettepanek viia läbi põhjalikumad ja pikemaajalised uuringud ning tagada linnustiku uurija tasu mitte-seotus arendajatega.	Selgitame, et taimestiku uuring teostati kahekordse välitööna juunis ja juulis. Selline ajaline valik võimaldab kaardistada Eesti looduses esinevaid varasemaid ja hilisemaid õitsejaid. Uuringut läbi viinud Nordic Botanical OÜ on pikaajalise loodusväärtuste kaitse korraldamise ning inventeerimise kogemusega ettevõtte. Taimestiku inventuuri viisid läbi bioloogid Mart Meriste ja Triin Lepik. Inventeeritava ala eraldiste taimekoosluste kirjeldus koostati põhiosas esimesel inventeerimiskorral. Kaitsealuste liikide leiukohtade leidmiseks teostasid kordusülevaatus Mart Meriste ja Luule-Mari Meriste. Uuringu läbiviija kinnitusele on Luule-Mari Meriste botaanilised teadmised piisavad kaitsealuste taimeliikide kasvukohtade kaardistamiseks. Lisaks töötas isik välitöödel bioloog Mart Meriste järelevalve all. KSH juhteksperdi hinnangul võib taimestiku uuringu tulemusi pidada igati ootuspäraseks ning uuringu kvaliteeti heaks ja piisavaks planeeringuga kavandatavate tegevuste mõjude hindamiseks. Selgitame uuringute rahastuse osas, et kõik detailplaneeringu ja selle KSH ning vajalike alusuuringutega seonduvad tööd on teostatud Kehtna Vallavalituse poolt korraldatud riigihanke tulemusena sõlmitud töölepingu alusel. Kuna tegu on detailplaneeringuga, siis kõik kulud kuuluvad finantseerimisele huvitatud isiku pool. Tööde tellijaks on Vallavalitsus.
3. Kas põhjavee osas on pinnase uuringud tehtud? Miks seni sellealast teavet ega uuringu läbiviijaid ei ole avalikustatud? Ettepanek tellida põhjavee ja pinnase uuringud, kuid mitte arendajate palgalisena, vaid sõltumatu eksperdi poolt.	Kuna antud teema (mõju põhjaveele, sh joogiveele) kohta on esitatud mitmeid küsimusi ja ettepanekuid, siis konsulteerib omavalitsus antud küsimuses täiendavalt valdkonnas pädevate asutustega (Eesti Geoloogiateenistus) ning kaalub täiendava ekspertarvamuse küsimist hindamiseks tuulepargi võimalikku mõju põhjaveele, sh joogiveele.
4. Hiie ala, kuhu tuulikud planeeritud, on muinasala, mis põhjusel selline valik?	Käsitletaval planeeringualal ei ole Maa- ja Ruumiameti looduslike pühapaikade andmestiku alusel looduslike pühapaiku.

Esitatud arvamus	Seisukoht
	Kehtna vallas on tuulepargi alade asukoha valik tehtud üldplaneeringuga, mis kehtestati 20.06.2023. T4 ala detailplaneering koostatakse üldplaneeringus määratud tuulealal. Üldplaneeringus tuulealade asukohavaliku kriteeriumitest annab ülevaate üldplaneeringu KSH lisa 2 https://atp.amphora.ee/kehtnavv/index.aspx?o=106&o2=242159&u=-1&hdr=hp&dschex=1&sbr=all&tbs=all&dt=&sbrq=%C3%BCldplaneering&itm=335900&clr=history&pageSize=20&page=1
5. Miks on ala 4 valdavalt rohealale, rohekoridori planeeritud? Suisa 600 ha, hullumeelsus! Riigi tasandil on tunnistatud, et ametlikke raieahte on niigi väga suures mahus riiklikult rikutud ja ületatud. Olete ikka volikogus terve mõistuse juures, et selliseid planeeringuid valda lubate? Aelgsetes riiklikes soovituslikes juhistes on tuulepargi aladena soovitatud tööstusmaastikke ja väheväärtuslikke põllumaid, soovitatud on metsaalasid vältida. Miks on soovitustega vastuollu mindud? Ettepanek lõpetada koheselt eri- ja detailplaneeringutega edasiminekuks tohutu kaasneda võiva looduskahju tõttu	Kehtna vallas on tuulepargi alade asukoha valik tehtud üldplaneeringuga, mis kehtestati Vallavolikogu poolt 20.06.2023. T4 ala detailplaneering koostatakse üldplaneeringus määratud tuulealal. Üldplaneeringus tuulealade asukohavaliku kriteeriumitest annab ülevaate üldplaneeringu KSH lisa 2 https://atp.amphora.ee/kehtnavv/index.aspx?o=106&o2=242159&u=-1&hdr=hp&dschex=1&sbr=all&tbs=all&dt=&sbrq=%C3%BCldplaneering&itm=335900&clr=history&pageSize=20&page=1 Selgitame, et ei Eesti ega Euroopa tasandil ei ole antud soovitusi vältida tuuleparkide rajamist metsamaadele. Taastuvenergia direktiiviga on antud soovitus võimalusel eelistada vähemväärtuslikke alasid, kus tuuleparkide kavandmist tuleks võimaldada kiirendatult. Kehtna vallas selliseid alasid tuvastatud ei ole. Metsa raadamine nähakse ette tuulepargi rajamisel ainult tuulikute platside ja teede ehitusaladelt. KSH raames prognoositud maksimumne planeeringulahenduse elluviimisega kaasnev raadamismaht on kuni 13 ha (metsamaaga kattuvate tuulikute teed ja platse).
6. Miks ei ole välja toodud teadusuuringuid, mis kinnitavad madalsagedusliku infraheli mõju puudumist inimtervisele? Samas on vibroakustiline sündroom RHK -10-s kvalifitseeritud haigusena ja vastava numbrikoodina välja toodud. Kuidas radareid infraheli mõjutab aga inimorganismi mitte, kuidas seda fakti seletate? Kagu- Eestisse teatavasti just seetõttu tuuletööstust ei planeerita, et segab sõjalise kaitseesmärgiga radarite tööd. Tootsi näitel ka ilmaradarite tööd mõjutab. Ettepanek avaldada kohalikus valla ajalehes teadustööd, mis kinnitavad madalsagedusliku infraheli ohutust inimorganismile.	Detailplaneeringu ja KSH koostamise käigus on tutvutud mitmete teadusuuringutega ja ei ole esinenud veenvaid tõendeid, et tuulegeneraatorite infraheliga kokkupuude võiks põhjustada kahjulikke tervisemõjusid heli sagedustel ja tasemetel, mis esinevad tuuleparkide lähedal asuvates müratundlikes kohtades. Ka Terviseamet on märkinud, et senised teadusuuringud ei ole kinnitanud tuulikute infrahelist põhjustatud tõsisemaid terviseriske (viide

Esitatud arvamus	Seisukoht
	https://www.terviseamet.ee/tuulepargid). Eestis ja teistes Euroopa riikides ei peeta infraheli terviseohtlikuks kui planeeringus järgitakse kehtivaid norme. Kliimaministeeriumi kinnitusele on nende tellimisel Tartu Ülikool koostamas teaduskirjanduse põhjalikku ülevaadet tuulikute müra (sh infraheli) käsitlemise osas uuemas teaduskirjanduses. Antud töö peaks eeldatavalt valmima 2025 suvel. Selle avaldamisel jagab Kehtna Vallavalitus meelsasti vastavat infot ka oma infokanalite kaudu. Vibroakustiline sündroom ei ole teadaolevalt ei RHK-10 (ICD-10) ega uuema RHD-11 (ICD-11) alusel väljatoodud haigusena (https://icd.who.int/browse/2025-01/mms/en). Selgitame, et tuulikute töötamine võib põhjustada radarite häirimist. Sellel põhjusel ei ole ka pikka aega saanud Eestisse tuuleparke kavandada. Käesolevaks ajaks on rajamisel riigikaitse radareid kompensatsioonimeetmed, mis võimaldavad riigikaitse eesmärgi täita ka tuuleparkide lisandumisel. Kõigi tuuleparke kavandavate planeeringute puhul tehakse koostööd Kaitseministeeriumiga, kes esitab vajadusel omapoolseid tingimusi riigikaitse vajadustest lähtuvalt. Radarite tööd ei häiri sealjuures tuulikute puhul mitte nende tekitatavad helilained (sh infraheli). Radarite tööd häirivad tuulikute pöörlevad labad, mis peegeldavad radari elektromagnetlaineid ning tekitavad liikuvat "kaja" (<i>Doppleri clutter</i>), varjuala ja peegeldusi.
7. Miks ei ole avalikes publikatsioonides, kohalik ajaleht infokandjana, käsitletud nanoplasti (bisfenool A) ja õlireostuse (diisocynates) mõju olemasolu põhjaveele ja ümbritsevale keskkonnale? Miks sellega ei ole ettevaatusprintsipist lähtuvalt, arvestatud? Miks seda elanikkonna eest varjatakse? Velle jõgi on ohtlikult lähedal tuuletööstusalale. Ettepanek avaldada valla ajalehes teadusuuringuid antud kemikaalide olemuse ja mõjuuuringute osas.	Mikroplasti tekkest on antud ülevaade KSH aruande ptk 4.9. Lähitutud on antud teemavaldkonnas avaldatud teaduskirjanduse andmetest. Võimalike õlide lekke võimalikkusest on antud ülevaade KSH aruande ptk-s 4.13. Samas ptk-s on käsitletud ka võimalikke teisi avariilukordi, mis tuuleparkide käitamisel võivad tekkida.
8. Kuidas peavad vastu kehvade kandevõimega külavaheteed ehitus ja veotegevusele? Kes need ehitustegevuse käigus ärrikutud teed taastab ja renoveerib? Millised summad selleks valla eelarves ette on nähtud?	Tuulepargi rajamisel kasutatav liiklusskeem määratakse tuulikute projekteerimisel ehitusprojekti osana. Planeeringus on määratud võimalikud eriveoste (st tuuliku suurte osade) veoteekond alates

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
	eriveoste transpordiks kohandatud riigiteedelt. Vastav joonis on planeeringu seletuskirja joonis 1 (lk 10). Riigiteede korrashoiu eest vastutab Transpordiamet, kohalike teede korrashoiu eest kohalik omavalitsus. Kui tuulepargi rajamisega kaasneb teede ümberehitamise (st tugevdamise, kurvide õgvendamise vms) vajadus, siis sellised tööd rahastab tuulepargi arendaja, tehes koostööd tee omanikuga. Ehitusprojekti koostamisel hinnatakse transpordiks kasutatavate teede seisundit ja nähaakse vajadusel ette ehitustööd teede vajaliku kandevõime või pöörderaadiuste tagamiseks.
9. Kas transporditeedele ette jäävate kinnistute omanikke on informeeritud, et tuulikutiibade transpordi käigus tuleb pöördenuks teedega piirnevatel kinnistutel lagedaks raiuda?	Vt eelnev vastus. Tuuliku detailide transpordiskeem ja selleks vajalikud tegevused määratakse tuulepargi projekteerimise etapil. Planeeringus on kajastatud võimalikud eriveoste koridorid alates eriveosteks kohaldatud riigiteedelt. Juhul kui eriveoste veo korraldamiseks on vajalik teede õgvendamine ning raie, siis lahendatakse see vastava projektiga. Kui tegevuseks on vajalik kasutada eramaid, siis on vajalik asjast huvitatud isikul saavutada maaomanikega vastavad kokkulepped.
10. Miks ei ole tehtud sotsiaalmajanduslikku uuringut tuuletööstuse oletatavate mõjude kohta? Elanikkonna väljaränne vallast, kinnisvarahindade langemine ja pangalaenude puhul osngapoolsete lisatagatiste nõudmine, töövõimetuse kasv vibroakustilise sündroomi tõttu, põllumajandussaaduste kemikaalide sisalduse kasv, põhjavee võimalik kadu? Ettepanek viia läbi sotsiaalmajandusliku mõju analüüs enne eri- ja detailplaneeringutega edasiminekut	Sotsiaal-majanduslike mõjude osas selgitame, et Vallavalitusel on kavas tellida täiendavalt sotsiaal-majanduslike mõjude analüüs. Selleks, et asjakohaselt võimalikke sotsiaal-majanduslikke mõjusid hinnata, on vajalik võimalikult täpselt teada ka võimalikku tuuleparkide suurust. Sellest lähtuvalt ei ole soovitud analüüsi tellida enne KSH eelnõu valmimist ja eskiislahendusele arvamuste kogumist. Sotsiaal-majanduslike mõjude analüüsi valmimisel antakse sellest teada ning korraldatakse ka selle avalikustamine. Juuli 2025 seisuga on sotsiaal-majandusliku mõjuanalüüsi lähteülesanne ettevalmistamisel. Samas selgitame, et sotsiaal-majandusliku mõju analüüsi tulemused saavad olla üheks sisendiks Vallavolikogule planeeringualaste otsuste tegemisel ning analüüs võib anda täiendavaid soovitusi planeeringulahendusele. Samas ei välista analüüsi tegemine samal ajal planeeringu teiste küsimustega tegelemisega jätkamist.

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
11. Tehnikakõrgkooli teadlased tegid teaduslikud arvutused aastal 2010, tuulikute tööstusliku müra osas, mis ka keskkonnaministeeriumile edastati, et 6 MW tuuliku puhul peaks inimelamu kaugus tuulikust olema minimaalselt 4,5 km. Sellest järelduvalt 7 MW ja 8 MW tuuliku puhul siis veelgi suurem. Märjamaa valla tuuletööstuse detailplaneeringute tutvustusel arendajatele esitatud küsimus, et millel baseerub 3 km ohtusala vahekaugus elamutest, anti vastus, et see on poliitiline otsus. Tegelikult hõlmab 3km ala vaid varjutusala 290 m kõrguste tuulikute puhul ja väldib vaid jääheidet. Seega on see kuritahtlikult ebaprofessionaalne ja vastutustundetu ning ettevaatusprintsipi mitte arvestav lähenemine elanikkonna tervisele ja keskkonna mõjule tervikuna. Ettepanek võtta ühendust antud uuringu läbiviijatega ja pöörduda riigi poole antud poliitilise otsuse kohasuse kohta selgituste saamiseks ning täpsemateks uuringuteks	Kehtna Vallavalitusel puudub teave, et kommenteerida Märjamaa valla avalikul arutelul toimunut. Käesolevaks ajaks on selge, et tuuleparkidega kaasnevate mõjude ja sellest tulenevalt kaugusvajadus ei ole kujunenud rahvusvahelises praktikas selliseks nagu 15 aastat tagasi Eesti teadlaste poolt eeldati. Enamik riike lähtub tuuleparkide ja elamute vahelise kauguse puhul vastavas riigis kehtivast müra normtasemest. Esineb ka riike, kus lisaks on kehtestatud kaugusnõuded, mis varieeruvad. Kehtna Vallavalitsus lähtub detailplaneeringu koostamise korraldamisel Eestis kehtivatest nõuetest, mille alusel tuulikute kaugus elamust on eeskätt reguleeritud läbi müranormide. Samuti lähtutakse Eesti riigiasutuste poolt omavalitsutele jagatavast infost, mille kohaselt ei ole kaasaegsete tuulikute puhul vajalik rakendada suuremat kui 1 km puhverala, millest lähtuti Kehtna valla üldplaneeringu koostamisel.
12. Arvestades tuulikute suurt süttimisohtu, vibratsioonist tulenevat õlileket, kui tuulikute põhiprobleemi, milliseid ettevaatusmeetmeid on näiteks põuasel perioodil levida võivate tulekahjude ennetamiseks vald plaaninud? Tuletõrjekomandode lisaloomist lähipiirkonda, tuletõrjeautode soetamist, tuletõrjeveevõtu kohtade suurendamist?	Planeeringuga tagatakse, et oleks piisavalt veevõtukohtasid ning planeeringu koostamisel tehakse koostööd Päästeametiga, kellega koostöös nähakse vajadusel ette täiendavad planeeringulised meetmed. Täiendavaid komandosid, autode soetamist jms ei kavandata.
13. Eestimaa lindude arvukus teadusinfo baasil langeb niigi iga-aastaselt 1% võrra. Miks seab vald ohtu haavatavad linnuliigid, nagu metsis, must- toonekurg, kotkalised?	Planeeringu koostamisel on teostud planeeringuala linnustiku uuring ning sellest lähtuvalt on planeeringulahenduse koostamisel arvestatud piirkonnas elutsevate linnuliikide kaitse vajadusega. Linnukaitselistel põhjustel on ka planeeringus oluliselt vähendatud tuulikute arvu võrreldes huvitatud isikute algse taotlusega. Planeeringu edasisel koostamisel jätkatakse koostööd Keskkonnaametiga saavutamaks linnustikku võimalikult vähe mõjutav planeeringulahendus.
14. Teatavasti tekib mitmete tuuletööstusalade ristmõju. Miks ei ole käsitletud planeeringute valdadeülest koordineeritust, miks puudub planeeringutealane koostöö naabervaldadega? Ettepanek koordineerida koostöös kõigi valdadega info ühtseks tervikuks ja luua detailne tervikkaart kõigi valdade planeeritavate tuuletööstusaladega koos ka riiklike eri- ja detailplaneeringutega	Ülevaateid Eestis planeeritavatest tuuleparkidest ja tuuleenergia planeeringute seisust teeb regulaarselt Keskkonnaagentuur. Vastava viimase ülevaate leiab https://keskkonnaportaal.ee/et/ulevaade-tuuleenergeetika-arenduste-hetkeseisust-mai-2025 . Antud ülevaatekaardi täiendusettepanek on soovitatav suunata

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
	Keskkonnaagentuurile, sest vastava ettepaneku lahendamine ei ole Kehtna Vallavalitsuse pädevuses. T4 ala planeeringu KSH aruandes ptk 4.14 on antud ülevaade võimalikku koosmõju avalduvatest objektidest, sh kavandatavatest tuuleparkidest nii Kehtna vallas kui naabervaldades. Samuti on teemavaldkondade puhul, kus koosmõju esinemine on tõenäoline (antud juhul eeskätt Kõnnumaa-Väätsa linnuala kaitse eesmärgiks oleva kaljukotka elupaiga osas), käsitletud koosmõju teiste võimalike tuulepargi arendustega nii Kehtna vallas kui Türi vallas.
15. Vald on olnud eeldatavasti teadlik rendimaa omanikega sõlmitud eel lepingutest ja 50 aastastest lepingutest, kus täpsed tuulikute kõrgused välja toodud, tiibade diameeter. Rendimaa omanikud on 3 aastat saanud eellepingutasu. Miks vald seda kõike varjanud vallarahva eest, kui see kõik toimub valla territooriumil ja kätkeb niivõrd ohtlikku ja mastaapset keskkonnakahju ja mõju niivõrd suurele elanikkonna hulgale? Ettepanek avalikustada rendilepingute saajate ja juriidiliste isikute kui kasusaajate arv, samuti valla elanike arvuga võrreldes protsentuaalselt	Vallavalitsusel ei ole õigust sekkuda maaomanike vahelistesse lepingutesse ega oma ligipääsu sellistele lepingutele. Eraõiguslike isikute vahelised lepingud ei ole avalik info. Juhul kui maaüksuste suhtes on seatud hoonestusõigusi, siis on vastav info huvilistele kättesaadav kinnistusraamatust. Selgitame, et Kehtna vallas on tuuleparkide võimalikud alad määratud valla üldplaneeringus, mis kehtestati juunis 2023. Kehtna valla üldplaneeringu koostamine oli avalik protsess, mis vältas mitmeid aastaid. Üldplaneeringu lahendust, sh kavandatud tuuleparkide asukohavaliku alade infot avalikustati üldplaneeringu koostamise käigus ja see oli kõigile huvilistele, sh tuuleparkide arendamisest huvitatud isikutele kättesaadav. Lisaks suudavad ka arendajad ise analüüsida kaardiandmete alusel, millised alad üle Eesti on potentsiaalselt sobilikud alad tuuleparkide rajamiseks. Vastavaid analüüse on avaldanud ka Keskkonnaagentuur. Kuna tuuleparkide kavandamisel arvestatakse üle Eesti sarnaste kriteeriumitega, siis on tuuleparkide arendusest huvitatud isikutel võrdlemisi hästi teada, kus Eestis üldse esineb alasid kuhu põhimõtteliselt võib olla võimalik tuuleparke rajada. See, kui arendaja alustab maakokkulepete sõlmimisega varakult, on arendaja poolne risk ning tuleb arvestada, et suur osas arendussoove erinevate kitsenduste tõttu ei realiseeru. Ka T4 alal on huvitatud isikute poolt soovitud 20nest tuuliku positsioonist eskiislahendusse jõudnud 12.

Esitatud arvamus	Seisukoht
	Lõplik ehitusõigus selgub planeeringu kehtestamise ajahetkeks. Samas on ilmselge, et ilma maaomaniku nõusolekuta ei ole võimalik maaüksusele tuulikut kavandada ehk planeeringuala maaomanike nõusolekud on planeeringu koostamisel ja kehtestamisel vajalikud, kuid ei anna ehitusõiguse saamise garantiid.
17. Miks ei ole välja toodud tegelikke arvutusi tuuleelektri kui juhuenergia ja põlevkivi kui juhitava energia omavahelisest sõltuvusest? Samuti ei ole välja toodud eriplaneeringus kus ja kuidas täpselt hakkab kohalik kogukond lubatud otse tasuta ning soodushinnaga elektrit saada (tehniline pool)? Kuidas kujuneb elektri hind? Kas elekter müüakse esmalt börsile? Ettepanek anda täpne tehniline ja detailne kirjeldus nn otseelektri ühenduste kohta vallaelanikele ja hinna kujunemise eeldustest	Selgitame, et Eesti energiapolitika kujundamine ei kuulu Vallavalitsuse pädevusse. Omavalitsus lähtub asjaolust, et tuuleparkide kavandamine on Eestis lubatud ning riigiasutuste poolt soovitatav tegevus. Taastuvenergia vajaduses küsimuste vastused on koondatud https://keskkonnaportaal.ee/et/teemad/taastuvenergia/taastuvenergia-kkk. Taastuvenergia osakaalu suurus Eesti energiaportfellis ja maismaatuuleenergia vajalik osakaal on asjakohane määrata Energiamaajanduse arengukavas ning sellekohased ettepanekud on asjakohane suunata Kliimaministeeriumile. Otsese rahalise hüvitise maksmise kord lähiala elanikele on määratud keskkonnatasude seaduse alusel, https://www.riigiteataja.ee/akt/108072025045. Selle alusel makstakse tasu, mille kohta on näitlik materjal https://keskkonnaportaal.ee/et/teemad/taastuvenergia/tuuleenergia/tuulikutasud. Tasu oleneb eelkõige elektri hinnast ja tuulepargis toodetavast elektri kogusest. Lisaks on võimalikud täiendavalt ka eraldi kokkulepped arendajate ja elanike vahel (need lepatakse kokku konkreetselt arendaja ja elanike vahel), kuid nende kokkuleppimiseni on võimalik jõuda siis, kui arendajal on selgus tuulikute rajamise tingimuse üle ehk planeering on vastu võetud. Tuuleparkidest piirkonna elanikele otse tasuta või odavamalt elektrit müüa võimalik ei ole. Eestis esineb arendajaid, kes soovivad pakkuda tuulepargi piirkonna elanikele soodsamaid elektripakette. Tegu on põhimõtteliselt fikseeritud hinnaga elektripaketiga kindlas piirkonnas. Tuulepargi elekter müüakse sellisel juhul võrku ja tarbija saab oma elektri samuti võrgust. Tuulepargist ei müüda

Esitatud arvamus	Seisukoht
	otse elektrit. T4 ala detailplaneeringuala puhul senini arendajad sellist lahendust pakkunud piirkonna elanikele teadaolevalt ei ole. Tuuleparkide puhul räägitakse lisaks otseliini võimalusest. Otseliin (tuulepargi alajaamast võrguühendus tarbijale) on majanduslikult tasuv ja seega võimalik suure energiatarbega ettevõtete puhul. Eratarbija puhul selline lahendus majanduslikult mõistlik ja seega reaalselt kasutatav ei ole.
22 Eraisik K. J., 7-6/2023/1740-106	
1. Kehtna valla tuuleenergia arendusala T4 detailplaneeringu seletuskirjas on p. „2.4 Rapla maakonnaplaneering 2030+“: „Rapla maakonnaplaneeringu seletuskirja kohaselt ei ole Rapla maakonda üleriigilises planeeringus Eesti 2030+ ette nähtud tuulikuparkide rajamist. Tuuleressursi vähesuse tõttu maakondliku tähtsusega tuuleparke maakonnaplaneeringus ei kavandata.“ [...] „Detailplaneeringuga kavandatav tegevus on kooskõlas Rapla maakonnaplaneeringuga. Eraldi märkimist väärrib, et võrreldes maakonnaplaneeringu koostamise ajaga on arenenud edasi elektrituulikute suurus ja tehnoloogia ning sellest lähtuvalt ei ole enam asjakohane väide tuuleressursi vähesuse kohta.“ Ettepanek: Kuna Rapla maakonnaplaneeringus 2030+ on kirjas, et: „tuuleressursi vähesuse tõttu maakondliku tähtsusega tuuleparke maakonnaplaneeringus ei kavandata,“ siis teen käesolevaga ettepaneku Rapla maakonnaplaneeringu 2030+ muutmiseks seoses esitatud väitega: „eraldi märkimist väärrib, et võrreldes maakonnaplaneeringu koostamise ajaga on arenenud edasi elektrituulikute suurus ja tehnoloogia ning sellest lähtuvalt ei ole enam asjakohane väide tuuleressursi vähesuse kohta“. Isegi kui tuulikute tehnoloogia on muutnud tuuleenergia tasuvamaks ka piirkondades, mida varem peeti ebasobivaks, tuleb samas arvestada ka planeeritavate elektrituulikute tohutut suurst ja vastavat kolossaalset mõju arenduspiirkonnale. Ignoreerida ei saa maakonnaplaneeringut ega selle aluseks olnud põhimõtteid. Hetkel ei saa objektiivselt väita, et „detailplaneeringuga kavandatav tegevus on kooskõlas Rapla maakonnaplaneeringuga“ ja seega tuleb algtatada Rapla maakonnaplaneeringu 2030+ osaline muutmise või täpsustamine. Maakonnaplaneering on õigustloov dokument - see kehtib kohalikele omavalitsustele ja planeerijatele ning kui maakonnaplaneeringus ei kavandata tuuleparke, siis peab iga alamplaneering (sh detailplaneering) seda arvestama.	Selgitame, et detailplaneeringu koostamisel on hierarhiliselt ülendamiseks strateegiliseks dokumendiks üldplaneering. Detailplaneeringu koostamisel lähtutakse üldplaneeringust. Kehtna vallas on tuuleparkide võimalikud alad määratud valla üldplaneeringus, mille koostamisel arvestati maakonnaplaneeringuga. Üldplaneeringuga täpsustati maakonnaplaneeringut nähes valla territooriumile ette võimalikud tuuleparkide alad. Üldplaneeringu menetluse käigus ei peetud üldplaneeringut tuulealade kavandamisel maakonnaplaneeringut muutmaks.
2. Detailplaneeringu seletuskirjas on p. „3.3 Liikluskorralduse põhimõtete määramine“, all kirjas, et „Eriplaneeringus on esitatud kaks võimalikku tee koridori, täpne juurdepääsutee lahendus eriveoteelt esitada projekteerimisel.“	Mõlemas dokumendis tehakse korrektuurid, tegemist on detailplaneeringuga, mitte eriplaneeringuga.

Esitatud arvamus	Seisukoht
Keskkonnamõju strateegilise hindamise (KSH) aruande eelnõus p. „4.5 Mõju pinnasele, sh väärtuslikule põllumajandusmaale“, „4.5.1 Metoodika“ all on kirjas: „Hinnati eriplaneeringu aladel kaardistatud potentsiaalselt sobilike alade kattuvust haritava maaga ja väärtusliku põllumajandusmaaga.“ Ettepanek: Palun täpsustada, mis eriplaneeringust käib jutt? Viide olematule eriplaneeringule on tegelikkuses eksitav. Kuna planeeringudokumentides on selline viide, võib see olla menetluses vaidlustatav, sest tugineb fiktiivsele alusele.	
3. Kehtna valla tuuleenergia arendusala T4 detailplaneeringu seletuskirjas on p. „3.5 Ehitise ehituslikud tingimused. Kasutada uusi töökorras elektrituulikuid. Tuulepargi omanikul tuleb tagada elektrituulikute hooldus lähtuvalt elektrituuliku tootja hooldusnõuetele.“ Keskkonnamõju strateegilise hindamise (KSH) aruande eelnõus p. „4.9 Jäätmete“ all on kirjas: „Tuulikute eluiga on 20–30 aastat. Peale seda võib toimuda tuulikute asendamine uutega või pargi likvideerimine. Mõlemal juhul tekivad tuulikute likvideerimisel jäätmed vundamendi ja tuuliku koostisosade metalli ja (klaas)plasti näol. Kaasaegseid tuulikuid on võrdlemisi lihtne demonteerida ja valdav osa nende koostise materjalist on taas- või korduvkasutatav (kaasaegsetel tuulikutel u 85% koostisest). Mõnevõrra keerukam on likvideerida ja taaskasutada betoonvundamente, kuid ka see on teostatav. Suurimat probleemi jäätmete osas põhjustab tuulikute tiivikute käitlemine.“ Ettepanek: Täiendada seletuskirja punkti 3.5 järgmiselt: „Tuulepargi omanikul tuleb tagada elektrituulikute hooldus lähtuvalt elektrituuliku tootja hooldusnõuetele ja elektrituulikute lammutamise kohustus.“ Teen ettepaneku muuta KSH p. „4.9 Jäätmete“ järgmiselt: „Tuulikute eluiga on 20–30 aastat. Peale seda peab toimuma tuulikute pargi likvideerimine“. Nimetatud muudatus viia läbivalt sisse kõikidesse dokumentidesse, et tuulepargi eluea lõpul lasub tuulepargi omanikul kohustus tuulepargi lammutamiseks, mis tähendab, et võimalust selle asendamiseks uute tuulikutega ehk rekonstrueerimiseks ei ole. Seega tuleb sisse viia tuulepargi omanikule konkreetne tuuleparkide sulgemise, lammutamise ja rekultiveerimise lõpptähtaeg, mis oleks - hiljemalt 30 aastat alates käiku andmisest. 30 aastat on üks inimpõlv, see on väga pikk aeg, mille jooksul on kumuleerunud negatiivse mõjud keskkonnale, maastikele, elanikele ja ökosüsteemidele piirkonnas: Maastike visuaalne ja ruumiline muutus. Tuulikud on domineerivad visuaalsed objektid – nende olemasolu muudab jäädavalt avatud loodusmaastikku. 30 aastaga kahaneb kinnisvara väärtus, väheneb turismitulu piirkonnas, muutub paigaidentiteet, enam ei domineeri ajaloolised maamärgid.	Vallavalitus kaalus planeeringus tuulepargi likvideerimise kohustuse seadmist peale 30 aastast eluiga. Leiti, et planeeringus eluea lõpul likvideerimiskohustuse seadmise nõue ei ole asjakohane. Antud tuulikute eluea lõpul ala edasine kasutus on asjakohane määrata vastaval ajahetkel lähtuval vastava ajahetke parimast teadmisest. Sellest lähtuvalt tuulepargi elueale tähtaega ei seata. Samas näeme ette, et planeeringu seletuskirja lisatakse järgnevad täpsustused: <i>Elektrituuliku amortiseerumisel tuleb see asendada uuega või lammutada. Uuendamine tuleb teha kolme aasta jooksul. Kasutusest välja langenud elektrituulik, mida ei ole enam võimalik kasutusse võtta, tuleb lammutada kahe aasta jooksul.</i>

Esitatud arvamus	Seisukoht
- Mõju kohalike elanike heaolule. Müra tekitab unehäireid, peavalu või stressi pika aja jooksul. Varjutuse häiring langetab elukvaliteeti. Psühholoogiline mõju – elu tööstuskeskkonnas põhjustab rahulolematust ja vaimset väsimust. - Mõju linnustikule ja loomastikule. Tuulikud põhjustavad: lindude ja nahkhiirte hukkumisi (eriti rändeteedel või toitumisalade lähedal), elupaikade vähenemist ja loomad hakkavad tuulealasid vältima. 30 aasta jooksul toob see kaasa märkimisväärse liigilise mitmekesisuse kahanemise piirkonnas. - Keskkonnakahjud ehitusest ja hooldusest. Teevõrgustik, kaablid, betoonalused – need kõik killustavad püsivalt looduskeskkonda. Tekivad pinnase muutused ja veerežiimi häired. - Kumulatiivne mõju koos muude projektidega. Kui piirkonnas on mitmeid tuuleparke või muid taristuprojekte, siis pikaajaline mõju võimendub, nt rändlindude koridorid saavad häiritud mitme tuulepargi tõttu ning kohalike ressursside (nt teede, maade) koormus suureneb. - Sotsiaalne kurnatus ja vastuseis. Kui kogukond ei saa kasu või on kasu olematu suurusega, siis aja jooksul pinged ja vastuseis suureneb, tekib "tuulepargi väsimus", isegi algselt neutraalsed elanikud muutuvad nii aasta-aastalt järjest negatiivsemalt meelestatuks. Seega tuulepargi opereerimistähtaeg ei tohi ületada 30 aastat alates esmakordsest käiku andmisest, sõltumata arendaja soovist tuulepargi eluea lõpul võimalikust tehnika uuendamise või tuulikute väljavahetamise soovist. Pärast nimetatud 30-aastast perioodi ei ole lubatud samale alale ega selle lähedusse rajada uut tuuleparki, nimetatud ala peab jääma edaspidi tuuleenergia arendustest vabaks.	
4. Kehtna valla tuuleenergia arendusala T4 detailplaneeringu seletuskirjas on p. „3.8.2 Linnustik“, all kirjas, et „Ebasoodsate mõjude leevendamiseks tuleb tuulepargi edasisel kavandamisel/ehitamisel/käitamisel: ■ arendusala lähistel olevad kultuurmaastikud on sobivad konnakotkastele elupaigaks ja ka vaatlused viitavad, et arendusala loodes Kärpla külas pesitseb arvatavasti konnakotkas. Seetõttu on vajalik tagada valmidus video vms elektrituuliku juhtimissüsteemi paigaldamiseks, juhul kui enne ehitusloa väljastamist elektrituulikust kahe kilomeetri raadiuses tuvastatakse konnakotka pesa. Videovaatlusega juhitakse siis võimalikust pesast kahe kilomeetri ulatusse jäävaid elektrituulikuid;“. Ettepanek: Kärpla külas kotka pesitsemist on kinnitanud Kehtna valla ametnikele ka kohalikud elanikud (nagu naabruses Kalbu külas asuva Loorbergi talu omanikud). Lähtuda tuleks Kehtna valla üldplaneeringust, mis on kehtestatud Kehtna Vallavolikogu 20.06.2023. a otsusega nr 1-2/91, kus „Kehtna valla tuuleenergia alade esmaseks analüüsiks kasutati järgmisi puhvreid: [...] 2000 m puhver kotkaste ja must-toonekure püsielupaikadest;“. Praegusel kujul detailplaneeringu eskiisis kirjeldatud lahendus läheb otseselt vastuollu valla üldplaneeringus kehtestatud kitsendusega tuuleenergia aladele, kus on selgesõnaliselt kirjas:	Selgitame, et Kehtna valla üldplaneeringu koostamisel kasutati tuulealade kaardistamiseks erinevaid kriteeriume. Kõiki kasutatud kriteeriume ei kehtestatud aga üldplaneeringus tingimustena. Üldplaneering sätestab tingimused tuuleparkide kavandamise olulise ruumilise mõjuga objekti (ORME) mõistes ning need kuuluvad detailplaneeringu koostamisel järgimisele, kuid kaugusi liikide elupaikades tingimustena ei kehtestatud. Väike-konnakotka seni teadmata pesa registreerimisel planeeringualast 2 km raadiuses konsulteeritakse täiendavalt nii ornitoloogide kui Keskkonnaametiga leidmaks liigi kaitset tagav planeeringulahendus. Kaljukotka ja konnakotka teataval määral erinev käsitlus tuleneb antud liikide seisundist. Kui väike-konnakotka viimane avalikustatud seisundihinnang (2019) on ohulähedane ja arvukus 600-700 paari, siis kaljukotka seisundihinnang on ohualdis ning arvukus

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
„2000 m puhver kotkaste ja must-toonekure püsielupaikadest“. Kui üldplaneering määrab konkreetse puhvri (2000 m) kaitstavate liikide püsielupaikade ümber, siis detailplaneering ei tohi seda vähendada ega "tingimuslikult" muuta. Detailplaneering peab lähtuma üldplaneeringust ja ei tohi kehtestada leebemaid keskkonnatingimusi. Detailplaneeringus väljapakutud video vms elektrituuliku juhtimissüsteemi paigaldamine ei vasta üldplaneeringu nõudele, mille kohaselt ennetavalt tuleb jätta 2000 m puhver kotkaste teadaolevatest elupaikadest – elupaiga olemasolu tõendatakse seletuskirjas kui „Kärpla külas pesitseb arvatavasti konnakotkas“ - seega on tal pesitsuskoht Kärplas olemas, küsimus on vaid täpsustamist vajavas konkreetsetes pesakohas ning rakendada tuleb üldplaneeringuga kehtestatud kitsendused – 2000 m puhvrit ning viia nii detailplaneering vastavusse üldplaneeringuga. Kusjuures detailplaneeringu lisas 1, KSH aruandes on kirjas, et – väike-konnakotka puhul on potentsiaalne mõjuala lausa 3,5 km pesast. Tegemist on ebavõrdse kohtlemisega keskkonnamõju strateegilise hindamise (KSH) protsessis – kui kaljukotka jaoks telliti eraldi MTÜ Kotkaklubi uuring „Eksperthinnang Kehtna ja Türi valla tuulikualade mõjude kohta Keava raba kaljukotkale“, samas on teada teine, Kärpla külas pesitsev konnakotkas, mida kinnitab ka seletuskiri ja KSH, et „Kärpla külas pesitseb arvatavasti konnakotkas“, kuid konnakotka kohta mingeid uuringuid ei ole tellitud. Tegemist on sarnase looduskaitseliku väärtusega liikidega - mõlemad kotkad kuuluvad I kaitsekategooriasse ja on kõrge häiringutundlikkusega, seega tuleks neid käsitleda võrdselt olulistena keskkonnamõjude hindamisel. Kokkuvõtlikult - Konnakotka kaitse on ebapiisavalt käsitletud, kuigi tegemist on kaitsealuse liigiga ja teadaolevalt ka pesitsusalaga. KSH võrdse ja teaduspõhise käsitlemise põhimõtte järgi on vajalik tellida täiendav eksperthinnang Kärpla konnakotka kohta, vähemalt samas mahus kui Keava raba kaljukotka puhul. Tuleb järgida nõuet - 2000 m puhvrit kõigi kaitsealuste kotkaste puhul - nagu sätestatud Kehtna üldplaneeringu alusdokumendis. Eskiisis pakutav tehniline leevendusmeede ei asenda ega tühistata planeeringujärgset loodushoiu kohustust.	kuni 60 paari. Kaljukotka puhul on tegu ka Kõnnumaa-Väätša linnualal pesitseva antud linnuala kaitse-eesmärgiks oleva liigiga ning sellest tulenevalt on ka antud liigile planeeringu koostamisel kõrgendatud tähelepanu pööratud.
5. Keskkonnamõju strateegilise hindamise (KSH) aruande eelnõus p. „4.2.2 Võimalikud mõjud“, „Tabel 8. Planeeringualale lähimad püsielupaigad ja neile avalduva mõju võimalikkus lähtudes kaugusest.“ Püsielupaigana on toodud „Vastja must-toonekure püsielupaik, KLO3102912“; Kaugus alast T4, km on 1,4 km; Jäeb potentsiaalsesse mõjualasse „JAH, soovitatav puhverala mõju vältimiseks on 4,8 km pesast.“	Antud KSH osa täiendatakse parema mõistetavuse tagamiseks ning tuuakse välja lähima tuuliku kaugus nii alt I kui ka alt IIa ja IIb korral. Selgitame, et Tabel 8-s on antud põhimõtteline hinnang, kas planeeringul võib püsielupaigale mõju olla lähtudes kaitse-eesmärgiks oleva liigi osas esinevast teadmistest tähelepanu vajavast kaugusest tuuleparkide rajamisel.

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
„Tabel 9. Mõju püsielupaikade kaitse-eesmärkidele. 0 – neutraalne, -/+1 – väheoluline negatiivne/positiivne, -/+2 – mõõdukas negatiivne/positiivne, -/+3 – tugev negatiivne/positiivne.“ Püsielupaigana on toodud „Vastja must-toonekure püsielupaik, KLO3102912“; Asustatus, seisund „Must-toonekure uus elupaik, mis on rajatud 2023 a.“; Mõju olulisus: Alternatiiv I „Lähim kavandatud tuulik jääb 1,9 km kaugusele. Linnustiku inventuuri kohaselt jääb 3 km pesast tsooni 1 ehk nn punasesse tsooni, kus tuulikute rajamisega kaasneb oluline negatiivne mõju ja selles tsoonis tuleb tuulikute püstitamist vältida. -3“; Mõjus olulisus: Alternatiiv II „Kui lähim kavandatud tuulik jääb >3 km kaugusele pesast. Tuulikute rajamisel rakendada leevendusmeetmeid (vt ptk 4.3.2.7). -1.“ Ettepanek: Tegemist on ühe sama musta-toonekure püsielupaiga KLO3102912 ebavõrdse kohtlemisega Alternatiiv I ja Alternatiiv II korral. Kuid KSH peab olema ühtlane ja järjekindel. Kuidas on võimalik, et ühe ja sama toonekure püsielupaiga puhul Alternatiiv I korral on mõju olulisusena „Linnustiku inventuuri kohaselt jääb 3 km pesast tsooni 1 ehk nn punasesse tsooni, kus tuulikute rajamisega kaasneb oluline negatiivne mõju ja selles tsoonis tuleb tuulikute püstitamist vältida“ ja Alternatiiv II korral on mõju olulisusena „Kui lähim kavandatud tuulik jääb >3 km kaugusele pesast. Tuulikute rajamisel rakendada leevendusmeetmeid.“ Teil ju ometi on teada Alternatiiv II korral selles projekteerimisstaadiumis kui kaugel täpselt see lähim tuulik on? Täpselt see number, kilomeetrites, tuleb välja tuua Alternatiiv II all nagu Alternatiiv I juures on seda tehtud ehk kirja panna – „lähim kavandatud tuulik jääb Alternatiiv II korral ? km kaugusele.“ Kui see number Alternatiiv II korral on korrektselt märgitud tabelisse, siis tuleb kirja panna võrdse kohtlemise nimel Alternatiiv II juurde sama info, mis Alternatiiv I puhul: „Mõju olulisus: Linnustiku inventuuri kohaselt jääb 3 km pesast tsooni 1 ehk nn punasesse tsooni, kus tuulikute rajamisega kaasneb oluline negatiivne mõju ja selles tsoonis tuleb tuulikute püstitamist vältida.“ Veelgi enam Alternatiiv II all peaks välja tooma Tabel 8. „Planeeringualale lähimad püsielupaigad ja neile avalduva mõju võimalikkus lähtudes kaugusest.“ „Vastja must-toonekure püsielupaik, KLO3102912“ järgmise info – „soovitav puhverala mõju vältimiseks on 4,8 km pesast.“ Juhin tähelepanu sellele, et ka üleeestilises maismaalinnustiku analüüsis on tsoon 1 must-toonekure puhul 4,8 km, kusjuures see 4,8 km on juba jõutud mööndustega. Kui teaduslikult soovituslik puhver on 4,8 km ja 3 km loetakse punaseks tsooniks, siis ainus järjekindel järeldus oleks: tuulikud tuleks planeerida väljapoole 4,8 km puhverala või Alternatiiv II hinnata sellise negatiivse keskkonnamõjuga variandiks, mille puhul tuleb leida uus asukoht.	Tabel 9-s on antud hinnang mõjule vastava püsielupaiga kaitse-eesmärkidele lähtudes linnustiku uuringu tulemustest ja selle alusel antud erialaekspertide hinnangust. Alternatiiv I korral jäävad 3 tuulikut linnustiku eksperdi poolt must-toonekure vaates tuulepargi rajamiseks ebasoovitavaks tsoneeritud alale. Alternatiiv II korral jäävad kõik tuulikud väljaspoole linnustiku eksperdi poolt must-toonekure vaates tuulepargi rajamiseks ebasoovitavaks tsooneeritud alale. Ila korral jääb lähim tuulik u 2,9 km ja IIb korral u 3 km kaugusele.

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
6. Keskkonnamõju strateegilise hindamise (KSH) aruande eelnõus p. „4.3.2.5 Hukkmisseguste modelleerimine“, „Tabel 11. Hukkmisriski mudelis kasutatud tuulepargi andmed.“ Parameeter „Rootori diameeter“ Alternatiiv I – 150 m ja Alternatiiv II -175 m. Parameeter „Rootori raadius“ Alternatiiv I – 75 m ja Alternatiiv II - 87,5 m. Ettepanek: Mudelis on ilmselgelt kasutatud ekslikke Alternatiiv I rootori diameetri ja raadiuse andmeid, mis peaksid olema samad võrrelduna Alternatiiv II. Selline vastuolu tähendab, et modelleerimise sisendid ei vasta varasemale tehnilisele lähtealusele, mis seab kahtluse alla: mudeli tulemuste täpsuse ning võrdluse Alternatiiv I ja II vahel. Dokumendis on väidetud, et Alternatiiv I ja II kasutavad tuulikuid identsete mõõtmetega (rootori diameeter 175 m, raadius 87,5 m) – vt. p. 2.2 Alternatiiv I ja p. 2.3 Alternatiiv II. Siiski on hukkmisseguste modelleerimises toodud Alternatiiv I kohta teised mõõtmised (150 m / 75 m), mis ei vasta eelnevatele tehnilistele näitajatele. Kooskõlastada tuleb kõik osad (sh modelleerimine) tegelike tingimustega. Vajadusel tuleb modelleerimist korrata õigete andmetega, et hinnang oleks usaldusväärne.	Antud osa korrigeeritakse kasutades hukkmisseguste modelleerimises mõlema alternatiivi puhul KSHs hinnatava maksimaalse rootori raadiusega tuuliku parameetreid.
7. Keskkonnamõju strateegilise hindamise (KSH) aruande eelnõus p. „4.9 Jäätmete“. „Praeguste teadmiste kohaselt "lihvatakse" tuuliku labadelt aasta jooksul maha eri uuringute alusel 3 g kuni 14 kg materjali, mis on peamiselt labasid kattev värv. Antud teema uuemad uuringud on lihvitava plastiku koguseks leidnud 240 g aastas tuuliku kohta (sealjuures on uuringus käsitletud 117 m pikkuste labadega tuulikuid, mis on oluliselt suuremad kui käesoleva detailplaneeringuga kavandatud). Aastas tähendaks see 22 tuuliku korral kuni 5,3 kg mikroplasti teket ja 12 tuuliku korral kuni 2,8 kg mikroplasti teket tuulepargist. Tuuleparke maailmas ei seostata olulise mikroplasti tekkeallikaks olemisega.“ Arvamus: Vastavalt Atmosfääriõhu kaitse seadus (AÕKS) § 27. Saasteainete väljutamiskõrguse keeld: keelatud on ehitada paikseid heiteallikaid, millest saasteained väljutatakse välisõhku kõrgemal kui 250 meetrit maapinnast. AÕKS § 19 lg 1 sätestab mõiste „heiteallikas“. Heiteallikas on saasteaineid, müra, infra- või ultraheli välisõhku väljutav objekt. § 4. kirjeldab, mis on „saasteaine“. Saasteaine käesoleva seaduse tähenduses on igasugune välisõhus olev aine või ainete segu, millel võib olla ebasoodne mõju inimese tervisele või keskkonnale. Juhime Teie tähelepanu sellele, et mikroplast tuulikulabadelt klassifitseerub saasteainena, näitena artikkel, kus kirjas, et - mikroplasti saaste (sõltuvalt muidugi tuuliku kõrgusest ja võimsusest) on u 17,5 kg aastas tuuliku kohta -	Selgitame, et Kliimaministeerium, kelle pädevusse atmosfääriõhu kaitse seadus kuulub, on selgitanud, et AÕKS § 27 kohaselt saasteainete väljutamiskõrguse keelu sätte eesmärk on tagada, et saasteained ei jõuaks kõrgetesse atmosfäärikihtidesse, kus need võivad põhjustada globaalseid keskkonnaprobleeme ja olla keerulisemad kontrollida. Keeld aitab piirata õhusaaste kauglevi (nt naaberriikidesse) ning kohaldub peamiselt tööstusettevõtete kõrgetele korstnatele. Tuulepargid ei ole sellised objektid, mille puhul saaks väita, et neil on konkreetne heitgaase või saasteaineid väljutav ava või et nendega kaasneks oht õhusaaste kaugleviks. AÕKS § 27 ei puuduta tuulegeneraatoreid ega välista üle 250 kõrguste tuulegeneraatorite planeerimist. Kehtna Vallavalitsus lähtub riigiasutuste poolt jagatavast infost, mille kohaselt üle 250 m tipukõrgusega tuulikute kavandamine ei ole Eestis keelatud.

Esitatud arvamus	Seisukoht
https://www.motvinduk.org/post/wind-turbines-microplastics-and-bisphenol-a . Seega on planeeritavate tuulikud (maksimaalse tipukõrgusega kuni 280 m) vastuolus Atmosfääriõhu kaitse seadusega.	
8. Keskkonnamõju strateegilise hindamise (KSH) aruande eelnõus p. „4.3.3.2 Planeeringuala nahkhiired“ all on kirjas „Kehtna T4 uurimisala omapäraks on habelendlase kõrge arvukus. Seda liiki leitud uurimisala kõikides osades, ent eriti arvukas oli ta ala ida osas maikuu, vee- ja varjumetsade piirkonnas. Nii kõrget habelendlase arvukust kohtab Eestis harva ning Raplamaa Kehtna tagune mets on teadaolevalt selle liigi üks suuremaid koondumiskohti kevadel.“ Keskkonnamõju strateegilise hindamise (KSH) aruande eelnõus p. „4.3.3.5 Keskkonnameetmed“. „Soovitusliku meetmena on asjakohane kaaluda uuringuala idaosas kaardistatud väga kõrge nahkhiirte arvukusega lendlaste ja suurkõrvade koondumiskoha kaitse alla võtmist. Tegu ei ole planeeringu mahus või kohalikul tasandil rakendatava meetmega.“ Ettepanek: KSH aruande hinnangul on tegu ühe Eesti suurima habelendlase kevadise koondumiskohaga. Teadaolevalt asub üks koondumiskoht planeeringuala keskel, mis muudab selle otseselt arenduse poolt ohustatuks. Planeeringuga kaasnevad potentsiaalselt otsesed ja pöördumatud mõjud ohustatud nahkhiirte liikidele. Samas KSH eesmärk on tagada keskkonnakaalutluste integreerimine varases otsustusfaasis, sealhulgas: ökosüsteemide terviklikkuse säilitamine, kaitsealuste liikide elupaikade kaitse ja Natura hindamise vajaduse väljaselgitamine, kui mõju võib olla oluline. Selles valguses ei piisa, kui väga kõrge loodusväärtusega ala (Eesti mastaabis haruldane nahkhiirte koondumiskoht) lihtsalt märgitakse ära ja öeldakse, et "soovitame kaaluda kaitse alla võtmist". Nimelt planeeringualal paiknev kõrge väärtusega loodusobjekt (koondumiskoht) eeldab konkreetset keskkonnakaitselist otsustust – mitte lihtsalt soovitus, mida „võiks kaaluda“ tulevikus. KSH järeldused peavad olema rakendatavad – see tähendab, et kui mõju on oluline, tuleb: muuta planeeringulahendust (vähendada ulatust, välistada osa alast jne), võtta kasutusele siduvad leevendusmeetmed (arvestusega, et planeeringuala sees asub riiklikult oluline nahkhiirte koondumiskoht) või teha otsus, et planeeringut ei saa selles mahus ellu viia. Lihtne märkus "kaitset võiks kaaluda" ei taga liigile ega elupaigale tegelikku kaitset ega piira arendustegevust – tegemist on sel juhul pelgalt deklaratiivse soovituseliga. Õiguspärane ja sisuline lahendus peaks olema: KSH järelduses tuleks selgelt fikseerida, et tuvastatud nahkhiirte koondumiskoht on üleriigilise tähtsusega loodusväärtus, millele tuuleenergia tootmisalade arendus avaldaks tõenäoliselt olulist mõju ning järelikult tuleb kas: määratleda see ala	Selgitame, et nahkhiirte uuringu käigus tuvastatud habelendlaste koondumiskohaga on planeeringulahenduse koostamisel arvestatud, nagu ka väiksemate uuringu käigus tuvastatud koondumiskohtadega, kuhu tuuliku ei ole planeeringulahenduses kavandatud. Lisaks näeb planeering ette nii nahkhiirte kaitseks tuulikute ajalist käitamispiirangut kui ka järelseiret. Kaitseala moodustamist detailplaneeringus ette ei nähta, sest detailplaneeringuga ka looduskaitseliste väärtuste kaitseks kaitsealade loomine võimalik ei ole. Kaitseala moodustamise ettepaneku esitamine ja selle üle otsustamine saab toimuda lähtuvalt looduskaitse seaduses sätestatud tingimustest.

Esitatud arvamus	Seisukoht
välistuslaks planeeringus või algetada kaitse alla võtmise protsess juba enne planeeringu vastuvõtmist või rakendada planeeringualal siduvaid keskkonnatingimusi, mis sellist arendust seal ei luba.	
23 Eraisik M. K., 7-6/2023/1740-107	
1) Plaanitav tuulepark on kavandatud metsamaadele. See läheb selgelt vastuollu Euroopa Taastuvenergia direktiiviga (EL) 2018/2001, mis sätestab, et taastuvenergiaalad ei ole soovitatav planeerida metsamaale ega rohevõrgustikku. Taastuvenergia arendamisel tuleb arvestada keskkonnanõuetega, sealhulgas elurikkuse säilitamisega. Tuule- ja päikeseparkide arendamisel ja ehitamisel tuleb eelistada kohti, kus väärtuslikku maad ei eksisteeri, nagu näiteks juba inimtegevusest kahjustatud endised kaevandusmaastikud ja tühermaad.	Selgitame, et Kehtna Vallavalitsus lähtub detailplaneeringu menetluses kehtivast õigusest. Kehtna Vallavalitsuse pädevusse ei kuulu EL direktiivide ülevõtmine Eesti õigusruumi ning keskkonnanõuetele direktiivide puudutavate küsimustega soovime pöörduda Kliimaministeeriumi poole. Kliimaministeeriumi poolt jagatud info alusel lähtub Eesti taastuvenergia arendamisel taastuvenergia direktiivist. Direktiivi eesmärk on kõigi taastuvenergiaprojektide menetlusi kiirendada. Kui planeeritav tuulepark juhtub asuma sellises kohas, kus mõju looduskeskonnale on väike, saab sellise projektiga edasi liikuda veelgi kiiremini. Sellised alad loetakse eelnõu kontekstis eelisarendusalaks ja neile kehtivad nõutavatest veelgi kiiremad ja lihtsamad menetlusreeglid. Direktiiv soosib selliste alade ehk eelisarendusalade kasutamist, aga ei välista taastuvenergia projekte muudes piirkondades. Tuulepargi planeeringut saab kehtestada ja tegevusluba välja anda ka siis, kui ala ei vasta eelisarendusala tingimustele. Direktiivi eesmärk on taastuvenergia arendusi kiirendada, tehes erisusi ka senisest väga piiravatest loodusdirektiivi sätetest. Direktiivi eesmärk ei ole suunata tuuleparke üksnes tehise-, tööstuslikele või väheväärtuslikele aladele. Kehtna vald planeerib tuulikuid asukohta, kuhu on neid võimalik planeerida tulenevalt keskkonnanõuetest ja rahvatervise kaitse tagamise põhimõtetest.
2) Plaanitava tuuletööstuse alal on Keskkonnaportaali andmetel kaitsealuse liigi Tetrastes bonasia (laanepüü) elupaik. Planeeritava T4 tuulepargi piirkond on Kehtna valla üldplaneeringus märgitud rohealaks, kus on nii esimese, teise kui ka kolmanda kategooria kaitsealuseid liike, kes kahtlemata saavad kahjustatud tuuletööstuse rajamise kaudu. Euroopa Liidu Taastuvenergia direktiivi kohaselt tuleb arvestada keskkonnanõuetega, sealhulgas elurikkuse säilitamisega. Leevendamisest ja kompenseerimist lubatakse küll peaaegu kõikjal üle Eesti, kus tuuletööstuse planeeringud käimas, kuid see ei ole paraku realselt teostatav. Kehtna T4 tuulepargi planeerimine metsamaadele ning kaitsealuste liikide elupaika ja vahetusse lähedusse ei aita kuidagi elurikkuse säilimisele kaasa. Palun	Selgitame et planeeringualal esinevad kaitsealuste liikide leiukohad on riiklikesse andmebaasidesse kantud lähtuvalt planeeringu koostamiseks läbiviidud loodusuuringute tulemustest. Uuringute käigus registreeriti mitmeid kaitsealuste liikide leiukohti, millega planeeringulahenduse koostamisel arvesti, kas vastavate elupaikade vältimise või leevendavate meetmete kavandamise läbi.

T4 tuulepargi detailplaneeringu eskiis ja keskkonnamõju strateegilise hindamise aruande eelnõu. Laekunud arvamused ja valla seisukoht arvamuse osas

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
võtta eeskju Rapla valla otsusest Karitsa tuulepargi planeeringu lõpetamise puhul, kus ei soostutud väljapakutud nn leevendus- ja kompenseerimismeetmetega ning loobuti edasistest planeerimisest, seades esikohale looduse ja elurikkuse säilitamise.	Selgitame, et Rapla valla eriplaneeringu puhul ilmnes juba planeeringu koostamise algfaasis I kaitsekategooria linnuliigi elupaik tuulepargi rajamise huvialal, millest lähtuvalt planeeringu koostamine lõpetati. T4 ala puhul selliseid loodusväärtusi planeeringualal senini ilmnenu ei ole.
3) Ettevaatusprintsipi tuleb järgida. Infraheli ja tervisemõjud ei ole siiani adekvaatselt ja lõpuni uuritud. Meretuuliku mõõtu hiigeltuugeneid ei ole Euroopas seni kuskil massiliselt maismaale püstitatud. Niivõrd suurte ja võimsate generaatorite mõju ulatus maismaal ei ole teada, ükski teaduslik uuring või olemasolev juhend ei kajasta niivõrd mastaapsete tuuleparkide mõju elusloodusele, sh inimestele. Kehtna valla inimesed ei peaks olema katsejääneste rollis.	Planeeringu ja selle KSH koostamisel on lähtutud teadmisest, et tuulikute poolt tekitatav infraheli jääb asjakohaste teadusuuringute tulemuste kohaselt alla inimeste tajuläve ja ei oma seetõttu olulist mõju inimeste tervisele (vastav ülevaade antud Kliimaministeeriumi juhendi ptk-s 2.4.2, Terviseameti tuuleparkide veebilehel²¹ ja Sotsiaalministeeriumi kirjas²²). Kliimaministeeriumi kinnitusel on nende tellimisel Tartu Ülikool koostamas täiendavalt teaduskirjanduse põhjalikku ülevaadet tuulikute müra (sh infraheli) käsitluse osas uusimas teaduskirjanduses. Antud töö peaks eeldatavalt valmima 2025 suvel. Selle avaldamisel tutvub nii Kehtna Vallavalitus kui planeeringu KSH koostaja ka antud tööga ning vajadusel võetakse antud töö tulemusi arvesse planeeringu koostamisel. Tuulikute mõõtmete osas selgitame, et tuulikute mõõtmel on järkjärguliselt seoses tehnoloogia arenguga kasvanud. Mitmel pool maailmas on rajatud käesolevaks ajaks olulises mahus üle 200 m tipukõrgusega tuulikuid ning nende senisel kasutamisel ei ole tuvastatud, et kõrgemate tuulikute mõjud inimesele või looduskeskkonnale oluliselt erineksid madalamate tuulikute mõjust. Eri riikidesse rajatud tuulikute andmestikuga on võimalik tutvuda vastavate riikide poolt koostatud andmebaasides. Nt Soome tuulikute andmed koos nende mõõtmetega on kättesaadavad https://suomenuusiutuvat.fi/en/wind-power/projects-and-wind-turbines-in-finland/operating-and-dismantled-wind-turbines/ (2024. a lõpu seisuga paigaldatud rohkem kui 700 üle 200 m

²¹ <https://www.terviseamet.ee/tuulepargid#kas-terviseamet-on-s>

²² Sotsiaalministeerium 10.03.2025 nr 5.1-2/679-1

T4 tuulepargi detailplaneeringu eskiis ja keskkonnamõju strateegilise hindamise aruande eelnõu. Laekunud arvamused ja valla seisukoht arvamuse osas

Esitatud arvamus	Seisukoht
4) Kavandatav T4 tuulepark kattub Kehtna jahipiirkonnaga. Lisaks kaitsealustele lindudele saab tuuletööstusest mõjutatud kogu elustik, ka nahkhiired ja loomad. Jahimehi ja tegelikult kõiki loodusest ja elustikust hoolivaid inimesi peaks mõtlema panema Soome loodusressursside uurimiskeskuse (LUKE) põhjalik analüüs 84 uuringu põhjal 22 riigist, mille järel useks oli, et loomad ja linnud liiguvad tuulikute lähedusest kaugemale. Uuritud juhtudel liikus tuulegeneraatorite piirkonnast eemale 63 protsenti lindudest, 72 protsenti nahkhiirtest ja 67 protsenti imetajatest. Paljude liikide puhul tähelepanu eemaleasumist keskmiselt 5 km kaugusele. https://www.luke.fi/en/news/review-several-groups-of-birds-and-mammals-avoid-wind-turbines?fbclid=IwY2xjawLKag9leHRuA2FlbQlxMABicmlkETB-SeW02MEF5R09RajlSQUw1AR55JVyMu_bV9xRm-MaONnrB_pGSuH3NK7NHCVL2U84sV9H1FSQUYEPYOfWLEg_aem_pkkMIBfWe4w-QAMRILog3Q On oluline on märkida, et uuringus ei käsitletud niivõrd mastaapseid elektrituuliku, nagu hetkel Kehtna valda ja mujale praegu Eestisse planeeritakse, kuna selliseid Euroopas maismaal töötamas ei ole. On alust arvata, et suuremate tuugenite puhul on ka mõjud suuremad.	tipukõrgusega tuuliku). Saksamaa andmestik on kättesaadav https://www.marktstammdatenregister.de/MaStR/Einheit/Einheiten/ErweiterteOeffentlicheEinheitenuebersicht (suurima maismaatuuliku tipukõrgus on andmestiku alusel 363 m). Vastavalt laekunud ettepanekutele täiendatakse KSH aruannet esitades ülevaade ka piirkonna jahinduslikest andmetest. Erinevatel loomaliikidele tuulikute töötamisega seostatavat mõju on käsitletud KSH ptk-s 4.3.4.4.
5) Eesti seadusandluses kehtestatud müranormid on iganenud ning nendes ei võeta arvesse, et täna sel päeval soovitakse püstitada tuuliku kõrgusega kuni 280 m ja võimsusega 6-8 MW. Kuna puuduvad teadaolevad ja uuritud mõjud niivõrd kõrgete tuulikute puhul maismaal, kehtestada Kehtna vallas tuuleparkide minimaalne kaugus eluhoonestest/elamumaast üle 6 MW tuulegeneraatori puhul vähemalt 4,5 km. Selle soovitus on teinud Tallinna Tehnikaülikooli elektroenergeetika instituut Keskkonnaministeeriumile aastal 2010.	Kliimaministeeriumi tellimisel valmis 2025 I kvartalis juhendmaterjal tuulikute müra, varjutuse ja vibratsiooni hindamise osas. Juhendmaterjali koostamisel analüüsiti ka teiste riikide praktikat antud mõjuvaldkondade hindamisel. T4 ala detailplaneeringu KSH koostamisel on lähtutud vastavat juhendmaterjalist. Kliimaministeeriumi ja Sotsiaalministeeriumi tellimisel on Eesti teadlased (TÜ) hetkel koostamas teaduskirjandusel põhinevat ülevaadet tuuleparkide ja teiste Eesti kontekstis asjakohaste energiatootmisviiside võimalike tervise mõjude ja häiringute, nende ennetamise ja leevendamise võimaluste kohta. Muuhulgas saab antud töö tulemusel anda hinnangu kehtivate normide asjakohasusele. Töö valmib 2025. a suvel. Kui töö tulemusel selgub, et vajalik on planeeringus mingite täiendavate tingimuste arvestamine, siis seda ka tehakse.

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
	Kehtna Vallavalitsus lähtub detailplaneeringu koostamise korraldamisel Eestis kehtivatest nõuetest, mille alusel tuulikute kaugus elamust on eeskätt reguleeritud läbi müranormide. Teadaolevalt ei ole Eestis müra valdkonna pädevad ametkonnad leidnud, et müranormid ei vastaks tervise kaitseks vajadusele. Samuti lähtutakse Eesti riigiasutuste poolt omavalitsutele jagatavast infost, mille kohaselt ei ole kaasaegsete tuulikute puhul vajalik rakendada suuremat kui 1 km puhverala, millest lähtuti Kehtna valla üldplaneeringu koostamisel.
6) Tuuletööstuse rajamine kahjustab nahkhiiri, põhjustades nii suremust kui elupaikade kadu kui elupaikade kvaliteedilangust, on tõdetud Kehtna T4 tuulepargi aladel läbiviidud nahkhiirte uurinus. Uuringus antud üldine soovitus on: „Vältida tuulikute paigaldamist metsa-aladele“ (lk 24). Vastavalt UNEP/EUROBATS juhendile ei paigutata reeglina tuulegeneraatoreid puudega kaetud aladele ehk metsa või lähemale kui 200m puistust, tulenevalt kõrge riski tõttu kõikidele nahkhiire liikidele. Soovitatud leevendusmeetmete rakendamisega ehk mingil vähesel määral õnnestuks elustikku säästa, kuid see oleks vaid hädapärane ja näiline leevendus – nahkhiired ja nende elupaigad saaksid tuuletööstuse rajamisega kahtlemata kahjustatud. Palun mitte sellisele kahjustavale kompromissile minna.	Selgitame, et nahkhiirte uuringu käigus tuvastatud habelendlaste koondumiskohaga on planeeringulahenduse koostamisel arvestatud, nagu ka väiksemate uuringu käigus tuvastatud koondumiskohtadega, kuhu tuulikuid ei ole planeeringulahenduses kavandatud. Lisaks näeb planeering ette nii nahkhiirte kaitseks tuulikute ajalist käitamispiirangut kui ka järelseiret.
7) Olles tutvunud Kehtna T4 tuulepargi visualiseeringutega, siis sellist kapitaalset muutust – loodislähedase maastiku muutmist tööstusmaastikuks – seda ei korva miski. Hiigeltuugenid muudavad harjumuspärased loodusvaated ja külamaastiku põlvkondadeks jäädavalt. Maarja Vaino on oma kolumnis tabavalt kirjeldanud, kuidas põlismaastiku rikkumisega võetakse eesti inimestelt ära kodumaa visuaalne identiteet. Kui Eesti lõhub oma traditsioonilise maastiku, kaob noortel side eesti kultuuriga. https://arvamus.postimees.ee/8220399/maarja-vaino-taitmatute-koletiste-toitmine-hakkab-segama-meie-laste-eestlasteks-kasvamist Lauri Vahre, kelle elukoht Kehtna naabervallas Märjamaal jääb samuti plaanitava tuuletööstuse lähiste, on Postimehe veergudel kirjutanud, et olgugi, et visuaalse reostuse puhul on tegu justkui emotsionaalse argumendiga, siis just sellest tulekski kõva häälega rääkida, kuna see puudutab meid kõiki, kes me siin Eestis elada ja ringi liikuda tahame. Emotsioonid on võimas jõud, nende ignoreerimine oleks lihtsalt nürimeelne. Hiiglaslike tuulikute vastu räägib massiivne visuaalreostus. https://arvamus.postimees.ee/8188692/lauri-vahre-kui-palju-maksab-miljoni-dollarivaade	Kehtna Vallavalitsus nõustub, et vaieldamatult muudavad tuulepargid maastikupilti. Avatumatest vaatekohtades jäävad tuulikud selge ilmaga nähtavad suurtel kaugustel.

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
Tegemist on tuntud kultuuritegelaste seisukohtadega, mis peegeldavad ühiskonnas laiemalt esinevat muret kultuurilise maastikupildi kadumise üle. 8) Sotsiaal-majanduslik negatiivne mõju - tuuletööstuse läheduses kinnisvarahinnad langevad. See on maailmapraktikast tõendatud ning nüüd ka ilmekalt välja tulnud Eesti kohalikul näitel, Tootsi aleviku puhul. Sopi-Tootsi 38 tuulikuga tuulepark (tipukõrgusega 241m) hakkas tööle augustis 2024. Tootsi ja Saarde tuulepargi läheduses olevad inimesed on teada andnud olulisest elukvaliteedi langusest ja tervisehäiretest pärast tuuleparkide käivitumist, teemat alles uuritakse. Tuulepargi ehitamisega alustamisel liikusid jutud, et valda rajatakse seoses soodsa elektriga uusi töökohti. Teadaolevalt ei ole kaasnenud ühtegi uut investeeringut Tootsi ega uusi töökohti ning ei pakuta ka soodsama hinnaga elektrit alevi elanikele. Kortereid on tavapärasest oluliselt rohkem müüki tulnud, nende keskmine hind on pärast tuulepargi töö algust langenud 21,63%, mediaanhind aga 31,87%. https://sonumid.ee/2025/05/13/tuulepargi-moju-kinnisvara-hindadele-tootsi-naitel/ Palun mitte kohalikku kogukonda tuuletööstuse rajamisega sellisesse olukorda panna, et inimesed, kes on oma kodukohaks valinud looduskauni ja maalähedase elukeskkonna, niigi kõigist linnalistest mugavustest eemal, ei peaks Kehtna vallast ära kolimise peale mõtlema.	Sotsiaal-majanduslike mõjude osas selgitame, et Vallavalitusel on kavas tellida täiendavalt sotsiaal-majanduslike mõjude analüüs. Selleks, et asjakohaselt võimalikke sotsiaal-majanduslikke mõjusid hinnata, on vajalik võimalikult täpselt teada ka võimalikku tuuleparkide suurust. Sellest lähtuvalt ei ole soovitud analüüsi tellida enne KSH eelnõu valmimist ja eskiislahendusele arvamuste kogumist. Sotsiaal-majanduslike mõjude analüüsi valmimisel antakse sellest teada ning korraldatakse ka selle avalikustamine. Juuli 2025 seisuga on sotsiaal-majandusliku mõjuanalüüsi lähteülesanne ettevalmistamisel.
9) Kogukonna kaasamine ja kohalike elanike arvamusel arvestamine on esmatähtis - tähtsam kui arendajate või käputäie maaomanike, kasusaajate ärihuvid. Senises planeeringuprotsessis ei ole kohalikke elanikke piisavalt ja korrektset kaasatud. Palun võtta arvesse Viie Küla MTÜ ettepanekud ja seisukohad.	Selgitame, et T4 ala detailplaneeringu koostamine on jõudnud eskiisi staadiumisse – see tähendab, et on koostatud esmane planeeringulahendus ning küsitud sellele arvamust nii ametiasutustelt kui elanikkonnalt. Omavalitus koondab laekunud ettepanekud, võtab nende osas seisukoha ning sellele järgneb planeeringumaterjalide täiendamine, sh võidakse asjakohaste ettepanekute alusel teha planeeringulahenduses muudatusi. Planeeringu menetlusel lähtutakse planeerimisseaduses sätestatud menetlusnõuetest, sh kaasamisnõuetest. Detailplaneeringut puudutavate otsuste tegemisel on Kehtna Vallavolikogule sisendiks kõik planeeringu käigus selgunud asjaolud, sh laekunud elanikkonna arvamused. Planeeringu menetluse käigus laekunud kirjad registreeritakse valla dokumendihaldussüsteemis. Planeeringu avalikustamise käigus laekuvad ettepanekud ja küsimused koondatakse, neile koostatakse vastused ja seisukohad ning vastav info avalikustatakse Vallavalitsuse veebilehel.
10) Majanduslikku kasu ühiskonnale tervikuna massilisest tuuletööstuste rajamisest loota pole – see on nüüdseks selge nii Taani, Suurbritannia, Saksamaa kui teiste riikide näitel. Juhuelekter on	Selgitame, et Eesti energiapoliitika kujundamine ei kuulu Vallavalitsuse pädevusse. Omavalitsus lähtub asjaolust, et tuuleparkide kavandamine on Eestis lubatud ning riigiasutuste poolt soovitatav

Esitatud arvamus	Seisukoht
ebastabiilne ja kokkuvõttes ühiskonnale kulukas, vajades enda kõrvale üüratult kalleid tagavaraallikaid. https://arvamus.postimees.ee/8246773/bjorn-lomborg-uusimad-andmed-kinnitavad-ohtlikku-ja-kal-list-valet-roheenergiast https://arvamus.postimees.ee/8188421/tonu-janno-kas-tuulikud-ikka-toovad-elektrihinna-alla-taanis-kull-ei-toonud https://wallstreetjournal.postimees.ee/8240087/wsj-hispaania-elektrikatkestus-oli-taastuenergia-ajastu-esimene-paasuke Akadeemik Jaak Aaviksoo on ETV saates Esimene Stuudio öelnud, et Eesti majanduse seisukohast tuleks enne kõike rääkida rahast ja varustuskindlusest. Aaviksoo sõnul on väga vara loobuda põlevkivist, kuniks tegelikult paremat alternatiivi ei ole. Aaviksoo ütleb, et keskkonnaprobleemid on lahendatavad ka põlevkivi kasutamisega, rääkimata sellest, et see on ka majanduslikult mõistlikum. Juhuelektri stabiliseerimine ja haldamine on nii keerukas ja kallis, et see ei ole mõistlik eemärk. Akadeemik näeb, et Euroopas ja üle maailma on tuumaenergiaga seotud stigma hakanud kaduma: „Osalt ratsionaalsetel põhjustel, aga veelgi enam häda sunnil, seepärast et head lahendust fossiilide kõrvale stabiilse allikana tegelikult ei ole.“ https://iupiter.err.ee/1609695485/esimene-studio	tegevus. Taastuenergia vajaduses küsimuste vastused on koondatud https://keskkonnaportaali.ee/et/teemad/taastuenergia/taastuenergia-kkk. Taastuenergia osakaalu suurus Eesti energiaportfellis ja maismaatuuleenergia vajalik osakaal on asjakohane määrata Energiamaajanduse arengukavas ning sellekohased ettepanekud on asjakohane suunata Kliimaministeeriumile.
Võttes arvesse kõiki eelmainitud asjaolusid ning paratamatult loodusele ja inimeste elukeskkonnale tekkivaid häiringuid, samuti arvestades, et Eesti ühiskonnale tuuletööstuste rajamisest üldist majanduslikku kasu loota ei ole soodsa ja stabiilse elektri näol, teen Kehtna valla volikogule ettepaneku mitte kehtestada T4 tuulepargi detailplaneeringut.	Detailplaneering jõuab volikokku otsustamiseks kahel korral: vastu võtmisel ja kehtestamisel – volikogu saab oma otsuse teha vastavasse planeeringu etappi jõudmisel. Detailplaneeringut puudutavate otsuste tegemisel on Kehtna Vallavolikogule sisendiks kõik planeeringu käigus selgunud asjaolud, sh laekunud elanikkonna arvamused.
24 Erasik M. K., 7-6/2023/1740-108	
Maaparandussüsteemide kahjustamise risk ja ebapiisavad leevendusmeetmed KSH aruanne on tuvastanud, et tuulik nr 9 on kavandatud otse Tammealuse maaparandussüsteemi eesvoolule, mis on kriitilise tähtsusega laia piirkonna kuivenduse tagamisel. Sellest hoolimata ei ole KSH-s ega detailplaneeringu seletuskirjas seatud arendajale konkreetset ja siduvat kohustust tuuliku asukoha muutmiseks, vaid on piirdutud mittesiduva soovituselga see "võimalusel" nihutada. Selline lähenemine on vastutustundetu ja seab ohtu teiste maaomanike vara, kuna eesvoolu ümberhitamine võib halvendada selle toimimist ja põhjustada liigniiskuse probleeme. Ettepanek: Nõuan, et detailplaneeringusse lisataks selge ja siduv tingimus: "Tuuliku nr 9 asukoht tuleb nihutada selliselt, et see ei paikneks Tammealuse maaparandussüsteemi eesvoolul ega selle kaitsevööndis."	Ettepanekut kaalutakse planeeringu edasisel koostamisel tehes vajadusel täiendavat koostööd Maa- ja Ruumiameti maaparanduse osakonnaga. Selgitame, et eesvoolu alale tuulikuplatsi rajamine saab olla võimalik ainult vastava eesvoolu ümberprojekteerimisel (asukoha muutmisel), mille käigus tuleb tagada maaparandussüsteemi toimimine. Planeeringus on seatud selgelt tingimus, et tagada tuleb maaparandussüsteemide toimimine ja terviklikkus ning tegevusega ei tohi muuta veerežiimi maaparandussüsteemi ümbritsevatel aladel. Vajadusel tuleb kavandada kuivendussüsteemide osade ümbertõstmine, täiendamine vms. Kõik tegevused

Esitatud arvamus	Seisukoht
Infraheli kahjulik mõju, sh kaugmõju! Olen tuuletööstusparkide rajamise vastu Kehtna valda ka infraheli silmas pidades, selle kahjuliku mõju tõttu. Palun seega tähelepanu pöörata samuti alljärgnevale infoviidetele, mis toob välja tuulikute infraheli kahjuliku kaugmõju. Välismaa näidete varal palun tehke sellega seoses järeldused ka meie olude kontekstis ja kaitske elanikkonda ja looduskeskkonda - sest tuugenite infraheli kahjulik mõju ületab kaugelt ka valla piire ja mõjutab teisi haldusüksusi väljaspool Kehtna valla piire. https://syte.fi/2019/08/03/infrasound-from-wind-turbines-is-detected-in-a-distance-of-40-60-km-from-wind-parks-during-more-than-50-of-the-measurement-days/?fbclid=IwY2xjaw-LKiuxleHRuA2FlbQlXmABicmlkETR0cFd1QlJUblld0JMOHlyAR7XdGctDQ3eVSavy-JVhmQlWnKkCekn_ePyxmFlisjyFRyz30YrcQsvSbjysew_aem_xjej81b4WTeAUQfHtnBkQg https://www.researchgate.net/publication/281707838_On_infrasound_generated_by_wind_farms_and_its_propagation_in_low-altitude_tropospheric_waveguides Palun võtta tõsiselt ka Mariana Alves Pereira tuugenite infraheli mõju uurimustööde järeldusi, hoiatusi ja soovitusi ning lähtuda neist ka Kehtna valla kontekstis. Infoviiteid teemat avava lisainfoga võib vajadusel juurde saata.	maaparandussüsteemidega tuleb kooskõlastada Maa- ja Ruumiametiga. Selgitame, et tuulikute infraheli osas on avaldatud mahukalt materjale, sh ka olulises koguses väärinformatsiooni. Tuulikute töötamisega kaasnevad kindlasti ka infraheli sagedustele vastavad helilained ning tundlike mõõteseadmetega võib neid olla võimalik registreerida suurtel kaugustel. Planeeringu ja selle KSH koostamisel on lähtutud teadmisest, et tuulikute poolt tekitatav infraheli jääb asjakohaste teadusuuringute tulemuste kohaselt alla inimeste tajuläve ja ei oma seetõttu olulist mõju inimeste tervisele (vastav ülevaade antud Kliimaministeeriumi juhendi ptk-s 2.4.2, Terviseameti tuuleparkide veebilehel²³ ja Sotsiaalministeeriumi kirjjas²⁴). Kliimaministeeriumi kinnitusel on nende tellimisel Tartu Ülikool koostamas täiendavalt teaduskirjanduse põhjalikku ülevaadet tuulikute müra (sh infraheli) käsitluse osas uusimas teaduskirjanduses. Antud töö peaks eeldatavalt valmima 2025 suvel. Selle avaldamisel tutvub nii Kehtna Vallavalitus kui planeeringu KSH koostaja ka antud tööga ning vajadusel võetakse antud töö tulemusi arvesse ka planeeringu koostamisel.
25 Erasik M.I., 7-6/2023/1740-109 Maaparandussüsteemide kahjustamise risk ja ebapiisavad leevendusmeetmed (viide KSH ptk 4.4.2) KSH aruanne on tuvastanud kriitilise riski, märkides, et tuulik nr 9 on kavandatud otse Tammealuse maaparandussüsteemi magistraalkraavile ehk eesvoolule, millest sõltub laia piirkonna, sh teiste eraomanike maade kuivendatus. Sellest hoolimata ei ole KSH-s ega detailplaneeringu seletuskirjas seatud arendajale konkreetset ja siduvat kohustust tuuliku asukoha muutmiseks, vaid on piirdutud mittesiduva ja ebapiisava soovitusiga see "võimalusel" nihutada. Selline lähenemine on vastutustundetu ja seab otsesse ohtu teiste maaomanike vara ja seaduslikud õigused, kuna eesvoolu ümberehitamine on tehniliselt keeruline ja võib halvendada kogu süsteemi toimimist, põhjustades liigniiskuse probleeme. Ettepanekud: Nõuan, et detailplaneeringusse lisataks selge, tingimusteta ja siduv kohustus:	Ettepanekut kaalutakse planeeringu edasisel koostamisel, tehes vajadusel täiendavat koostööd Maa- ja Ruumiameti maaparanduse osakonnaga. Selgitame, et eesvoolu alale tuulikuplatsi rajamine saab olla võimalik ainult vastava eesvoolu ümberprojekteerimisel (asukoha muutmisel), mille käigus tuleb tagada maaparandussüsteemi toimimine. Maaparandussüsteemide projekteerimine ja ehitamine, sh vastavad pädevusnõuded on reguleeritud Maaparandusseaduses ja selle alamaktides. Kuna tegu on juba õigusaktiga selgelt reguleeritud tegevusvaldkonnaga, siis vastavate nõuete dubleerimine planeeringus ei ole asjakohane. Lisaks

²³ <https://www.terviseamet.ee/tuulepargid#kas-terviseamet-on-s>

²⁴ Sotsiaalministeerium 10.03.2025 nr 5.1-2/679-1

Esitatud arvamus	Seisukoht
"Tuuliku nr 9 asukoht tuleb nihutada väljapoole Tammealuse maaparandussüsteemi eesvoolu ja selle kaitsevööndit. Uus asukoht peab välistama igasuguse negatiivse mõju maaparandussüsteemi toimimisele." Lisanõue eksperthinnangu ja vastutuse kohta: "Lisaks peab arendaja enne detailplaneeringu kehtestamisele saatmist esitama vastava pädevusega maaparanduseksperdi (kutseline hüdrotehnikainsener) koostatud hinnangu, mis tõendab, et tuuliku uus asukoht ja selle ehitustegevus ei avalda negatiivset mõju maaparandussüsteemile. Arendaja kannab täieliku ja tagasivõtmatu vastutuse kõikide kahjude eest, mis võivad tekkida teistele maaomanikele maaparandussüsteemi toimimise halvenemise tõttu, mis on põhjustatud tuulepargi ehitus- või hooldustöödest."	planeeringus sätestatule kehtivad tegevustele alati ka otse õigusaktidest tulenevad nõuded. Planeeringus on seatud selgelt tingimus, et tagada tuleb maaparandussüsteemide toimimine ja terviklikkus ning tegevusega ei tohi muuta veerežiimi maaparandussüsteemi ümbritsevatel aladel. Vajadusel tuleb kavandada kuivendussüsteemi osade ümbertõstmine, täiendamine vms. Kõik tegevused maaparandussüsteemidega tuleb kooskõlastada Maa- ja Ruumiametiga.
26 Erasisik T. S., 7-6/2023/1740-110	
1. Alternatiivid 1.1. Miks pole kaalutud madalamaid tuulikuid ja hinnatud nendega kaasnevat võimalikku mõju? 1.2. Miks peaksid tuulikud olema kuni 280-meetri kõrgused?	1.1. Tuuleparkide mõju hindamise praktikas kaalutakse soovitud väiksemaid tuuliku parameetreid reeglina olukordades, kus suuremate parameetritega kaasneb oluline keskkonnamõju või tehnilised kitsendused, mida väiksemate parameetritega tuuliku puhul oleks võimalik vältida. Eluslooduse osas esineb samas reeglina olukord, kus väiksemate parameetritega tuulikute sama energiakoguse tootmiseks esineb vajadus neid rajada rohkem. Suurem tuulikute arv aga annab reeglina negatiivsema keskkonnamõju kui väiksem arv suuremaid tuulikuid. 1.2. Tuulikute maksimaalse kõrguse osas lähtutakse huvitatud isiku poolsest kirjeldusest, millist objekti soovitakse kavandada. Vastav maksimaalne hinnatav kõrgus on kajastatud ka KSH programmis, millest on lähtutud KSH aruande koostamisel. Tuulikute puhul on tuuliku kõrguse määrajaks tuulekiirus. Tuulekiirus suureneb kõrguse suurenedes ning üldjuhul on sisemaal efektiivsemad kõrgemad tuulikud.
2. Natura hindamine 2.1. „Natura loodusalade puhul on üldjuhul mõjuala ulatuseks hinnatud 100 m loodusalast. Eriti tundlike märgalade puhul võib võimaliku mõjuala ulatuseks hinnata kuni 250 m. Loodusalade puhul, mille kaitse-eesmärgiks on nahkhiired võib mõjuala ulatuseks olla 1000 m. Väljatoodud kaugustel ühtegi Natura loodusala ei paikne, seega välistati mõju Natura 2000 loodusaladele seoses nende kaugusega (Joonis 6).“ Ei ole selgitatud, kuidas on sellise lähenemiseni jõutud. Kui inimest mõjutab vähemalt 3	Antud KSH osa täiendatakse, tuues välja selgemalt viited ja hinnangud, millest kauguspühvrite puhul on lähtutud. Natura hindamise osas selgitame, et Natura hindamise puhul lähtutakse konkreetse Natura ala kaitse-eesmärkidest. Loodusalade puhul on kaitse-eesmärgiks loodusdirektiivi elupaigatüübid ning liigid, kelle suhtes mõju hinnatakse.

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
kilomeetri kaugusele, mõjutab ka teisi loomi, sh linde ja seetõttu on ilmselge, et mõju ulatub oluliselt kaugemale kui 100 m. Samuti mõjutab rohevõrgustiku ala kahjustamine liikide rändamist ja levimist. Paraku lähtutakse väärist eeldusest, et mõju puudub, kuid sisuliselt ei ole seda põhjendatud või võimalikke mõjusid (nt müra, rohevõrgustiku killustamine, kaevandamine maavarade saamiseks, kumulatiivsed mõjud, mis tekivad Eestisse paljude tuuleparkide rajamisel) analüüsitud. Kui räägitakse loodusalast, siis kogu sealne elustik peab olema kaitstud, sh linnud. Samuti võivad olulised mõjud olla veerežiimi muutmisel ja mõju ulatuda kilomeetrite kaugusele. Siinjuures on oluline, et praegu toimuv Imsi turbakarjäär on näide, kus lasti ja lastakse ellu viia tegevust, mis ilmselgelt Natura ala kahjustab. Natura ala kõrvale rajati kraavid, mis kuivendavad ka Natura ala ning turba väljavõtmisega muudetakse ala veerežiimi laiemalt. Kaevanduse äärne piirkond ei vasta enam raba elupaigatüübile. Ka antud asjaolu võiks olla välja toodud, ehk siis niigi ebaseaduslikult kahjustatavat Natura ala ei ole enam mingil juhul lubatav veel kahjustada.	Tuuleparkide rajamisega kaasneb platside, teede ja vajadusel teede/platside püsivuse tagamiseks nõvade või kuivenduskraavide rajamine. Isegi väga tundlike koosluste (nagu siirdesood) suhtes piirdub selliste kuivendusrajatiste mõju 400 meetriga²⁵. Antud juhul on vahemaa Kõnnumaa-Väätsa loodusala ja lähima tuulikuga u 2 km ja Salavalge-Tõrasoo loodusalaga u 1,8 km ehk vajalik puhverala on mitmekordselt täidetud. Tuulikute vundamentide ehitusaegne võimaliku veealanduse ulatus on hinnatud KSH aruandes ptk-s 4.4.1. ja alanduslehtri väga konservatiivsete prognooside alusel ei ulatu planeeringulahenduse korral vundamendi-kaeviste veealanduse mõjuala loodusaladeni. KSH aruande koostamisel on muuhulgas arvestatud ka Imsi turbatootmisala kasutuselevõtu KMH aruandes välja toodud hinnangu-tega ning seal esitatud vajadusega säilitada turbatootmisalast läänes paiknev maardla osa kaevandustegevusest väljajäävana. Antud asjaolu on olnud üheks aspektiks esialgu soovitud tuulikute arvu vähendamiseks ning planeeringuala kaguosas tuulikute mitte kavandamiseks.
3. „Järgnevalt on antud ülevaade linnualade kaitse-eesmärgiks olevate liikide elupaikade paiknemise, elupaigaeelistuse ja liigikaitseliselt soovitatavate kaitset tagavate puhvrite osas seoses tuulikutega.“ Vastavalt linnudirektiivile tuleks hinnata mõjusid kõikidele looduslikult esinevatele linnuliikidele Natura alal ja kui on oht nende kahjustamiseks, siis tegevust mitte lubada. Kui tegevust ikkagi soovitakse nt sotsiaalmajanduslikel põhjustel või julgeolekukaalutlustel ellu viia, siis küsida eriluba Euroopa Komisjonilt.	Selgitame, et Natura hindamisel lähtutakse vastava Natura ala kaitse-eesmärkidest. Natura hindamise raames ei kuulu hindamisele kõikidele vastaval alal looduslikult esinevate liikidele. Natura hindamisel on lähtutud asjakohastes juhendmaterjalides kirjeldatud põhimõtetest https://keskkonnaamet.ee/elusloodus-loodus-kaitse/tegevused-kaitstavatel-aladel/natura-hindamine.
4. „Ühegi linnuliigi puhul ei saa põhimõtteliselt välistada juhuslikke kokkupõrkeid tuulikutega rändel või juhuslikel ülelendudel, kuid Natura hindamise kontekstis ei saa seda pidada mõjuks linnuala kaitse-eesmärkidele.“ Ei saa aru sellest väitest. Kui linnuala kasutatav lind pörkab kokku tuulikuga, siis see on kindlasti mõju linnuala kaitse-eesmärkidele.	Selgitame, et Natura hindamise kontekstis lähtutakse vastava Natura linnuala kaitse-eesmärgiks olevate liikide linnualaga seotud elupaigakasutusest ja kavandatava tegevuse mõjust sellele. Enamik linnuliike võivad oma elutegevuse käigus võtta ette ka eberegulaarseid lende väljaspoole Natura ala (sh ka väljaspoole Eesti territooriumit) eeskätt väljaspool pesitsusperioodi. Selliste

²⁵ Tartu Ülikool. 2023. Maaparandussüsteemide negatiivsete mõjude leevendus- ja kompensatsioonimeetmete rakendamise juh. Täiendatud versioon

Esitatud arvamus	Seisukoht
	lendude puhul ei ole võimalik kokkupõrkeriski ei tuulikute ega muude ohuteguritega hinnata. Samuti ei saa sellisel juhul väljaspool Natura ala paiknevaid võimalikke ohutegureid (sh tuulikuid, aga ka nt elektriliine, klaasfassaade, autosid jpm) pidada Natura hindamise kontekstis mõjuks kaitse-eesmärkidele.
5. Mõju metsisele ja must-toonekurele jt kaitsealustele linnuliikidele Antud juhul pole põhjendatud negatiivse mõju lubamine. Kui tegu on loodusväärtusega, mis on üleeuroopaliselt väärtustatud ja kaitset vajav, siis tuleks seda kaitsta. Ei saa aru, kes hakkab neid leevendusmeetmeid ellu viima ja nt must-toonekure puhul on välja toodud soovituslik meede (lk 51), mis sisuliselt ei tähenda ka mingit kohustust kellelegi. Kui tuulikute tagajärjel linnud hukkuvad, siis ei ole enam kasu uue elupaiga loomisest. Meie teadmised must-toonekurgede elupaikade ja kaitse vajaduse osas on ebapiisavad, samuti kaitse korraldamise oskused, seda näitab see, et liigi arvukus langeb ja kaitse korraldamine on olnud ebapiisav. Selletõttu ei saa teha mingeid leevendusi must-toonekure kaitse osas, vastupidi kaitset tuleks tugevdada.	KSH aruandes ei nähta ette olulise ebasoodsa mõju lubamist metsise ja must-toonekure suhtes. Olulise ebasoodsa mõju vältimiseks on kavandatud leevendusmeetmed. Planeeringulahenduse koostamisel on arvestatud KSH tulemustega, sh leevendusmeetmetega. Vähendatud on tuulikute arvu, tagades linnustiku jaoks oluliste alade säilimine tuulikute vabana. Planeeringus on esitatud kohustuslikud leevendavad meetmed (esitatud tingimustena). Antud tingimused on planeeringu elluviijale kohustuslikud. Lisaks on esitatud täiendavate meetmete soovitused. Täiendavad soovituslikud meetmed on välja toodud informatiivsena kaardistamaks ära võimalusi mõjude täiendavaks leevendamiseks kui tuulepargi käitamisel selleks vajadus ilmneb. Täiendavad meetmed võidakse muuta tuulepargi tegevusloas kohustuslikuks kui planeeringus kavandatud järeelseire alusel ilmneb ebasoodne mõju. Liigikaitse tegevused liigi seisundi parandamiseks määratakse liigi kaitse tegevuskavades, mille koostamist koordineerib Keskkonnaamet.
6. Natura elupaikade ja kaitsealuste taimeliikide inventuur. Taimestiku-uuringu käigus tuvastatud potentsiaalsed loodusdirektiivi elupaigad ei pruugi elupaigatüübi kirjeldustele vastata veel täies mahus, kuid kaardistamisel seati tingimuseks, et direktiivi elupaikade liigitustel arvestatakse ka aladega, mis eeldatavalt hakkavad vastava elupaigatüübi tunnustele vastama looduslike protsesside jätkumisel lähima mõne aastakümne jooksul. Eelkõige puudutas see mõningaid metsaalasid, kus puistu vanus, liigiline mitmekesisus, rindelisus ja erivanuselisus olid tunnustele vastavad, kuid lamapuidu hulk pole veel saavutanud vanade loodusemetsadele omast osakaalu. Peatükis 4.3.1.2. räägitakse olemasolevatest andmetes EELISes, kuigi sel alal ei ole Natura elupaikade inventuuri tehtud. KSH käigus tehtud uuringut ei saa nimetada elupaikade inventuuriks, kuna sisuliselt elupaikade väärtust ei hinnatud. Avalikus aruandes ei olnud ka elupaigatüüpe välja toodud. On	Selgitame, et taimestiku uuringu käigus kaardistati nii potentsiaalsed kui loodusdirektiivi elupaigatüübi tunnustele käesoleval ajal vastavate elupaigatüüpide esinemisalad. KSH aruandes on vastav inventuuri tulemus kuvatud „Joonis 9. Alternatiiv I ja II lahenduse kattuvus kaardistatud loodusdirektiivi elupaigatüüpide esinemisaladega“. Planeeringulahenduse koostamisel on inventuuri tulemustega arvestatud ning looduskaitsealustel kõrgema väärtusega koosluseosas (sh loodusdirektiivi elupaigatüüpidele vastavad eraldised) on ehitusaladena välistatud. Kõik läbiviidud inventuuride andmed on esitatud ka Keskkonnaametile, kes otsustab nende kandmise ametlikesse registritesse. Käesolevaks ajaks on Eesti Looduse Infosüsteemi kantud

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
arusaadav, et KSH aruandes seda uuringut, kui elupaikade inventeerimise juhendile mittevastavat inventuuri ei käsitleta, kuid sel juhul tuleb läbi viia uus uuring. Ei saanud aru, kas määrati elupaigatüüpsid ja nende esinduslikkust ja kas taimeliikide leiualad on kaardistatud piisava täpsusega. Uuringu aruandes räägitakse ainult potentsiaalsetest elupaikadest. See näitab, et uuringus on jõutud vääratele tulemustele, kuna antud alal kindlasti elupaikasad esineb, seal on isegi vääriselupaiku, mis kindlasti vastavad Natura elupaikade tunnustele. Natura elupaikadele võivad mõjuda ka naabruses ja ka kaugemal toimuvad tegevused, nt kuivendamine, teede rajamine. Naabruses toimuvad tegevused võivad mõjutada ka kaitsealuseid liike, sh ka eesti soojumikat. Kas liikide andmed jõuavad ka EELIS-esse, et nendega arvestataks edaspidi lubade väljaandmisel?	juba KSH raames läbiviidud linnustiku inventuuris kaardistatud elupaigad.
7. Alternatiiv I puhul on raadatava metsa ulatus u 23 ha ja alternatiiv II korral u 13 ha. Palun käsitleda, kas selline tegevus on kooskõlas taastuvenergia direktiiviga. Kuidas see on taastuvenergia, kui selle käigus hävitatakse looduslikke ökosüsteeme, väheneb nende alade süsiniku varu ja sidumisvõime.	Selgitame, et Kehtna Vallavalitsus lähtub detailplaneeringu menetluses kehtivast seadusandlusest. Kehtna Vallavalitsuse pädevusse ei kuulu EL direktiivide ülevõtmine Eesti õigusruumi ning keskkonnavalaseid direktiive puudutavate küsimustega soovitame pöörduda Kliimaministeeriumi poole. Kliimaministeeriumi poolt jagatud info alusel lähtub Eesti taastuvenergia arendamisel taastuvenergia direktiivist. Direktiivi eesmärk on kõigi taastuvenergiaprojektide menetlusi kiirendada. Kui planeeritav tuulepark juhtub asuma sellises kohas, kus mõju looduskeskkonnale on väike, saab sellise projektiga edasi liikuda veelgi kiiremini. Sellised alad loetakse eelnõu kontekstis eelisarendusalaks ja neile kehtivad nõtavareeglitest veelgi kiiremad ja lihtsamad menetlusreeglid. Direktiiv soosib selliste alade ehk eelisarendusalade kasutamist, aga ei välista taastuvenergia projekte muudes piirkondades. Tuulepargi planeeringut saab kehtestada ja tegevusluba välja anda ka siis, kui ala ei vasta eelisarendusala tingimustele. Direktiivi eesmärk on taastuvenergia arendusi kiirendada, tehes erisusi ka senisest väga piiravatest loodusdirektiivi sätetest. Direktiivi eesmärk ei ole suunata tuuleparke üksnes tehise-, tööstuslikele või väheväärtuslikele aladele. Kehtna vald planeerib tuulikuid asukohta, kuhu on neid võimalik planeerida tulenevalt keskkonnakaitse ja rahvatervise kaitse tagamise põhimõtetest.

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
	Tuulepargi rajamisega kaasneva kasvuhoonegaaside jalajälje arvutus, mis arvestab ka maakasutuse muutusega on esitatud KSH aruande ptk-s 4.10.2.
8. 4.3.2.4 Kollane ala — laanerähni ja valgeselg-kirjurähni kaitse seisukohalt tsoon, kus negatiivne mõju on mõõdukas ja võimalusel tuleb tuulikute rajamist vältida. Tuulikute rajamisel rakendada leevendusmeetmeid (vt ptk 4.3.2.7). See ala ei tundu piisav, arvestades, et tuulikute mõju ulatub kaugele ja lindusid häiritakse. Palun selgitada välja, kui kaugele ulatuvad tuulikute mõjud nendele liikidele ja välistada selles piirkonnas tuulikute püstitamine.	Koostatud planeeringulahenduse puhul ei kavandata ehitusalasid linnustiku hinnangus kollaseks tsoneeritud alale. Rähnide puhul on tuuleparkidega kaasnevaks peamiseks võimalikuks mõjuks elupaikade kadu seoses otsese ehitustegevusega elupaikadele ²⁶ . Antud juhul seda II kategooria rähniste puhul tuulepargi rajamisel välditakse.
9. Uuringu järgi oleks tuuleparkidel negatiivne mõju rohevõrgustikule. Siit tuleb teha järeldus, et tuuleparke tuleb planeerida mujale kui rohevõrgustiku aladele.	Rohevõrgustikule avalduvate mõjude hinnang on esitatud KSH aruande ptk-s 4.3.4. Hinnangus tuvastatud ebasoodsate mõjude vähendamiseks on antud soovitusel meetmete rakendamiseks mõjude leevendamiseks. Meetmeid on arvestatud planeeringulahenduse koostamisel. Antud piirkonna rohevõrgustikule avalduvate mõjude kompenseerimisega (rohevõrgustik täiendamisega) on tegeletud ka Kehtna valla üldplaneeringu koostamisel ning üldplaneeringus on nii Rail Balticu kui tuulealade võimaliku ebasoodsa mõju kompenseerimiseks laiendatud piirkonna rohevõrgustikku tagamaks selle toimimist. Eelnevalt lähtuvalt ei ole tuvastatud, et tuulepargi rajamine avaldaks piirkonna rohevõrgustiku toimimisele olulist ebasoodsat mõju kui rakendatakse leevendavaid meetmeid.
10. Kas on hinnatud mõju lmsi raba ja järve rekreatsiooniväärtustele? Sh kujutatud vaadet, mis oleks tuulikutega.	lmsi järve puhkeala lisatakse vastavalt ettepanekule täiendavalt visualiseeringupunktide loetellu ja sealt koostatakse täiendavalt visualiseering.
11. Miks pole hinnatud, kuidas tuulikud paistaksid Paluküla hiimäelt, looduslikust pühapaigast ja Kastna hiimäelt, samuti looduslikust pühapaigast. Kui seda pole tehtud, ei saa väita, et tuulepark ei kahjustaks kultuuripärandit (vt lk 156).	KSH aruannet täiendatakse looduslike pühapaikade käsitlemise osas. Paluküla hiimäelt ei tuvastatud visualiseeringute koostamiseks läbiviidud välitööde käigus avatud vaatekoridore, kust tuulepark nähtavaks jääks. Kastna Hiimäe osas viiakse läbi täiendav väli-vaatlus tuvastamiseks vaatekoridoride esinemist.
12. 4.11.3 Alternatiivide võrdluses on leitud, et ükski alternatiiv ei kahjustaks kultuuripärandit. Samas on välja toodud: "Detailplaneeringu ala ei kattu looduslike	Vastavalt teie märkusele täiendatakse KSH aruandes looduslikke pühapaiku käsitlevat hinnangut. Piirkonnas täiendavat looduslike

²⁶ https://kliimaministeerium.ee/sites/default/files/documents/2022-12/L%C3%B5pparuanne%20-%20%C3%9Cle-eestiline%20maismaalinnustiku%20anal%C3%BC%C3%BCs_0.pdf

Esitatud aramus	Seisukoht
<i>pühapaikadega, lähimad looduslikud pühapaigad jäävad detailplaneeringu alast u 1,3 km kaugusele ida suunda (Hiemägi ja Hiiesoo), u 2,9 km kaugusele põhja suunda (Kalbu allikad ja Hiiealune) ja u 3,5 km kaugusele lääne suunda (Kuningapalu tammik, KLO1200395)."</i> KSH-s pole põhjendatud, millele tugineb järeldus, et ükski alternatiiv ei mõjutaks kultuuripärandit negatiivselt. Kui looduslikud pühapaigad jäävad niivõrd lähedale, siis on tõenäoline nende kahjustamine. Selle väljaselgitamiseks peaks vastavad looduslike pühapaikade eksperdid seda mõju hindama. Aga antud KSH-s sellist ekspertide (nt looduslike pühapaikade eksperdinõukogu) tehtud hindamist ei nähtu. Teiseks ei ole piirkonnas läbi viidud piisavalt põhjalikku looduslike pühapaikade inventuuri, et väita, et arendusala mõjualas ei võiks veel esineda looduslikke pühapaiku.	pühapaikade inventuuri planeeringu koostamisel ei kavandata. Vastavat uuringuvajadust ei kaardistatud KSH programmi koostamisel. Samuti on antud alal juba läbi viidud üle-eestiliselt käimas olev looduslike pühapaikade inventuur, mille tulemustest lähtutakse looduslike pühapaikade paiknemise ja väärtuste osas. Kuna ala on juba olnud hõlmatud üle-eestilise pühapaikade inventuuriga, siis võib ala uuritust antud aspektist pidada heaks.
13. „TU4 uuringuala vaadeldi rähnioloendusel 24.03 ühel korral emast metsist ala põhja osas ning ühel korral isast metsist ala lõuna osas. Lõuna osas leiti tegevusjälgi, väljaheited ühes kohas. Metsise ja tedremängu loendusel 13.04.2024 tuvastati ühe kukega metsisemäng ala lõuna osas. Koosluse poolest on see metsaeraldis (raba KKT) sobiv metsisele mängualaks, kuid arvestades selle eraldise väiksust (alla 2,5 ha), killustatust (eraldis piiravad igast küljest lagedaks raiutud alad) ning tee lähedust, siis seda paika ei saa pidada soodsaks mängukohaks metsisele. 23.06.2024 vaadeldi üht isaslindu uuringuala kaguservast väljas. Uuringualal on metsistele sobivaid elupaiku väga vähe ning need elupaigad on väikesed ja killustunud. Siiski arvestades naabruses olevate metsisemängude hääbumist on ka 1 kukega mäng uuringualal tähelepanuväärne. Võttes arvesse siiski toimunud vaatlusi, siis viidi suvisel perioodil lisaks veel läbi elupaikade seisundi hindamine uuringualast väljaspool Lelle raba ümbruses. Selle hindamise tulemusena on alust arvata, et metsistele parim elupaik asub Lelle raba edela osas. Selles osas vaadeldi isast metsisekukke 23.06.2024. Varasematel seiret ei ole vaadeldud metsist Lelle rabas.” Kohalikud kasutavad Lelle raba asemel “Imsi raba”, see peaks arusaadavuse huvides olema välja toodud). Kui kaugemale ulatub tuuliku mõju metsistele antud juhul (kuni 280 meetri kõrgused tuulikud)? Kas sellest lõigust võib järeldada, et tuulepargi arendus mõjutaks metsist negatiivselt? Miks ikkagi KSH jõuab järeldusele, et tuulikupark oleks lubatav?	Lelle raba nimetuse osas lähtutakse põhikaardil esitatud kohanimest. Parema mõistetavuse huvides lisame alternatiivse nime info. Metsise mõju osas on planeeringulahenduse koostamisel arvestatud linnustiku inventuuri ning selle alusel ornitoloogide poolt antud hinnanguid. Metsise osas on planeeringuala oluline eeskätt metsise elupaikadevahelise sidususe tagamise osas. Sellest lähtuvalt on vähendatud tuulikute arvu ning tuulikuid ei kavandata planeeringuala lõunaosasse, mis on vajalik säilitada looduslikuna metsise elupaikadevahelise sidususe säilitamiseks. Samuti ei kavandata tuulikuid 1 km raadiusesse Lelle/Imsi raba servas määratud metsisele sobilikust mängualast. Metsise puhul on mõjuala määramisel lähtutud üle-eestilise maismaalinnustiku analüüsi soovitustest, kus teaduskirjandusele tuginedes on soovitatud järgida 1 km puhverala ümber kodupiirkonda/kaardistatud elupaikade.
14. „Tedremänge tuvastati üks turbafreesväljast ida poole raiesmikul kahe kukega rähnioloendusel 24.03.2024 ning tedreloendusel 13.04.2024. Punktloendusel 23.05.2024 kuuldi tetresid turbafreesväljadelt, samas varakevadel registreeritud mängu raiesmikul enam ei olnud. Tetrele mänguks sobivaid elupaiku uuringualal ei ole, kuid pesitsuseks sobivaid soostunud metsi on vähesel määral Vastja oja kallastel ja Lelle raba ääres. Tedrele sobivaimad elupaigad jäävad arendusalalt välja Kõnnumaa hoiualale,	Tedre elupaikadele avalduva mõju osas on planeeringulahenduse koostamisel arvestatud linnustiku inventuuri ning selle alusel ornitoloogide poolt antud hinnanguid. Koostatud planeeringulahenduse puhul jäävad kavandatavad tuulikud Lelle rabaga seotud tedre elupaigast vähemalt 1,5 km kaugusele. Sellisel kaugusel ei

Esitatud arvamus	Seisukoht
<i>elupaigas KLO9131887 on 2015 aastal registreeritud kokku 10 mängivat kukke34. Tedremäng asub arendusalast 1 km kaugusel.</i> Milline on võimaliku arendustegevuse mõju tetretele? Kas arendustegevus mõjutaks tetrede käe-käiku ja elupaiku (nii mänguala kui ka muid elupaiku). Kui kaugele ulatub tuuliku mõju tetretele antud juhul (kuni 280 meetri kõrgused tuulikud)? Miks ikkagi KSH jõuab järeldusele, et tuulikupark oleks lubatav?	ole oodata tedre elupaigale tuulikute tulenevaid mõjusid, mis võiksid elupaiga seisundit kahjustada.
15. Ei suutnud KSH-s leida arendusala naabrusesse jääva Kõnnumaa loodusala ja Kõnnumaa-Väätsa linnuala piiresse jääva Kõnnumaa hoiuala (Imsi raba ja ümbritsevad alad) linnustiku ülevaadet (v.a teder). Kas ala on üldse piisavalt põhjalikult läbi uuritud? Miks seda ei tehtud käesoleva KSH raames? Kõnnumaa loodusala kaitsekorralduskavas 2020-2029 on märgitud, et Kõnnumaa hoiualal elavad linnuala kaitse-eesmärgiks olevad kiivitaja, sookurg ja rüüt, samuti II kategooria liik mustsaba-vigle ja III kategooria liik punajalg-tilder. Tuleks hinnata ka, kuidas kaovad potentsiaalsed elupaigad seal erinevatele linnuliikidele. Kui alal asuvad soodsad elupaigad, kus liike praegusel ajal ei esine, tuleks selliseid elupaiku samuti kaitsta. KSH-s on toodud rüüda kohta: „Sobilikud elupaigad jäävad vähemalt 4 km kaugusele tuulepargi aladest.“ Samas on Imsi raba esinduslik raba älvete ja laugastega, seega see väide on arusaamatu ja rüüta on Imsi rabast ka leitud (Kõnnumaa loodusala kaitsekorralduskava 2020-2029, lk 130).	Selgitame, et planeeringu ja KSH raames teostatakse uuringuid ja hinnanguid, mis on vajalikud kavandatava tegevuse mõju hindamiseks. Kaitsealade kaitseväärtuste ja seisundit puudutavaid uuringuid ja hinnanguid korraldab Keskkonnaamet juhendades kaitsekorralduskavadest. Kaitseväärtuste kaitse tagamine ja selleks vastavate ülevaadete omamine on riigi poolne ülesanne. Detailplaneeringu KSH alusuuringuna on koostatud linnustiku uuring, mis on koostatud lähtudes KSH programmis määratud uuringu lähteülesandele ja antud valdkonnas soovitatud uuringu meetodika ning mahu soovitudele. Rüüda osas selgitame, et antud liigi esinemine on tuulepargile lähimana registreeritud Palasi rabas (jääb samuti Kõnnumaa-Väätsa linnualale ja Kõnnumaa loodusalale). Lelle rabas rüüda elupaiga andmed EELISes puuduvad. KSH aruande edasise koostamise käigus kontrollitakse üle, kas rüüda esinemise koha Lelle rabas esineb varasemate hoiuala puudutavate inventuuride käigus registreeritud elupaiku ja vajadusel täpsustatakse vastavat osa Natura hindamises.
16. Lk 7. <i>„Mõju taimestikule – Alal läbiviidud taimestiku inventuuri käigus tuvastati alal II kaitsekategooria taimeliike (nt eesti soojumikas) ning loodusdirektiivi elupaikade esinemist.“</i> Milliseid II kategooria liike tuvastati peale eesti soojumika? Milliste loodusdirektiivi elupaikade esinemist tuvastati (mis tüüpi ja mis pindalal ja mis esinduslikkusega).	Lause täpsustatakse. II kaitsekategooria taimeliikidest leiti eesti soojumikat. Tuvastati järgnevate elupaigatüüpide eraldisi: siirdesood ja õõtsiksood (7140), soostuvad ja soo-lehtmetsad (9080*), rohunditerikad kuusikud (9050), looduslikus seisundis rabad (7110*), läänetaiga (9010*), aluselised ja nõrgalt happelised liigirikkad madal-sood (7230) ja siirdesoo- ja rabametsad (91D0*). Elupaigatüüpide eraldiste paiknemine on esitatud KSH aruande joonisel 9. Andmed on võimalik huvi korral esitada ruumiandmetena kui soovitakse tuvastada täpset paiknemist ja pindala. Teostatud inventuuri

Esitatud arvamus	Seisukoht
	käigus ei antud elupaigatüübi eraldistele seisundihinnanguid. Lähtuti põhimõttest, et kaardistatud elupaigatüübi eraldised omavad kõrgemat ökoloogilist väärtust ja vajavad säilitamist sõltumata nende seisundihinnangust.
17. „Lk 8. Järeldus: Keskkonnamõju strateegiline hindamine toetab alternatiiv II valikut, kuna see välistab olulise negatiivse mõju loodusväärtustele ning tagab kooskõla riiklike ja kohalike planeeringudokumentide ja eesmärkidega. Ka alternatiiv II rakendamisel tuleb rakendada KSH aruandes kirjeldatud leevendavaid meetmeid ja seiretingimusi. Miks ei toetata 0-alternatiivi valikut, mis säästaks loodust ja inimeste elukeskkonda? Võib ju väita, et kuskil peab elektrienergiat tootma. See on küll õige, kuid eelkõige peaks keskendumas energiasäästule. Elektrienergia eksport aga loodusväärtuste ja inimeste elukeskkonnale arvelt on väga lühinägelik. Arvestades energiatootmise mõju loodusele ja inimeste elukeskkonnale on ainsaks lahenduseks põhjalik energiasääst ja energia tootmine säästlikult, nt püsimeetsanduse võtteid kasutades majandusmetsades.	Selgitame, et 0-alternatiiv on mõju hindamise praktikas kasutatav teoreetiline alternatiiv ehk baasstsenaarium, millega tegevusalternatiivide mõjusid võrreldakse. 0-alternatiiv ei täida kavandatava tegevuse eesmärki, seega ei ole tegu hinnatava tegevusalternatiiviga. Ka keskkonnamõju hindamisel on oluline arvestada kavandatava tegevuse eesmärki ning arvestada nii alternatiivide valikul kui leevendusmeetmete soovitamisel tegevuse eesmärgiga. Antud juhul on tegevuse eesmärgiks taastuenergiapargi rajamine detailplaneeringu alale.
27 Eraisik H. T., 7-6/2023/1740-111	
Tuulikute kõrgus Materjalide kohaselt on plaanis rajada 12 tuulikut (tipukõrgusega kuni 280 meetrit). Konkreetset planeeritavat tuulikute tipukõrgust materjalides nimetatud ei ole, kuid on esitatud andmed, mida on kasutatud teatud juhtudel mudeldamisel. Alternatiiv II korral on planeeritud kasutada kuni 175 meetrise diameetriga tiivikuga tuulikuid, tuuliku torni kõrguseks on arvestatud kuni 190 meetrit (KMH aruande eelnõu p 2.3, lk 13). Nende andmete pinnalt võiks maksimaalne tuuliku tipu kõrgus olla u 265 meetrit. KMH aruande eelnõu p-s 2.3 on viidatud mh huvitatud isiku poolt koostatud tootlushinnangule, mis põhineb piirkorra tuule suuna ja -kiiruse andmetel. Aruande eelnõus on viidatud, et tuulepargi täpsem tootlus on võimalik määrata peale kohapealsete tuule mõõtmiste läbiviimist ja selle alusel alale tuulikumudeli valikut. Palume täiendavalt selgitada: (i) millele tuginedes on huvitatud isik hetkel planeerinud tuulikuparki kuni 190 meetri kõrguse torniga tuulikud? (ii) kas on kaalutud madalamaid alternatiive? Kas on teostatud tasuvusja/või tootusanalüüsi hindamaks, kui suur on kasu, mis kaasneb kõige kõrgema torniga tuulikute kasutamisel? (iii) Kui jah, siis palume selgitada, millised on tootluse erinevused 100, 150 ja 190 meetri kõrguse torniga tuulikute puhul Hiie taastuenergiapargi aladel?	Selgitame, et kavandatavate ehitiste maksimaalne kõrgus on määratud planeeringu põhijoonistel ehitusõiguse tabelites. Eskiislahenduses on planeeringus lubatav tuuliku maksimaalne tipukõrgus 280 m ja vastavast kõrgusest on ka KSH aruande koostamisel lähtutud mõjuvaldkondade puhul, kus tipukõrgus on oluline (visuaal, varjutus, lindude kokkupõrkerisk). Tuulikute maksimaalse kõrguse osas on nii mõjude hindamisel kui planeeringulahenduse koostamisel lähtutud huvitatud isiku poolsest kirjeldusest, millist objekti soovitakse kavandada. Vastav maksimaalne hinnatav kõrgus on kajastatud ka KSH programmis, millest on lähtutud KSH aruande koostamisel. Tuulikute puhul on tuuliku kõrguse määrajaks tuulekiirus. Tuulekiirus suureneb kõrguse suurenedes ning üldjuhul on sisemaal efektiivsemad kõrgemad tuulikud. Tuuleparkide mõju hindamise praktikas kaalutakse soovitud väiksemaid tuuliku parameetreid reeglina olukordades, kus suuremate parameetritega kaasneb oluline keskkonnamõju või tehnilised kitsendused, mida väiksemate parameetritega tuuliku puhul oleks võimalik vältida. Eluslooduse osas esineb samas reeglina olukord, kus väiksemate

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
Tuuliku tipukõrgus omab olulist mõju tuvastamiseks, milline on kohalikele elanikele ja kogukonnale kaasnev negatiivne mõju. Oluline on leida tasakaal. Seega peab kohalikele kõige suuremat negatiivset mõju omava lahenduse kasutamine olema põhjendatud ning sellest saadav tootlus ja kasum sellega proportsionaalne. Pelgalt mõne protsendilise kasumitõusu tõttu niivõrd suurt mõju omava tegevuse õigustamine ei ole põhjendatud. Ennetavalt märgime, et vastusele on meie hinnangul võimalik vastata ka ärisaladust avaldamata, s.t pelgalt ärisaladusele viitamine ei oleks küsimusele piisava põhjalikkusele vastamine.	parameetritega tuulikutega sama energiakoguse tootmiseks esineb vajadus neid rajada rohkem. Suurem tuulikute arv aga annab reeglina negatiivsema keskkonnamõju kui väiksem arv suuremaid tuulikuid. Täpne tuuliku mudel (sh optimaalne kõrgus) selgub tuulepargi projekteerimisel, millele eelneb vähemalt üks aasta kestev kohapealne tuule mõõtmine. Eraldi tootluse arvutusi eri kõrgusega tuulikutele planeeringu koostamisel koostatud ei ole. Tootluse hindamine (arvestades nii tuuleolusid kui ka planeeringust tulenevaid võimalikke tööajapiiranguid) on osa tuulepargi rajamise finantsanalüüsist. Tuulepargi rajamise finantsanalüüs koostatakse sarnaselt teistele äriprojektidele vastava arendaja poolt ning on aluseks investeerimisotsuste tegemisel. Kehtna Vallavalitsus ei ole tuulepargi arendaja.
Visualiseeringud Lelle mõisa pargist tehti 17.05.2025 T4 tuulepargi visualiseeringute tegemiseks fotod. Kuigi Lelle mõisa näol ei ole tegemist muinsusmälestisega, on tegemist siiski piirkonnas ajaloolist väärtust omava hoonete- ja pargikompleksiga. Eeltoodut ilmestab mh ajaloolised sündmused nagu näiteks 1920-1940-ndatel mõisa omaniku Johanna Tetsmanni tegutsemine naiskodukaitses ja pargis organisatsiooni sündmuste läbi viimine (mille eest pälvis ka naiskodukaitses teenetemärgi), nõukogude ajal laulu- ja tantsupidude korraldamine mõisapargis, Tänapäeval nii kogukonna ürituste toimumine (nt iga-aastased Lelle mõisas toimuvad jooksuvõistlused Kehtna (ja nüüd Raplamaa) mõisate jooksusarjast või nt mõisapargist kirjutatud lõputöö (Mark Aleksander Fisher „Seisukorra hinnang ja säilitamise ettepanekud. Lelle mõisa park, Raplamaa“; kättesaadav: Eesti Kunstiakadeemia Muinsuskaitse Digiteek). DP Lisa 1 Kehtna t4 KSH aruandes tuuakse välja väärtusliku maastikuna “Lelle mõis ja vabakujuline mõisapark (10 ha) asub lavaoosi harjal ja nõlvadel, ulatuslikud muruväljad vahelduvad reljeefi rõhutavate puudegruppidega”, millele planeeritav tuulepark omab olulist mõju, sh visuaalset mõju. Tegelikult on pargi looduskaitsealune pindala 20,5ha ja ajalooline park koos säilinud pinnavormide ja maastikuelementidega veel 10 ha suurem. Minu hinnangul ei tohiks tuulikud jääda mõjutama vaateid Lelle mõisale ja pargile. Arvan, et Lelle mõisa park on oma vaadete poolest erakordne ja ainulaadne terve Eesti kontekstis ja Kehtna valla huvidest lähtuvalt ei tohiks planeeritavad tuulepargid antud kohale visuaalset mõju avaldada. Lelle mõisa on kajastanud riiklikud ja kohalikud lehed ja toonud välja just nimelt selle koha miljööväärtust. Näiteks on Eesti päevalehes ilmunud artiklis kirjutatud „Rummu Jüri mängitakse Lelle mõisa looduskaunis (ürgoru ja järvekesega) pargis, just seal, kus	Selgitame, et täiendavate võimalike vaatepunktide info kogutakse laekunud arvamuste alusel (lisaks Lelle mõisa pargile on avaldatud soovi ka teiste täiendavate visualiseeringute koostamiseks) ning nende alusel täiendatakse visualiseeringuid koondavat planeeringu lisamaterjali, sh lisatakse visualiseeringud Lelle mõisa pargist. Esmased visualiseeringud saadeti Teile ka KSH juhteksperdi poolt juunis 2025. Pargi alal teostatud välitööde käigus ei tuvastatud pargis vaba vaatega vaatekoridore. Seoses kõrghaljastusega on tegu piiratud vaadetega pargiga, mille vaateid tuulepargi rajamine ei mõjuta. Vastava analüüsiga täiendatakse KSH aruannet.

Esitatud arvamus	Seisukoht
rahvakangelane omal ajal tegutses“. Kehtna vald tunnustas eelmisel, 2024. aastal Lelle mõisa an-samblisse kuuluvat Olumõisa talu kauni kodu eripreemiaga ja valla lehes kirjutati: “Olumõisa aed on silmapaistev tänu oskuslikule pinnavormide kasutamisele, mitmekesistele istutusaladele ning kutsu-vatele vaadetele, mis suunavad külastajaid edasi liikuma“.	
Kokkuvõtlikult, arvestades alternatiiv (i) olulist mõju ümbritsevale elusloodusele ja muule (loo-dus)keskkonnale, ei ole alternatiiv (i) elluviimine võimalik. Alternatiiv (ii) osas tuleb samuti kaaluda tuulepargi mõju ümbritsevale keskkonnale ning eelistada vähem koormavaid lahendusi, nt tuulikute madalam tipukõrgus, tuulikute väiksem arv, teede asukoha valik jms. Eelistatuim lahendus oleks loomulikult alternatiiv 0.	Seisukoht teadmiseks võetud.
28 Eesti Metsa Abiks MTÜ, 7-6/2023/1740-112	
Üldine ja põhimõtteline seisukoht nr 1: Taastuenergiaparki ei tohi rajada looduslikule metsamaale, rohevõrgustiku alale, vaid juba kahjustatud või ümberkujundatud alale. Käesolevaga juhime tähelepanu asjaolule, et kavandatav taastuenergiaparki rajamine looduslikule metsamaale toob kaasa ökosüsteemide tahtliku hävitamise ning see on täielikus vastuolus Euroopa Liidust tulenevate keskkonnavalade kohustustega, mida Eesti Vabariik on lepinguliselt kohustatud täitma. Liikmesriikidel on kohustus vältida looduslike elupaikade ja kaitstavate liikide elutingimuste halvenemist, ka väljaspool Natura 2000 alasid, kui tegevus võib olulisel määral mõjutada kaitset vajavate lii-kide või elupaikade seisundit. Oleme teadlikud, et Natura hindamine on läbi viidud. Viitame antud juhul sellele, et planeeringualal on metsamaa ning looduslikud ökosüsteemid, mis on küll viimastel aastakümnetel üleraie tõttu kannatada saanud, kuid taastumisvõimelised. Taastuenergiaparki raja-mine toob kaasa looduslike elupaikade hävimise või killustumise. Lisaks toob see kaasa EL kaitse all olevate liikide elupaikade kadumise või häirimise ning ökosüsteemide olulise seisundi halvenemise (nt kuivendus, müra, valgusreostus jne). Eesti on Euroopa Liidu liikmesriigina kohustatud peatama ökosüsteemide hävimise, loodusliku lin-nustiku vähenemine ning tagama nende liikide elupaikade säilimise. Aastatel 1983-2018 kogutud haudelinnustiku punktloenduse andmete alusel väheneb Eestis tavalise-mate metsaliikide arvukus 43-59 tuhande paari võrra aastas. Lisame, et tegemist on ka rohevõrgustiku alaga, selline tegevus ohustab rohevõrgustiku sidusust ning on vastuolus kehtivate keskkonnakaitsepõhimõtetega.	Teie põhimõtteline seisukoht on teadmiseks võetud. Selgitame, et tuuleparkide aladeks põhimõtteliselt sobivad alad on leitud Kehtna valla üldplaneeringu koostamisel. Alade leidmisel arvestati erinevate looduskeskkonnast ja inimasustusest tulene-vate kriteeriumitega, kuid metsamaad ja rohevõrgustiku alasid ei peetud asjakohaseks välistada. Kehtna Vallavalitsus lähtus asuko-havalikul riigiasutuste vastavatest suunistest ning üldplaneeringu KSH tulemustest. Detailplaneeringu koostamisel lähtutakse üldplaneeringus määratud asukohavaliku alast ning tingimustest. Detailplaneeringu koostamisel järgitakse ka läbiviidava KSH tule-musi ning meetmesoovitusi. Sealjuures on planeeringulahenduses vähendatud ehitusaluseid pindalasid ja nendega kaasnevat raada-misvajadust, kasutades maksimaalselt ära olemasolevaid inimmõ-julisi alasid (metsateed, kraaviperved, metsasihid). Arvestatud on planeeringu alusuuringute tulemusi ning välditud kõrgema öko-loogilise väärtusega koosluseosasid ning linnustiku elupaikade ja elupaikadevahelise sidususe tagamiseks vajalikke alasid. Rohevõrgustikule avalduvate mõjude hinnang on esitatud KSH aruande ptk-s 4.3.4. Hinnangus tuvastatud ebasoodsate mõjude vähendamiseks on antud soovitusel meetmete rakendamiseks mõjude leevendamiseks. Meetmeid on arvestatud planeeringula-henduse koostamisel. Antud piirkonna rohevõrgustikule avalduvate mõjude kompen-seerimisega (rohevõrgustiku täiendamisega) on tegeletud ka

Esitatud arvamus	Seisukoht
	Kehtna valla üldplaneeringu koostamisel ning üldplaneeringus on nii Rail Balticu kui tuulealade võimaliku ebasoodsa mõju kompenseerimiseks laiendatud piirkonna rohevõrgustikku tagamaks selle toimimist. Eelnevast lähtudes ei ole tuvastatud, et tuulepargi rajamine avaldaks piirkonna rohevõrgustiku toimimisele olulist ebasoodsat mõju kui rakendatakse leevendavaid meetmeid.
Üldine ja põhimõtteline seisukoht nr 2: Vastuolu Euroopa Liidu taastuvenergia direktiiviga (direktiiv (EL) 2018/2001) Otsene vastuolu tuleneb Euroopa Liidu taastuvenergia direktiivist (direktiiv (EL) 2018/2001), mis rõhutab, et taastuvenergia arendamine peab toimuma kooskõlas keskkonnakaitse põhimõtetega, sealhulgas elurikkuse säilitamisega. Direktiivi eesmärk on edendada taastuvenergia kasutamist viisil, mis ei kahjusta olemasolevaid looduskooslusi, liike ega elupaiku. Direktiivi artikkel 15c sätestab: “Taastuvenergia eelisarendusalad 1. Hiljemalt 21. veebruariks 2026 tagavad liikmesriigid, et pädevad asutused võtavad vastu ühe või mitu kava, millega määratakse artikli 15b lõikes 1 osutatud alade alarühmaks taastuvenergia eelisarendusalad üht või mitut liiki taastuvate energiaallikate jaoks. /.../ Nendes kavades pädevad asutused /.../ määravad piisavalt homogeensed maismaa-, sisevee- ja merealad, kus konkreetset liiki taastuva energiaallika kasutuselevõtt ei avalda eeldatavasti olulist keskkonnamõju, võttes arvesse valitud ala eripära, järgmiselt: i) eelistavad tehis- ja ehitatud pindu, nagu hoonete katused ja fassaadid, transporditaristu ja selle vahetu ümbrus, parkimisalad, põllumajandusettevõtted, prügilad, tööstuspiirkonnad, kaevandused, tehissiseveekogud, -järved või -veehoidlad ning asjakohasel juhul asulareoveepuhastid, samuti degradeerunud maa, mis ei ole põllumajanduses kasutatav.”	Selgitame, et Kehtna Vallavalitsus lähtub detailplaneeringu menetluses kehtivast seadusandlusest. Kehtna Vallavalitsuse pädevusse ei kuulu EL direktiivide ülevõtmine Eesti õigusruumi ning keskkonnavalitsuseid direktiive puudutavate küsimustega soovitame pöörduda Kliimaministeeriumi poole. Kliimaministeeriumi poolt jagatud info alusel lähtub Eesti taastuvenergia arendamisel taastuvenergia direktiivist. Direktiivi eesmärk on kõigi taastuvenergiaprojektide menetlusi kiirendada. Kui planeeritav tuulepark juhtub asuma sellises kohas, kus mõju looduskeskkonnale on väike, saab sellise projektiga edasi liikuda veelgi kiiremini. Sellised alad loetakse eelnõu kontekstis eelisarendusalaks ja neile kehtivad nõutavareeglitest veelgi kiiremad ja lihtsamad menetlusreeglid. Direktiiv soosib selliste alade ehk eelisarendusalade kasutust, aga ei välista taastuvenergia projekte muudes piirkondades. Tuulepargi planeeringut saab kehtestada ja tegevusluba välja anda ka siis, kui ala ei vasta eelisarendusala tingimustele. Direktiivi eesmärk on taastuvenergia arendusi kiirendada, tehes erisusi ka senisest väga piiravatest loodusdirektiivi sätetest. Direktiivi eesmärk ei ole suunata tuuleparke üksnes tehis-, tööstuslikele või väheväärtuslikele aladele. Kehtna vald planeerib tuulikuid asukohta, kuhu on neid võimalik planeerida tulenevalt keskkonnakaitse ja rahvatervise kaitse tagamise põhimõtetest. Detailplaneeringu ala ei ole senises planeeringuprotsessis käsitletud taastuvenergia direktiivi mõistes eelisarendusalana.
Seisukoht nr 3: Vastuolu ettevaatusprintsibiiga. Linnurikaste loodusmetsade (ka Natura 2000 linnualade) vahetusse lähedusse tuuleparke rajada ei saa.	Selgitame, et Natura hindamise kontekstis lähtutakse vastava Natura linnuala kaitse-eesmärgiks olevate liikide linnualaga seotud elupaigakasutusest ja kavandatava tegevuse mõjust sellele.

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
Kaitsealused linnud pesitsevad ka Natura 2000 loodusaladel, mille kaitse-eesmärkide hulka nad ei kuulu ning sageli jäävad pesad inventuuride käigus tuvastamata ja EELIS-esse kandmata. Seega tuleb rakendada elementaarset ettevaatusprintsipi ning välistada looduslikud ökosüsteemid tuuleparkide asukohtadena. Euroopa Liidu õiguses on ettevaatusprintsip juriidiliselt siduv. Euroopa Kohus on korduvalt kinnitanud, et: „Ettevaatusprintsip on üks alusprintsip, mis peab suunama liikmesriikide ja EL institutsioonide tegevust, kui eksisteerib teaduslik ebakindlus võimaliku kahjuliku mõju osas.“ KSH lk 24 saame aga lugeda: „Ühegi linnuliigi puhul ei saa põhimõtteliselt välistada juhuslikke kokkupõrkeid tuulikutega rändel või juhuslikel ülelendudel, kuid Natura hindamise kontekstis ei saa seda pidada mõjuks linnuala kaitse-eesmärkidele.“ Arvestades asukohta, mis asub vahetult Natura 2000 linnuala kõrval metsamaal, on tegemist otsese ettevaatusprintsipi eiramisega, mis on ebaseaduslik.	Natura hindamisel on arvestatud ettevaatusprintsibiiga. Samas enamik linnuliike võivad oma elutegevuse käigus võtta ette ka eberegulaarseid lende väljaspoole Natura ala (sh ka väljaspoole Eesti territooriumit) eeskätt väljaspool pesitsusperioodi. Selliste lendude puhul ei ole võimalik kokkupõrkeriski ei tuulikute ega muude ohuteguritega hinnata. Samuti ei saa sellisel juhul väljaspool Natura ala paiknevaid võimalikke ohutegureid (sh tuulikuid, aga ka nt elektriline, klaasfassaade, autosid jpm) pidada Natura hindamise kontekstis mõjuks kaitse-eesmärkidele ja see on KSH aruandes ka välja toodud. Selgitame lisaks, et koostatud planeeringulahenduse puhul jäävad lähimad kavandatavad tuulikud Kõnnumaa-Väätša linnualast üle 2 km kaugusele ning tuulepargi ja linnuala vahele jääb olemasolev lmsi turbatootmisala. Tegu ei ole vahetult linnuala kõrvale kavandatava tuulepargiga.
Seisukoht nr 4: Vastuolu linnudirektiiviga Must-toonekurg on linnudirektiivi4 lisa I liik ning lähim pesa asub planeeringualast 1,4 km kaugusel. Meile teadaolevalt on ala lähedal asuv must-toonekure sihtkaitsevöönd kure poolt asustatud. Tegemist on üksiklinnuga, kes alles otsib endale kaaslast ja kohta kus paikseks jääda, kuid sealset pesa ta külastab ning pesa on ametlikult asustatud. Kehtiva kaitsekorralduskava järgi ei tohi tuulegeneraatorid asuda lähemal kui 10 km must-toonekure pesapaigast ja kui on teada ka toitumispaidad, siis mitte nende läheduses ega toitumisalade ja pesapaiga vahel. Selline teadmine on saadud, arvestades GPS-saatjatega varustatud must-toonekurgede elupaiga kasutuse ulatust. T4 alal jääb selle haruldase linu kaitstud elupaiga piir tuulealast 1,4 km kaugusele, mis välistab täielikult selle ala kasutuselevõtu. Must-toonekure liigina allesjäämine on suures ohus, kuna Eestis on vähem kui sada isendit ning ühiskonnana peame pingutama, et kõik olemasolevad pesakohad oleksid kaitstud ning lindudel oleks seal turvaline elada. Vastavalt linnudirektiivile tuleks hinnata mõjusid ka kõikidele looduslikult esinevatele linnuliikidele Natura alal ja kui on oht nende kahjustamiseks, siis tegevust mitte lubada. Kui tegevust ikkagi soovitakse nt sotsiaalmajanduslikel põhjustel või julgeolekukaalutlustel ellu viia, siis tuleks küsida eriluba Euroopa Komisjonilt.	Must-toonekure pesitusladega on planeeringu koostamisel arvestatud, sh on oluliselt vähendatud tuulepargi ulatust, jättes ära huvitatud isiku poolt soovitud lõunapoolsed tuulikute positsioonid, mis paiknevad must-toonekure elupaigale kõige lähemal. Linnustiku uuringu läbiviimisel on analüüsitud nii piirkonnas elutsevate saatjaga lindude andmeid kui hinnatud planeeringualale jäävate veekogude väärtust must-toonekure toitumisaladena. Selgitame, et kõnealune must-toonekure pesa ei jää Natura linnualale.

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
Seisukoht nr 5: Tuulepargi mõju ulatus on KSH-s meelevaldselt märgitud Nt lk 20 saame lugeda: „Natura loodusalade puhul on üldjuhul mõjuala ulatuseks hinnatud 100 m loodusalast. Eriti tundlike märgalade puhul võib võimaliku mõjuala ulatuseks hinnata kuni 250 m. Loodusalade puhul, mille kaitse-eesmärgiks on nahkhiired võib mõjuala ulatuseks olla 1000 m. Väljatoodud kaugustel ühtegi Natura loodusala ei paikne, seega välistati mõju Natura 2000 loodusaladele seoses nende kaugusega (Joonis 6).“ Palume selgitust, millise meetodiga on jõutud tulemuseni, et mõju ulatub just sellisele kaugusele, arvestades asjaolu, et tuulepark toob kaasa mürahäiringu ning lindude hukkumise?	Antud KSH osa täiendatakse, tuues välja selgemalt viited ja hinnangud, millest kauguspuhvrite puhul on lähtutud. Natura hindamise osas selgitame, et Natura hindamise puhul lähtutakse konkreetse Natura ala kaitse-eesmärkidest. Loodusalade puhul on kaitse-eesmärgiks loodusdirektiivi elupaigatüübid ning liigid (v.a linnuliigid, kelle kaitseks on moodustatud linnualad), kelle suhtes mõju hinnatakse. Tuuleparkide rajamisega kaasneb platside, teede ja vajadusel teede/platside püsivuse tagamiseks nõvade või kuivenduskraavide rajamine. Isegi väga tundlike koosluste (nagu siirdesood) suhtes piirdub selliste kuivendusrajatiste mõju 400 meetriga²⁷. Antud juhul on vahemaa Kõnnumaa-Väätša loodusala ja lähima tuulikuga u 2 km ja Salavalge-Tõrasoo loodusala u 1,8 km ehk vajalik puhverala on mitmekordselt täidetud. Tuulikute vundamentide ehitusaegne võimaliku veealanduse ulatus on hinnatud KSH aruandes ptk-s 4.4.1. ja alanduslehtri väga konservatiivsete prognooside alusel ei ulatu planeeringulahenduse korral vundamendi-kaeviste veealanduse mõjuala loodusaladeni.
29 Erasisik T. S., 7-6/2023/1740-110	
Lk 130 on välja toodud: "T4 alale lähimad väärtuslikud maastikud on (Joonis 40): VASTJA. Põline küla lidase pärna ja ohvrikiviga. Hästi säilinud 1920.-1930. aastate maastikustruktuur. Vastja Vabariigi lood. Kõrts."	Kirjas puudub arvamus, et mida väljavõttega teha.
4.11.3 Alternatiivide võrdluses on leitud, et ükski alternatiiv ei kahjustaks kultuuripärandit. Samas on välja toodud: "Detailplaneeringu ala ei kattu looduslike pühapaikadega, lähimad looduslikud pühapaigad jäävad detailplaneeringu alast u 1,3 km kaugusele ida suunda (Hiemägi ja Hiiesoo), u 2,9 km kaugusele põhja suunda (Kalbu allikad ja Hiiealune) ja u 3,5 km kaugusele lääne suunda (Kuningapalu tammik, KLO1200395)."	Kirjas puudub arvamus, et mida väljavõttega teha. Samale isikule on sama väljavõttega seoses, kus oli ka arvamus juures, eespool vastatud.

²⁷ Tartu Ülikool. 2023. Maaparandussüsteemide negatiivsete mõjude leevendus- ja kompensatsioonimeetmete rakendamise juh. Täiendatud versioon

T4 tuulepargi detailplaneeringu eskiis ja keskkonnamõju strateegilise hindamise aruande eelnõu. Laekunud arvamused ja valla seisukoht arvamuse osas

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
Lk 156 4.11.2 "Kultuuriväärtuste paiknemine ja mõjud" pole Vastja pühapaikasad mainitud, kuigi need on detailplaneeringualale lähedal ja peaks olema kõige lähemate ajalooliste looduslike pühapaikade loetelus. Seega on hindamata ka mõju neile pühapaikadele ja kultuuriväärtustele.	KSH aruandes vaadatakse looduslike pühapaikade käsitus üle ning vajadusel täiendatakse vastavat mõjuhinnangut.